

Brisel, 8.11.2023.
SWD(2023) 691 final

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2023.

uz dokument

**Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom
ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija**

Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2023.

{ COM(2023)690 final } - { SWD(2023)690 final } - { SWD(2023)692 final }
{ SWD(2023) 693 final } - { SWD(2023)694 final } - { SWD(2023) 695 final }
{ SWD(2023) 696 final } - { SWD(2023) 697 final } - { SWD(2023) 698 final }
{ SWD(2023) 699 final }

Sadržaj

1. UVOD	3
1.1 KONTEKST	3
1.2 SAŽETAK IZVJEŠTAJA	4
1.3 OCJENA PROVEDBE 14 KLJUČNIH PRIORITETA ZA OTVARANJE PREGOVORA O PRISTUPANJU EU I OCJENA KORAKA NAZNAČENIH U PREPORUCI EVROPSKE KOMISIJE ZA KANDIDATSKI STATUS.....	9
2. KLASTER 1: OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA	13
2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE	13
2.1.1. <i>Demokratija</i>	13
2.1.2. <i>Reforma javne uprave</i>	19
2.2. VLADAVINA PRAVA I OSNOVNA PRAVA	23
2.2.1. <i>Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava</i>	23
2.2.2. <i>Poglavlje 24: Pravda, sloboda i sigurnost</i>	47
2.3 EKONOMSKI KRITERIJUMI.....	63
2.3.1. <i>Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije</i>	63
2.3.2. <i>Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije</i>	70
2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA I FINANSIJSKA KONTROLA.....	73
<i>Poglavlje 5: Javne nabavke</i>	73
<i>Poglavlje 18: Statistika</i>	74
<i>Poglavlje 32: Finansijska kontrola</i>	77
3. DOBROSUSJEDSKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA	80
4. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA ČLANSTVA	82
KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE	82
<i>Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe</i>	82
<i>Poglavlje 2: Sloboda kretanja radnika</i>	85
<i>Poglavlje 3: Pravo poslovnog nastanjanja i sloboda pružanja usluga</i>	85
<i>Poglavlje 4: Slobodno kretanje kapitala</i>	86
<i>Poglavlje 6: Pravo privrednih društava</i>	88
<i>Poglavlje 7: Pravo intelektualnog vlasništva</i>	89
<i>Poglavlje 8: Politika konkurencije</i>	90
<i>Poglavlje 9: Finansijske usluge</i>	92
<i>Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja</i>	94
KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	96
<i>Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji</i>	97
<i>Poglavlje 16: Oporezivanje</i>	98
<i>Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika</i>	99
<i>Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje</i>	101
<i>Poglavlje 20: Preduzetnička i industrijska politika</i>	104
<i>Poglavlje 25: Nauka i istraživanje</i>	106
<i>Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura</i>	107
<i>Poglavlje 29: Carinska unija</i>	109
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST	110
<i>Poglavlje 14: Prometna politika</i>	110
<i>Poglavlje 15: Energija</i>	113
<i>Poglavlje 27: Okoliš i klimatske promjene</i>	117

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA	120
<i>Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj</i>	120
<i>Poglavlje 12: Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika</i>	122
<i>Poglavlje 13: Ribarstvo i akvakultura</i>	123
<i>Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata</i>	124
<i>Poglavlje 33: Finansijske i budžetske odredbe</i>	126
KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI	126
<i>Poglavlje 30: Vanjski odnosi</i>	127
<i>Poglavlje 31: Vanjska, sigurnosna i obrambena politika</i>	128
ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE	131

1. UVOD

1.1 KONTEKST

Nakon podnošenja zahtjeva za članstvo u EU u februaru 2016. godine, Bosna i Hercegovina mora ispuniti **14 ključnih prioriteta** sadržanih u **Mišljenju Komisije**¹ iz maja 2019. godine, a koji se tiču demokratije/funkcionalnosti, vladavine prava, osnovnih prava i reforme javne uprave. Kada Komisija ocijeni da je Bosna i Hercegovina dostigla potreban nivo usklađenosti s kriterijima za članstvo, a posebno da je ispunila ključne prioritete, Komisija će predložiti otvaranje pregovora o pristupanju EU. Na osnovu zaključaka Vijeća Evropske unije iz decembra 2019. godine², Komisija se prilikom izrade godišnjih izvještaja za Bosnu i Hercegovinu fokusira na provedbu 14 ključnih prioriteta.

Na osnovu preporuke Komisije³ iz Decembra 2022. godine Evropsko vijeće je dodijelilo Bosni i Hercegovini status **zemlje kandidata**⁴. Pozitivan zamah koji je nastupio nakon dodjele kandidatskog statusa rezultirao je ograničenim napretkom u pogledu provedbe ključnih prioriteta iz Mišljenja. Pozitivni pomaci na državnom nivou bili su u potpunoj suprotnosti s negativnim dešavanjima u Republici Srpskoj, koji su uticali na državu u cjelini.

Nakon izbora održanih u oktobru 2022. godine, zakonodavna i izvršna tijela na državnom i entitetskom nivou uspostavljena su do maja 2023. godine. Komesar Evropske unije za susjedstvo i proširenje i predsjedavajuća Vijeća ministara su 17. maja u Sarajevu kopredsjedavali **Političkim forumom na visokom nivou** kako bi pratili realizaciju koraka iz preporuke, izvijestili o daljem napretku na terenu i razgovarali o reformskim naporima na putu ka EU. Na Političkom forumu vlasti su ponovo potvrdile svoju opredijeljenost ka strateškom cilju pristupanja EU.

Nakon sticanja statusa kandidata, **javna opredijeljenost** političkih partija strateškom cilju **evropskih integracija** dala je pozitivne rezultate. Napravljeni su važni koraci u pravcu ispunjavanja ključnih prioriteta, uprkos negativnim zakonodavnim promjenama na entitetskom nivou. Činjenica da se koalicija na državnom nivou formirala rekordnom brzinom predstavlja važan dokaz novog političkog dinamizma i volje.

Kako bi preduzela **korake** iz preporuke Komisije za dodjelu kandidatskog statusa, Bosna i Hercegovina je u izvještajnom periodu realizovala sljedeće aktivnosti. Vijeće ministara donijelo je strategije za suzbijanje organizovanog kriminala, izradilo ažuriranu Procjenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u BiH te prateći Akcioni plan za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u BiH, donijelo strategije i akcione planove za migracije i borbu protiv terorizma, te imenovalo nadzorno tijelo za provedbu Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Kontakt tačka za Europol konačno je počela sa radom u junu 2023. godine. Vijeće ministara je utvrdilo niz nacrtu zakona, posebno o integritetu u pravosuđu, prevenciji mučenja (imenovanjem Ombudsmana kao preventivnog mehanizma u državi), strancima i slobodi pristupa informacijama. Parlament je sve navedeno usvojio u avgustu 2023. godine.

Vijeće ministara je utvrdilo pravni osnov za vođenje pregovora o Južnoj i Istočnoj gasnoj interkonekciji, te sporazum o saradnji s Eurojustom. Vijeće ministara takođe je dalo saglasnost za organizaciju Digitalnog samita Zapadnog Balkana, održanog u Sarajevu u oktobru 2023.

¹ SWD(2019) 222 final, COM(2019) 261 final.

² <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/12/10/council-conclusions-on-commission-opinion-on-bosnia-and-herzegovina-s-application-for-membership-of-the-european-union/>

³ COM(2022) 528 final, p. 38-39

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/media/60872/2022-12-15-euco-conclusions-en.pdf>

godine, uspostavu Tima za odgovor na računarske incidente (CERT), te nabavku helikoptera za Ministarstvo odbrane i Oružane snage. Državni budžet je usvojen u martu 2023. godine. Bosna i Hercegovina je pokrenula ratifikaciju dva regionalna sporazuma o mobilnosti, a isto treba učiniti i za sporazum o slobodnom kretanju s ličnim kartama.

Nedavni događaji, uglavnom u Republici Srpskoj, u suprotnosti su s pozitivnim zamahom. Tačnije, vlasti Republike Srpske pozvale su sudije Ustavnog suda BiH da podnesu ostavke i usvojile zakon kojim se određuje da se odluke Ustavnog suda neće sprovesti, dovodeći tako u pitanje autoritet, integritet i nesmetano funkcionisanje Ustavnog suda i kršeći ustavnopravni poredak zemlje. Ovaj entitet je takođe ponovno uveo krivične kazne za klevetu, koje ozbiljno utiču na civilno društvo i ograničavaju slobodu izražavanja i slobodu medija, što predstavlja veliki korak unazad u zaštiti osnovnih prava. Narodna skupština Republike Srpske je u prvom čitanju usvojila nacrt zakona kojim se organizacije civilnog društva označavaju kao „strani agenti“. Ukoliko bude usvojen, ovaj zakon će dodatno ugroziti efikasno funkcionisanje demokratije, što bi neosporno, nažalost, predstavljalo veliki korak unazad.

Bosna i Hercegovina nastavlja provoditi **Sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju (SSP)** koji, skupa s Privremenim sporazumom, koji se primjenjuje od 2008. godine, omogućava postepenu liberalizaciju trgovine s EU i uzajamni bescarinski pristup za većinu roba. Ipak, kontinuirane protekcionističke mjere su uzrok sve veće i ozbiljnije zabrinutosti u vezi s provođenjem SSP-a.

Dijalog o politikama u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju nastavljen je nakon političkih blokada u 2021. i početkom 2022. godine. Ciklus sektorskih podobora započeo 2020. godine završen je u junu 2023. godine. Sastanak Odbora za Stabilizaciju i pridruživanje održan je u julu 2023. godine.

Bosna i Hercegovina je u maju 2023. godine dobila prvih 90% od paketa energetske pomoći čija je vrijednost 70 miliona eura. Potrebno je da Vijeće ministara BiH hitno imenuje državnog koordinatora za IPA-u III (DIPAK).

1.2 SAŽETAK IZVJEŠTAJA⁵

Po pitanju **političkog kriterijuma**, izbori su se održali u oktobru 2022. godine. Visoki predstavnik je intervenisao više puta u izbornim pitanjima, uključujući intervenciju u večernjim satima izbornog dana, što je po mišljenju OSCE/ODIHR dovelo u pitanje pravnu sigurnost.

Sva tijela zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskim nivoima su uspostavljena do maja 2023. godine. Novi saziv Vijeća ministara je imenovan u januaru, kojeg je podržala vladajuća koalicija koju čine SNSD, HDZ BiH i trojka (SDP, NiP, Naša stranka). Državni budžet za 2023. godinu je usvojen u martu. Novi saziv Vijeća ministara je napravio značajne korake kako bi usvojio reforme EU nakon dodjele kandidatskog statusa: usvojio je Strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala, ažuriranu procjenu rizika i prateći akcioni plan za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kao i strategije i akcione planove za migracije i terorizam. Takođe je imenovao nadzorno tijelo za provedbu Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Kontakt tačka sa Europolom je konačno počela sa radom u

⁵ Ovaj izvještaj se odnosi na period od juna 2022. do juna 2023. godine. Zasniva se na ulaznim informacijama raznih izvora, uključujući doprinose iz Bosne i Hercegovine, država članica EU, izvještaje Evropskog parlamenta i informacije iz raznih međunarodnih i nevladinih organizacija. Takođe uključuje rezultate uporednih procjena i indekse koje su dale druge zainteresovane strane, posebno u oblasti vladavine prava.

Izvještaj koristi sljedeću skalu procjene kako bi opisao trenutno stanje: rana faza, određeni nivo pripreme, umjereno pripremljeno, dobar nivo pripreme i dobar napredak. Kako bi opisao napredak tokom izvještajnog perioda, koristi sljedeću skalu: nazadovanje, nema napretka, ograničen napredak, određeni napredak, dobar napredak i vrlo dobar napredak. Po potrebi, koristili su se i međukoraci.

junu 2023. godine. Vijeće ministara je također podržalo set nacrtu zakona, prvenstveno o: integritetu u pravosuđu; prevenciji mučenja (imenujući Ombudsmana kao nacionalni preventivni mehanizam); strancima; i slobodi pristupa informacijama. Njih je Parlamentarna skupština usvojila u avgustu i septembru 2023. godine.

Mnoge odluke Ustavnog suda još nisu provedene, uključujući i one o državnom vlasništvu. Ustavni sud je suspendovao ili ukinuo nekoliko pravnih i političkih akata iz Republike Srpske. Rukovodstvo entiteta je odlučilo da ipak provodi te zakone, dovodeći u opasnost pravnu sigurnost. Entitetska skupština je pozvala sudije Ustavnog suda na državnom nivou da podnesu ostavke, i u junu 2023. godine je ozakonila neobjavljivanje odluka Visokog predstavnika i neprovođenje presuda Ustavnog suda, dovodeći u pitanje autoritet i integritet Ustavnog suda i narušavajući ustavnopravni poredak zemlje. Skupštine oba entiteta bi trebale brzo imenovati sudije na upražnjena mjesta i osigurati puni sastav Ustavnog suda.

Ustavne i izborne reforme su i dalje potrebne kako bi se Ustav uskladio sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, provedbom presude u predmetu *Sejdić-Finci*.

Nisu preduzeti nikakvi koraci u razvoju socio-ekonomskih reformi u skladu sa preporukama Komisije i zajedničkim zaključcima ekonomskog i finansijskog dijaloga. Protekcionističke mjere koje su još na snazi su zabrinjavajuće kada je u pitanju provedba SSP-a. Politički dijalog u okviru SSP-a je nastavljen nakon političke blokade u periodu 2021-2022. Bosna i Hercegovina još nije izradila državni plan za usvajanje EU *acquisa*, što zahtijeva SSP.

Određeni napredak je ostvaren u usklađivanju sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom. Bosna i Hercegovina je značajno poboljšala usklađenost sa vanjskom politikom EU. Vlasti i stranke Republike Srpske su zagovarale neutralan stav o napadu Rusije na Ukrajinu, dovodeći u pitanje usklađenost zemlje sa izjavama EU i otežavajući punu provedbu restriktivnih mjera protiv Rusije. Bosna i Hercegovina je pokrenula ratifikaciju dva regionalna sporazuma o mobilnosti i treba da isto učini i za sporazum o slobodnom putovanju sa ličnim kartama. Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi pripreme i ostvarila je određeni napredak u **reformi javne uprave** (RJU). Određeni pozitivni koraci su napravljeni (i) usvajanjem sporazuma o koordinaciji RJU (zajednička platforma), koji uključuje tijelo za donošenje političkih odluka; (ii) provođenjem sveobuhvatnog i cjelodržavnog upravljanja javnim finansijama, (iii) poboljšanjem kapaciteta za javne konsultacije na državnom nivou i za procjenu uticaja propisa u Republici Srpskoj, (iv) usvajanjem strategije za upravljanje ljudskim resursima u FBiH, (v) poboljšanjem profesionalnog razvoja i ocjene rezultata rada u FBiH i na državnom nivou, i (vi) usvajanjem Zakona o slobodi pristupa informacijama, s ciljem proaktivnog objavljivanja informacija i transparentnosti. Nekih pet godina nakon usvajanja, Akcioni plan za RJU je proveden samo u ograničenoj mjeri. Zakoni o državnoj službi još uvijek nisu međusobno usklađeni i principi zasluga nisu ugrađeni u procedure zapošljavanja. Nadgledanje ljudskih resursa nije učinkovito u otkrivanju nepravilnosti. Tijelo za donošenje političkih odluka, koje je predviđeno zajedničkom platformom, još uvijek nije postalo operativno kako bi učinkovito vodilo reforme. Kapacitet koordinatora za RJU na entitetskom nivou je i dalje slab. Bosna i Hercegovina treba napraviti ključne korake kako bi poboljšala ukupno funkcionisanje javne uprave osiguranjem profesionalne i depolitizovane državne službe i koordiniran, cjelodržavni pristup izradi politika.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi pripremljenosti u pogledu **pravosuđa**. U ovoj oblasti je ostvaren **određeni napredak**. U septembru 2023. godine BiH je izvršila izmjene i dopune Zakona o visokom sudskom i tužilačkom vijeću (VSTV) s ciljem uspostave sistema za provjeru finansijskih izvještaja sudija, tužilaca i članova VSTV-a, uz određene izmjene u odnosu na verziju koja je bila poslana Venecijanskoj komisiji na konsultacije. Ove izmjene i dopune negativno utiču na sistem provjere finansijskih izvještaja i zbog toga ih je potrebno promijeniti.

Vijeće ministara BiH je imenovalo i novo nadzorno tijelo za praćenje provedbe Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Nezavisnost i nepristranost pravosuđa nisu unaprijeđene. Organi izvršne i zakonodavne vlasti nisu usvojili dodatne mjere zaštite. Nedosljednost i prekomjerna diskreciona prava u primjeni pravila o imenovanju, disciplinskoj odgovornosti, napredovanju u karijeri i sukobu interesa sudija i tužilaca i dalje postoje. Stalni i očigledni znakovi pogoršanja i dalje zahtijevaju hitne mjere u smjeru jačanja integriteta i vraćanja povjerenja javnosti u pravosuđe. Loše funkcionisanje pravosudnog sistema i dalje ugrožava borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala i onemogućava da građani ostvaruju svoja prava. Skupština Republike Srpske je pozvala sudije Ustavnog suda BiH da podnesu ostavke i legalizovala neprovođenje odluka Ustavnog suda, dovodeći u pitanje autoritet i integritet Ustavnog suda i narušavajući ustavno-pravni poredak zemlje.

Bosna i Hercegovina se nalazi između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti u **borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala**. Nije ostvaren napredak u borbi protiv korupcije. Postignut je određen napredak u borbi protiv organizovanog kriminala. Vijeće ministara je usvojilo Strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala u BiH, Strategiju i Akcioni plan BiH za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021–2026. i ažuriranu Procjenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u BiH i pripadajući akcioni plan. Kontakt tačka za saradnju s Europolom počela je s radom u junu 2023. godine. Ministarstvo pravde treba uputiti Vijeću ministara na usvajanje Nacrt zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama BiH u skladu s evropskim standardima. Iako je bilo optužnica povezanih s korupcijom na visokom nivou, ukupni rezultati u pogledu sprečavanja i suzbijanja korupcije (uključujući i onu na visokom nivou) i dalje su beznačajni zbog operativne neučinkovitosti i političkog uplitanja. Postoje sistemski nedostaci kada je u pitanju operativna saradnja između agencija za provedbu zakona u borbi protiv organizovanog kriminala, zbog neusklađenog krivičnog zakonodavstva, slabe institucionalne koordinacije i vrlo ograničene razmjene obavještajnih podataka. Kriminalne organizacije koriste propuste u zakonima i upravi. Policija je podložna političkom uplitanju. Finansijske istrage i zapljena imovine uglavnom ne daju rezultate. I dalje je od ključnog značaja primjena proaktivnog pristupa u sprečavanju ulaska kriminala u politički, pravni i ekonomski sistem. Potrebno je ojačati saradnju s Eurojustom i Uredom evropskog javnog tužioca (EPPO). Kao nastavak operativnih uspjeha iz 2023. godine BiH treba nastaviti ulagati napore u borbi protiv terorizma i trgovine drogom i mora povećati svoje kapacitete u tu svrhu. Potrebno je što prije usvojiti novi zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti u skladu s *acquisem* EU.

Zakonodavni i institucionalni okvir o **osnovnim pravima** je uglavnom uspostavljen. U avgustu 2023. godine Parlamentarna skupština je usvojila Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH te izmjene i dopune Zakona o ombudsmanu za ljudska prava BiH, kojim je određeno da ova institucija vrši funkciju nacionalnog preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i zlostavljanja. Potrebne su značajne reforme kako bi se osiguralo da svi građani mogu koristiti svoja glasačka prava te kako bi se osiguralo nediskriminirajuće, inkluzivno i kvalitetno obrazovanje za sve ukidanjem prakse „dvije škole pod jednim krovom“. Parade ponosa se redovno održavaju od 2020. godine, a Akcioni plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTIQ osoba u BiH je usvojen u julu 2022. godine. Gender akcioni plan je usvojen u oktobru 2023. godine. Rodno zasnovano nasilje, zlostavljanje pritvorenika i neodgovarajuća praksa za zaštitu manjina i Roma⁶, i dalje predstavljaju problem.

U pogledu garantovanja slobode izražavanja i slobode medija kroz zaštitu novinara od prijetnji i nasilja i obezbjeđivanje finansijske održivosti javnog RTV sistema došlo je do nazadovanja.

⁶ U skladu s terminologijom koja se koristi u institucijama EU, generički pojam „Romi“ ovdje se koristi da označi više različitih grupa, bez negiranja specifičnosti ovih grupa.

Kazne za krivično djelo klevete, koje je Republika Srpska ponovo uvela u julu 2023. godine ozbiljno utiču na civilno društvo i ograničavaju slobodu izražavanja i medija. U septembru 2023. godine, nacrt zakona kojim se organizacije civilnog društva označavaju kao „strani agenti“ također je usvojen u prvom čitanju u Narodnoj skupštini Republike Srpske, koji bi, ako se u cijelosti usvoji, bio još jedan veliki korak unazad.

Bosna i Hercegovina je nastavila poduzimati korake za unapređenje upravljanja **migracijama**. Usvojena je nova strategija i akcijski plan o migracijama i azilu i sada ih treba provesti. Zakon o strancima usvojen je u septembru 2023. godine. Značajne slabosti i dalje podrivaju pružanje neophodne pomoći. Bosna i Hercegovina treba hitno pojačati napore kako bi osigurala pristup azilu i ojačala upravljanje granicama. Bosna i Hercegovina na zadovoljavajući način provodi strategiju integriranog upravljanja granicom i trebala bi blagovremeno usvojiti strategiju i akcijski plan za period 2024-2029.

Kada je riječ **ekonomskim kriterijima**, Bosna i Hercegovina je još u ranoj fazi razvoja funkcionalne tržišne ekonomije. Dodatno su pogoršane saradnja i koordinacija prilikom donošenja ekonomske politike na državnom nivou i među entitetima. Rezultat toga je da je unutrašnje tržište u zemlji i dalje fragmentirano, i negativno utječe na poslovno okruženje. Nezaposlenost je i dalje veoma visoka a iseljavanje radne snage je i dalje prisutno. Program ekonomskih reformi (PER) u zemlji je i dalje lošeg kvaliteta a provedba reformi je ograničena. Program ne sadrži dovoljno kredibilnih mjera na nivou cijele zemlje usmjerenih na rješavanje najvećih strukturalnih ekonomskih izazova. Oni se odnose na poslovno okruženje, neformalnu ekonomiju, javna preduzeća, zelenu i digitalnu tranziciju i nezaposlenost. U cjelini gledano, ekonomski rezultati zemlje i dalje su niži od njenih potencijala, budući da je kreiranje politike ometano političkim zastojem, pretjeranom kratkoročnom usmjerenošću i nedostatkom fokusa na mjere politike rasta.

Bosna i Hercegovina se nalazi između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti kada je u pitanju njen **kapacitet da se nosi s konkurentskim pritiskom i tržišnim silama EU** i ostvarila je ograničen napredak u ovoj oblasti. Kvalitet obrazovanja i dalje je nizak, i zemlja i dalje zaostaje u po pitanju energetske i digitalne tranzicije. Kao odgovor na promjene u globalnoj potražnji, došlo je do određene strukturalne prilagodbe s fokusom na dodatnu vrijednost usluga kao što su trgovina, informatički sektor i turizam. Ekonomska integracija s EU ostaje na visokom nivou, ali gledajući sveukupno, trgovina je ispod svojih potencijala.

Bosna i Hercegovina je između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti u sposobnosti da preuzme **obaveze koje podrazumijevaju članstvo u EU**. Potrebno je napraviti značajnije korake ka usklađivanju s *acquisem* EU i provoditi neophodno zakonodavstvo. U većini poglavlja *acquisa* EU postignut je ograničeni napredak ili nije bilo napretka u izvještajnom periodu.

Bosna i Hercegovina je postigla određeni nivo pripremljenosti i ostvarila ograničeni napredak u području **javnih nabavki** usvajanjem određenih podzakonskih akata. I dalje je potrebno usklađivati zakonodavstvo s *acquisem* EU, uključujući i u oblasti koncesija. Postignut je ograničen napredak u **statistici**, u pripremama za naredni popis bilo je vrlo malo pomaka, a proizvodnja makroekonomske statistike i dalje odstupa od *acquisa* EU. Postignut je određeni napredak u unutrašnjoj kontroli **javnih finansija** u pogledu provedbe strategija, pri čemu su oba entiteta usvojila strategije.

Potrebni su značajni koraci kako bi se zakonodavni okvir uskladio s *acquisem* EU o unutrašnjem tržištu (slobodno kretanje robe, usluga i kapitala, pravo privrednih društava, intelektualna svojina, politika konkurencije i finansijske usluge, zaštita potrošača i zdravlja) te uspostava unutrašnjeg tržišta unutar zemlje. Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u ovoj

oblasti. Razlike u procedurama i zakonodavstvu između entiteta stvaraju prepreke u konkurentnosti i rastu i narušavaju provedbu. Bosna i Hercegovina treba poboljšati koordinaciju između nadležnih tijela u svim oblastima kako bi postigla cjelodržavni pristup i unaprijedila rezultate provedbe. Potrebno je ukinuti procedure donošenja odluka zasnovanih na etničkoj pripadnosti u Konkurencijskom vijeću BiH i Vijeću za državnu pomoć BiH te uspostaviti fond za finansijsku stabilnost kao dio okvira za sanaciju banaka. Ovaj klaster je ključan za pripreme Bosne i Hercegovine da ispuni zahtjeve jedinstvenog tržišta EU-a i veoma je važan za ranu integraciju i razvoj Zajedničkog regionalnog tržišta, te kako bi zemlja profitirala od Ekonomskog i investicionog plana i novog Plana rasta za Zapadni Balkan.

Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničeni napredak ili ga nije ni bilo u oblastima **konkurentnosti i inkluzivnog rasta** (oporezivanje, digitalna transformacija i mediji, socijalna politika i zapošljavanje, preduzetništvo i industrijska politika, nauka i istraživanje, obrazovanje i kultura). Nije ostvarila nikakav napredak u drugim oblastima (ekonomska i monetarna politika) i nalazi se u ranoj fazi ili je postigla određeni nivo pripremljenosti. Ova područja imaju značajne poveznice sa Programom ekonomskih reformi. Potrebno je raditi na socio-ekonomskim reformama i na otklanjanju strukturalnih slabosti, uključujući nisku konkurentnost i visoku nezaposlenost. Bosna i Hercegovina je postigla određeni ili ograničen napredak u područjima koja se odnose na klaster **zelene agende i održive povezanosti** i u ranoj je fazi napretka u oblastima energije, zaštite okoliša i klimatskih promjena. Postigla je određeni nivo pripremljenosti u oblastima transporta i transevropskih mreža. Potrebni su dalji koraci u pogledu reformskih mjera za povezivanje i usklađivanja sa uredbama o transevropskoj transportnoj mreži (TEN-T) i transevropskim energetskim mrežama (TEN-E). Zelena tranzicija i održiva povezanost su ključni za ekonomsku integraciju unutar regije i sa EU. Potrebno je ubrzati realizaciju Ekonomsko-investicionog plana⁷ i Zelene agende za Zapadni Balkan⁸.

Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u područjima koja se tiču **resursa, poljoprivrede i kohezije** (poljoprivreda i ruralni razvoj, sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika, ribarstvo i akvakultura, te finansijske i budžetske odredbe), u kojima je pripremljenost uglavnom u ranoj fazi. Zemlja mora pojačati napore na izradi i usvajanju cjelodržavne strategije ruralnog razvoja nakon 2021. godine, usklađivanju propisa o sigurnosti hrane, veterinarskoj i fitosanitarnoj politici i ojačati svoje administrativne kapacitete. Administrativni kapaciteti laboratorija i centralne baze podataka još uvijek nisu ojačani. Potrebno je uložiti više napora na izradi i usvajanju cjelodržavne strategije o ribarstvu i akvakulturi i uskladiti prikupljanje podataka. Bosna i Hercegovina treba da započne izradu cjelodržavne strategije regionalnog razvoja.

Bosna i Hercegovina je dostigla određeni nivo pripremljenosti u klasteru **vanjskih odnosa**. Ostvaren je značajan napredak u pogledu usklađenosti sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU, naročito u pogledu izjava visokog predstavnika EU za vanjsku politiku i odluka Vijeća EU o restriktivnim mjerama nakon ruske agresije na Ukrajinu, iako provedba sankcija i dalje ostaje izazov. Bosna i Hercegovina je ponovo unilateralno uvela izvozne restrikcije i nastavlja ih primjenjivati kršeći time odredbe SSP-a, što je zabrinjavajuće za trgovinu i trgovinsku politiku. Zemlja treba da provede dodatne protokole uz Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA) o olakšavanju trgovine, trgovini i uslugama, te da što prije usvoji dodatni protokol o rješavanju sporova. Bosna i Hercegovina je nastavila da aktivno učestvuje u **regionalnoj saradnji** i da održava dobrosusjedske odnose. Potrebno je da što prije ratifikuje tri regionalna sporazuma o mobilnosti.

⁷ SWD(2020) 223 final.

⁸ SWD(2020) 223 final.

Bosna i Hercegovina je u 2022. godini dobila 45,5 miliona eura u okviru **Instrumenta za pretpristupnu pomoć 2021-2027 (IPA III)**⁹, što predstavlja podršku programima u oblastima pravosuđa, reforme javne uprave, upravljanja javnim finansijama, evropskih integracija, okoliša i klimatskih promjena, zapošljavanja i socijalne zaštite. Ovaj set programa, dopunjen paketom programa za više zemalja, značajno doprinosi pokretanju provedbe **Ekonomsko-investicionog plana** za Zapadni Balkan i **Zelene agende**.

Akcioni plan za 2023. godinu sastoji se od **Paketa energetske podrške** za Zapadni Balkan i osigurava sredstva u iznosu od 70 miliona eura za smanjenje socio-ekonomskog uticaja povećanja cijena energenata, naročito na mala i srednja preduzeća i domaćinstva, te kao podrška prelasku na obnovljive izvore energije, a u skladu sa prioritetima Ekonomsko-investicionog plana EU za Zapadni Balkan.¹⁰

Usvajanje cjelodržavnih sektorskih strategija ostaje ključni zahtjev za Bosnu i Hercegovinu kako bi u budućnosti mogla u potpunosti da koristi sredstva IPA-e. Vijeće ministara BiH treba hitno imenovati Državnog koordinatora za IPA III (DIPAK).

1.3 OCJENA PROVEDBE 14 KLJUČNIH PRIORITETA ZA OTVARANJE PREGOVORA O PRISTUPANJU EU I OCJENA KORAKA NAZNAČENIH U PREPORUCI EVROPSKE KOMISIJE ZA KANDIDATSKI STATUS

Ključni prioritet 1: *Osigurati da se izbori provode u skladu s evropskim standardima tako što će provesti relevantne preporuke OSCE-a/ODIHR-a i Venecijanske komisije, osigurati transparentnost finansiranja političkih stranaka i održati lokalne izbore u Mostaru.*

Potrebno je uskladiti izborni okvir s evropskim standardima i preporukama. Visoki predstavnik je nametnuo nekoliko izmjena izbornog okvira, uključujući i izmjene koje je nametnuo u večernjim satima izbornog dana (2. oktobra 2022.), što je prema mišljenju OSCE/ODIHR dovelo u pitanje pravnu sigurnost. U Mostaru su održani općinski izbori u decembru 2020. godine.

Ključni prioritet 2: *Osigurati vidljive rezultate kada je u pitanju funkcionisanje mehanizma koordinacije o pitanjima koja se odnose na EU na svim nivoima, uključujući i pripremu i usvajanje nacionalnog programa za usvajanje *acquisa*.*

Korak: *osigurati vidljive rezultate kada je u pitanju funkcionisanje mehanizma koordinacije o pitanjima koja se odnose na EU na svim nivoima, uključujući i pripremu i usvajanje nacionalnog programa za usvajanje *acquisa*.*

Nije bilo aktivnosti u vezi ovog ključnog prioriteta i koraka. Vijeće ministara BiH treba da poboljša funkcionisanje mehanizma koordinacije (kolegij i ministarske konferencije) i da izradi Državni program za usvajanje *acquisa* (NPAA). Program integrisanja kojeg je pripremila DEI još uvijek čeka usvajanje na Vijeću ministara BiH. Vijeće ministara BiH treba hitno imenovati državnog koordinatora za IPA III (DIPAK).

Ključni prioritet 3: *Osigurati pravilno funkcionisanje Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje*

Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje (POSP) usvojio je svoj Poslovnik o radu 2021. godine. Nakon izbora održanih u oktobru 2022. godine, u maju 2023. imenovani su zastupnici u POSP. Parlamentarna skupština BiH i Evropski parlament održali su krajem oktobra 2023. godine sjednicu POSP u punom sastavu. **Ključni prioritet je ispunjen.**

⁹ C(2022) 9167 final.

¹⁰ C(2022) 9158 final.

Ključni prioritet 4: Temeljno unaprijediti institucionalni okvir, uključujući i na ustavnom nivou, kako bi se:

- a) osigurala pravna sigurnost u smislu podjele nadležnosti između nivoa vlasti;
- b) uvela klauzula o zamjeni kako bi se državi nakon pristupanja omogućilo privremeno ostvarivanje nadležnosti drugih nivoa vlasti radi sprečavanja i otklanjanja povreda prava EU;
- c) garantovala nezavisnost pravosuđa, uključujući i njegovu samostalnu instituciju (VSTV);
- d) reformisao Ustavni sud, uključujući i rješavanje pitanja međunarodnih sudija i osiguralo provođenje njegovih odluka;
- e) garantovala pravna sigurnost, uključujući i putem uspostave pravosudnog tijela kojem bi bilo povjereno da osigura dosljedno tumačenje prava u cijeloj Bosni i Hercegovini;
- f) osigurala jednakost i nediskriminacija građana, posebno postupanje prema presudi Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci;
- g) osiguralo da su svi organi uprave zaduženi za provedbu *acquisa* zasnovani isključivo na profesionalizmu i da se ukloni pravo veta u procesu donošenja odluka, u skladu s *acquisem*.

NB: Evropsko vijeće je na sastanku održanom u junu 2022. pozvalo lidere Bosne i Hercegovine da hitno dovrše preostale ustavne i izborne reforme. Napredak u ovim reformama predstavlja glavni prioritet.

Ovaj ključni prioritet zahtijeva temeljne reforme, uključujući i na ustavnom nivou za poboljšanje institucionalnog okvira Bosne i Hercegovine. U junu 2023. godine, Republika Srpska je usvojila zakon o neprimjenjivanju odluka Ustavnog suda, čime se krši ustavni i pravni poredak i dodatno ugrožava pravna sigurnost.

Ključni prioritet 5: Poduzeti konkretne korake na unapređenju okruženja pogodnog za pomirenje kako bi se prevazišlo naslijeđe rata.

Vijeće ministara je imenovalo nadzorno tijelo za praćenje provedbe Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Određene pozitivne aktivnosti su preduzete na lokalnom nivou (Mostar, Brčko). Politički lideri povremeno i dalje nastavljaju sa istorijskim revizionizmom i veličanjem ratnih zločinaca, uključujući i poricanje i umanjivanje genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Bosna i Hercegovina treba riješiti otvorena pitanja koja se tiču suđenja za ratne zločine, nestalih osoba, obeštećenja ratnih žrtava torture i seksualnog nasilja i tranzicione pravde.

Ključni prioritet 6: Unaprijediti funkcionisanje pravosuđa kroz usvajanje novih zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću i sudovima BiH u skladu sa evropskim standardima.

Korak: prioritetno usvojiti izmjene i dopune postojećeg Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću koje se odnose na integritet.

Parlamentarna skupština je u septembru 2023. usvojila izmjene i dopune Zakona o VSTV-u koje se tiču integriteta, s tim što se radi o izmijenjenoj verziji zakona u odnosu na onu koja je poslana Venecijanskoj komisiji na mišljenje. Ove izmjene ugrožavaju djelotvornost sistema prijavljivanja imovine i stoga ih je potrebno izmijeniti i dopuniti. Bosna i Hercegovina bi trebala finalizirati i usvojiti dva sveobuhvatna zakona o reformi pravosuđa – novi zakon o VSTV-u i novi zakon o sudovima Bosne i Hercegovine – u skladu sa mišljenjima Venecijanske komisije.

Ključni prioritet 7: Jačati prevenciju i borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, uključujući i protiv pranja novca i terorizma, prvenstveno putem:

- a) usvajanja i provođenja propisa o sukobu interesa i zaštiti uzbunjivača;
- b) osiguravanja djelotvornog funkcionisanja i koordinacije tijela za borbu protiv korupcije;
- c) usklađivanja zakonodavstva i jačanja kapaciteta za javne nabavke;
- d) osiguravanja efikasne saradnje između tijela za provođenje zakona i sa tužilaštvima;
- e) demonstriranja napretka u ostvarivanju rezultata proaktivnih istraga, potvrđenih optužnica, kaznenih progona i pravosnažnih osuđujućih presuda u predmetima organiziranog kriminala i korupcije, uključujući i one na visokom nivou;
- f) depolitizacije i restrukturiranja javnih preduzeća i osiguravanja transparentnosti procesa privatizacije

Korak: usvojiti zakon o prevenciji sukoba interesa.

Korak: preduzeti odlučne korake ka jačanju prevencije i borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Parlamentarna skupština je u avgustu 2022. godine usvojila izmjene i dopune Zakon o javnim nabavkama, a usvojeni su i podzakonski akti. Kontakt tačka za Europol je počela je sa radom u junu 2023. godine, a Bosna i Hercegovina je poslala oficira za vezu u Hag. Svi policijski organi u Bosni i Hercegovini sada mogu razmjenjivati poruke putem mrežne aplikacije za sigurnu razmjenu informacija (SIENA). Vijeće ministara usvojilo je strategije za borbu protiv terorizma i organizovanog kriminala, te ažuriranu procjenu rizika i prateći akcioni plan za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Ove strategije i akcioni planovi treba da se provedu na operativnom nivou.

Ključni prioritet 8: Osigurati efikasnu koordinaciju upravljanja granicama i kapacitetima za upravljanje migracijama na svim nivoima i osigurati funkcionisanje sistema azila..

Korak: odlučno unaprijediti rad kako bi se na svim nivoima osigurala efikasna koordinacija upravljanja granicama i kapacitetima za upravljanje migracijama, te osiguralo funkcionisanje sistema azila.

Upravljanje migracijama je poboljšano. Vijeće ministara usvojilo je Strategiju u oblasti migracija i Akcioni plan. Parlamentarna skupština je usvojila Zakon o strancima u avgustu 2023. godine. Prihvatni kapaciteti su dostatni. Sporazumi o readmisiji i provedbeni protokoli općenito se provode na zadovoljavajući način. Bosna i Hercegovina treba dodijeliti odgovarajuća budžetska sredstva za upravljanje migracijama, unaprijediti procedure za povratak osoba kojima nije potrebna međunarodna zaštita i poduzeti daljnje korake kako bi se osigurao funkcionalan sistem azila. I dalje postoje prepreke za osiguranje efikasnog pristupa azilu.

Ključni prioritet 9: Jačati zaštitu prava svih građana, posebno osiguravanjem provedbe propisa o nediskriminaciji i o rodnoj ravnopravnosti.

Propisi o rodnoj ravnopravnosti i zabrani diskriminacije nisu usklađeni u cijeloj zemlji niti se efikasno provode. Vijeće ministara usvojilo je novi Gender akcioni plan u oktobru 2023. godine. Novi akcioni plan o ženama, miru i sigurnosti tek treba usvojiti. Slučajevi femicida izazvali su javne proteste i razotkrili systemske nedostatke u postupanju kada je u pitanju rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, kao i nedostatke po pitanju usklađenosti propisa sa Istanbulsom konvencijom.

Ključni prioritet 10: Osigurati pravo na život i zabranu mučenja, posebno (a) ukidanjem upućivanja na smrtnu kaznu u Ustavu Republike Srpske i (b) imenovanjem nacionalnog mehanizma za prevenciju mučenja i nečovječnog postupanja.

Korak: osigurati zabranu mučenja, posebno uspostavljanjem nacionalnog mehanizma za prevenciju mučenja i nečovječnog postupanja.

Ustavni sud je u oktobru 2019. godine ukinuo upućivanje na smrtnu kaznu u Ustavu Republike Srpske. Parlamentarna skupština je u augustu 2023. godine izmijenila i dopunila Zakon o ombudsmanu za ljudska prava kojim je određeno da ova institucija vrši funkciju nacionalnog preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i zlostavljanja, što je međunarodna obaveza BiH. **Ključni prioritet je ispunjen.**

Ključni prioritet 11: Osigurati poticajno okruženje za civilno društvo, posebno poštujući evropske standarde o slobodi udruživanja i slobodi okupljanja.

Iako je ukupni pravni i regulatorni okvir uglavnom u skladu s propisima EU, nedavno je Republika Srpska, u prvom čitanju, usvojila nacrt zakona kojim se organizacije civilnog društva označavaju kao „strani agenti, a koji bi, ako se u cijelosti usvoji, nažalost, nesporno predstavljao još jedan veliki korak unazad.

Ključni prioritet 12: Garantovati slobodu izražavanja i medija i zaštitu novinara, posebno putem: (a) osiguranja odgovarajućeg sudskog procesuiranja predmeta prijetnji i upotrebe nasilja nad novinarima i medijskim radnicima, i (b) osiguravanjem finansijske održivosti sistema javnih RTV servisa.

Korak: garantovati slobodu izražavanja i medija i zaštitu novinara, posebno putem osiguranja odgovarajućeg sudskog procesuiranja predmeta prijetnji i upotrebe nasilja nad novinarima i medijskim radnicima.

I dalje postoji zabrinutost zbog političkog pritiska, zastrašivanja i prijetnji novinarima. Republika Srpska je u julu 2023. godine ponovo uvela krivične kazne za klevetu, sa nesrazmjernim ograničenjima koja ozbiljno utiču na slobodu izražavanja i medija i predstavljaju veliki korak unazad. Nije poduzeta nijedna radnja kako bi se osigurala finansijska održivost sistema javnih RTV servisa.

Ključni prioritet 13 Unaprijediti zaštitu i inkluziju ranjivih grupa, posebno osoba sa invaliditetom, djece, LGBTIQ osoba, pripadnika romske zajednice, pritvorenika, migranata i tražilaca azila, kao i raseljenih lica i izbjeglica u cilju zatvaranja Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Povorke ponosa održavaju se redovno od 2020. godine. Akcioni plan o pravima LGBTIQ osoba usvojen je u julu 2022. godine i ostaje da se provede. Dalje treba rješavati pitanje zaštite i uključivanja osoba koje pripadaju ranjivim grupama.

Ključni prioritet 14: Završiti neophodne korake u reformi javne uprave s ciljem unapređenja sveukupnog funkcionisanja javne uprave osiguravanjem profesionalne i depolitizirane državne službe i koordiniranim pristupom u kreiranju politika u cijeloj državi.

Svi nivoi vlasti provode akcioni plan za reformu javne uprave (RJU), sveobuhvatnu cjelodržavnu strategiju upravljanja javnim finansijama i pojedinačne vlastite strategije upravljanja javnim finansijama. Parlamentarna skupština je u augustu 2023. godine usvojila Zakon o slobodi pristupa informacijama u cilju poboljšanja proaktivnog objelodanjivanja informacija i transparentnosti institucija na državnom nivou. Državnu službu treba profesionalizirati i depolitizirati, posebno usvajanjem izmjena i dopuna zakona o državnoj službi. Ostaje da se osigura koordinirani cjelodržavni pristup kreiranju politika.

2. KLASITER 1: OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA

2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

2.1.1. Demokratija

Opšti izbori su održani u oktobru 2022. godine. Uoči glasanja, pa čak i neposredno nakon zatvaranja birališta, Visoki predstavnik je više puta intervenisao u vezi sa izbornim pitanjima, uključujući i ona koja se odnose na budžet i pravila. Državne i entitetske skupštine su brzo formirane do marta, a izvršna vlast do maja. Vladajuću koaliciju čine SNSD, HDZ BiH i „trojka“ (SDP, NiP, Naša stranka), dok je SDA isključena sa ovih nivoa vlasti. Predsjedništvo je stupilo na dužnost u novembru, a po prvi put od 1995. godine u Predsjedništvu je i jedna žena, Željka Cvijanović (SNSD), koja je takođe i prva žena na mjestu predsjedavajuće. Novi saziv Vijeća ministara imenovan je ubrzo nakon izbora i stupio je na dužnost krajem januara, i njime po prvi put predsjedava žena, Borjana Krišto (HDZ BiH). Nova vlada Federacija BiH imenovana je krajem aprila, na čelu sa liderom SDP-a Nerminom Nikšićem, nakon što je Visoki predstavnik suspendovao ustav Federacije BiH kako bi to omogućio.

Nakon dobijanja kandidatskog statusa, javna opredijeljenost političkih partija za evropske integracije kao strateški cilj dala je pozitivne rezultate. Preduzeti su važni koraci i iskazana opredijeljenost za ispunjenje ključnih prioriteta, uprkos negativnim zakonodavnim trendovima na entitetskom nivou. Formiranje koalicione vlasti na državnom nivou rekordnom brzinom važan je dokaz nove političke dinamike i volje. Pozitivan zamah, koji je uslijedio nakon dobijanja statusa kandidata, rezultirao je ograničenim napretkom u ispunjavanju ključnih prioriteta tokom izvještajnog perioda.

Skorašnja dešavanja, uglavnom ona u Republici Srpskoj, u suprotnosti su sa ovim pozitivnim zamahom. Konkretno, Republika Srpska je usvojila zakone o neprimjenjivanju odluka Ustavnog suda i kriminalizaciji klevete, što predstavlja ozbiljno ograničavanje slobode medija i veliki korak unazad u zaštiti osnovnih prava. Nacrt zakona kojim se organizacije civilnog društva označavaju kao „strani agenti“ takođe čeka na usvajanje u ovom entitetu. Ukoliko bude usvojen, ovaj zakon bi dodatno narušio efikasno funkcionisanje demokratije i neosporno, nažalost, predstavljao još jedan veliki korak unazad. Ova dešavanja imaju ozbiljan negativan uticaj na napredak u ispunjavanju ključnog prioriteta 4, koji se odnosi na unapređenje institucionalnog okvira, uključujući i na ustavnom nivou; ključnog prioriteta 12, koji se odnosi na garantovanje slobode izražavanja i medija; i ključnog prioriteta 11, koji se odnosi na osiguravanje poticajnog okruženja za civilno društvo.

Ustavni sud je suspendovao primjenu, a potom i ukinuo nekoliko pravnih i političkih akata koje je donijela Republika Srpska, a koji su bili u suprotnosti sa ustavnopravnim poretom, uključujući i dva puta stavljanje van snage zakona koji se odnosi na državnu imovinu, koji je Visoki predstavnik prethodno takođe suspendovao. U junu 2023. godine, Republika Srpska je ozakonila neobjavljivanje odluka Visokog predstavnika i neprimjenjivanje odluka Ustavnog suda, čime je prekršen ustavnopravni poredak. Visoki predstavnik je te zakone poništio u julu. Uprkos tome, entitetske vlasti su odlučne da ih provedu, dovodeći u pitanje autoritet i integritet Ustavnog suda i narušavajući ustavnopravni poredak zemlje.

U aprilu 2023. godine, Narodna skupština Republike Srpske je pozvala sudije Ustavnog suda BiH da podnesu ostavke, što je zabrinjavajuće. Umjesto toga, entitetski parlamenti bi trebali što prije imenovati sudije na upražnjena mjesta kako bi se osiguralo nesmetano funkcionisanje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

Kako bi brzo odgovorio na neustavne inicijative Republike Srpske, Ustavni sud treba da

izmijeni svoj Poslovnik na način da predvidi mogućnost suspenzije neustavnih zakona prije njihovog stupanja na snagu.

Izbori

Ni prije ni nakon izbora održanih u oktobru 2022. godine, Parlamentarna skupština nije izmijenila izborni zakon kako bi ispunila preostale preporuke OSCE/ODIHR-a i GRECO-a u vezi sa izbornim standardima, uključujući i one koje se odnose na transparentnost finansiranja političkih partija (ključni prioritet 1 iz Mišljenja). Visoki predstavnik je nametnuo nekoliko izmjena izbornog okvira, uključujući i one u večernjim satima izbornog dana, što je, prema mišljenju OSCE/ODIHR-u, dovelo u pitanje pravnu sigurnost. U cjelini gledano, izbori su bili dobro organizovani i provedeni uz učešće velikog broja političkih subjekata, ali obilježeni nepovjerenjem u javne institucije i retorikom etničkih podjela. Prije lokalnih izbora, koji će biti održani 2024. godine, Parlamentarna skupština treba da ispuni preporuke OSCE/ODIHR-a i GRECO-a kako bi se poboljšao integritet i povjerenje javnosti u izborni proces.

Parlamentarna skupština nije preduzela nikakve korake na usklađivanju zakonodavstva o registraciji političkih stranaka širom zemlje, niti na uklanjanju iz Ustava etničke diskriminacije i diskriminacije na osnovu prebivališta u vezi sa biračkim pravima, a u skladu sa presudama Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP). Potrebno je što prije provesti potrebne ustavne i izborne reforme. Njihovo provođenje predstavlja najveći prioritet.

Opšti izbori su održani 2. oktobra 2022. godine, nakon intervencija Visokog predstavnika u junu i julu kako bi se osigurao odgovarajući budžet, i sa ciljem poboljšanja integriteta i transparentnosti izbornog procesa i jačanja uloge Centralne izborne komisije. Prema mišljenju OSCE/ODIHR-a, izbori su u cjelini gledano bili dobro organizovani i provedeni uz učešće velikog broja političkih subjekata, ali obilježeni nepovjerenjem u javne institucije i retorikom etničkih podjela.

U večernjim satima izbornog dana, nakon zatvaranja birališta, Visoki predstavnik je nametnuo značajne izmjene Izbornog zakona i Ustava Federacije, uključujući i one koje se odnose na izbor kantonalnih delegata u Dom naroda Federacije. Prema mišljenju OSCE/ODIHR-a, ovo je dovelo u pitanje pravnu sigurnost, budući da niti učesnici izbora niti birači nisu mogli u potpunosti predvidjeti učinak glasanja u kantonalnim skupštinama. Ustavni sud je u martu 2023. utvrdio da nametnutim izbornim izmjenama nije prekršen Ustav. Predstavka u vezi sa ovim pitanjem je podnijeta ESLJP-u.

Žalbe na navodne izborne nepravilnosti dovele su do kašnjenja u objavljivanju rezultata. Centralna izborna komisija (CIK) naložila je kontrolno prebrojavanje svih glasova za predsjednika Republike Srpske i konačno potvrdila političke rezultate. CIK je sve izborne rezultate potvrdio 30 dana nakon održavanja izbora. Postupanje pravosuđa po prijavama koje se odnose na izborne prevare je nezadovoljavajuće. CIK treba da ojača svoje revizorske kapacitete kako bi nadgledao ispravnost finansiranja političkih stranaka. Političke partije treba da poštuju nezavisnost CIK-a i da se suzdrže od prijetnji smjenom njegovih članova.

Uprkos imenovanju dvije žene, jedne za predsjedavajuću Vijeća ministara i jedne na funkciju člana Predsjedništva, broj politički angažovanih žena koje su učestvovala na izborima u oktobru 2022. godine je smanjen. Potrebno je dalje uskladiti zakonodavstvo sa Zakonom o ravnopravnosti polova, provesti mjere za smanjenje verbalnog nasilja nad politički angažovanim ženama, povećati vidljivost žena kandidata i unaprijediti stranačku kulturu kako bi osigurala ravnopravno učešće žena.

Kada je u pitanju unutarstranačka demokratija, političkim strankama nedostaju interne demokratske politike i strukture. Među stranačkim liderima nema žena, a malo ih je i na drugim liderskim pozicijama.

Prijevremeni izbori za gradonačelnike održani su u šest opština u februaru 2023. godine, uz vrlo nisku izlaznost i više prijavljenih incidenata, uključujući izborne prevare i porodično glasanje.

Parlament

Nakon izbora održanih u oktobru 2022. godine, nove skupštine su formirane do marta 2023. godine. Parlamentarni nadzor nad izvršnom vlašću je i dalje slab. Nije bilo poboljšanja u registraciji i finansiranju političkih stranaka. Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje održao je sjednicu u punom sazivu u oktobru 2023. godine (ključni prioritet 3 iz Mišljenja).

Parlamentarna skupština je od avgusta do decembra 2022. godine ušla u predizbornu pauzu, što je za posljedicu imalo nizak zakonodavni učinak, uprkos velikom zaostatku, kao i u prethodnom periodu. Parlamentarna skupština u tehničkom mandatu je usvojila samo Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i budžet za 2022. i četiri seta izmjena i dopuna (uključujući i one koje se odnose na javne nabavke iz avgusta 2022. godine), od čega dva po hitnom postupku (28%). Nova Parlamentarna skupština usvojila je tri zakona (o budžetu za 2023.; tržištu vina; slobodi pristupa informacijama) i šest setova izmjena i dopuna (o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima; strancima, integritetu u pravosuđu, sprečavanju mučenja). Budžet za 2023. godinu i zakoni o PDV-u i strancima usvojeni su po hitnom postupku (33%). Budžet za 2023. usvojen je krajem marta, nakon privremenog finansiranja u prvom kvartalu.

Parlamentarni nadzor nad izvršnom vlašću je slab. Nije bilo postupanja po nalazima i preporukama Privremene istražne komisije Predstavničkog doma o stanju pravosuđa, objavljenim u junu 2022. godine. Predstavnički dom je formirao Stalnu komisiju za borbu protiv korupcije i kleptokratije. Parlament ne prati postupanje po preporukama nezavisnih institucija i njihove godišnje izvještaje.

I pored toga što zakon propisuje rodnu kvotu od 40% za kandidate, nakon izbora 2022. godine žene čine samo 24% Predstavničkog doma (10 od 42, što je manje u odnosu na 11 u prethodnom periodu) i 13% Doma naroda (2 od 15, što je manje u odnosu na 3 u prethodnom periodu). Poslovnik koji nalaže rodnu ravnotežu se uglavnom zanemaruje, a ne postoje ni mjere za unapređenje političkog predstavljanja žena u nepovoljnom položaju. Na entitetskom nivou, u Narodnoj skupštini Republike Srpske od 83 poslanika samo je 12 žena (14,5%, što je manje u odnosu na raniji broj od 18 žena poslanika), dok je u Predstavničkom domu Federacije od 98 zastupnika 27 žena (27%, što je manje u odnosu na raniji broj od 30 žena poslanika).

Zastupnici u Parlamentarnom odboru za stabilizaciju i pridruživanje (POSP) imenovani su u maju 2023. godine, a sjednica ovog tijela u punom sazivu održana je u oktobru 2023. Bosna i Hercegovina treba da osigura pravilno funkcionisanje Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje, posebno usvajanjem preporuka, u skladu sa ključnim prioritetom 3 iz Mišljenja.

Entitetski parlamenti su se redovno sastajali često koristeći hitni postupak. Parlament Federacije je u 2022. godini je od 38 (66%), 6 zakona usvojio po hitnom i 19 po skraćenom postupku. Narodna Skupština Republike Srpske je u 2022. godini usvojila 65 zakona, od čega 25 (38,5%, manje u odnosu na 62% u prethodnom periodu) po ubrzanom postupku, uključujući i budžet za 2023. godinu. Skupština Brčko distrikta usvojila je 46 zakona, od čega samo jedan

(2% u odnosu na 16% u prethodnom periodu) po hitnom postupku.

U Predstavničkom domu na državnom nivou postoji 9 klubova, u Predstavničkom domu Federacije 10 i u Narodnoj skupštini Republike Srpske 11.

Ne postoje posebne stalne komisije za nadzor i kontrolu rada vlade ni u jednom entitetu, a skupštine ne prate rad organa uprave. Takva komisija postoji u Brčko distriktu.

Krajem 2022. godine, dvojici sudija Ustavnog suda istekao je mandat zbog odlaska u starosnu penziju. Entitetske skupštine još uvijek nisu imenovale njihovu zamjenu, što Sudu otežava postupak odlučivanja. Skupštine oba entiteta treba da okončaju postupak imenovanja i osiguraju funkcionisanje Ustavnog suda u punom sastavu.

U oktobru i novembru 2022. godine, Dom naroda Federacije je konačno na upražnjena sudijska mjesta u Ustavnom sudu Federacije imenovao četvero sudija. Ustavni sud Federacije je od 2019. godine radio sa samo pet od devet sudija, što je ozbiljno otežavalo donošenje odluka. Imenovanjem je ponovo uspostavljeno funkcionisanje sudskog vijeća za vitalni nacionalni interes. Predstavnički dom Federacije nije uspio zamijeniti sudiju Ustavnog suda kome je mandat istekao u avgustu 2022. godine, i on će nastaviti da radi dok ne bude imenovana njegova zamjena.

Parlament Federacije nije popunio upražnjena mjesta u Upravnom odboru javnog emitera RTV FTV, niti je imenovao direktora FTV-a od 2013. godine.

Upravljanje

Novi organi izvršne vlasti stupili su na dužnost početkom 2023. godine, nakon oktobarskih izbora. Vijeće ministara je napravilo brze korake ka reformama potrebnim za ispunjavanje ključnih prioriteta iz Mišljenja, posebno usvajanjem nekoliko strategija i nacрта zakona, koje sada treba da usvoji Parlamentarna skupština. Na rad Predsjedništva je negativno uticao stalni nedostatak konsenzusa o ključnim pitanjima, uključujući vanjsku politiku i regionalnu saradnju. Izvršna vlast ne raspolaže dovoljnim kapacitetima za koordinaciju i planiranje politike. Potrebno je ojačati koordinaciju pitanja EU, uključujući ulogu Direkcije za evropske integracije (DEI). Vijeće ministara treba da poboljša funkcionisanje mehanizma koordinacije i izradi i usvoji nacionalni program za usvajanje *acquisa* EU (prioritet 2 iz Mišljenja). Vijeće ministara treba hitno imenovati državnog koordinatora za IPA III (DIPAK).

Novo Predsjedništvo stupilo je na dužnost u novembru. Po prvi put od 1995. godine u njegovom sastavu je i jedna žena, koja je prvih osam (8) mjeseci bila predsjedavajuća.

Članovi Predsjedništva i dalje imaju suprotstavljene stavove, prije svega u vanjskoj politici, ne uspijevajući tako dati jasan politički pravac. U junu 2023. godine, predsjedavajuća Predsjedništva je pokrenula pitanje vitalnog entitetskog interesa u vezi sa pridruživanjem Bosne i Hercegovine trima regionalnim sporazumima o mobilnosti.

Vijeće ministara u tehničkom mandatu imalo je minimalan zakonodavni učinak, usvojivši samo tri nacrt zakona i tri strateška dokumenta do kraja 2022. godine.

Novo Vijeće ministara, imenovano krajem januara, preduzelo je neke značajne korake na prihvatanju evropskih reformi nakon dodjele statusa kandidata. Državni budžet za 2023. godinu usvojen je u martu. Vijeće ministara usvojilo je strategiju za borbu protiv organiziranog kriminala, ažuriranu procjenu rizika i prateći akcioni plan za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kao i strategije i akcione planove koje se odnose na migracije i

terorizam. Imenovano je i Nadzorno tijelo za praćenje provođenja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina. Kontaktna tačka sa Europolom konačno je počela sa radom u junu 2023. godine, nakon pet (5) godina kašnjenja. Vijeće ministara je usvojilo i set nacrtu zakona, uključujući i one o integritetu u pravosuđu, sprečavanju mučenja (za obavljanje poslova preventivnog mehanizma u državi određena je institucija Ombudsmena), o strancima i slobodi pristupa informacijama. Parlamentarna skupština je ove zakone usvojila u avgustu i septembru 2023. godine. Osim političkih kriterija, Vijeće ministara je usvojilo nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o službi u Oružanim snagama BiH i Strategiju prilagođavanja klimatskim promjenama, te imenovalo direktore nekoliko institucija i tijela (Obavještajno-sigurnosna agencija, Služba za poslove sa strancima, Regulatorni odbor željeznica), dok ostala upražnjena mjesta ostaju na čekanju, uključujući ona u odborima Centralne banke i Regulatorne agencije za komunikacije. Vijeće ministara treba hitno imenovati državnog koordinatora za IPA-u (DIPAK).

Osim predsjedavajuće, u Vijeću ministara od devet ministara samo je jedna žena, koja je na čelu Ministarstva za civilne poslove (prethodno dvije, za vanjske poslove i odbranu).

Entitetske i kantonalne vlade su funkcionisale redovno, usvajajući vlastite budžete.

Vlada Federacije je cijeli mandatni period 2018.-2022. funkcionisala u tehničkom mandatu, a početkom aprila odlazeći premijer je prvostepeno osuđen za zloupotrebu službenog položaja. Došlo je do daljih kašnjenja u imenovanju nove vlade Federacije nakon izbora u oktobru 2022. i izbornih izmjena koje je nametnuo Visoki predstavnik. Krajem aprila, Visoki predstavnik je još jednom intervenisao suspendovavši Ustav Federacije kako bi osigurao imenovanje nove vlade, koju podržavaju iste stranke kao i vladajuća koalicija na državnom nivou.

U novoj vladi Federacije od 17 ministara četiri (4) su žene, čiji resori obuhvataju tradicionalno tzv. meke oblasti politike (obrazovanje i nauka, kultura i sport, saobraćaj i komunikacije, okoliš i turizam). Vlada Federacije iz perioda 2015.-2023. imala je tri (3) ministricе, uključujući i zamjenicu premijera zaduženu za finansije.

Nova Vlada Republike Srpske, koja funkcioniše od decembra 2022. godine, usvojila je zakonodavne inicijative usmjerene na ograničavanje osnovnih sloboda i prostora za djelovanje civilnog društva, uključujući izmjene i dopune kojima se ponovno kriminalizuje kleveta i nacrt zakona kojim se nevladine organizacije označavaju kao „strani agenti. Vlada ovog entiteta je ponovo predložila zakon o nepokretnoj imovini, suprotstavljajući se ustavnoj jurisprudenciji prema kojoj ona nije nadležna za to, te ozakonila neprovođenje odluka Ustavnog suda u RS.

Nakon oktobarskih izbora, osam od deset kantona imenovalo je nove vlade. Skupština Brčko distrikta izvršila je rekonstrukciju vlade u martu 2023. godine.

Nisu preduzeti koraci na izradi i provođenju zajedničkog akcionog plana socio-ekonomskih reformi, u skladu sa preporukama Komisije i zajedničkim zaključcima ekonomskog i finansijskog dijaloga. Formulisanje i donošenje ovog paketa socio-ekonomskih reformi zahtijeva dobru koordinaciju između izvršne vlasti na svim nivoima.

Dijalog o politikama sa EU nastavljen je tokom izvještajnog perioda. Šesti ciklus sektorskih pododbora u okviru SSP-a, koji je otpočeo 2020. godine okončan je održavanjem Odbora za stabilizaciju i pridruživanje u junu 2023. i Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje u julu 2023. godine. Vijeće ministara treba hitno da preduzme mjere za lakše odvijanje dijaloga o politici u okviru tijela SSP-a, uključujući pojednostavljenje procedura, ovlašćivanje Direkcije za evropske integracije (DEI) da Komisiji dostavlja pripremne dokumente bez pribjegavanja nepotrebnom i dugotrajnom usvajanju na političkom nivou, te imenovanje stalnih predstavnika za sektorske pododbore. Još uvijek ništa nije preduzeto po preporukama koje je Evropska

komisija uputila Vijeću ministara na vanrednom sastanku Odbora za stabilizaciju i pridruživanje održanom u maju 2022. godine.

Vijeće ministara i DEI treba da pojačaju svoju koordinacionu ulogu u pitanjima koja se odnose na EU, uključujući sveobuhvatne procjene nivoa usklađenosti s *acquisem* EU za cijelu zemlju i proaktivno praćenje postupanja po preporukama Komisije s nadležnim tijelima, uključujući, kada je to potrebno, i na političkom nivou, te pozivanje na odgovornost u slučaju nepostupanja. Ovo je ključno za poboljšanje kvaliteta ulaznih informacija za dijalog o politici, imajući takođe u vidu i godišnji paket proširenja Komisije.

Koordinacija pitanja koja se odnose na EU, uključujući izradu cjelodržavnih sektorskih strategija, od suštinskog je značaja kako bi se osiguralo ujednačeno usklađivanje s *acquisem* EU i pristup finansijskoj pomoći i programima EU. To zahtijeva efikasnu primjenu važećeg zakonodavstva o koordinaciji pitanja u oblasti evropskih integracija i posvećenost struktura mehanizma koordinacije na političkom nivou (kolegija i ministarskih konferencija).

Ono što je ključni prioritet i neispunjena obaveza Bosne i Hercegovine prema SSP-u, jeste izrada i usaglašavanje s Komisijom nacionalnog programa za usvajanje *acquisa* EU (NPAA) u kojem će biti navedene uloge svakih nivoa vlasti u pogledu usklađivanja s *acquisem* EU i njegovog provođenja. Program integrisanja BiH u EU, koji je izradio DEI i koji još uvijek čeka odobrenje od strane Vijeća ministara, samo je prvi korak ka neophodnom NPAA. Akcioni plan za realizaciju 14 ključnih prioriteta takođe još uvijek čeka odobrenje Vijeća ministara.

Bosna i Hercegovina je usvojila niz protekcionističkih mjera koje su u suprotnosti sa obavezama i procedurama iz SSP-a, uključujući zabranu izvoza drveta i kantonalne liste lijekova, a nije otklonila ni dugotrajna kršenja, npr. ona koja se odnose na akcize na pivo. Ovakvi potezi su jasan korak unazad u provođenju SSP-a.

Bosna i Hercegovina je drugu godinu zaredom svoj Program ekonomskih reformi (PER) dostavila s dva (2) mjeseca zakašnjenja.

Vlasti širom zemlje nemaju dovoljno kapaciteta za koordinaciju i planiranje politike, uključujući i pitanja koja se odnose na EU. Republika Srpska je usvojila Strategiju razvoja lokalne samouprave u februaru 2023. godine, dok u Federaciji takva strategija još uvijek nije usvojena.

Civilno društvo

Ključni prioritet 11 iz Mišljenja koji se odnosi na kreiranje podsticajnog okruženja za civilno društvo, posebno kroz poštovanje evropskih standarda o slobodi udruživanja i slobodi okupljanja, još uvijek nije ispunjen. Kao dio inkluzivnog političkog dijaloga, potrebno je osigurati konstruktivne i sistematske konsultacije s civilnim društvom. Potrebno je usvojiti okvir za transparentno finansiranje organizacija civilnog društva. Ponovna kriminalizacija klevete u Republici Srpskoj, koja je stupila na snagu u avgustu 2023. godine, ozbiljno utiče na djelovanje civilnog društva. Zakonodavne inicijative u skupštinskoj proceduri Republike Srpske, kojima se organizacije civilnog društva označavaju kao „strani agenti“ bi, ukoliko budu usvojene, neosporno, nažalost, predstavljale veliki korak unazad.

Oснажено civilno društvo je ključna komponenta svakog demokratskog sistema i javne institucije bi ga trebale prepoznati i tretirati kao takvo. Iako je cjelokupan pravni i regulatorni okvir koji reguliše osnivanje i funkcionisanje organizacija civilnog društva uglavnom u skladu s *acquisem* EU, još mnogo toga treba učiniti kako bi javne institucije osigurale povoljno okruženje za civilno društvo, uključujući slobodu udruživanja i okupljanja, u skladu s ključnim prioritetom 11 iz Mišljenja. Prostor za djelovanje civilnog društva posebno je ugrožen u

Republici Srpskoj zbog kontinuiranih napada političkih lidera koji su, u nekim slučajevima, doveli i do fizičkih napada, kao u martu 2023. godine u Banja Luci. Republika Srpska je takođe ponovo kriminalizovala klevetu u julu 2023. godine. Zakonodavna inicijativa kojom se organizacije civilnog društva označavaju kao strani agenti bi, ukoliko bude usvojena, ozbiljno ograničila građanske slobode u ovom entitetu (*vidjeti Poglavlje 23 - Osnovna prava*).

Zakonodavstvo o javnim konsultacijama je neujednačeno u cijeloj zemlji, te se moraju osigurati konstruktivne i sistematske konsultacije. Web platforma za e-konsultacije je nedovoljno iskorištena i ne koristi se na entitetskom ili kantonalnom nivou, gdje se većina zakona od javnog interesa izrađuje i usvaja. Šest godina nakon njenog donošenja 2017. godine, Vijeće ministara još uvijek nije donijelo svoju Povelju o saradnji sa organizacijama civilnog društva.

Organizacije civilnog društva na lokalnom nivou proaktivno se zalažu za promjene politike. Aktivisti koji se bave osjetljivim temama (borba protiv korupcije, prava žena, prava LGBTIQ osoba, migranata, okoliš) i dalje su izloženi prijetnjama, zlostavljanju i fizičkim napadima. Potreban je okvir za transparentnu i nepristrasnu raspodjelu javnih sredstava udruženjima na nivou cijele zemlje. Organizacije civilnog društva koje umjesto organa javne vlasti pružaju usluge ugroženim grupama, trebaju dobiti odgovarajuća javna sredstva. Udruženja žena posebno imaju ključnu ulogu u pružanju podrške najugroženijima, uključujući žrtve nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. U nekim slučajevima, vlasti su zloupotrijebile poreski okvir da zastraše grupe civilnog društva. Na državnom nivou ne postoji pravni okvir koji reguliše volontiranje, dok je u entitetima i Brčko distriktu to regulisano.

Civilni nadzor nad sektorom sigurnosti i obavještajnim sektorom

Zajednička komisija Parlamentarne skupštine za odbranu i sigurnost je imala tri sjednice u 2022. godini (šest u 2021. godini i deset u 2020. godini). Zajednička komisija za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH (OSA) nije se sastajala tokom 2022. godine. Novi direktor OSA-e imenovan je u februaru 2023. godine. Zakon o OSA-i još nije izmijenjen kako bi se otklonile procesne manjkavosti koje je Ustavni sud utvrdio u junu 2017. godine, dakle prije šest godina. Vojni komesar koji nadgleda zaštitu ljudskih prava i sloboda osoblja u sektoru odbrane, pokrenuo je 62 postupka u 2022. godini i okončao 55.

2.1.2. Reforma javne uprave

Bosna i Hercegovina je u **ranof fazi pripremljenosti** i ostvarila je **određeni napredak** u reformi javne uprave (RJU). Određeni pozitivni koraci su napravljeni (i) usvajanjem sporazuma o koordinaciji RJU (zajednička platforma), koji uključuje tijelo za donošenje političkih odluka; (ii) provođenjem strategije sveobuhvatnog i cjelodržavnog upravljanja javnim finansijama, (iii) poboljšanjem kapaciteta za javne konsultacije na državnom nivou i za procjenu uticaja propisa u Republici Srpskoj, (iv) usvajanjem strategije za upravljanje ljudskim resursima u FBiH, (v) poboljšanjem profesionalnog razvoja i ocjene rezultata rada u FBiH i na državnom nivou, i (vi) usvajanjem Zakona o slobodi pristupa informacijama, s ciljem proaktivnog objavljivanja informacija i transparentnosti. Nekih pet godina nakon usvajanja, Akcioni plan za RJU je proveden samo u ograničenoj mjeri. Zakoni o državnoj službi još uvijek nisu međusobno usklađeni i principi zasluga nisu ugrađeni u procedure zapošljavanja. Nadgledanje ljudskih resursa nije učinkovito u otkrivanju nepravilnosti. Tijelo za donošenje političkih odluka, koje je predviđeno zajedničkom platformom, još uvijek nije postalo operativno kako bi učinkovito vodilo reforme. Kapacitet koordinatora za RJU na entitetskom nivou je i dalje slab. U skladu sa ključnim prioritetom 14, Bosna i Hercegovina treba napraviti potrebne korake ka poboljšanju ukupnog funkcionisanja javne uprave osiguravanjem profesionalne i depolitizovane državne službe te osigurati koordiniran, cjelodržavni pristup izradi politika. Prošlogodišnje preporuke su provedene djelimično.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- usvojiti i započeti provedbu revidiranog akcionog plana uz Strateški okvir za reformu javne uprave 2023.-2027. na svim nivoima vlasti, uz davanje prioriteta aktivnostima na digitalizaciji usluga i usvajanju nedostajućeg zakonskog okvira za sektorsko strateško planiranje na državnom nivou;
- ustanoviti funkcionalnu koordinacionu strukturu i političko tijelo za donošenje odluka te poboljšati kapacitet koordinatora za RJU kako bi se upravljalo provedbom reformi javne uprave na svim nivoima vlasti;
- osigurati sistem profesionalne državne službe kroz izmjene i dopune zakona o državnoj službi u skladu sa principima zasluga i uspostaviti sistem praćenja učinka za transparentno upravljanje ljudskim resursima na svim nivoima vlasti radi otkrivanja nepravilnosti.

Strateški okvir za reformu javne uprave

Produženo je važenje **Strateškog okvira** za reformu javne uprave 2018.-2022. i pratećeg Akcionog plana RJU 2020. -2022. Međutim, Akcioni plan je potrebno revidirati kako bi bio kredibilan i realističan kod obračuna troškova i postizanja konkretnih rezultata, posebno kada se radi o digitalnim uslugama. Nekih pet godina nakon njegovog usvajanja 2018. godine, prvi izvještaj o praćenju pokazao je da je provedeno svega 14% ukupnih aktivnosti iz Akcionog plana RJU. Nedovoljna **politička podrška** i slabi kapaciteti koordinatora RJU i dalje onemogućavaju djelotvorno vođenje reformi na entitetskom nivou. Tijelo za donošenje političkih odluka, koje je predviđeno zajedničkom platformom, još uvijek nije operativno kako bi učinkovito vodilo reformu javne uprave. **Finansijska održivost** reforme nije osigurana, a skorašnje akcione planove za RJU uglavnom finansiraju donatori, uz vrlo ograničene doprinose iz domaćeg budžeta.

Koordinacija i izrada politika

Sistem kreiranja politika u Bosni i Hercegovini je i dalje fragmentisan. Zakonodavni okvir za srednjoročno planiranje politika je nejednako razvijen i uređen različitim zakonima. Vijeće ministara treba hitno ubrzati usvajanje odgovarajućeg regulatornog okvira za strateško planiranje na osnovu koncepta koji je izradio Odjel za ekonomsko planiranje. Nije ostvaren napredak u izradi metodoloških smjernica za cjelodržavno sektorsko strateško planiranje na državnom nivou. Potrebno je ojačati funkcije kontrole kvaliteta u svim centrima vlasti i poboljšati kapacitete za koordinaciju procesa planiranja politika na godišnjem i srednjoročnom nivou. Sektorski troškovi nisu uvijek obuhvaćeni strategijama i nije postignut napredak u njihovom povezivanju sa srednjoročnim budžetskim okvirom. Određeni kriteriji kvaliteta za sektorske politike postoje, ali oni ne sadrže informacije o napretku i ciljevima. Bosna i Hercegovina još uvijek nije izradila svoj prvi **nacionalni program za usvajanje *acquisa* EU (NPAA)**, kako to nalaže SSP, za koji je predloženi Program integrisanja BiH u EU samo početak.

Pravni okvir za **inkluzivnu i na dokazima zasnovanu izradu politika** postoji, ali se nedosljedno provodi. Republika Srpska bilježi određeni napredak u ovoj oblasti, uvođenjem procjene uticaja propisa koja će se provoditi i za nacрте podzakonskih akata. Međutim, procjene uticaja propisa ne koriste se za prioritizaciju prijedloga politika, niti kao alat za planiranje. Nije osigurano prikupljanje i korištenje administrativnih podataka za kreiranje politika. Pravni okvir o **javnim konsultacijama** je potrebno dosljedno primjenjivati na svim nivoima vlasti. Vlada Republike Srpske je usvojila nove smjernice za konsultacije u cilju poboljšanja transparentnosti na samom početku planiranja zakonodavnih aktivnosti.

Vlasti na državnom nivou su preduzele određene napore na poboljšanju kapaciteta različitih organa javne vlasti za korištenje platforme za e-konsultacije. Međutim, entitetska resorna ministarstva treba da unaprijede svoje platforme i poboljšaju funkciju nadzora kako bi osigurala njihov kvalitet.

Regulatorni okvir za standarde za praćenje i izvještavanje o ključnim planskim dokumentima vlada na svim nivoima postoji. Preduzeti su određeni naponi na unapređenju sektorskog praćenja donošenjem nove Odluke o godišnjem planiranju rada i načinu praćenja i izvještavanja o radu na državnom nivou. Međutim, redovni sektorski izvještaji o praćenju rada se ne objavljuju, što je slučaj i sa izvještajima o realizaciji godišnjih planova rada vlade. Sve ovo otežava **javni nadzor nad radom vlade**.

Upravljanje javnim finansijama

Svi nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini su otpočeli provođenje sveobuhvatne strategije za reformu **upravljanja javnim finansijama (UJF)**, sa procentom realizacije planiranih aktivnosti od 40% na svim nivoima. Izvještaji o monitoringu za UJF za 2022. godinu su usvojeni na nivou entiteta, dok sveobuhvatni izvještaj o monitoringu za UJF za 2022. godinu čeka na usvajanje. Za učinkovit sistem javnih finansija, potreban je funkcionalan i redovan ciklus planiranja budžeta. Kredibilitet srednjoročnih budžetskih okvira je potrebno unaprijediti (i) boljim povezivanjem godišnjeg strateškog planiranja i procesa godišnjeg planiranja budžeta (ii) jačanjem kapaciteta i propisa za bolje upravljanje javnim investicijama na svim nivoima vlasti. Svi nivoi vlasti trebaju zadovoljiti neophodne informatičke predušlove za provođenje zakonodavstva o programskom budžetiranju i srednjoročnom planiranju budžeta i usvojiti slične zakone na državnom nivou i u Republici Srpskoj. Institucije na svim nivoima treba da poboljšaju internu finansijsku kontrolu u javnom sektoru, postupke javnih nabavki, kao i praćenje fiskalnih rizika povezanih sa javnim preduzećima. Konkretno, u cilju povećanja transparentnosti, potrebno je uspostaviti javno dostupne registre javnih preduzeća.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije postigla dovoljnu **transparentnost budžeta**. Neusklađenost kontnih planova na državnom i entitetskom nivou otežava pristup konsolidovanim podacima. Na svim nivoima vlasti potrebno je poboljšati izvještavanje za tekuću godinu. Dostupne budžetske informacije su i dalje nepotpune, a ocjenjivanje ukupne budžetske i fiskalne politike je otežano.

Upravljanje javnim uslugama i ljudskim resursima

Zapošljavanje, unapređenje i otpuštanje državnih službenika **na osnovu zasluga**, uz objektivne kriterijume, nisu potpuno osigurani, posebno u entitetima i Brčko distriktu. Zakoni o državnoj službi još nisu izmijenjeni na način koji bi obezbijedio jasan i uporediv pregled državne službe na svim nivoima vlasti. Zakoni ne navode precizno koje institucije čine državnu službu, koja radna mjesta pripadaju državnim službenicima i koje su to kategorije višeg i srednjeg nivoa rukovođenja. Ove razlike otežavaju mobilnost državnih službenika između različitih nivoa vlasti. Potreban je odgovarajući mehanizam koordinacije po pitanju ljudskih resursa i državne službe kako bi se podržala takva saradnja, a posebno između organa vlasti Federacije i kantona.

Proces zapošljavanja treba biti transparentniji i treba bolje osigurati profesionalizaciju državne službe. Digitalizacija zapošljavanja na državnom nivou je u toku, a primjenjuje se i e-aplikacija. Procedure za transfer osoblja u slučaju prenosa nadležnosti na institucije na državnom nivou su unaprijeđene i bolje specificirane. Međutim, entitetski zakoni o državnoj službi ostavljaju preširok diskrecioni prostor i ne zahtijevaju imenovanje najboljeg kandidata, što dozvoljava politički imenovanim licima da utiču na proces zapošljavanja, posebno na višim pozicijama. Kao rezultat, konačan izbor na kantonalnom nivou prije zavisi od etničke

pripadnosti prije nego od zasluga. Pored toga, potrebno je ograničiti prekomjerno imenovanje vršilaca dužnosti, posebno u Republici Srpskoj. Rukovodeći državni službenici ne bi trebali ostajati na svojim pozicijama nakon što im istekne mandat, te je potrebno redovno objavljivati javne konkurse za popunjavanje takvih pozicija. Sistem je potrebno dodatno poboljšati kako bi se ponudili pravi podsticaji koji će stručnije kandidate motivisati da se prijave na pozicije u javnom sektoru. Komisije za izbor trebaju biti oslobođene političkog uticaja kako bi se garantovalo zapošljavanje najkvalifikovanijih kandidata. Ustavne odredbe o opštoj zastupljenosti stanovništva u javnoj upravi ne treba tumačiti na način da se zahtijeva stroga etnička zastupljenost u državnoj službi, a propisi bi trebali osigurati da kod zapošljavanja etnički kriteriji ne prevladavaju nad kriterijima stručnosti.

Kriteriji za otpuštanje, disciplinski postupci i žalbe utvrđeni propisima se i dalje nedovoljno primjenjuju. Odbori za žalbe u Federaciji suočavaju se sa značajnim zaostatkom u postupanju po žalbama državnih službenika, i njihove kapacitete treba poboljšati. Svi nivoi vlasti treba da poboljšaju prikupljanje podataka o rodnoj ravnopravnosti u javnoj upravi i sistematski promovišu usvajanje institucionalnih politika o rodnoj ravnopravnosti i seksualnom uznemiravanju.

Upravljanje ljudskim resursima (ULJR) je i dalje jako fragmentisano. U skladu sa zajedničkim okvirom politike upravljanja ljudskim resursima, Federacija je usvojila Strategiju za razvoj ljudskih resursa u strukturama državne službe za period 2022-2027, kojom je obuhvaćena i saradnja sa kantonalnim nivoom. Vlasti na državnom nivou i Republika Srpska to takođe trebaju učiniti, u međusobnoj koordinaciji. Transparentno praćenje upravljanja ljudskim resursima, povezanim kapacitetima i podacima o ULJR-u je slabo na svim nivoima vlasti, uz stalno prisutan nedostatak podataka. Bosna i Hercegovina treba revidirati Zakon o državnoj službi na državnom nivou kako bi se kreirala zakonska osnova za informacioni sistem za upravljanje ljudskim resursima (HRMIS) i kako bi on bio funkcionalan za državnu službu. Svi nivoi vlasti trebaju objaviti izvještaje monitoringa o ULJR i osigurati interoperabilnost HRMIS-a sa bazama podataka o platama.

Naknade za rad državnih službenika još uvijek nisu jednoobrazne u javnim institucijama i nisu transparentne. Razlog tome su razlike u BiH u propisima o platama, klasifikaciji poslova, platnim razredima i nepostojanje vrednovanja poslova; što ugrožava pravičnost. Nadalje, kriteriji za dodjelu dodataka na platu su nejasni, a ni na jednom nivou vlasti nema informacija o prosječnom nivou plate po kategorijama poslova. Državni budžet usvojen u martu 2023. godine, predviđa određena poboljšanja i povećanje osnovice plata državnih službenika na državnom nivou.

Agencije za državnu službu trebaju više resursa za obuku i **profesionalni razvoj**. Postignut je određeni napredak budući da je Federacija uspostavila novi sistem upravljanja *online* obukama, koji je sada interoperabilan sa HRMIS-om u državnoj službi. U cjelini gledano, sistem ocjenjivanja rada postoji, ali se ne koristi ispravno i sistematski kako bi se opravdala napredovanja ili napravila razlika između dobrog i lošeg učinka.

Nema sistematskih i objedinjenih podataka o **integritetu državnih službenika**. Mjere za promovisanje integriteta u javnoj službi su samo djelimično uvedene i ne primjenjuju se sistematski. Pored toga, u Federaciji nije bilo zakonodavnih aktivnosti u vezi sa zaštitom lica koja prijavljuju korupciju, niti onih koje se odnose na prijavu imovine u Republici Srpskoj.

Odgovornost uprave

Nije ostvaren napredak u pogledu zakonskog utvrđivanja različitih funkcija upravnih tijela na svim nivoima vlasti, ili uslova za njihovo uspostavljanje, spajanje ili ukidanje. I dalje postoje nejasnoće u pogledu nadzora ili hijerarhijske strukture između ministarstava i podređenih

institucija, a nema ni delegiranja odlučivanja na više državne službenike ili na srednji nivo rukovođenja.

Nivo parlamentarnog nadzora je različit na različitim nivoima vlasti. Nije postignut napredak u prihvatanju preporuka nadzornih mehanizama, kao što je parlamentarni nadzor, i nezavisnih institucija poput ombudsmana i državne revizorske institucije, u javnoj upravi, čime se ugrožava pravo građana na dobru upravu.

Propisi o **pravu pristupa informacijama** su i dalje fragmentisani. U avgustu 2023. godine, Parlamentarna skupština je usvojila Zakon o slobodi pristupa informacijama, čiji je cilj poboljšanje proaktivnog objavljivanja informacija i transparentnosti institucija na državnom nivou. Nezavisnost u postupanju po žalbama treba uskladiti sa međunarodnim i evropskim standardima. Pravila o zaštiti podataka i pristupu informacijama i dalje se tumače na način koji štiti privatne, a ne javne interese, a prisutna je i nedosljednost u osiguravanju ovih prava na svim nivoima vlasti. Broj preporuka ombudsmana u vezi sa pristupom informacijama neznatno je povećan u 2022. godini u odnosu na 2021. godinu.

Različita efikasnost sudova u zemlji uzrokuje nejednakost među građanima u ostvarivanju prava na efikasan upravni postupak. Nije postignut napredak u uvođenju djelotvornih pravnih lijekova za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku na bilo kom nivou vlasti, a situacija je i dalje posebno problematična u Federaciji. Takođe, nema sistemskog prikupljanja podataka u vezi sa pravom građana na naknadu štete koju je prouzrokovalo nezakonito postupanje ili propust javne uprave.

Pružanje usluga građanima i poslovnim subjektima

Postoje velike razlike u pravnom okviru za **upravu usmjerenu na korisnike** u različitim dijelovima zemlje. Ne postoji sveobuhvatna cjelodržavna politika pružanja usluga niti jasne institucionalne funkcije na bilo kom nivou vlasti, kao ni katalog e-usluga. Potrebno je uvesti popis administrativnih opterećenja u pružanju usluga, uz pojednostavljenje procedura i usklađivanje sektorskih zakona sa Zakonom o opštem upravnom postupku. Nepostojanje infrastrukture za elektronski potpis za građane otežava dalju digitalizaciju. Digitalizacija je napredovala samo u oblasti poreza i carina, iako sporo. Podsticanje uprave orijentisane na korisnike, uključujući i zaokruživanje koherentnog okvira politika za pružanje usluga, omogućilo bi interoperabilnost sistema e-potpisa širom zemlje i olakšalo stvaranje jedinstvenog digitalnog tržišta.

2.2. VLADAVINA PRAVA I OSNOVNA PRAVA

2.2.1. Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava

Osnovne vrijednosti EU uključuju vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava. Djelotvoran (nezavisan, kvalitetan i efikasan) pravosudni sistem i djelotvorna borba protiv korupcije su od izuzetne važnosti, kao i poštovanje osnovnih prava u zakonima i praksi.

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** za provođenje *acquisa* EU i evropskih standarda u oblasti pravosuđa i osnovnih prava. Tokom izvještajnog perioda postignut je **ograničen napredak** u ispunjavanju ključnih prioriteta iz Mišljenja i nalaza iz Izvještaja stručnjaka o pitanjima vladavine prava („Pribeov izvještaj“) u ovoj oblasti¹¹.

¹¹ <http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/12/ExpertReportonRuleofLawissuesinBosniaandHerzegovina.pdf>

Rad pravosuđa

Bosna i Hercegovina se **nalazi između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** u oblasti pravosuđa. **Postignut je određeni napredak** u ispunjavanju ključnog prioriteta br. 6. iz Mišljena, koji se odnosi na funkcionisanje pravosuđa. Kontinuirani i evidentni znaci pogoršanja i dalje zahtijevaju hitne mjere na jačanju integriteta i vraćanju povjerenja javnosti u pravosuđe. Loše funkcionisanje pravosudnog sistema građane i dalje onemogućava u ostvarivanje njihovih prava i podriva borbu protiv korupcije.

U septembru 2023. godine, Bosna i Hercegovina je izmijenila Zakon o VSTV-u s ciljem uspostavljanja sistema provjere finansijskih izvještaja sudija, tužilaca i članova Vijeća. U odnosu na verziju na koju je mišljenje dala Venecijanska komisija, sistem provjere imovine predviđen usvojenim izmjenama i dopunama je oslabljen u pogledu prava VSTV-a da od fizičkih i pravnih lica traži dodatne informacije. Osim toga, usvojenim izmjenama i dopunama vanjskim stručnjacima zaduženim za praćenje funkcionisanja i primjene sistema prijavljivanja imovine nije dozvoljen pristup ličnim podacima sadržanim u finansijskim izvještajima i pratećoj dokumentaciji. Ove odredbe podrivaju djelotvornost sistema provjere imovine i stoga ih je potrebno izmijeniti kako bi se osiguralo da VSTV i vanjski stručnjaci mogu efikasno pristupiti svim informacijama koje su neophodne za vršenje funkcija predviđenih zakonom. Sve institucije u zemlji sada moraju konstruktivno i u dobroj vjeri sarađivati sa VSTV-om kako bi se zakon u potpunosti proveo i osigurala djelotvornost provjere integriteta. Sva pitanja koja mogu onemogućavati provođenje zakona moraju biti riješena najkasnije u okviru novog sveobuhvatnog Zakona o VSTV-u. Vijeće ministara je takođe imenovalo Nadzorno tijelo koje će nadgledati provođenje Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina.

Ustavni sud je suspendovao primjenu, a potom i ukinuo nekoliko pravnih i političkih akata koje je donijela Republika Srpska. Krajem 2022. godine, dvojici sudija Ustavnog suda istekao je mandat zbog odlaska u starosnu penziju. Entitetske skupštine još uvijek nisu pokrenule postupak za njihovu zamjenu, što Sudu otežava postupak odlučivanja. Narodna skupština Republike Srpske je pozvala sudije Ustavnog suda na državnom nivou da podnesu ostavke, te ozakonila neprovođenje presuda Ustavnog suda, narušavajući ustavnopravni poredak zemlje. Uprkos tome što je Visoki predstavnik poništio ove zakone, vlasti Republike Srpske su odlučile da ih ipak provedu.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba da:

- hitno imenuje sudije iz oba entiteta na sva upražnjena mjesta u Ustavnom sudu i na taj način osigura njegov puni sastav i funkcionisanje; a kada su u pitanju sudovi generalno, osigura dosljedno imenovanje sudija na osnovu stručnosti, pri čemu etnički kriteriji neće imati prevagu, i ocjenjivanje rada sudija vrši na osnovu kriterija kvaliteta;
- revidira i provede odredbe Zakona o VSTV-u koje se odnose na integritet kako bi se osigurala djelotvornost provjere integriteta u skladu sa evropskim standardima, uključujući omogućavanje VSTV-u i vanjskim stručnjacima pristup svim informacijama koje su neophodne za pravilno vršenje njihovih funkcija; finalizira i usvoji novi Zakon o VSTV-u i novi Zakon o sudovima Bosne i Hercegovine, u skladu sa Mišljenjem Venecijanske komisije;
- usvoji novu Strategiju za reformu sektora pravde i poveća napore kako bi se osiguralo djelotvorno provođenje Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina.

Strateški dokumenti

Bosna i Hercegovina još uvijek nije usvojila novu Strategiju za reformu sektora pravde za period 2021.-2027. godina i pripadajući akcioni plan. Nova strategija mora obuhvatiti sve

ključne reforme preporučene u Mišljenju Komisije i Analitičkom izvještaju, te Izvještaju eksperata o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini (Priebeov izvještaj), i, gdje je relevantno, aktivnosti obuhvaćene Reformskim programom VSTV-a za period 2021. - 2023. godina i nakon toga. Strategiju trebaju podržati dovoljna budžetska davanja i efikasan mehanizmom upravljanja, praćenja i izvještavanja o njenim efektima, uz mogućnost donošenja korektivnih mjera.

Regulatorno tijelo

Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) je samoregulatorno tijelo za pravosuđe. Vijeće je u izvještajnom periodu imenovalo glavnog tužioca Tužilaštva BiH i predsjednika Suda Bosne i Hercegovine. Vijeće i dalje teško uspijeva da povрати povjerenje javnosti, uključujući i stručnu zajednicu, budući da je nastavljena praksa donošenja nedosljednih i neadekvatno obrazloženih odluka o imenovanjima. Zbog nepostojanja efikasnog mehanizma za praćenje i skupa kvalitativnih i kvantitativnih indikatora za praćenje trendova u predmetima organizovanog kriminala i korupcije, Reformski program Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine za period 2021. – 2023. nije umnogome doprinio imenovanjima na osnovu stručnosti, odgovornosti, efikasnosti i transparentnosti. VSTV-a mora pojačati svoju nadzornu ulogu i preuzeti odgovornost za suštinske reforme. Očekuju se konkretniji rezultati, posebno u oblasti borbe protiv korupcije i nepotizma u pravosuđu. VSTV vlastitu odgovornost treba da podigne na veći nivo pružanjem detaljnog i transparentnog obrazloženja svojih konačnih odluka, posebno kada se radi o odlukama o imenovanjima, u skladu sa evropskim standardima. VSTV je usvojio Komunikacijsku strategiju i pripadajući Akcioni plan, te Komunikacijski plan za oblasti etike, integriteta i sprečavanja sukoba interesa. VSTV je u novembru 2022. godine organizovao edukaciju za predstavnike medija i pravosuđa.

Kako bi se unaprijedio kvalitet rada pravosuđa, VSTV treba da provede manji broj bolje ciljanih i rezultatski usmjerenih aktivnosti. Sekretarijat VSTV-a je dodatno ojačan zapošljavanjem stalnog osoblja. VSTV mora hitno poboljšati praćenje rada rukovodećih struktura u pravosuđu i osigurati odgovornost predsjednika sudova i glavnih tužilaca u slučajevima lošeg rada.

Nezavisnost i nepristrasnost

I pored nedavno donijetih izmjena i dopuna Poslovnika VSTV-a usmjerenih na unapređenje postupka imenovanja, nije došlo do poboljšanja po pitanju **nezavisnosti i nepristrasnosti**. Izvršna i zakonodavna vlast nisu usvojile dodatne mjere zaštite. VSTV, kao i svi sudovi i tužilaštva, treba da ulože više napora na vraćanju povjerenja javnosti u nezavisnost pravosuđa.

VSTV je nastojao unaprijediti svoju politiku imenovanja, prije svega izmjenom Poslovnika kako bi se osiguralo da se imenovanja zasnivaju na unaprijed određenim, objektivnim i dostupnim kriterijima. Ove izmjene i dopune tek treba da daju konkretan učinak. Postupak imenovanja i dalje je predug (8 do 10 mjeseci). Ponavljanje konkursa, često bez valjanih razloga, ovaj period može dodatno produžiti. Izmjenama i dopunama predviđeno je obavezno podnošenje prijave elektronskim putem, što postupak može skratiti. Međutim, pravila o imenovanju, disciplinskoj odgovornosti, karijernom napredovanju i sukobu interesa sudija i tužilaca i dalje se u praksi primjenjuju nedosljedno i sa preširokim diskrecionim pravom. Usvojene izmjene i dopune Zakona o VSTV-u koje se odnose na integritet je potrebno djelotvorno primijeniti kako bi doprinijelo poboljšanju u ovom pogledu.

Novi sveobuhvatni Zakon o VSTV-u treba da predvidi jedinstveno godišnje kvalifikaciono testiranje kandidata za prvi ulazak u pravosuđe i strožije kriterije za imenovanje. VSTV treba da osigura ekspeditivan postupak testiranja i poboljša kvalitet kod prvog ulaska u pravosuđe

uvođenjem pripremnog programa u skladu sa preporukama iz Priebeovog izvještaja.

Usvojenim izmjenama i dopunama Zakona o VSTV-u koje se odnose na integritet uvode se obavezujuća pravila o sukobu interesa za pravosuđe u cjelini i za VSTV. Sistem nasumične dodjele predmeta i dalje je podložan zloupotrebama, što utiče na **nepriistrasnost**. Zabilježena su odstupanja od nasumične automatske dodjele predmeta u rad, a neki slučajevi su i sankcionisani. Svaka presignacija bi trebala biti moguća samo u izuzetnim slučajevima, pa čak i tada samo kada je dokumentovana i izričito opravdana. Takav izuzetan postupak mora biti precizno i transparentno dokumentovan kako bi se isključio lični i politički uticaj. Predsjednici sudova i glavni tužioci, u koordinaciji sa VSTV-om, trebaju preduzeti mjere na povećanju transparentnosti i dati obrazloženje u slučaju manuelne presignacije predmeta. Pojačani su neprimjereni vanjski pritisci, posebno od strane političkih lidera koji javno prozivaju određene nosioce pravosudnih funkcija i njihove odluke, a posebno tužioce u predmetu Novalić i dr. vezan za zloupotrebe u postupku javne nabavke medicinske opreme tokom pandemije COVID-19. Kako bi se osigurala dosljednost, potrebno je preispitati mehanizam prijavljivanja prijelnji i sa njima povezano reagovanje VSTV-a prema javnosti.

Ustavni sud je suspendovao primjenu, a potom i ukinuo nekoliko pravnih i političkih akata koje je donijela Republika Srpska. U junu 2023. godine, Republika Srpska je ozakonila neobjavljivanje odluka Visokog predstavnika i neprovođenje presuda Ustavnog suda, kršeći time ustavni i zakonski okvir. Visoki predstavnik je te zakone poništio u julu. Uprkos tome, entitetske vlasti su odlučne da ih provedu. Krajem 2022. godine, dvojici sudija Ustavnog suda istekao je mandat zbog odlaska u starosnu penziju. Entitetske skupštine još uvijek nisu imenovala njihovu zamjenu, što Sudu otežava postupak odlučivanja.

Odgovornost

U septembru 2023. godine, Bosna i Hercegovina je izmijenila Zakon o VSTV-u s ciljem uspostavljanja sistema provjere **finansijskih izvještaja** sudija, tužilaca i članova Vijeća. U odnosu na verziju na koju je mišljenje dala Venecijanska komisija, sistem provjere imovine predviđen usvojenim izmjenama i dopunama je oslabljen u pogledu prava VSTV-a da od fizičkih i pravnih lica traži dodatne informacije. Osim toga, usvojenim izmjenama i dopunama vanjskim stručnjacima zaduženim za praćenje funkcionisanja i primjene sistema prijavljivanja imovine nije dozvoljen pristup ličnim podacima sadržanim u finansijskim izvještajima i pratećoj dokumentaciji. Ove odredbe podrivaju djelotvornost sistema provjere imovine i stoga ih je potrebno izmijeniti kako bi se osiguralo da VSTV i vanjski stručnjaci mogu efikasno pristupiti svim informacijama koje su neophodne za vršenje funkcija predviđenih zakonom. Sve institucije u zemlji sada moraju konstruktivno i u dobroj vjeri sarađivati sa VSTV-om kako bi se zakon u potpunosti proveo i osigurala djelotvornost provjere integriteta, što će biti predmet pomnog vanjskog nadzora. Sva pitanja koja mogu onemogućavati provođenje zakona moraju biti riješena najkasnije u okviru novog sveobuhvatnog Zakona o VSTV-u. VSTV treba da obezbijedi sigurnost dokumenata i korespondencije posebnog Odjela za provođenje postupka po izvještajima u Sekretarijatu VSTV-a. U 2022. godini, svega 16% svih nosilaca pravosudnih funkcija je dobrovoljno objavilo svoje finansijske izvještaje (221 izvještaj), uključujući 31% svih rukovodilaca (30 izvještaja predsjednika sudova, glavnih tužilaca i zamjenika glavnih tužilaca). Usvojene izmjene sada obavezuju sve nosioce pravosudnih funkcija da svoje finansijske izvještaje objave.

Planovi integriteta postoje u gotovo svim sudovima i tužilaštvima, ali su njihovi rezultati ograničeni. Potrebna je poboljšana i sveobuhvatna edukacija o etici i integritetu, kojom će biti obuhvaćene i novoimenovane sudije i tužioci. U aprilu 2023. godine, VSTV je uveo novi sistem ocjenjivanja kandidata, posebno kod napredovanja, uzimajući u obzir podatke o njihovoj

disciplinskoj odgovornosti. Ovaj sistem se mora dosljedno primjenjivati.

Disciplinski postupci i dalje nemaju veći preventivni učinak, iako je u poređenju sa evropskim prosjekom njihov broj visok. Tokom 2022. godine, Ured disciplinskog tužioca (UDT) je zaprimio 840 pritužbi (9,2% manje u odnosu na 2021. godinu), od čega je 76 pokrenuto po službenoj dužnosti protiv nosilaca pravosudnih funkcija (7% više u odnosu na 2021. godinu), i podnio 41 disciplinsku tužbu, uključujući šest protiv glavnih tužilaca i predsjednika sudova. Disciplinske komisije VSTV-a okončale su ukupno 48 disciplinskih postupaka (od čega 24 iz 2022. godine). U 33 postupka su izrečene disciplinske mjere, uključujući sedam mjera protiv rukovodećih nosilaca pravosudnih funkcija (predsjednika sudova, glavnih tužilaca), pri čemu je u dva slučaja izrečena mjera premještaja na nižu poziciju, u 23 slučaja smanjenje plate i u šest slučajeva mjera privremenog udaljenja od vršenja funkcije. Kod premještaja, napredovanja i ocjene rada, u obzir se moraju uzeti izrečene disciplinske mjere i krivične osude, te disciplinski postupci koji su u toku. U tom cilju, VSTV mora dosljedno primjenjivati kriterije podobnosti kandidata za funkcije u pravosuđu utvrđene u najnovijim izmjenama Poslovnika, a u skladu sa preporukama Komisije. Šira javnost mora na djelotvorniji način biti upoznata sa disciplinskim ročištima i disciplinskim odlukama.

Nije bilo napretka u otklanjanju manjkavosti koje se tiču sastava i potencijalnog sukoba interesa kod formiranja disciplinskih komisija VSTV-a. Potrebno je unaprijediti pravila i edukaciju o izvođenju dokaza pred disciplinskim komisijama u skladu sa preporukama Komisije, kao i ocjenu etičkih standarda. Potrebno je ozbiljno razmotriti uvođenje inspektorata ili povjeravanje sličnih ovlaštenja nekom postojećem organu.

Profesionalnost i stručnost

Imenovanje i karijerno napredovanje sudija i tužilaca su ključne nadležnosti VSTV-a. Iako su pravila imenovanja zasnovana na stručnosti, izuzeci zasnovani na nacionalnoj pripadnosti i drugim faktorima i dalje prevladavaju. Kao posljedica toga, kod imenovanja se značajno odstupa od rang liste koja se zasniva na stručnosti, što dovodi u sumnju pravednost. To se ponovo moglo vidjeti u periodu mart-april 2023. godine, kod imenovanja u Republičko tužilaštvo RS kada je VSTV imenovao posljednjeg kandidata, pravdajući to nacionalnim balansom. Povjerenje u sistem imenovanja je palo na najnižu tačku, uključujući i povjerenje među stručnom zajednicom. Osim toga, postoji zabrinutost zbog kontinuiranog kašnjenja u imenovanjima, što dovodi do toga da sudovi ne mogu da formiraju sudska vijeća, čime se ugrožava djelotvorno ostvarivanje pravde, posebno u slučajevima izuzeća. To dodatno utiče na rad sudova. VSTV mora hitno iznaći način da smanji kašnjenja u popunjavanju upražnjenih radnih mjesta, što je štetno za njegovu glavnu funkciju, odnosno, transparentno i blagovremeno imenovanje sudija i tužilaca zasnovano na stručnosti.

U iščekivanju zakonodavnih reformi kojima bi se uvelo sudske preispitivanje odluka VSTV-a, VSTV treba jasno da obrazloži svako imenovanje, striktno se pridržavajući izmijenjenog Poslovnika i sistema prijavljivanja elektronskim putem.

Ocjenjivanje rada zahtijeva reformu kako bi se uravnotežili kriteriji kvaliteta i kvantiteta, koje treba podjednako primjenjivati na sve sudije i tužioce. Kada to zakonodavstvo dozvoli, potrebno je ponovo uvesti ocjenjivanje rada zasnovano na kvalitetu budući da ono predstavlja evropski standard.

Kvalitet rada pravosuđa

Edukaciju sudija i tužilaca provode entitetski centri za edukaciju sudija i tužilaca, koje koordinira VSTV. Odgovarajuće nadležnosti VSTV-a i entitetskih centara za edukaciju i dalje su nejasne, što dovodi do nedosljednosti. Potrebno je pojasniti odredbe o uspostavljanju centara

za edukaciju i njihovom radu i ojačati koordinacionu ulogu VSTV-a. Edukacija sudija i tužilaca je ključna za kvalitet pravosudnog sistema. Potrebno je pomno pratiti odabir kompetentnih edukatora, osmišljavanje programa edukacije, ocjenjivanje edukatora i provedenih edukacija i po potrebi ih poboljšati. Ukupan budžet za edukaciju u 2022. iznosio je 767.710 eura (645.616 eura u 2021.), što je povećanje od 19% u odnosu na 2021. godinu.

Domaći **sistem za automatsko upravljanje predmetima** (CMS) omogućava dobijanje pouzdanih i detaljnih statističkih podataka i izvještaja po različitim nivoima (po sudijama, sudovima, za cijelu zemlju) uključujući i protok predmeta, ljudske resurse i trajanje neriješenih predmeta. Međutim, VSTV, predsjednici sudova i glavni tužioc i ne koriste u potpunosti informacije dobijene iz ovog sistema kod donošenja odluka. Prema podacima Evropske komisije za efikasnost pravosuđa Vijeća Evrope (CEPEJ), CMS indeks za Bosnu i Hercegovinu je viši od prosjeka za Zapadni Balkan (3,0 za građanske ili privredne predmete, 3,5 za upravne predmete i 3,0 za krivične predmete). Bosna i Hercegovina pravovremeno dostavlja kvalitetne i pouzdane podatke za pravosuđe za potrebe Kontrolne ploče CEPEJ-a za Zapadni Balkan. VSTV treba da pojača nadzor i upravljanje na osnovu pouzdanih statističkih podataka o radu pravosudnog sistema, uključujući i nadzor nad presignacijom predmeta. U 2022. godini, rukovodioci sudova i tužilaštava manuelno su presignirali 496.828 predmeta (91% tih neriješenih predmeta je presignirano iz "drugih razloga"). Protiv jednog glavnog tužioca pokrenut je disciplinski postupak zbog moguće zloupotrebe, jedan je razriješen sa rukovodne funkcije, a protiv jednog se vodi disciplinski postupak.

U sistemu ocjenjivanja su potrebni specifični indikatori koji će odgovarati jasnim ciljevima i mjerilima. Kako bi se to postiglo, VSTV treba da uspostavi jasne protokole i smjernice za donošenje odluka u pravosuđu, te redovno prati podatke o učinku i ključne oblasti (borba protiv korupcije, organizovanog kriminala i izborne prevare). Od početka njegove primjene, sistem normi je pomogao da se broj neriješenih predmeta u sudovima smanji za više od 50%. Kako bi se unaprijedio sistem, potrebno je razmotriti i uvođenje automatskog sistema određivanja složenosti predmeta i vremenskih rokova kao mjere učinka. Pored toga, razvoj sveobuhvatnog i efikasnog mehanizma za praćenje sektora pravde uz pomoć EU biće ključan za osiguranje djelotvornog provođenja pravosudne reforme.

Pravosudni sistem je i dalje nedovoljno **transparentan**, ali su preduzeti određeni napori na kako bi se situacija poboljšala. VSTV je započeo sa unapređenjem komunikacije pravosudnih institucija sa medijima i građanima, posebno kroz medijske i web alate, medijski akcioni plan i smjernice o upotrebi društvenih mreža za nosioce pravosudnih funkcija, čiji učinak treba pomno pratiti. I dalje je neophodna odgovarajuća obuka u oblasti komunikacije s javnošću i komunikaciji za sudove i tužilaštva.

Kada je u pitanju **usklađivanje sudske prakse**, portal sudske prakse koji je 2021. godine kreirao VSTV u koordinaciji sa četiri najviše sudske instance u Bosni i Hercegovini sada omogućava pristup preko 10.540 stavova sudske prakse, sudskih odluka i pravnih tumačenja. Pitanja kao što su pravni status i djelotvornost panela za ujednačavanje sudske prakse i dalje su neriješena. Konačno, kao što je konstatovano u ključnim prioritetima iz Mišljenja, Bosna i Hercegovina treba da uspostavi sudske tijelo koje će moći osigurati dosljedno tumačenje zakona i usklađenost sudske prakse na nivou cijele zemlje.

Budžet za pravosuđe za 2022. godinu, uključujući i VSTV, iznosio je 156,3 miliona eura (0,67% BDP-a), što je nešto više u odnosu na 2021. godinu (135,6 miliona eura). U 2022 godini, za sudove je izdvojeno 118,7 miliona eura, a za tužilaštva 34,3 miliona eura (u poređenju sa 103,9 miliona, odnosno 29,1 miliona eura u 2021. godini). Budžet je sada jednak srednjoj vrijednosti za Zapadni Balkan. Ta sredstva su nedovoljna za pokrivanje investicionih

potreba i poboljšanje pravosudne infrastrukture, budući da svega 1,7% budžeta odlazi na ove stavke, dok izdvajanja za plate i naknade iznose više od 81.5%. Takođe, veoma složen sistem finansiranja pravosudnih institucija je rascjepkan pri čemu postoje značajne budžetske nejednakosti. Sistem zahtijeva interakciju sa svim nivoima vlasti, a poteškoće u procesu izrade budžeta i dalje su prisutne. VSTV treba imati aktivniju ulogu kako bi osigurao adekvatnu raspodjelu sredstava između pravosudnih institucija. Iako se budžet za pravosuđe kontinuirano povećavao u posljednjih nekoliko godina, potrebno je izvršiti koordinaciju njegove realizacije između VSTV-a i pojedinih nivoa vlasti, pri čemu VSTV treba da ima aktivniju ulogu u osiguravanju dostatnih sredstava za pravosudne institucije. Sistem budžetiranja za određivanje prioriteta u pogledu tužilačkih resursa je digitalizovan. Potrebno je ojačati nadležnosti VSTV-a za planiranje budžeta i raspodjelu sredstava za sve sudove i tužilaštva u zemlji.

U 2022. godini, Bosna i Hercegovina je imala 1.000 redovnih sudija (23 na 100.000 stanovnika) i 358 tužilaca (11 na 100.000 stanovnika), uključujući 79 predsjednika sudova i 18 glavnih tužilaca. Prema podacima CEPEJ-a, evropski prosjek je 22,2 sudija i 11,8 tužilaca na 100.000 stanovnika. Od ukupnog broja sudija i tužilaca, 61% su žene, dok je među rukovodiocima postotak žena 56%.

Efikasnost

Dužina trajanja sudskih postupaka u prvostepenim predmetima (ne računajući komunalne predmete) u 2022. godini dodatno je smanjena na 378 dana (409 u 2021. i 434 u 2020. godini), ali je to i dalje dugo. Stopa rješavanja predmeta u 2021. godini povećana je na 104% (99% u 2021. godini). Ipak, predugo trajanje postupaka onemogućava građane u ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku. Zakon o zaštiti tog prava usvojen je na državnom nivou u junu 2022. godine, ali ne i u Federaciji. Kako bi se unaprijedila efikasnost sudskih postupaka, potrebno je izvršiti reviziju zakona o parničnom i krivičnom postupku. Predsjednici sudova i glavni tužioci i dalje loše upravljaju procesnom disciplinom na suđenjima, ignorišući konkretne preporuke VSTV-a. Oni moraju preuzeti aktivniju ulogu u upravljanju institucijama na čijem su čelu, uz strateško usmjeravanje od strane VSTV-a.

Broj neriješenih predmeta iznosi više od 2 miliona, od čega 1,7 miliona predmeta čine neplaćeni računi za komunalne usluge, što i dalje negativno utiče na efikasnost. Broj neriješenih nekomunalnih predmeta blago je smanjen za 5% u poređenju sa 2021. godinom. Nadležni organi još uvijek nisu proveli preporuke Komisije da se izvršenje malih i nespornih potraživanja prenese sa sudova na profesionalne sudske izvršitelje. Entitetske i kantonalne vlade nisu osigurale dostatna sredstava za izvršna odjeljenja u sudovima niti za pristup informacijama o imovini dužnika. Entitetski zakoni i propisi o izvršenju moraju se hitno izmijeniti kako bi se povećala efikasnost.

Izmjene tužilačke norme nisu dale pozitivne rezultate i učinak tužilačkog sistema je nezadovoljavajući. Naime, prema podacima VSTV-a, u 2022. godini zabilježen je pad broja optužnica za 8% u odnosu na 2021. godinu. VSTV treba da procijeni uticaj prethodno izmijenjene tužilačke norme na ukupan broj optužnica i osuđujućih presuda u odnosu na odbačene i shodno tome revidira tužilačke norme.

Procesuiranje ratnih zločina pred domaćim pravosuđem

Bosna i Hercegovina ima konstruktivnu saradnju sa Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove (MRMKS mehanizam). Tužilaštvo Bosne i Hercegovine ostvaruje blisku saradnju sa Tužilaštvom Mehanizma. U 2022. godini, 40% svih zahtjeva za pomoć koji su iz regiona upućeni Tužilaštvu Mehanizma stiglo je iz Bosne i Hercegovine (90% u 2021. godini)

Broj optužnica za ratne zločine povećan je u 2022. godini, i iznosi 38 optužnica protiv 90 lica (21 optužnica protiv 56 lica u 2021. godini).

Osuđujuće presude za ratne zločine Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i njegovih nasljednika još uvijek nisu unesene u domaću krivičnu evidenciju. Kako bi se to ostvarilo, Ministarstvo pravde treba da održava blisku saradnju sa Registrarom mehanizma MRMKS-a.

Revidirana Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina djelotvorno se provodi. VSTV je, u okviru svog mandata, pratio rad tužilaca i sudija u tom cilju sve do marta 2023. godine, kada je Vijeće ministara konačno imenovalo novo nadzorno tijelo za praćenje provođenja strategije.

Regionalna pravosudna saradnja u procesuiranju ratnih zločina blago je poboljšana. Bilateralni protokoli o saradnji u predmetima ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida između Tužilaštva Bosne i Hercegovine i tužilaštava Srbije, Hrvatske i Crne Gore pomogli su da se smanji nekažnjivost, ali ih je potrebno primjenjivati na sistematičan način. Saradnja sa Srbijom dalje je unaprijeđena, pri čemu je Srbiji ustupljeno 6 optužnica, što je rezultiralo sa 2 osuđujuće presude (po jedna u 2018. i 2020. godini). Tužilaštva dvije zemlje potpisala su sporazum o saradnji u pružanju podrške svjedocima, oštećenima i žrtvama ratnih zločina. Saradnja s Hrvatskom i dalje nailazi na brojne prepreke u pružanju pravosudne pomoći; dvije optužnice i jedna istraga ustupljene su Hrvatskoj, dok ostale istrage još nisu dovele do podizanja optužnica. Protokol sa Crnom Gorom je unaprijedio saradnju, pri čemu se istrage sprovode uz korištenje ustupljenih dokaza.

Od 237 predmeta na kraju 2022. godine (uključujući 103 predmeta u fazi glavne rasprave), 91 postupak (protiv 99 lica) i dalje je na čekanju zbog nedostupnosti optuženih lica. Budući da posjeduju više državljanstava, ova lica često imaju boravak u susjednim zemljama. To im omogućava da izbjegnu krivično gonjenje koristeći zabranu izručenja vlastitih državljana za krivična djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Oni također imaju korist i od nedostatka napretka među pravosudnim sistemima susjednih zemalja u procesuiranju ovih zločina. Srbija i dalje ne izvršava konačnu presudu izrečenu 2014. godine u Bosni i Hercegovini protiv Novaka Đukića, uprkos osnovnim instrumentima međunarodne pravosudne saradnje koji su na snazi. Brojni međunarodni nalozi za hapšenje optuženih za ratne zločine (Interpolova crvena potjernica) koje je izdala Bosna i Hercegovina i dalje se ne izvršavaju. Slično tome, optuženi za ratne zločine Duško Kornjača, koji se tereti za zločine protiv čovječnosti, kao i Tomislav Kovač, koji je 2018. godine optužen za genocid, slobodno borave u Srbiji. Sakib Mahmuljin je nakon izricanja pravosnažne kazne zbog komandne odgovornosti za ratne zločine pobjegao u Tursku, pri čemu Turska nije odgovorila na zahtjev Bosne i Hercegovine za ekstradiciju iz marta 2023.

Broj neriješenih predmeta ratnih zločina i dalje se smanjuje, međutim izgledno je da rok za okončanje ovih predmeta do kraja 2023. godine neće biti ispunjen. Novo nadzorno tijelo treba da predloži nove realne rokove. Od procijenjenog broja od 1.210 predmeta iz jula 2013. godine, broj neriješenih predmeta ratnih zločina do kraja 2022. godine smanjen je na 395 (-67,5%), od čega oko 261 (66%) predmeta čine složeni predmeti. Procjenjuje se da je 152 predmeta protiv 357 lica (38,5% od ukupnog broja neriješenih predmeta) na čekanju zbog nedostupnosti osumnjičenih. Jačanje regionalne saradnje ključno je za rješavanje ovog pitanja. U 2021. godini broj potvrđenih optužnica je blago povećan, ali je stopa osuđujućih presuda u entitetima i Brčko

distriktu sa 16 potvrđenih optužnica (13 u 2021. godini) i stopom osuđujućih presuda od 67% (85% u 2021. godini) smanjena. Na državnom nivou je ostvaren određen napredak sa 22 potvrđene optužnice (15 u 2021. godini), mada je stopa osuđujućih presuda smanjena na 57% (86% u 2021. godini). U 2022. godini, još 12 manje složenih predmeta (25 u 2021. godini) prenijeto je na entitete i Brčko distrikt, čime je ovaj proces okončan. Tužilaštvo se sada može fokusirati samo na najsloženije predmete, poboljšavajući kvalitet istraga i optužnica koje će rezultirati osuđujućim presudama.

Borba protiv korupcije

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. **Nije postignut napredak** u ispunjavanju ključnog prioriteta br. 7. iz Mišljena, te preporuka iz 2022. godine i nalaza iz Izvještaja stručnjaka o pitanjima vladavine prava. Ministarstvo pravde treba uputiti Vijeću ministara na usvajanje Nacrt zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama BiH u skladu s evropskim standardima. Selektivno i netransparentno postupanje pravosuđa u predmetima korupcije za koje vlada veliki interes javnosti, uz pritiske i zastrašivanja, predstavlja veliki izvor zabrinutosti. Zakonodavstvo na nivou cijele države je neusklađeno. U izvještajnom periodu je bilo podignutih optužnica za korupciju na visokom nivou, ali su zbog operativne neefikasnosti i političkog uplitanja rezultati na sprečavanju i suzbijanju korupcije (uključujući onu na visokom nivou) i dalje zanemarljivi. Broj pravosnažnih presuda u predmetima visokog nivoa i dalje je veoma nizak. Za razliku od drugih kantona, vlasti Kantona Sarajevo nastavile su sa aktivnostima na sprečavanju korupcije, ali je izostalo efikasno postupanje sudova i tužilaštava. Efikasna primjena pravila o sukobu interesa i provjera imovinskih prijava prisutna je samo u Kantonu Sarajevo. Potrebne su ciljane procjene rizika i posebne mjere za borbu protiv korupcije, posebno u najosjetljivijim sektorima. Budući da preporuke iz prethodne godine uglavnom nisu provedene, one i dalje važe.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba da:

- usvoji Zakon o sprečavanju sukoba interesa u institucijama na državnom nivou, u skladu sa evropskim standardima, te uskladi zakonodavstvo entiteta i Brčko distrikta sa međunarodnim standardima i najboljim evropskim praksama; zaokruži pravni okvir i ojača zaštitu lica koja prijavljuju korupciju;
- pokaže napredak u postizanju rezultata u sprečavanju i suzbijanju korupcije na visokom nivou; unaprijedi saradnju između policije i tužilaštava;
- izradi i usvoji novu strategiju i akcioni plan za borbu protiv korupcije na državnom nivou.

Ostvareni rezultati

Nedovoljno je učinjeno na postizanju rezultata u pogledu proaktivnih istraga, krivičnog gonjenja i pravosnažnih presuda za korupciju. Naročito je slab napredak u predmetima korupcije na visokom nivou, na čemu treba ozbiljno poraditi. Agencije za provođenje zakona i pravosuđe u Bosni i Hercegovini moraju imati proaktivniji pristup u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije.

U predmetima korupcije na visokom nivou u 2022. godini naređene su 23 istrage (15 u 2021.), 11 istraga je obustavljeno (6 u 2021.), podignuto je 18 optužnica (12 u 2021.), izrečeno je 5 pravosnažnih presuda (3 u 2021.), 3 osuđujuće i 2 oslobađajuće. Ovaj trend ukazuje na i dalje zabrinjavajuće mali broj pravosnažnih osuđujućih presuda u predmetima korupcije na visokom nivou.

U 2022. godini, **Državna agencija za istrage i zaštitu** (SIPA) pokrenula je 100 istraga u predmetima korupcije (34 po službenoj dužnosti i 66 po naredbi nadležnog tužilaštva), od kojih su 52 okončane (u 2021. pokrenute su 193 istrage i okončano 20). Nadležnim tužilaštvima je dostavljeno 35 izvještaja protiv 57 lica. Trend na državnom nivou ukazuje da je okončan samo manji broj istraga.

U 2022. godini, tužilaštva su izdala 314 naredbi o provođenju istrage o korupciji, što je rezultiralo podizanjem 188 optužnica na nivou cijele zemlje (317 i 229 u 2021.). Potvrđeno je 175 optužnica (211 u 2021.), uključujući optužnice iz prethodnog perioda, dok je broj osuđujućih presuda iznosio 192 (143 u 2021.), od čega su 132 uslovne osude (98 u 2021.). Na osnovu sporazuma o priznanju krivice osuđeno je 119 lica (134 u 2021.). Sankcije nisu dovoljno učinkovite, odvrćajuće niti proporcionalne. Sporazumi o priznanju krivice su česti, a izrečene sankcije blage i bez odgovarajućeg obrazloženja. Zatvorske kazne su često uslovne ili se čak pretvaraju u novčane kazne, što ima slab odvrćajući efekat. Ublažene kazne su česte u slučajevima u kojima težina povrede zaštićenog dobra znatno premašuje minimalni iznos neophodan za postojanje krivičnog djela. Većina presuda odnosi se na zloupotrebu položaja ili ovlaštenja. Tužilaštvo ne koristi efikasno raspoložive mehanizme za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Finansijske istrage su rijetke, a optužnice često ne sadrže relevantne informacije ili dokaze u vezi sa protivpravnom dobiti.

Kada je riječ o **sukobu interesa**, komisija na državnom nivou, formirana u julu 2020. godine, i dalje je neefikasna, pri čemu se u 2022. godina sastala samo jednom i postupala je u svega nekoliko predmeta. Komisija je zaprimila 2 prijave i postupala po službenoj dužnosti u 8 predmeta. Komisija je utvrdila da je 5 nosilaca javne funkcije u sukobu interesa (3 u 2021.). Svi predmeti su se ticali nespojive uključenosti članova uže porodice u javna preduzeća ili privatna preduzeća koja koriste javna sredstva. Kao sankciju u dva predmeta Komisija je izrekla mjeru privremenog smanjenja plate, dok je u ostala tri potvrdila sukob interesa, ali nije izrekla sankciju budući da dotična lica više nisu na funkciji. Kada su u pitanju **imovinski kartoni**, oko 600 nosilaca javnih funkcija iz institucija na državnom nivou ima obavezu podnošenja imovinskih kartona na provjeru, od kojih je u 2022. godini to učinilo svega 212 njih (291 u 2021.). U 2022. godini nisu vođeni postupci zbog nedostavljanja imovinskih kartona ili njihove netačnosti, nisu vršene provjere izvještaja niti izricane sankcije. Mandat komisije na državnom nivou istekao je u oktobru 2022. godine, a nakon izbora, nova komisija je imenovana u martu 2023. U Republici Srpskoj oko 4.000 nosilaca javnih funkcija ima obavezu podnošenja imovinskih kartona, od kojih je u 2022. godini to učinilo svega 129 njih (990 u 2021.). Republička komisija je utvrdila postojanje sukoba interesa u 13 slučajeva, ali nije izrekla nikakve sankcije. Na državnom nivou postoji dvostruki sistem prijavljivanja imovine. Izabrani zvaničnici, nosioci izvršnih funkcija i savjetnici imaju obavezu redovnog podnošenja finansijskih izvještaja i prijavljivanja svoje imovine i interesa komisiji za sukob interesa. Pored toga, izabrani zvaničnici na svim nivoima moraju Centralnoj izbornoj komisiji dostaviti izjave o imovinskom stanju. Izjave o imovinskom stanju izabranih zvaničnika objavljuju se na web stranici CIK-a, iako CIK nema obavezu niti mogućnosti da provjerava njihovu tačnost. Federacija i dalje ne primjenjuje pravila o sukobu interesa.

Brčko distrikt je usvojio Zakon o sukobu interesa u martu 2021. godine i imenovao nadležnu komisiju u junu 2021. godine. U 2022. godini, sukob interesa je utvrđen u 36 slučajeva, uspostavljen je javni Registar imovine nosilaca javne funkcije i pokrenuto 11 postupaka zbog netačnih ili nepotpunih podataka u 156 dostavljenih izjava o imovinskom stanju. U Kantonu

Sarajevo, imovinski kartoni nosilaca javnih funkcija objavljuju se na web stranici Ureda za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom KS. I drugi kantoni treba da uvedu slične mjere.

U Kantonu Sarajevo je nastavljen pozitivan trend. Zakon o prevenciji i suzbijanju korupcije u Kantonu Sarajevo stupio je na snagu u januaru 2023. godine. U 2022. godini, Ured za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom KS zaprimio je 1.194 imovinska kartona (1.380 u 2021. godini), a 47 nosilaca javnih funkcija koji nisu dostavili imovinske kartone kažnjeno je novčanim kaznama, od čega je protiv 16 prekršajnih naloga uložena žalba pred sudom. U svim predmetima sudovi su u pravosnažno okončanim postupcima izrekli sankcije ispod zakonom propisanog minimuma, i takva sudska praksa mora biti preispitana u svjetlu načela odvratanja i efikasnosti sankcija.

Agencija za sprečavanje korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) je u 2022. godini dodijelila administrativnu zaštitu za **prijavioce korupcije** u jednom od dva slučaja za koje je podniet zahtjev, dok je u 2021. godini administrativna zaštita dodijeljena u dva slučaja. U Republici Srpskoj, u 2022. godini podnijeta su tri zahtjeva za zaštitu prijavitelaca korupcije (u 2021. godini nijedan zahtjev, u 2020. jedan), od čega je jedan zahtjev uvažen, dok su dva predmeta u toku. U Federaciji još uvijek ne postoji zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju. U Kantonu Sarajevo je u januaru 2023. godine stupio na snagu novi zakon o zaštiti prijavitelja korupcije. U prvom kvartalu 2023. godine, Ured za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom KS zaprimio je šest zahtjeva i dodijelio zaštitu u svih šest slučajeva. U 2022. godini, Ured za prevenciju korupcije i koordinaciju aktivnosti na suzbijanju korupcije u Brčko distriktu BiH zaprimio je četiri zahtjeva i dodijelio zaštitu u sva četiri slučaja. Zakoni na svim nivoima vlasti moraju biti usklađeni s *acquisem* EU.

Institucionalni okvir

Sprečavanje korupcije

Funkcionisanje i koordinacija tijela za sprečavanje korupcije, međusobno i sa APIK-om, i dalje su neučinkoviti. APIK se suočava sa izazovima u nastojanjima da osigura nezavisno funkcionisanje, uključujući i izbor svog rukovodstva. APIK treba da bude mnogo proaktivniji u provođenju preporuka GRECO-a i usklađivanju s međunarodnim standardima. Nova parlamentarna komisija za izbor i praćenje rada APIK-a imenovana je u martu 2023. godine. APIK mora vršiti svoju zakonsku nadležnost kao glavno koordinaciono tijelo za sprečavanje korupcije i kao centralna tačka za aktivnosti u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini.

Potrebno je u velikoj mjeri ojačati nezavisnost tijela za sprečavanje korupcije na kantonalnom nivou, kao i njihove ljudske i materijalne resurse. Ured za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom KS i dalje ostvaruje dobar napredak i predstavlja dobar primjer među kantonalnim tijelima. U 2022. godini, Ured je obradio 753 prijave korupcije, od kojih se većina odnosila na korupciju u zapošljavanju, od čega je 531 prijava dostavljena nadležnim organima na dalju istragu i postupanje (919 i 83 u 2021.). Kantonalnom Tužilaštvu KS upućeno je 47 prijava. U dva predmeta Tužilaštvo je podiglo optužnicu. U 6 predmeta donesena je naredba o neprovođenju/obustavi istrage. Ured za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom KS nastavio je podizati standarde transparentnosti u Kantonu Sarajevo, pri čemu su u 2022. godini uspostavljeni registar zaposlenih u javnom sektoru i interaktivna mapa gradnje objekata i sječe šuma na području Kantona Sarajevo. Ured za borbu protiv korupcije i upravljanje kvalitetom Tuzlanskog kantona počeo je sa radom u julu 2022. godine, sa direktorom i dva uposlena. Ured je počeo sa prikupljanjem izvjava o imovini javnih zvaničnika, ali ih još nije objavio. U Unsko-

sanskom kantonu tek treba uspostaviti tijelo za provođenje Zakona o prijavljivanju i postupku provjere podataka o imovini nosilaca javnih funkcija, koji je stupio na snagu u februaru 2021. godine. Kanton 10 donio je Uredbu o osnivanju Ureda za borbu protiv korupcije u oktobru 2022.

Bosna i Hercegovina treba da uvede sveobuhvatan i efikasan sistem elektronskih javnih nabavki kako bi se ojačala transparentnost i smanjila zloupotreba javnih resursa. Unaprijeđeni sistem nadzora i inspeksijske kontrole i dalje je neophodan za borbu protiv korupcije i nepravilnosti u postupcima javnih nabavki.

Potrebno je ojačati kapacitete Službe za reviziju Centralne izborne komisije kako bi se omogućilo praćenje poštovanja propisa o finansiranju političkih partija.

Provođenje zakona

Krivičnopravna politika i institucionalni i zakonodavni okvir u cijeloj zemlji uglavnom su neučinkoviti i neadekvatni u borbi protiv korupcije. Dijelom je to posljedica nedovoljnih istražnih kapaciteta agencija za provođenje zakona i kazni koje nemaju dovoljan preventivni efekat. Duboko rascjepkano zakonodavstvo i česti sukobi nadležnosti koji rezultiraju ustupanjem predmeta usporavaju postupke i smanjuju efikasnost. Policija nije proaktivna u pokretanju istraga i istrage su spore. U 2022. godini nijedna agencija za provođenje zakona, uključujući SIPA-u, nije dostavila Tužilaštvu Bosne i Hercegovine izvještaj o korupciji na visokom nivou. Veoma formalan način na koji SIPA provodi radnje u cilju pribavljanja dokaza, uključujući i slučajeve korupcije na visokom nivou, izaziva ozbiljnu zabrinutost. Sistemski nedostaci u operativnoj saradnji agencija za provođenje zakona i vrlo ograničena razmjena obavještajnih podataka i dalje predstavljaju izazov. U nekoliko prijavljenih slučajeva korupcije na visokom nivou i dalje se pojavljuju selektivni sudski postupci i pravne greške, nemar, zloupotreba postupka, politički pritisci, upitne sudske odluke i verbalni napadi na tužilaštva, što uključuje i državni nivo. Nastavljeni su pritisci, uplitanje i verbalni napadi na nosioce pravosudnih funkcija, posebno u predmetima na visokom nivou, bez sistemskog i efikasnog odgovora VSTV-a, što i dalje predstavlja veliki izvor zabrinutosti.

U izvještajnom periodu, ograničena saradnja agencija za provođenje zakona sa tužilaštvima i nedostatak efikasnog praćenja tužilaca nad radom policije i dalje ozbiljno ugrožavaju efikasnost istraga. Selektivna spremnost policije, uključujući i na državnom nivou, da saraduje sa tužilaštvima, posebno u slučajevima korupcije na visokom nivou, izaziva ozbiljnu zabrinutost u pogledu njihove nezavisnosti i profesionalnosti. Nakon provedenih istražnih radnji Tužilaštva BiH, u pritvoru se nalazi 15 uposlenika policijskih i sigurnosnih agencija, uključujući jednog sudiju i jednog advokata, i protiv njih se vodi krivični postupak, uglavnom za koruptivne radnje i pomaganje organizovanim kriminalnim grupama. Razlike u stavovima u pogledu ovlaštenja tužilaštva na državnom nivou da izdaje uputstva entitetskim tužilaštvima ometaju efikasnost istraga i postupaka u slučajevima korupcije na visokom nivou. Takvi proturječni pravni stavovi moraju se odmah razriješiti. Nadležni organi Bosne i Hercegovine nisu se bavili nepostupanjem Srbije po ponovljenim zahtjevima Tužilaštva BiH za međunarodnu pravnu pomoć iz 2016. godine u predmetu korupcije u koju je umiješan političar na visokom položaju.

U tužilaštvima na državnom nivou i u Republici Srpskoj su formirani posebni odjeli za borbu protiv korupcije. Međutim, njihova efikasnost u borbi protiv korupcije i dalje je vrlo slaba. Ovi specijalizovani odjeli moraju početi efikasno da rade na predmetima korupcije na visokom

nivou i njihova nezavisnost mora biti značajno ojačana. Specijalizovani odjeli u Federalnom tužilaštvu i na Vrhovnom sudu Federacije BiH još uvijek nisu formirani.

Nakon vrlo loše vođenog suđenja, što je za posljedicu imalo veliko i neopravdano odugovlačenje, Sud BiH je u aprilu 2023. godine izrekao prvostepenu presudu u predmetu Novalić i dr. u vezi sa zloupotrebama u postupku javnih nabavki, kojom su trojica od četvorice optuženih, među kojima i tadašnji vršilac dužnosti premijera Federacije, proglašeni krivim za zloupotrebu položaja i krivotvorenje službene isprave, sa kaznama od 4 do 6 godina.

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine pokrenulo je još dvije istrage o korupciji na visokom nivou, dok je Tužilaštvo Kantona Sarajevo pokrenulo jedan s tim povezan predmet. U maju 2023. godine bivši gradonačelnik Sarajeva je uhapšen i optužen za krivična djela, uključujući zloupotrebu službenog položaja i krivotvorenje službene isprave. Ovi slučajevi su bili u fokusu medijskog izvještavanja, a istrage su u toku. U ovim premetima, koji imaju veliki odjek u javnosti i izazivaju zabrinutost kada je u pitanju stepen korupcije u zemlji, mora se osigurati nezavisno, djelotvorno i nepristrasno postupanje pravosuđa.

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je postiglo dobar napredak po pitanju efikasnog vođenja istraga u predmetima vezanim za SKY ECC, i formiralo tim od 12 tužilaca koji rade na tim predmetima. U toku je osam istraga, podignute su četiri optužnice i tri potvrđene od strane suda. Od tužilaca se očekuje da pokažu odlučnost i daju prioritet i efikasno okončaju istrage u predmetima korupcije srednjeg i visokog nivoa koji su povezani sa platformom za komunikaciju SKY ECC. U ovim predmetima se mora osigurati efikasno postupanje pravosuđa.

Kada je u pitanju transparentnost u zdravstvenom sektoru, Kantonalna bolnica Zenica je prva zdravstvena ustanova u zemlji koja je uvela automatsko kreiranje i javno objavljivanje liste čekanja pacijenata, te nove antikorupcijske interne akte u segmentima javnih nabavki, sukoba interesa, upravljanja ljudskim resursima i finansijskog upravljanja. Pored toga, 15 zdravstvenih ustanova širom zemlje usvojilo je nove pravilnike kojima se uvode antikorupcijski interni akti u oblastima javnih nabavki u zdravstvu, sukoba interesa, upravljanja ljudskim resursima i finansijskog upravljanja.

Zakonski okvir

Neusklađenost propisa u zemlji te slaba institucionalna saradnja i koordinacija i dalje otežavaju borbu protiv korupcije. Nakon što je u maju 2022. godine Parlamentarna skupština odbacila nacrt zakona o sukobu interesa, Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine treba da uputi nacrt zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti na nivou BiH u skladu sa evropskim standardima Vijeću Ministara za usvajanje. Parlament Federacije treba da usvoji zakon o sukobu interesa i djelotvornoj zaštiti prijavitelja korupcije, koji je entitetska vlada usvojila u avgustu 2022. godine. Kanton Sarajevo je u avgustu 2022. godine usvojio Zakon o prevenciji i suzbijanju korupcije. Ovo je još jedan korak ka uspostavljanju sveobuhvatnog zakonskog i antikorupcijskog okvira na kantonalnom nivou u nedostatku jedinstvene regulative na entitetskom nivou. Brčko distrikt treba da nastavi sa naporima na efikasnoj provedbi Zakona o sprečavanju sukoba interesa, usvojenog u martu 2021. godine, i izvrši dalje usklađivanje sa najboljim evropskim praksama. Republika Srpska treba da uskladi svoje zakonodavstvo o sukobu interesa sa međunarodnim standardima. Federacija još uvijek ne primjenjuje pravila o sukobu interesa.

U 2021. godini, oba entiteta su usvojila strategije razvoja sistema interne finansijske kontrole u javnom sektoru. Nedostatak transparentnosti ozbiljno narušava borbu protiv korupcije. Zakonodavstvo o finansiranju političkih stranaka je potrebno hitno uskladiti sa međunarodnim

standardima, posebno sa aktuelnim preporukama GRECO-a. U avgustu 2023. godine, Parlamentarna skupština je usvojila Zakon o slobodi pristupa informacijama kako bi se unaprijedilo proaktivno objelodanjivanje informacija i transparentnost institucija na državnom nivou. Potrebno je osigurati nezavisnost postupka po žalbi. Zakonodavstvo o slobodi pristupa informacijama na državnom i entitetskom nivou je potrebno uskladiti sa međunarodnim i evropskim standardima. Zakoni o zaštiti podataka i dalje se tumače na način koji štiti privatne, a ne javne interese, čime se onemogućava prevencija i suzbijanje korupcije (*vidjeti Poglavlje 23*). Ne postoji zakonodavstvo koje omogućava efikasno sprečavanje i postupanje u slučajevima korupcije u privatnom sektoru, a ni lobiranje nije regulisano. U 4. krugu evaluacije, samo 1 od 15 preporuka GRECO-a je provedena na zadovoljavajući način. Vlasti treba da osiguraju odgovarajuće zakonodavne i institucionalne aktivnosti kako bi se ispunile preostale preporuke, posebno one koje se odnose na finansiranje političkih stranaka i sukob interesa.

Strateški okvir

Strategija za borbu protiv korupcije na državnom nivou istekla je krajem 2019. godine, a Vijeće ministara još nije usvojilo novu strategiju, što dodatno otežava usklađen strateški pristup u cijeloj zemlji. Ovo pitanje je potrebno prioritetno riješiti. Vijeće ministara nije usvojilo strategiju za period 2022.-2024. godina, koju je kao privremeno rješenje izradila Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) i zadužilo je APIK da izradi novi strateški dokument za period 2024.-2028. godina. Potrebno je usvojiti nove strateške dokumente i uskladiti ih na nivou cijele zemlje te odmah započeti sa njihovim provođenjem, zašto je potrebno osigurati odgovarajuća finansijska sredstva i uspostaviti jake mehanizme za praćenje kako bi se osiguralo njihovo provođenje.

Osnovna prava

Zakonodavni i institucionalni okvir o osnovnim pravima je u velikoj mjeri uspostavljen. Uloženi su ograničeni napor za ispunjavanje ključnih prioriteta 5 i 9-13 iz Mišljenja koji se tiču osnovnih prava. U avgustu 2023. godine Parlamentarna skupština je usvojio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmenu za ljudska prava, kojim je određeno da ova institucija vrši funkciju nacionalnog preventivnog mehanizma za sprečavanje torture i zlostavljanja. Došlo je do nazadovanja u garantovanju slobode izražavanja. Ponovno uvođenje klevete u krivični zakon u Republici Srpskoj u julu 2023. godine ozbiljno utiče na okruženje u kome djeluje civilno društvo i ograničava slobodu izražavanja i medija i predstavlja veliki korak unazad u zaštiti osnovnih prava. U septembru 2023. godine, nacrt zakona kojim se organizacije civilnog društva označavaju kao „strani agenti“ također je usvojen u prvom čitanju u Narodnoj skupštini Republike Srpske, koji bi, ako se u cijelosti usvoji bio još jedan veliki korak unazad. Prava na slobodu okupljanja i dalje su ograničena u velikom dijelu zemlje. Država treba hitno završiti ustavne i izborne reforme koje su na čekanju. Ove reforme treba tretirati kao najveći prioritet. Potrebne su značajne reforme kako bi se osiguralo da svi građani mogu u potpunosti ostvariti svoja aktivna i pasivna biračka prava i čime bi se ustavnopravni okvir zemlje uskladio sa presudom Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci. Potrebno je ukinuti podjele u obrazovnom sistemu kako bi se osiguralo nediskriminatorno, inkluzivno i kvalitetno obrazovanje za sve uključujući i ukidanje prakse „dvije škole pod jednim krovom“. Rodno zasnovano nasilje, zlostavljanje zatvorenika i neadekvatna zaštita manjina, uključujući Rome, i dalje izazivaju zabrinutost. Gender akcioni plan usvojen je u oktobru 2023. godine. Akcioni plan za žene, mir i sigurnost treba da bude završen i usvojen. Zemlja još uvijek treba da razvije sveobuhvatan strateški okvir o ljudskim pravima i zaštiti manjina, uključujući i tranzicionu pravdu. Preporuke iz prethodnih godina nisu provedene i

ostaju na snazi.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina posebno treba:

- provesti sudske odluke kako bi se okončala podijeljenost obrazovnog sistema;
- osigurati puno poštovanje, zaštitu i promociju slobode okupljanja, udruživanja i izražavanja i uzdržati se od daljih radnji koje negativno utiču na njihovo ostvarivanje;
- uskladiti i poboljšati zakonodavstvo protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja kako bi se ispunili međunarodni standardi i uskladiti zakone u cijeloj zemlji sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH kako bi se povećalo učešće žena u javnom i političkom životu.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve glavne evropske i **međunarodne instrumente o ljudskim pravima**, od kojih je većina uvrštena u Ustav. Nije postignut značajan napredak u rješavanju većine od 204 prihvaćene preporuke iz Univerzalnog periodičnog pregleda iz novembra 2019. godine. Uprkos tome što nije izrazila interes da traži status posmatrača u Agenciji EU za osnovna prava (FRA), Bosna i Hercegovina se ohrabruje da primijeni metodologiju prikupljanja podataka ove Agencije.

U izvještajnom periodu **Evropski sud za ljudska prava** donio je devet presuda u kojima je utvrdio da je Bosna i Hercegovina u šest predmeta (10 u 2022. godini) povrijedila prava zagarantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP). Ove povrede su se odnosile na pravo na pravično suđenje, zaštitu imovine i opštu zabranu diskriminacije. U izvještajnom periodu dodijeljene su 303 nove predstavke organu odlučivanja Evropskog suda, čime je ukupan broj neriješenih zahtjeva pred Sudom porastao na 130. Pod pojačanim nadzorom Komiteta ministara nalazi se pet predmeta. Presude *Sejdić-Finci*, *Zornić*, *Šlaku*, *Pilav* i *Pudarić* zahtijevaju ustavne izmjene koje bi osigurale jednakost političkih prava svim građanima. Presude još uvijek nisu provedene i ostaju pod pojačanim nadzorom. Presudom Evropskog suda za ljudska prava iz avgusta 2023. u predmetu *Kovačević* dodatno se proširuje sudska praksa iz predmeta *Sejdić-Finci* i na aktivna biračka prava. Bosna i Hercegovina je u septembru 2023. godine uložila žalbu Evropskom sudu za ljudska prava na presudu u predmetu *Kovačević*.

Bosni i Hercegovini još uvijek nedostaje sveobuhvatan politički okvir za **promociju i provođenje ljudskih prava**, uključujući cjelodržavne strategije o ljudskim pravima, nediskriminaciji i zaštiti manjina u cijeloj zemlji. Shodno tome, zaštita ljudskih prava i dalje je neujednačena širom zemlje.

Tripartitni sastav i konsenzualno donošenje odluka Institucije ombudsmana još uvijek treba srednjoročno revidirati kako bi se osiguralo efikasno funkcionisanje. Njenu nezavisnost treba pojačati. Institucija ombudsmana je u 2022. godini zaprimila 2 850 žalbi, što je sličan broj kao i prethodnih godina, te izdala 359 preporuka, od kojih je samo 129 u potpunosti realizovano. Treba dati prioritet praćenju realizacije ovih preporuka jer često nema reakcije od strane tuženog organa. Institucija ombudsmana nije pokrenula nijedan prekršajni postupak zbog nepoštivanja njenih preporuka u proteklih osam godina, iako je za to imala ovlaštenja, niti je pokretala ili intervenisala u upravnim ili sudskim postupcima.

Što se tiče **mučenja i zlostavljanja**, Bosna i Hercegovina još uvijek treba osigurati usklađenost sa članom 17. Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture (eng. OPCAT). U avgustu 2023. godine, Parlamentarna skupština je usvojila Zakon o izmijenama i dopunama Zakona o ombudsmenu za ljudska prava kojim je pojačana nezavisnost i efikasnost ovog tijela i propisano da funkcioniše kao nacionalni preventivni mehanizam za sprečavanje torture i zlostavljanja – međunarodna obaveza zemlje. Država treba da osigura efikasno postupanje sa prijavama o zlostavljanju. Do sada je samo nekoliko policajaca sankcionisano. Komitet Vijeća

Evrope za prevenciju torture izvijestio je nakon posjete u septembru 2021. godine o brojnim navodima o fizičkom maltretiranju pritvorenih osoba od strane policijskih službenika i primjećuje nedostatak efikasne akcije i napretka u realizaciji prethodnih preporuka. Ombudsman je u 2022. godini imao 10 posjeta mjestima pritvora i lišenja slobode i dao jednu preporuku.

Nije postignut napredak ka usvajanju okvirnog zakona na državnom nivou koji jasno definiše kriterije na nivou cijele zemlje o pravima civilnih žrtava ratne torture kako bi se ispunile neispunjene obaveze Bosne i Hercegovine prema Konvenciji protiv torture. Potrebno je poboljšati entitetske zakone o žrtvama ratne torture. Nisu poduzeti nikakvi značajni koraci za izvršenje odluke Komiteta UN-a protiv torture (UNCAT) iz avgusta 2019. o pružanju svih oblika obeštećenja žrtvama ratne torture putem efektivne šeme reparacije, uključujući obeštećenje i zvanično izvinjenje žrtvi. Vlada Republike Srpske još uvijek nije preduzela mjere za ukidanje sudskih taksi za žrtve ratne torture na koje su se u prošlosti primjenjivali rokovi zastare: kao posljedica toga, žrtve se i dalje suočavaju sa zapljenom imovine zbog neplaćanja, što je zabrinjavajuće.

Kontinuirano odsustvo cjelodržavne strategije **zatvorskog sistema** i nedostatak napretka u poboljšanju uslova pritvora izaziva zabrinutost. Zakone je potrebno međusobno uskladiti u cijeloj zemlji i uskladiti ih sa evropskim i međunarodnim standardima. Federacija BiH nije preduzela nikakve korake da usvoji zakone koji bi omogućili transfer zatvorenika između entiteta, profesionalizaciju osoblja i sistem uslovnog otpusta. Treba još poboljšati digitalizaciju, programe reintegracije i koordinaciju sa zdravstvenim i socijalnim službama. Zemlja bi trebala dalje proširiti korištenje alternativa pritvoru, posebno u Republici Srpskoj. Dok novi državni zatvor sada radi punim kapacitetom, potrebno je poboljšati infrastrukturu u nekoliko pritvorskih objekata u zemlji. Zatvorski režimi također zahtijevaju modernizaciju. Ombudsman je u 2022. godini primio 77 pritužbi lica lišenih slobode (91 u 2021. godini).

Bosni i Hercegovini još uvijek nedostaje politički okvir za bavljenje nasljeđem prošlosti, uključujući cjelodržavnu strategiju o tranzicionoj pravdi. Politički lideri su nastavili da se bave istorijskim revizionizmom, uključujući poricanje genocida i veličanje ratnih zločinaca, takođe osporavajući utvrđene činjenice i nezavisnost ili nepristrasnost međunarodnih i domaćih sudova. Parlamentarna skupština treba raspravljati i mijenjati krivični zakon kako bi regulisala negiranje genocida i veličanje ratnih zločinaca u skladu sa okvirnom odlukom Vijeća EU o borbi protiv rasizma i ksenofobije iz 2008. godine. Od stupanja na snagu zakona koji je u julu 2021. godine nametnuo bivši visoki predstavnik Inzko i koji kriminalizira poricanje genocida i veličanje ratnih zločinaca nije podignuta nijedna optužnica. Kriminalizacija opisivanja entiteta ili njegovog naroda kao agresora ili genocidne tvorevine/naroda u zakonodavstvu Republike Srpske i dalje ima zastrašujući učinak na slobodu izražavanja u ovom entitetu. Od Bosne i Hercegovine se očekuje da djeluje na suveren način kako bi promovisala okruženje pogodno za pomirenje u cilju prevazilaženja naslijeđa rata (ključni prioritet 5 iz Mišljenja). Preduzeti su pozitivni koraci na lokalnom nivou. Brčko distrikt je u februaru 2023. godine otkrio zajednički spomenik svim civilnim žrtvama rata, drugi u zemlji. Grad Mostar je u maju 2023. godine preimenovao šest ulica kako bi se uklonilo spominjanje zvaničnika iz ustaškog režima.

Pitanje *nestalih osoba* koje još uvijek nije riješeno izaziva zabrinutost. Zaključno sa junom 2023. još uvijek se 7 600 ljudi vodi kao nestalo kao rezultat sukoba devedesetih, od kojih je 111 identifikovano 2022., a još 44 u prvoj polovini 2023. Međutim, Institut za nestala lica i tužilaštva na svim nivoima uz pomoć Međunarodne komisije za nestale osobe, ostvaruju stalan napredak u identifikaciji preostalih 7 600 nestalih osoba. U 2022. godini vlasti su izvršile 109 ekshumacija i preko 1 500 operacija izviđanja terena. Neophodni su dalji naponi na

regionalnom nivou kako bi se ovo pitanje riješilo. Nije bilo napretka u uspostavljanju fonda za podršku porodicama nestalih lica, kako je predviđeno zakonom, kao ni u poboljšanju rada Instituta za nestala lica i forenzičkih kapaciteta na državnom nivou.

Nije postignut napredak u usklađivanju zakonodavstva s *acquisem EU* o zaštiti podataka, uključujući Opštu uredbu o zaštiti podataka. Protokol 223 uz Konvenciju Vijeća Evrope o automatskoj obradi ličnih podataka ratifikovan je u avgustu 2022. Nisu preduzeti nikakvi koraci za povećanje nezavisnosti i ljudskih i finansijskih resursa Agencije za zaštitu ličnih podataka. Agencija treba da uspostavi bolju ravnotežu između zaštite privatnosti i opšteg javnog interesa, posebno slobode medija, izbornog integriteta i borbe protiv korupcije. Izuzeci se koriste od strane javnih institucija kako ne bi otkrili dokumente. Agencija je u 2022. godini vodila 95 postupaka po službenoj dužnosti (84 u 2021. godini). Zaprimila je 206 žalbi, izvršila 75 inspekcijskih nadzora i izdala 14 prekršajnih naloga (183, 79 i 9 u 2021. godini). U toku 2022. bilo je 15 upravnih postupaka protiv rješenja Agencije pred Sudom Bosne i Hercegovine (19 u 2021. godini). Dok Parlamentarna skupština mora konsultovati Agenciju o zakonskim prijedlozima, druge zakonodavne skupštine to još uvijek nisu obavezne.

Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti i dalje se generalno poštuje. I dalje se dešavaju slučajevi diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje na vjerskoj osnovi. Srpska pravoslavna crkva napustila je Međureligijsko vijeće u februaru 2023. Islamska zajednica Bosne i Hercegovine još uvijek nema sporazum (*konkordat*) sa državom. Incidenti usmjereni na vjerske objekte takođe se nastavljaju, posebno u manjinskim i povratničkim područjima, što potvrđuju incidenti u koje su bili umiješani bošnjački povratnici u Višegrad u martu i aprilu 2023. godine i srpski povratnici na području Mostara. Partizansko memorijalno groblje u Mostaru pretrpjelo je vandalizam velikih razmjera u junu 2022. i ponovo u maju 2023. godine. Bosna i Hercegovina se ohrabruje da promoviše sjećanje na Holokaust i obrazovanje i istraživanje u vezi sa Holokaustom u saradnji sa lokalnom jevrejskom zajednicom, u cilju borbe protiv antisemitizma.

Sloboda izražavanja

Zabilježen je **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti slobode izražavanja. Došlo je do **nazadovanja** u realizaciji ključnog prioriteta 12 iz Mišljenja o garanciji slobode izražavanja i medija i zaštiti novinara. Ovaj ključni prioritet zahtijeva osiguravanje odgovarajućeg sudskog procesuiranja predmeta prijetnji i nasilja nad novinarima, uključujući slučajeve u koje su uključene novinarkе i medijske radnice, kao i osiguranje finansijske održivosti javnog RTV sistema. Tokom izvještajnog perioda nastavljani su politički pritisci, zastrašivanje i uznemiravanje novinara, uključujući fizičke i verbalne napade, a nisu pokrenute odgovarajuće institucionalne mjere. Nisu preduzeti nikakvi koraci da se zakonodavni okvir uskladi sa evropskim i međunarodnim standardima ili da se on u potpunosti primijeni. Politički uticaj na javne emitere i dalje postoji, a njihova finansijska održivost ostaje pod znakom pitanja. Zakon o javnom RTV sistemu ostaje nepromijenjen, a entitetsko zakonodavstvo još uvijek nije usklađeno sa ovim zakonom. Ponovno uvođenje klevete u krivični zakon u Republici Srpskoj usvajanjem zakona u julu 2023. godine, ozbiljno utiče na slobodu izražavanja i medija i predstavlja veliki korak unazad u zaštiti osnovnih prava. Vlada Kantona Sarajevo usvojila je nacrt zakona kojim bi se uvele sankcije za online „lažne vijesti“. Ukoliko se zakon usvoji, mogao bi biti zloupotrijebljen za ograničavanje online komunikacije i zastrašivanje novinara. Sve takve norme moraju u potpunosti poštovati standarde slobode izražavanja. Prošlogodišnje preporuke nisu realizovane i dalje ostaju na snazi.

Bosna i Hercegovina u narednoj godini posebno treba:

- osigurati zaštitu novinara i sistematske institucionalne mjere za rješavanje prijetnji i nasilja nad njima;
- osigurati finansijsku održivost i političku nezavisnost javnih emitera, te uskladiti entitetske zakone sa državnim zakonom o javnom RTV sistemu;
- usvojiti zakone o transparentnosti vlasništva nad medijima i kriterijume za javno oglašavanje.

Zastrašivanje novinara

I dalje postoji ozbiljna zabrinutost zbog političkog pritiska, zastrašivanja i prijetnji novinarima. Polarizirana politička klima, stalni verbalni napadi i nacionalistička retorika stvorili su neprijateljsko okruženje za slobodu medija. Visoki političari su nastavili sa javnim napadima i omalovažavanjem novinara, analitičara i medijskih radnika, posebno protiv žena. Vlasti i dalje umanjuju važnost ovog pitanja bez javnih izjava o tome, a institucionalne mjere su slabe. Ne prikupljaju se zvanični podaci u cijeloj zemlji o prijetnjama i napadima na novinare i medijske radnike i sudskom procesuiranju takvih napada i prijetnji. Ove statistike takođe trebaju biti razvrstane prema polu.

Udruženje novinara *BH Novinari* zabilježilo je 73 slučaja kršenja novinarskih prava u 2022. godini (70 u 2021., 69 u 2020.). Na platformi Sigurni novinari prijavljen je 31 slučaj napada (uključujući dva fizička napada), prijetnji i zastrašivanja novinara, 40% više nego 2021. godine. Institucija ombudsmana je 2022. godine zaprimila 12 žalbi (9 u 2021., 11 u 2019.) i izdala jednu preporuku, koja nije sprovedena. U 2022. godini, Savjet za online medije i štampu primio je 101 žalbu na govor mržnje protiv novinara, u poređenju sa 509 u 2021. godini. Od vlasti se očekuje da brzo reaguju i pokažu nultu toleranciju za prijetnje ili napade na medije, te da provode efikasne policijske istrage i sudske postupke koji bi doveli do izricanja pravosnažnih presuda počiniocima.

Zakonodavno okruženje

Iako je kleveta dekriminalizirana od 2002. godine, političari i zvaničnici i dalje koriste građanske parnice za zastrašivanje novinara. Ponovno uvođenje klevete u krivični zakon Republike Srpske usvajanjem zakona u julu 2023. godine ozbiljno utiče na slobodu govora, slobodu izražavanja i slobodu medija. Kako bi spriječili okruženje koje novinare tjera na autocenzuru, sudovi trebaju pojačati napore da osiguraju ekspeditivno procesuiranje slučajeva klevete i dosljednost sudske prakse o dosuđenoj odšteti. Zakonodavstvo o slobodnom pristupu informacijama i govoru mržnje ostaje fragmentirano. Parlamentarna skupština BiH je usvojila Zakon o slobodi pristupa informacijama koji se odnosi na institucije na državnom nivou, s ciljem poboljšanja proaktivnog objavljivanja informacija i transparentnosti institucija na državnom nivou. Nezavisnost žalbenog postupka još uvijek treba uskladiti sa međunarodnim i evropskim standardima.

Provedba propisa/institucije

Regulatornoj agenciji za komunikacije (RAK) još uvijek nedostaje puna politička i finansijska nezavisnost. Procedura za imenovanje njenog rukovodstva ne garantuje pluralističku zastupljenost zainteresovanih strana i punu nezavisnost od regulisanog sektora i političkog uticaja. To se mora izmijeniti kako bi se poboljšala percepcija javnosti o Agenciji kao o neutralnom i nezavisnom tijelu. Mandat Odbora RAK-a istekao je krajem 2017. godine. Parlamentarna skupština BiH tokom cijelog svog mandata 2018-2022. nije imenovala novi odbor. Zakonske odredbe o zaštiti podataka i pristupu informacijama i dalje se tumače na način koji štiti privatne, a ne javne interese.

Javni emiter

Državni javni servis Radiotelevizija Bosne i Hercegovine (BHRT) i dalje je u ozbiljnoj opasnosti da bude ugašen, nakon godina uskraćivanja stabilnog finansiranja zbog nesprovođenja Zakona o javnom RTV sistemu iz 2003. godine i dugotrajnih sudskih sporova na entitetskim sudovima oko značajnih dugova Radio Televizije Republike Srpske (RTRS) BHRT-u (preko 31,5 miliona eura). Ova pitanja predstavljaju ozbiljnu prijetnju finansijskoj nezavisnosti i održivosti javnog RTV sistema. Bosna i Hercegovina rizikuje da postane jedina zemlja u Evropi bez javnog emitera na državnom nivou.

Državni i entitetski javni emiteri i dalje su izloženi političkom utjecaju, posebno kroz politički kontrolirane upravne odbore. Nastavlja se zabrinjavajući trend autocenzure, pojačan u kontekstu agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine. Parlament Federacije BiH od 2013. godine nije popunio upražnjena mjesta u upravnom odboru javnog emitera FTV niti imenovao direktora FTV-a. Javni kanal RTRS u Republici Srpskoj širi ruske i srbijanske dezinformacije, uključujući i one o ruskoj agresiji na Ukrajinu i o putu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji. Banjalučki provajder M-tel nastavio je prenositi signal kanala RT i Sputnjik, iako se Bosna i Hercegovina pridružila sankcijama EU prema Rusiji koje zabranjuju emitovanje sadržaja ovih medija koje kontroliše ruska država (*vidjeti i Poglavlje 10 - Digitalna transformacija i mediji*).

Ekonomski faktori

Nisu preduzeti nikakvi koraci za usvajanje zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima (uključujući sprečavanje skrivene koncentracije medija), zakona o oglašavanju ili kriterijuma za raspodjelu subvencija. Oglašivačke prakse javnih preduzeća, kao što su telekomunikaciona preduzeća, i marketinških agencija koje su povezane sa političkim strankama i dalje štetno djeluju na integritet medija. Lokalni emiteri koji dobijaju sredstva od lokalnih vlasti i dalje su podložni političkom pritisku i uticaju. Sve veći broj strateških tužbi protiv učešća javnosti dodatno podstiče autocenzuru. U 2021. zabilježena su dva takva slučaja, s izuzetno visokim odštetnim zahtjevima koji su ugrožavali finansijski opstanak medija.

Internet

Samoregulacija internetskih medija ima ograničen učinak, a internetske platforme se i dalje koriste za širenje mržnje i dezinformacija. Ipak, ovaj trend opada. Savjet za štampu i online medije primilo je 566 pritužbi u 2022. (1073 u 2021.), gotovo sve vezane za online sadržaj. Krivično gonjenje je ograničeno na krivično djelo izazivanje vjerske i nacionalne mržnje putem interneta ili društvenih mreža. Vlada Kantona Sarajevo usvojila je u aprilu 2023. godine nacrt zakona kojim se internet definiše kao javni prostor i uvode neproporcionalne sankcije za online širenje nedefinisanih „lažnih vijesti“. Ukoliko bude usvojena, ova odredba bi mogla biti zloupotrijebljena za ograničavanje online komunikacije i zastrašivanje novinara. Sve takve norme moraju u potpunosti poštovati standarde slobode izražavanja.

Profesionalne organizacije i uslovi rada

Novinarstvo u Bosni i Hercegovini je i dalje nesigurna profesija, s niskim platama i nesigurnim statusom. Radna prava se slabo poštuju, sindikalizacija je slaba, a ne postoje granski kolektivni ugovori za medijske radnike. Shodno tome, mnogi novinari primaju platu znatno nižu od prosječne, a rade i prekovremeno. Novinarke se nalaze u gorjoj situaciji od novinara. Kodeks Savjeta za štampu i onlajn medije i dalje je osnova samoregulacije, ali njegovo poštivanje je neujednačeno.

Sloboda umjetničkog izražavanja

Sloboda umjetničkog izražavanja zagantovana je zakonima i općenito se poštuje. Ne prikupljaju se zvanični podaci o zastrašivanju umjetnika. Iako vlasti nisu formalno uvele ograničenja, okruženje za teme vezane za pomirenje je izazovno. Na primjer, u junu 2023. godine entitetski emiter RTRS povukao je podršku Narodnom pozorištu Republike Srpske zbog saradnje sa sarajevskim pozorištem SARTR.

Zakoni o **slobodi okupljanja** još uvijek nisu međusobno usaglašeni u cijeloj zemlji i nisu usklađeni sa evropskim standardima, posebno kada su u pitanju ograničenja i odgovornosti organizatora. Zakon Brčko distrikta iz 2020. godine o slobodi okupljanja, koji je u velikoj mjeri u skladu sa evropskim standardima, treba koristiti kao model na drugim nivoima vlasti. Četvrta Parada ponosa održana u Sarajevu u junu 2023. godine je protekla bez incidenata. Ostvarivanje slobode okupljanja i dalje je ograničeno u Republici Srpskoj, gdje je u martu 2023. godine lokalna policija zabranila LGBTIQ događaj.

Sloboda udruživanja i dalje se generalno poštuje. Međutim, branitelji ljudskih prava koji se bave osjetljivim pitanjima (npr. borba protiv korupcije, prava žena, prava LGBTIQ osoba, migranti, životna sredina) i dalje su izloženi prijetnjama, uznemiravanju, verbalnom zlostavljanju, pa čak i fizičkim napadima. Vlasti nisu uspjele da pravovremeno i sistematski osude i adekvatno istraže takve napade. U septembru 2023. godine, Narodna skupština Republike Srpske je usvojila u prvom čitanju zakonodavnu inicijativu o posebnom registru i transparentnosti rada neprofitnih organizacija, koja bi nametnula prekomjerna i neopravdana ograničenja organizacijama civilnog društva i označava ih kao „strane agente“. Ukoliko bude u potpunosti usvojen, ovaj nacrt zakona bi negativno uticao na civilno društvo, uključujući i angažovanje sa zainteresovanim stranama bez straha od posljedica. Od ovog nacrta zakona treba se odustati, u skladu sa zajedničkim mišljenjem ODIHR-a i Venecijanske komisije. Osim toga, organizacije civilnog društva u Hercegovačko-neretvanskom kantonu suočene su sa stalnim pritiskom vlasti kroz stalne i prekomjerne inspekcije. Kao ključni prioritet, vlasti treba da promovišu povoljno i pogodno okruženje za civilno društvo i osiguraju efikasne konsultacije o razvoju zakonodavstva o slobodi udruživanja.

Pitanja rada i prava sindikata su obuhvaćena u Poglavlju 19 – Socijalna politika i zapošljavanje.

U pogledu **imovinskih prava**, podjela imovine između države i drugih nivoa vlasti je i dalje jedno od otvorenih pitanja u okviru agende „5+2“ za zatvaranje Ureda visokog predstavnika. Ovo zahtijeva usvajanje zakona na državnom nivou, u skladu sa praksom Ustavnog suda BiH. Entiteti i kantoni imaju zakone koji nisu u skladu sa ustavnopravnim okvirom. Ne postoje strateški dokumenti koji se bave ovim pitanjem. Nisu preduzeti nikakvi koraci za ažuriranje i međusobno povezivanje entitetskih katastarskih i zemljišno-knjižnih baza podataka i nije pronađeno rješenje za neriješene slučajeve povrata imovine. Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica ne radi. Ne postoji zakonski okvir o zahtjevima za restituciju, koji se rješavaju od slučaja do slučaja. Federacija BiH treba izmijeniti svoje zakonodavstvo, u skladu sa nekoliko presuda Evropskog suda za ljudska prava o stanarskim pravima na vojnim stanovima, koje još uvijek nisu izvršene (predmeti *Dokić, Mago, Aleksić*).

Kada je riječ o **zabrani diskriminacije**, nije postignut nikakav napredak po pitanju usvajanja cjelodržavne strategije o ljudskim pravima i borbi protiv diskriminacije. Zakon o zabrani diskriminacije iz 2009. godine, koji ima za cilj potpuno usklađivanje s *acquisem* EU, još uvijek se ne primjenjuje efikasno zbog niza problema, uključujući nedovoljnu upotrebu dostupnih pravnih lijekova kao što su kolektivne tužbe, različita sudska praksa, prekomjerno trajanje postupaka i nepostojanje jedinstvenog sistema prikupljanja podataka o slučajevima

diskriminacije. U 2022. godini, sudovi su zaprimili 979 slučajeva diskriminacije. Završeno je 455 predmeta.

Slučajevi diskriminacije se i dalje nedovoljno prijavljuju, posebno na radnom mjestu, a sudska praksa je pokazala nedostatak ujednačene primjene tereta dokazivanja, odugovlačenje postupaka i neizvršenja pravosnažnih odluka. Institucija ombudsmana je u 2022. godini registrovala 208 slučajeva diskriminacije (173 u 2021., 288 u 2020. godini), od kojih se najveći broj ticao diskriminacije na radnom mjestu, etničke diskriminacije i diskriminacije na osnovu društvenog položaja i pola. Institucija ombudsmana je za ove slučajeve dala 75 preporuka u 2022. godini, u odnosu na 26 u 2021. godini. Sporovi oko obrazovanja se nastavljaju, a sistemska rješenja za osiguranje inkluzivnog i nediskriminatorskog obrazovanja nisu uspostavljena. Sporovi oko obrazovanja se nastavljaju i nisu uspostavljena sistematska rješenja za osiguranje inkluzivnog i nedeskrimirajućeg obrazovanja. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa još nije završena niti se primjenjuje u cijeloj zemlji, a mogućnost izučavanja nacionalne grupe predmeta je i dalje ograničena. Nije postignut napredak u otklanjanju prakse „dvije škole pod jednim krovom“, što predstavlja kršenje presuda Vrhovnog suda FBiH iz 2014. i 2021. koje se odnose na Hercegovačko-neretvanski i Srednjobosanski kanton. Uprkos odlukama Ustavnog suda BiH, naziv „bosanski jezik“ još uvijek nije priznat u školama u Republici Srpskoj, što dovodi do stalnih bojkota škola.

Odredbe o *zločinima iz mržnje* su usklađene u četiri krivična zakona u zemlji. Propisi na entitetskom nivou kvalifikuju govor mržnje kao kazneno djelo samo u slučaju izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i još nisu usklađeni s *acquisem* EU. Propusti da se djela identifikuju kao zločini iz mržnje kao i visok teret dokazivanja koji još uvijek otežava utvrđivanje namjere dovodi do podizanja malog broja optužnica i presuda. Zabilježeno je 157 slučajeva povezanih s mržnjom na nacionalnoj osnovi i izrečeno je šest osuđujućih presuda u 2022. godini (134 i osam 2021., 119 i tri 2020. godine). U toku je 15 suđenja. Sudska praksa o zločinima iz mržnje nije usklađena. Vlasti nisu preduzele nikakve mjere za suzbijanje govora mržnje, koji je i dalje prisutan u zvaničnom diskursu. Ne postoji praćenje niti sprovođenje zabrane govora mržnje u online medijima. Podneseno je 56 prijava i izrečeno osam presuda, od čega je šest osuđujućih presuda izrečeno zbog govora mržnje u 2022. godini, u poređenju sa 70 prijava i osam osuđujućih presuda u 2021. godini. Konvencija Vijeća Evrope o sajber kriminalu i njen dodatni protokol se samo djelimično provodi.

Propisi o **rodnoj ravnopravnosti** još uvijek nisu usklađeni u cijeloj zemlji niti se efikasno provode. Novi akcioni plan za rodnu ravnopravnost usvojen je u oktobru 2023. godine. Novi akcioni plan o ženama, miru i sigurnosti potrebno je finalizirati i usvojiti kako bi se aktivnosti nastavile punom brzinom. Efikasan mehanizam praćenja i sistemi odgovornosti, kao i dovoljno sredstava iz budžeta za sprovođenje akcionih planova ostaju prioriteta u ovoj oblasti.

I pored toga što su propisane zakonom, procjene uticaja na ravnopravnost polova još uvijek se ne provode. Iako je Bosna i Hercegovina izradila djelomični indeks ravnopravnosti polova, rad na prikupljanju podataka treba nastaviti kako bi se omogućio razvoj politika usmjerenih na ključne rodne razlike, pružajući relevantne podatke o rodno zasnovanom nasilju.

Tokom izvještajnog perioda, određeni broj slučajeva **rodno zasnovanog nasilja** koji je doveo do ubistva žena (femicid) privukao je pažnju javnosti i izazvao proteste u nekoliko gradova u Bosni i Hercegovini. Ovi incidenti su otkrili postojeće sistemske nedostatke institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje. Posebno su potrebna poboljšanja u donošenju i provođenju zaštitnih mjera, kontinuiranoj i sveobuhvatnoj podršci žrtvama, pravnoj pomoći i sigurnom smještaju. Zemlja treba da uvede hitne zakonodavne izmjene kako bi osigurala transpoziciju preostalih obaveza koje proizilaze iz Istanbulske konvencije, uključujući izmjene

i dopune krivičnog zakonodavstva. Federacija BiH još uvijek treba da uskladi svoj krivični zakon sa Istanbulskom konvencijom otvaranjem javnih konsultacija i uključivanjem organizacija za prava žena. Nadalje, potrebno je da završi izradu i usvoji zakone o zaštiti od nasilja u porodici. Brčko distrikt BiH bi trebao omogućiti krivično gonjenje prestupnika. Republika Srpska treba da primijeni zakone u ovoj oblasti i prepozna ulogu specijalizovanih organizacija civilnog društva koje doprinose zaštiti žrtava. Bosna i Hercegovina još uvijek treba da realizuje odluku Komiteta UN-a za eliminaciju diskriminacije žena (eng. CEDAW) iz avgusta 2020. godine o pružanju svih oblika obeštećenja žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Potrebno je dodatno ubrzati procesuiranje zločina seksualnog nasilja, osigurati zaštitu svjedoka i obezbijediti odštetu ženama žrtvama ratnih zločina. Razlika u platama između žena i muškaraca i dalje je značajna i iznosi oko 25%. Porodiljsko, očinsko i roditeljsko odsustvo i dalje se razlikuju među entitetima i kantonima (*vidjeti i Poglavlja 19 i 28 o ženama žrtvama trgovine, vidjeti Poglavlje 24.*)

Što se tiče **prava djeteta**, Bosna i Hercegovina nije preduzela nikakve korake na izradi i usvajanju novog akcionog plana o zaštiti djece koji bi zamijenio akcioni plan izrađen za period 2015-2018. Institucija ombudsmana je u 2022. godini primila 219 žalbi u vezi prava djeteta (190 u 2021., 190 u 2020.). Bez roditeljskog staranja u 2020. godini bilo je 1103 djece (1623 u 2019.), od kojih su mnoga djeca sa smetnjama u razvoju. Prelazak na zbrinjavanje u zajednici treba ubrzati. Kako bi se osigurao najbolji interes djeteta i izbjegla institucionalizacija, potrebne su mjere za sprečavanje razdvajanja porodice i obezbjeđivanje hraniteljstva i alternativnih rješenja, kao i podrška djeci koja napuštaju ustanove za zbrinjavanje u dobi od 18 godina. Eksploatacija djece i dječje prosjačenje i dalje su ozbiljno zabrinjavajući; nisu preduzete nikakve mjere za njihovo rješavanje uprkos hitnosti. Nasilje nad djecom se i dalje premalo prijavljuje. Neka djeca su bez obaveznog zdravstvenog osiguranja, što je potrebno riješiti. Marginalizovane grupe, kao što su Romi, suočavaju se sa višestrukim oblicima diskriminacije, što posebno pogađa djevojčice i žene. Vlasti nisu preduzele nikakve mjere za prikupljanje preciznih i dosljednih podataka o nasilju nad djecom i dječjem siromaštvu. Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve ključne međunarodne instrumente o dječjem radu. Minimalna starosna dob za rad u cijeloj zemlji je 15 godina. Međutim, to se u praksi ne primjenjuje na djecu koja rade bez formalnog radnog odnosa. Dječje prosjačenje također nije zabranjeno kao opasan posao za djecu. Romska djeca su posebno osjetljiva na najgore oblike dječjeg rada. Djeca migranti bez pratnje suočavaju se sa specifičnim izazovima, kao što su pristup sigurnom smještaju i postupci za davanje azila. U 2021. godini utvrđeno je da je u BiH bilo 1878 djece migranata bez pratnje (351 u 2020., 533 u 2019.). Za 817 djece su imenovani zakonski staratelji (2020. za 987 djece, 2019. za 304). Hitno se moraju naći alternative za zadržavanje nezakonitih migrantskih porodica sa djecom i mora se osigurati upis rođenja djece migranata bez dokumenata.

Bosna i Hercegovina treba ojačati pravosuđe prilagođeno djeci, uključujući djecu koja pripadaju manjinama, djecu migrante i djecu sa smetnjama u razvoju. Entitetski zakoni o **maloljetničkom pravosuđu** nisu u potpunosti provedeni niti međusobno usklađeni. Nepostojanje posebnih odjela za maloljetnike tokom istražnog pritvora u policijskim stanicama i dalje predstavlja ozbiljno kršenje međunarodnih standarda i ovo pitanje treba hitno riješiti. Potrebno je pojačati korištenje alternativnih mjera kako bi se osiguralo da se pritvor koristi samo kao krajnja mjera. Maloljetnicima su dostupne samo ograničene mjere reintegracije nakon puštanja iz pritvora. Do jula 2022. godine u zatvorima je bilo 29 maloljetnika (22 do septembra 2021, 39 do decembra 2021.).

Osobe sa invaliditetom spadaju u najugroženije grupe. Nisu poduzeti nikakvi koraci za rješavanje problema u pogledu lišavanja poslovne sposobnosti, diskriminacije na osnovu

statusa i pristupačnosti objekata. Iako postoji pravni i institucionalni okvir za osobe sa invaliditetom, nedostatak namjenskih budžetskih sredstava otežava sprovođenje mjera koje bi poboljšale njihov položaj. Zakon i dalje dozvoljava da osobe sa invaliditetom budu lišene poslovne sposobnosti u sudskom postupku, što je kršenje međunarodnih konvencija. Država treba da pređe sa pristupa zasnovanog na statusu (prioritet imaju ratni veterani i civilne žrtve rata) na pristup zasnovan na potrebama, sa jedinstvenom definicijom invaliditeta i usklađenim kriterijumima za invaliditet, pravima i standardima socijalne zaštite širom zemlje. Osobe sa invaliditetom i dalje se suočavaju sa preprekama u pristupu obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnoj pomoći. Savjet za osobe sa invaliditetom treba dalje da se angažuje u svim relevantnim procesima. Vlasti također moraju poboljšati prikupljanje podataka, uključujući podatke razvrstane po polu.

Djeca sa smetnjama u razvoju i dalje su jedna od najmarginalizovanijih i najisključenijih grupa, suočena sa stigmom i diskriminacijom, te neadekvatnim uslugama, posebno u zdravstvu i obrazovanju. Mnogi su i dalje smješteni u zavode, što predstavlja teško kršenje njihovih prava i međunarodnih konvencija. Ovo treba hitno riješiti. Bosna i Hercegovina treba hitno izraditi i usvojiti strategiju deinstitutionalizacije kako bi krenula ka zbrinjavanju u zajednici. Oba entiteta i Brčko distrikt BiH započeli su izradu vlastitih mapa puta u saradnji sa UNICEF-om.

Vijeće ministara je u julu 2022. godine usvojilo Akcioni plan o pravima **lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, interseksualnih i queer (LGBTIQ) osoba (LGBTIQ)** koji je napravljen 2020. godine. Za postizanje njegovih ciljeva potreban je aktivan i uporan angažman. Iako je zakonodavstvo usklađeno i uključuje odredbe o zločinima iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, efikasna primjena odredaba krivičnog zakona kroz procesuiranje zločina iz mržnje i govora mržnje prema LGBTIQ osobama i dalje je nedovoljna. Nisu preduzeti nikakvi koraci da se priznaju i osiguraju socijalna i ekonomska prava istopolnih parova, uključujući pravo na porodični život. Društvena uključenost interseksualnih i transrodnih osoba, koje su i dalje posebno marginalizovane, tek treba da se poboljša. U martu 2023. lokalna policija zabranila je LGBTIQ paradu ponosa u Banjoj Luci i nije zaštitila aktiviste od fizičkih napada, niti su počinioci procesuirani. Štetni komentari visokih političara i javnih ličnosti protiv LGBTIQ zajednice doprinijeli su ovom razvoju događaja. Četvrta Parada ponosa je održana u Sarajevu u junu 2023. godine. Sarajevski otvoreni centar dokumentovao je 13 incidenata mržnje prema LGBTIQ osobama u 2022. godini, uključujući slučajeve nasilja u porodici.

Procesna prava osumnjičenih, optuženih, svjedoka i žrtava generalno se poštuju, iako je pristup i dalje neujednačen u cijeloj zemlji, naročito kad su u pitanju svjedoci i žrtve. Četiri zakona o krivičnom postupku tek treba dodatno usaglasiti, a njihova primjena je nedosljedna. Bosna i Hercegovina treba osigurati pravo na neposredan pristup advokatu dok je osumnjičeni u policijskom pritvoru, što je suštinsko procesno pravo. Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku usvojen je na državnom nivou i stupio je na snagu u junu 2022. godine; sličan zakon još uvijek čeka na usvajanje u Federaciji BiH. Ovo je ključno za rješavanje sistemskih kršenja prava na fer suđenje i osiguranje prava na efikasan pravni lijek, u skladu sa presudama Ustavnog suda BiH i evropskim standardima. Zemlja nije uskladila svoje zakonodavstvo o pravima žrtava i obeštećenju žrtvama zločina s *acquisem* EU, ali je preduzela neke korake kroz pružanje srodnih usluga, posebno podršku žrtvama i izradu mehanizama upućivanja za dugoročnu fizičku, psihološku i praktičnu pomoć.

Bez sveobuhvatnog pokrića i jasnih minimalnih zajedničkih standarda, pravo na pravnu pomoć i dalje se nejednako omogućava, na štetu najugroženijih. Pravni okvir treba upotpuniti usvajanjem zakona u Federaciji BiH i Srednjobosanskom kantonu, kao i puštanjem u rad Ureda za pravnu pomoć Hercegovačko-neretvanskog kantona. Procjena potreba bi pomogla da se

identifikuju i otklone glavne praznine i da se obezbijedi efikasan jednak pristup pravdi za sve, bez obzira na mjesto stanovanja. Izvršenje budžeta za pravnu pomoć u 2022. godini iznosilo je 8 442 077 eura (u odnosu na 7 073 171 eura u 2021. godini).

Učešće pripadnika nacionalnih **manjina** u političkom i javnom životu i dalje je slabo. Nije postignut napredak ka usvajanju cjelodržavne strategije o nacionalnim manjinama. Vlasti i dalje treba da ispoštuju preporuke iz četvrtog ciklusa pregleda primjene Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina iz novembra 2017. godine kako bi osudile izjave političara i javnih ličnosti koje izazivaju međunacionalnu mržnju i poduzele mjere za promociju međukulturalnog dijaloga i razumijevanja. Savjeti nacionalnih manjina bi trebali biti aktivniji u razvoju praktičnih, političkih i zakonodavnih inicijativa. Institucija ombudsmana je u 2022. godini primila 12 tužbi u vezi prava pripadnika manjina (u odnosu na tri u 2021. i dvije u 2020. godini) i dala dvije preporuke. Manjinama i građanima koji nisu pripadnici konstitutivnih naroda je i dalje zabranjeno da se kandiduju za Predsjedništvo BiH i Dom naroda PS BiH. Ovo je više puta osuđivao Evropski sud za ljudska prava od 2009. godine (presuda u predmetu *Sejdić-Finci*). Realizacija još uvijek neizvršenih ustavnih i izbornih reformi je od najveće važnosti kako bi se osigurala jednakost za sve.

Romi su najugroženija manjina i u najnepovoljnijem položaju. Antiromski stereotipi i predrasude, diskriminacija i anticiganstvo i dalje ometaju njihovu društvenu uključenost.

Romkinje se posebno suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije. Često im nedostaju resursi, pristup uslugama, svijest o njihovim pravima i informacije o mehanizmima zaštite. Prava Romkinja krše se i u slučajevima nasilja u porodici, ranih brakova, trgovine ljudima i radne eksploatacije djece.

Kao jedna od 17 zvanično priznatih nacionalnih manjina, Romi su zaštićeni zakonom o zabrani diskriminacije. Država je izdvojila 700.000 eura u 2023. godini za realizaciju cjelodržavnog Akcionog plana za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2021-2025, u poređenju sa milion eura za 2020. godinu, posljednje godine kada je budžet usvojen. Akcioni plan obuhvata širok spektar mjera i zahtijeva odgovarajuća finansijska sredstva sa svih nivoa vlasti, čime će se preokrenuti trend pada, a zahtijeva i stalno praćenje, uključujući i od strane savjetodavnog Odbora za Rome. Ukupno 15 lokalnih zajednica je revidiralo svoje akcione planove za Rome.

Po završetku mapiranja i procjene potreba Roma u Bosni i Hercegovini u decembru 2022. godine, 47 gradova i opština identifikovalo je probleme u vezi sa neformalnim naseljima i stambenim jedinicama. Nije postignut napredak u razvoju metodologije za prikupljanje podataka niti u razvoju politike za legalizaciju prakse neformalne ekonomije koja se tiče Roma. Diskriminacija pri zapošljavanju i dalje je raširena, sa veoma visokim stopama nezaposlenosti. Stope upisa u obavezno obrazovanje su porasle, ali je broj onih koji su napustili školu i dalje veoma visok. Iako razredi ili škole nisu segregirani, nema nastave na romskom jeziku niti podučavanja romskog jezika, a svijest o romskoj kulturi među ostalim stanovništvom je veoma ograničena. Oko dvije trećine Roma ima pristup zdravstvenoj zaštiti. Djeca koja ne idu u školu i stariji Romi suočavaju se s najvećim problemima. Proces građanske registracije je dobro napredovao, izrađena je mapa puta za okončanje apatridije. Nisu poduzeti nikakvi koraci da se uklone administrativne prepreke, uključujući i zahtjev u pogledu boravišta zbog prijave rođenja i pristupa zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju, kao i priznavanje dokumenata za djecu rođenu u inostranstvu.

Bosna i Hercegovina ima oko 90 000 **izbjeglica i interno raseljenih osoba** nakon sukoba 1990-ih godina, pri čemu još uvijek 990 porodica (3351 osoba) i dalje živi u u jednom od 45 kolektivnih centara širom zemlje i u alternativnom smještaju. Vlasti treba da odgovore na njihove stambene potrebe održivim rješenjima. Manjinski povratnici su najčešće izloženi

govoru mržnje i zločinu iz mržnje na nacionalnoj osnovi. Revidirana strategija iz 2010. za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma još uvijek nije u potpunosti provedena. Kako bi završila proces povratka i ispunila svoju obavezu da omogući zatvaranje Aneksa VII, Bosna i Hercegovina treba osigurati punu saradnju između svih nivoa vlasti kako bi osigurala poštovanje prava povratnika i uskladila njihov pristup uslugama i resursima. Zemlja treba da obezbijedi i adekvatnu humanitarnu pomoć i zaštitu (uključujući smještaj, hranu i medicinsku pomoć) i efikasan pristup postupku dobijanja azila za tražioce azila i migrante. Trebalo bi ukloniti proizvoljna ograničenja njihovih ljudskih prava, uključujući ograničenja kretanja uvedena tokom pandemije.

2.2.2. Poglavlje 24: Pravda, sloboda i sigurnost

EU ima zajednička pravila za kontrolu granica, vize, boravišne i radne dozvole, vanjske migracije i azil. Šengenska saradnja znači uklanjanje graničnih kontrola unutar EU. Države članice EU sarađuju i sa Bosnom i Hercegovinom u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, u pitanjima sudstva, policije i carina, u čemu podršku pružaju agencije EU za pravosuđe i unutrašnje poslove.

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** za provođenje *acquisa* EU u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak**, konkretno u borbi protiv organiziranog kriminala (ključni prioritet 7 iz Mišljenja) konačnim uspostavljanjem Europolove kontakt tačke, te u upravljanju migracijama i azilom (ključni prioritet 8 iz Mišljenja) usvajanjem nove strategije za migracije i azil za period 2021-2025 i pratećeg akcionog plana. Parlamentarna skupština je u septembru 2023. godine usvojila Zakon o strancima. Potreban je proaktivan angažman kako bi se u potpunosti preuzela odgovornost za upravljanje migracijama, što bi trebali podržati svi nivoi vlasti. Bosna i Hercegovina na zadovoljavajući način provodi strategiju integrisanog upravljanja granicom za period 2019-2023. Sljedeća strategija i akcioni plan za period 2024-2029. su u velikoj mjeri usklađeni s *acquisem* EU i potrebno ih je usvojiti na vrijeme. Vijeće ministara usvojilo je novu četverogodišnju strategiju i prateći akcioni plan za suzbijanje terorizma i sprječavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma, te ažuriranu procjenu rizika i prateći akcioni plan za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Potrebni su dalji koraci za usvajanje akcionog plana o drogama i uspostavljanje opservatorije za droge i sistema ranog upozoravanja. Iako je u velikoj mjeri usklađeno s *acquisem* EU, zakonodavstvo često nije međusobno usklađeno u cijeloj zemlji, a institucionalna saradnja i koordinacija su i dalje slabe, što dovodi do neujednačene i nezadovoljavajuće provedbe. Prošlogodišnje preporuke velikim dijelom ostaju na snazi.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina posebno treba:

- hitno usvojiti i započeti s primjenom zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranju terorizma (SPN/FT) u skladu s *acquisem* EU, kako bi se izbjegla mogućnost da ponovo bude uvrštena na listu kao država pod pojačanim nadzorom zbog strateških nedostataka u pogledu SPN/FT od strane Radne grupe za finansijske aktivnosti (FATF), a nakon procjene regionalnog organa, Odbora stručnjaka za procjenu mjera protiv pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL);
- izraditi konkretne planove za prelazak na povećanu odgovornost domaćih vlasti u upravljanju migracijama, uključujući preuzimanje upravljanja prihvatnim centrima; realizovati strategiju o migracijama i usvojiti akcioni plan; osigurati efikasnu koordinaciju upravljanja granicom i kapacitetima za upravljanje migracijama, uključujući pravednu raspodjelu kapaciteta za prihvata između svih entiteta i kantona; i garantovati efikasniji pristup procedurama za dobijanje azila;
- usvojiti akcioni plan o drogama; poboljšati mehanizme civilnog nadzora nad policijom,

na svim nivoima; dosljedno imenovati direktore policije na osnovu zasluga; uskladiti se sa viznom politikom EU, posebno u pogledu trećih zemalja koje predstavljaju rizik od nezakonite migracije ili sigurnosti za EU.

Borba protiv organizovanog kriminala

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** u borbi protiv organiziranog kriminala. **Određeni napredak** je postignut u borbi protiv organizovanog kriminala, posebno konačnim uspostavljanjem Europolove kontakt tačke i završavanjem nekih relevantnih operacija koje podržava Europol (ključni prioritet 7 iz Mišljenja). Država ima nekoliko strategija, posebno nedavno usvojenu strategiju o organizovanom kriminalu, trgovini ljudima i integrisanom upravljanju granicom. Međutim, pravni okvir u cijeloj zemlji nije usklađen. Postoje sistemski nedostaci u operativnoj saradnji policijskih agencija zbog neusklađenih krivičnih zakona u zemlji, slabe institucionalne koordinacije i veoma ograničene razmjene obavještajnih podataka. Kriminalne organizacije koje djeluju u Bosni i Hercegovini zloupotrebjavaju zakonske i administrativne nedostatke. Policija je podložna političkim uplitanjima. Finansijske istrage i oduzimanje imovine su izuzetno neefikasni. Proaktivni pristup je ključan za borbu protiv uplitanja kriminala u političke, pravne i ekonomske sisteme. Prošlogodišnje preporuke ostaju na snazi.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina posebno treba:

- provesti Strategiju suprotstavljanja trgovini ljudima i unaprijediti upućivanje žrtava na adekvatnu podršku;
- pojačati institucionalnu saradnju između agencija za provođenje zakona, kao i sa tužilaštvima i sudovima, naročito uspostavom specijalizovanih istražnih timova iz više agencija za potrebe složenih slučajeva; poboljšati zajednički/ standardizovani pristup bazama podataka i sigurnu/pravovremenu razmjenu podataka; jačati finansijske istrage; usvojiti standardne procedure rada za pokretanje finansijskih istraga;
- potpisati sporazum o operativnoj saradnji sa Eurojustom i uspostaviti centralnu tačku za vatreno oružje; hitno usvojiti propise o civilnom posjedovanju oružja, te ih međusobno uskladiti i dodatno uskladiti s *acquisem* EU, uključujući standarde za označavanje i deaktiviranje.

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

U zemlji postoji više različitih policijskih tijela, od kojih 15 imaju istražna ovlaštenja. U 2021. godini, na 100 000 stanovnika u zemlji bilo je 438 policijskih službenika, u poređenju sa prosjekom EU od 335,3 (Eurostat, 2019-2021). Podaci za 2022. nisu dostupni.

Propise koji se tiču policije treba dalje uskladiti s *acquisem* EU. Došlo je do ograničenog poboljšanja i međusobnog usklađivanja propisa koji se tiču policije na svim nivoima, što ometa efikasnu policijsku odgovornost, integritet i saradnju. Stručnost, integritet i odgovornost agencija za provođenje zakona treba značajno poboljšati. Potrebna je sveobuhvatna politika koja će osigurati transparentna imenovanja. Potrebno je ojačati nadzorne mehanizme policije preko parlamentarnih nezavisnih odbora. Postignut je napredak u osiguravanju da imenovanja i unapređenja od strane pojedinih nezavisnih odbora budu zasnovana na zaslugama, standardizirana i transparentna. Političko uplitanje i dalje je razlog za zabrinutost, posebno kada su u pitanju ključne rukovodeće pozicije i članovi nezavisnih parlamentarnih odbora. Iako je učešće žena u policijskim tijelima poboljšano, žene su još uvijek nedovoljno zastupljene na rukovodećim pozicijama i imaju ograničene mogućnosti napredovanja. Nepoštivanje vladavine prava i demokratskih principa, uključujući politički uticaj i dalje predstavlja veliki problem. U Hercegovačko-neretvanskom kantonu, izmjene i dopune zakona dovele su do toga da su

kriteriji nacionalne pripadnosti prevladali nad zaslugama pri zapošljavanju policije; ovo je razlog za zabrinutost za njenu nezavisnost i profesionalnost.

Pravni okvir za **borbu protiv organizovanog kriminala** je samo djelimično usklađen s *acquisem* EU. Bosna i Hercegovina je usvojila Strategiju za borbu protiv **organizovanog kriminala** za period 2023-2026. Svi nadležni organi treba da provedu strategiju kroz sopstvene akcione planove. Posebno je zabrinjavajuće što od 2010. godine, uprkos nekoliko zakonodavnih inicijativa, Bosna i Hercegovina nije razvila kapacitete za upravljanje oduzetom imovinom na državnom nivou. Postoji mogućnost proširenog oduzimanja imovine i oduzimanja imovine trećoj strani, ali se ona rijetko koriste. Bosna i Hercegovina treba uspostaviti ili imenovati ured za upravljanje oduzetom imovinom koji će biti nadležan za identifikaciju i praćenje imovine stečene krivičnim djelom kako bi se poboljšala efikasnost i olakšala operativna saradnja sa državama članicama EU.

Propise o **trgovini ljudima** treba dodatno uskladiti s *acquisem* EU, konkretno u pogledu sankcija. Strategija za period 2020-2023. postoji i provodi se. Treba evaluirati realizaciju strategije i izraditi strategiju za naredni period. Bosna i Hercegovina je intenzivirala aktivnosti protiv trgovine ljudima, ali je identifikovano malo žrtava i osumnjičenih. Trebalo bi unaprijediti ranu identifikaciju žrtava i njihovo upućivanje u odgovarajuće službe za podršku, pomoć i zaštitu i moguće obeštećenje.

Bosna i Hercegovina treba dodatno uskladiti svoje propise o **sajber kriminalu** s *acquisem* EU. Bosna i Hercegovina je strana potpisnica Budimpeštanske konvencije o sajber kriminalu i treba potpisati njen Drugi dodatni protokol o pojačanoj saradnji i otkrivanju elektronskih dokaza. Zemlja treba dovršiti strateški okvir za borbu protiv sajber kriminala; strategija postoji samo u Republici Srpskoj.

Propise o **civilnom posjedovanju oružja** treba međusobno uskladiti, te dodatno uskladiti s *acquisem* EU, uključujući standarde za označavanje i deaktiviranje. Novi propisi bi trebali biti urađeni po uzoru na Zakon o oružju Unsko-sanskog kantona iz 2021. godine, koji je uglavnom u skladu s *acquisem* EU. Zakonodavni okvir o eksplozivima za civilnu upotrebu i transportu opasnih materija i dalje je rascjepkan, te ga treba kompletirati i uskladiti s *acquisem* EU u cijeloj zemlji.

Treba hitno usvojiti propise o **borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma** (SPN/FT), u skladu sa Četvrtom i Petom direktivom EU o SPN/FT. Bosna i Hercegovina je usvojila ažuriranu procjenu rizika i prateći akcioni plan o SPN/FT. Ako se ovi neophodni koraci hitno ne preduzmu, postoji realna mogućnost da će Bosna i Hercegovina ponovo biti uvrštena na listu kao država pod pojačanim nadzorom zbog strateških nedostataka u pogledu SPN/FT od strane međunarodnog organa za uspostavljanje standarda, Radne grupe za finansijske mjere protiv pranja novca, a nakon procjene regionalnog organa MONEYVAL. Osim toga, Bosna i Hercegovina treba uskladiti svoje krivično zakonodavstvo sa najnovijim *acquisem* EU o borbi protiv pranja novca.

Bosna i Hercegovina treba pokazati rezultate u provođenju strategije i akcionog plana za kontrolu **malog i lakog oružja** (eng. SALW) za period 2021-2024. Aktivnosti Bosne i Hercegovine su usklađene sa aktivnostima u okviru Akcionog plana EU o trgovini vatrenim oružjem, koji odgovaraju ciljevima Regionalne mape puta za bolju kontrolu SALW-a na Zapadnom Balkanu. Bosna i Hercegovina napreduje u aktivnostima na poboljšanju kapaciteta za otkrivanje i uništavanje vatrenog oružja. Treba uložiti više napora na istragu zločina u vezi sa vatrenim oružjem, posebno na uspostavljanju kontaktne tačke za vatreno oružje, što je još uvijek u zastoju.

Kapacitet za provedbu i primjenu

U 2022. godini je provedeno 39 istraga o **organizovanom kriminalu** sa 336 osumnjičenih, podignuto je 14 optužnica sa 58 optuženih, izrečeno 20 osuđujućih presuda sa 92 osuđena lica, 38 sa uslovnom osudom i 16 oslobađajućih presuda. Ovo predstavlja pad u odnosu na 2021. godinu (735 osumnjičenih, 28 optužnica sa 190 optuženih i 22 presude za 134 osuđena). U 16 slučajeva sklopljeni su sporazumi o priznanju krivice sa 58 lica (90 u 2021. godini). Bilo je 138 naloga za provođenje istraga protiv 166 lica za sajber kriminal, uključujući i istrage o seksualnom zlostavljanju djece putem interneta u 2022. godini (181 istraga protiv 198 lica u 2021.), sa 54 optužnice protiv 65 lica (45 i 41 u 2021.). Broj osuđujućih presuda u 2022. godini je i dalje veoma nizak, sa 48 osuđujućih presuda za 58 lica (43 i 51 u 2021.), od čega je 27 osuđujućih presuda za 35 lica rezultiralo uslovnim kaznama (50%). U 2022. godini predloženo je produženje oduzimanja imovine u pet predmeta (sedam u 2021.) i tri prvostepene odluke, a nijedna drugostepena odluka sudova nije donesena. Oduzimanje imovine od trećih lica predloženo je u šest predmeta (10 u 2021. godini), a izrečena je jedna odluka prvostepenog suda i nijedna drugostepena odluka.

Neusklađenost krivičnih zakona u zemlji ozbiljno otežava efikasno razbijanje kriminalnih organizacija, a što je dodatno pogoršano sistemskim nedostatkom kapaciteta i institucionalne koordinacije. Iako je ostvaren određen napredak u provođenju zajedničkih operacija u borbi protiv teškog kriminala, još uvijek postoji sistemski nedostatak operativne saradnje i ograničena razmjena obavještajnih podataka. Postignut je određeni napredak u pogledu saradnje i razmjene kriminalističkih podataka između policijskih agencija u Bosni i Hercegovini i policijskih agencija u regionu. Nepostojanje registra stvarnih vlasnika pravnih lica, kojem bi nadležni organi mogli pristupiti bez ograničenja doprinosi navedenim problemima. Zemlja takođe treba da pojača borbu protiv transnacionalnih mreža organizovanog kriminala.

Ne postoji sveobuhvatna politika za provođenje pravovremenih i sistematskih **finansijskih istraga**. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) je u 2022. godini provela finansijske istrage u četiri predmeta i podnijela šest izvještaja Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. Iako nema informacija o daljim aktivnostima tužilaštva, broj finansijskih istraga je i dalje veoma nizak. Visoko sudsko i tužilačko vijeće je izdalo smjernice za glavne tužioce o obaveznom pokretanju finansijskih istraga u predmetima korupcije, organizovanog kriminala i pranja novca. Ove smjernice je potrebno pratiti i efikasno provoditi. U 2022. godini provedeno je 89 istraga o pranju novca (61 u 2021.) koje su uključivale 145 lica, bilo je 48 potvrđenih optužnica protiv 66 osumnjičenih (49 odnosno 66 u 2021.) i izrečeno je 39 osuđujućih presuda protiv 51 optuženog (55 odnosno 70, u 2021.). U 50 slučajeva policijski organi su podnijeli krivičnu prijavu. Za pranje novca kao samostalno krivično djelo, u 2022. godini vođeno je 49 istraga protiv 71 lica (33 odnosno 36 u 2021.), potvrđene su 34 optužnice protiv 47 lica, izrečene su 54 osuđujuće presude protiv 72 lica (41 odnosno 42 u 2021.), od kojih je samo šest lica osuđeno na zatvorsku kaznu; dodatno su izrečene 24 novčane kazne protiv 30 lica.

Jedinica za finansijske istrage u okviru SIPA-e treba efikasnije ispunjavati svoje nadležnosti. SIPA je u 2022. godini nadležnim tužilaštvima dostavila 28 prijava protiv 59 fizičkih lica (12 odnosno 25 u 2021. godini) i devet pravnih lica zbog sumnje da su počinili finansijski kriminal, uključujući pranje novca, u iznosu od 18 miliona eura (5,5 u 2021. godini). Za pranje novca kao samostalnog krivičnog djela, 2022. godine bilo je 49 istraga protiv 71 lica (33 odnosno 36 u 2021.), 34 potvrđene optužnice protiv 47 lica i 54 osuđujuće presude protiv 72 lica (41 odnosno 42 u 2021.), od kojih je samo šest lica osuđeno na zatvorsku kaznu.

Mehanizmi za **zamrzavanje, upravljanje i konfiskaciju imovine** nisu dovoljno efikasni.

Oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom potrebno je pojačati u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije na visokom nivou. Zamrzavanje imovine treba sistematičnije koristiti, a upravljanje oduzetom imovinom treba poboljšati. Policijski organi trebaju prikupljati i analizirati podatke o zapljeni i oduzimanju imovine i koristiti kao alat za poboljšanje efikasnosti sankcija. Vrijednost zaplijenjenih sredstava u skladu sa prvostepenim i pravosnažnim sudskim presudama u 2022. godini iznosila je preko 9 miliona eura u poređenju sa 4 miliona eura u 2021. godini i preko 11,5 miliona eura u 2020. godini.

Proaktivne istrage koje započinju **policijskim radom zasnovanim na obavještajnim podacima** i dalje su rijetke. Nedovoljna systemska saradnja između agencija za provođenje zakona i dalje ozbiljno utiče na kvalitet istraga uprkos nekim uspješnim operacijama provedenim 2022. i 2023. godine. Krivičnom pravosuđu su potrebni standardizirani sistemi i procesi kako bi brzo odgovorili na ozbiljan i organizovani kriminal, korupciju i nove prijetnje sigurnosti. Operativna saradnja sa Europolom je u porastu, sa određenim prostorom za poboljšanje. Saradnju sa Interpolom treba poboljšati.

Postoje mehanizmi pojačane i praktične **saradnje između tužilaštava i policije**, ali su potrebna strukturalna poboljšanja kako bi se garantovala efikasnija reakcija sudstva, spriječila kašnjenja u postupku i uvele dobre prakse. Neefikasna saradnja između policije i tužilaca i dalje ometa suđenja. Potrebno je unaprijediti kvalitet izvještaja, prikupljanje, analizu i razmjenu podataka, te kapacitete specijalizovanih zajedničkih timova. Potrebno je uložiti dodatne napore u pogledu komunikacije, koordinacije i razmjene informacija kako bi se dodatno ojačala operativna i strateška efikasnost policijskih tijela.

Sistem elektronske razmjene podataka iz evidencija policijskih institucija i tužilaštava treba biti u potpunosti funkcionalan i spreman da ga koriste svi potpisnici Sporazuma iz 2009. godine. Forenzički kapaciteti su i dalje rascjepkani. Ne postoji cjelodržavna baza DNK podataka, a kapaciteti za profilisanje DNK su ograničeni. Nije uspostavljena brza razmjena forenzičkih podataka sa drugim zemljama. Odavno je trebalo uvesti novi automatizovani informacioni sistem otisaka prstiju (AFIS). Iako je propisan zakonom, ne postoji efikasan, koordinisan i dosljedan cjelodržavni pristup u pogledu angažovanja tajnih istražilaca. Potrebno je poboljšati korištenje posebnih istražnih radnji. Potrebna je i odgovarajuća oprema i dovoljno osoblja.

Konačno je postignut napredak u provođenju Ugovora o operativnoj i strateškoj saradnji sa **Europolom** iz 2017. godine. U junu 2023. godine kontakt tačka je postala operativna, a u julu 2023. godine Bosna i Hercegovina je poslala oficira za vezu u Europol u Hagu. Ovo je važan korak. Do tada se razmjena informacija sa Europolom odvijala putem odjela u sklopu Direkcije za koordinaciju policijskih tijela Bosne i Hercegovine čiji je mandat istekao i sa kojim je Republika Srpska obustavila operativnu saradnju. Potpuna operativnost kontakt tačke Eurola omogućila je nastavak direktne saradnje između Eurola i svih policijskih tijela u Bosni i Hercegovini, omogućavajući im da koriste usluge i operativne alate Eurola. Poruke su razmjenjivane putem Mrežne aplikacije za sigurnu razmjenu informacija (SIENA). Potrebno je nastaviti uvođenje SIENA konekcija u cijeloj zemlji. U 2022. godini broj novih slučajeva otvorenih na osnovu saradnje sa Europolom iznosio je 1 165 (1 022 slučaja u 2021.). U 2022. godini je 8 573 poruka razmijenjeno putem kanala Eurola (4 721 primljenih i 3 852 poslanih). Upotreba Europolovih proizvoda i usluga u Bosni i Hercegovini bila je veoma ograničena tokom izvještajnog perioda, ali se očekuje da će rasti s početkom rada Europolove kontakt tačke.

Bosna i Hercegovina učestvuje u Evropskoj multidisciplinarnoj platformi protiv prijetnji od kriminala (eng. EMPACT). U 2023. godini zemlja se obavezala da će učestvovati u 12

operativnih akcija (osam u 2022.). Bosna i Hercegovina je također imenovala kontakt tačku Europolu za nacionalnog koordinatora za EMPACT. Bosna i Hercegovina je nastavila učestvovati u danima zajedničkih akcija EMPACT-a.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije potpisala Sporazum sa potpisnicama Konvencije o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi o automatizovanoj razmjeni DNK podataka, daktiloskopskih podataka i podataka o registraciji vozila, niti sporazum o njenoj provedbi.

Propise o **trgovini ljudima** treba dalje uskladiti s *acquisem* EU. Tužilaštvu i policiji nedostaje dovoljno obučenog osoblja za efikasno rješavanje problema trgovine ljudima. Uspostavljanje specijalizovanog odjela Tužilaštva Bosne i Hercegovine posvećenog trgovini ljudima dodatno je unaprijedio mehanizam upućivanja žrtava i kvalitet dokaznog i sudskog procesa. U 2022. godini otkriveno je 38 potencijalnih žrtava trgovine ljudima (56 u 2021.) (29 djece i devet odraslih, u poređenju sa 49 i sedam u 2021. godini). Devet počinitelaca osuđeno je 2022. godine (26 u 2021.), nakon osam istraga koje su obuhvatile 11 osumnjičenih (50, odnosno 60 u 2021.).

Bosna i Hercegovina još uvijek nema potpuno funkcionalan mehanizam upućivanja za žrtve trgovine ljudima. Udarana grupa za borbu protiv trgovine ljudima, koju je osnovalo Vijeće ministara, nastavila je osiguravati koordinaciju, uključujući i regionalne timove za praćenje na entitetskom i kantonalnom nivou. Vlasti treba da unaprijede načine otkrivanja i identifikacije žrtava i počinitelaca putem standardizovanja i unapređenja dokaznog postupka i dodatnom obukom praktičara u pravosuđu i policiji. Uprkos naporima na povećanju naknade za imovinu i štetu, Bosna i Hercegovina još uvijek treba da uvede odgovarajući plan obeštećenja za žrtve krivičnih djela, posebno trgovine ljudima. Vlasti bi trebalo da sistematičnije nalažu finansijske istrage u vezi sa slučajevima trgovine ljudima i dalje unapređuju međunarodnu saradnju, posebno kroz intenzivniju razmjenu informacija, učešće u zajedničkim istražnim timovima i pojačanu saradnju sa radnim grupama i agencijama EU, uključujući Europol.

Program zaštite svjedoka se nastavlja poboljšavati, posebno u pogledu zaštite izvan sudskog procesa. Specijalizovana i redovna obuka o EU i međunarodnoj praksi i standardima i dalje je neophodna.

Kapacitet institucija za efikasnu borbu protiv **sajber kriminala**, uključujući seksualno zlostavljanje djece putem interneta, kao i za odgovore na prijetnje sajber sigurnosti trebalo bi poboljšati. Organi za provođenje zakona ulažu napore da ojačaju saradnju u borbi protiv seksualnog zlostavljanja djece kroz učešće u aktivnostima EMPACT-a o sajber kriminalu seksualnog zlostavljanja i eksploatacije djece, s fokusom na Zapadni Balkan.

U pogledu **kontrole naoružanja**, u 2022. godini zaplijenjeno je ukupno 1 234 komada oružja, 49 889 komada municije, 31 komad ostalih minsko-eksplozivnih sredstava i 10,8 kg eksploziva (u poređenju sa 1 396, 14 009 i jedan u 2021. godini). Uništeno je 2 609 komada oružja i dijelova oružja (u poređenju sa 1 792 u 2021., 1 864 u 2020. i 3 479 u 2019.). U 2022. godini izdato je 236 naloga za istragu krivičnih djela u vezi s vatrenim oružjem – nedozvoljena proizvodnja, posjedovanje i promet – (317 u 2021.) sa 273 osumnjičena (340 u 2021.). U 2022. godini podignuto je 208 optužnica protiv 233 optužena (276 odnosno 298 u 2021.), što je dovelo do 217 osuđujućih presuda (223 u 2021.), 35 presuda sa zatvorskim kaznama (23 u 2021.), 22 novčane kazne (32 u 2021. godini) i 160 uslovnih kazni (168 u 2021.) za 235 osuđenih (239 u 2021.). Bosna i Hercegovina još uvijek treba uspostaviti kontaktnu tačku za vatreno oružje. Krivični zakoni još uvijek nisu usklađeni sa Protokolom UN-a o vatrenom oružju. Bosna i Hercegovina se izdvaja po relativno velikom broju dobrovoljno predatog

vatrenog oružja. Platforma SEESAC¹² za izvještavanje o oružanom nasilju je evidentirala 506 incidenata (567 u 2021.) u vezi s vatrenim oružjem u 2022. godini.

Od 2021. godine Bosna i Hercegovina treba revidirati radni aranžman za saradnju sa Agencijom EU za obuke organa za provođenje zakona (CEPOL). Kontakt tačka je zamijenjena u oktobru 2022. godine i od tada nije bilo mnogo interakcije. Bosna i Hercegovina ima potpun pristup programu razmjene CEPOL-a, kao i besplatnom elektronskom sistemu učenja CEPOL-a. CEPOL je preporučio osmišljavanje, pripremu i organiziranje ciljane obuke za rješavanje trgovine vatrenim oružjem i ekološkog kriminala kao prioritarnih tema.

Saradnja u oblasti droga

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Bosna i Hercegovina ima Državnu strategiju nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga za period 2018-2023., ali ne postoji akcioni plan da se ona provede. Potrebno je provesti strategiju i izvršiti evaluaciju provedbe. Potrebno je donijeti novi akcioni plan za 2023. godinu i dalje, u skladu sa standardima EU. Republika Srpska ima svoju strategiju i akcioni plan za droge koji je zastario. Entiteti treba da usvoje akcione planove usklađene sa državnom strategijom. Komisija za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga bila je potpuno neefikasna: inaugurisana je u julu 2022., a mandat joj je istekao u oktobru 2022. godine.

Pravni okvir je samo djelimično usklađen s *acquisem* EU, naročito kada su u pitanju minimalna pravila za krivična djela i sankcije u vezi sa drogama. Propisi predviđaju da se cjelokupna količina zaplijenjene droge sačuva kao materijalni dokaz za sudski postupak, a ne samo uzorci, što povlači rizik.

Bosna i Hercegovina saraduje sa Evropskim centrom za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) i treba imenovati u skladu sa zakonom korespondenta za saradnju. Treba uspostaviti državni opservatorij za droge koja će pružati stvarne, objektivne, pouzdane i uporedive informacije u vezi droga, ovisnosti o drogama i njihovim posljedicama. Treba poboljšati koordinaciju između nadležnih agencija i uskladiti izvještavanje o epidemiološkim trendovima sa indikatorima liječenja EMCDDA-e. Bosna i Hercegovina takođe treba usvojiti propise o novim psihoaktivnim supstancama, uspostaviti kontakt tačku za pitanja droga za cijelu zemlju i uvesti sistem ranog upozoravanja.

Ne postoji sistem ranog upozoravanja na nove psihoaktivne supstance (NPS). Ministarstvo bezbjednosti omogućava razmjenu informacija o NPS; treba imenovati entitetske koordinate.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

U 2022. godini nastavila se voditi evidencija primjene zakonskih propisa iz ove oblasti. U 2022. godini bilo je ukupno 3 166 (2 451 u 2021.) prijavljenih krivičnih djela u vezi sa zloupotrebom droga i izdato 2 033 (2 171 u 2021.) naloga za provođenje istrage. Podignuto je 1 337 optužnica (1 409 u 2021.), potvrđeno 1 804 optužnica (2023 u 2021), 468 optužnica sa nalogom za hapšenje (587 u 2021.) i sedam optužnica sa sporazumom o priznanju krivice (6 u 2021.). Donesene su 32 oslobađajuće presude (33 u 2021.), pet presuda kojima su odbacuju optužbe (6 u 2021.) i 1 678 osuđujućih presuda (1 967 u 2021.), od čega jedna osuđujuća presuda bez sankcije (nijedna u 2021.); 86 novčanih kazni (89 u 2021.); 28 sudskih opomena (24 u 2021.); 1 034 presude sa uslovnim kaznama (1 304 u 2021.); i 517 presuda sa zatvorskim kaznama (550 u 2021.).

¹² Centar za kontrolu maloga oružja i lakog naoružanja u jugoistočnoj i istočnoj Evropi.

Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja tranzita i krajnja destinacija droga. Vijeće ministara BiH nije ažuriralo listu kriminalizovanih psihoaktivnih supstanci u skladu sa preporukama Evropske komisije u vezi suzbijanja zloupotrebe opojnih droga od 2011. godine, što ima za posljedicu da niz psihoaktivnih supstanci može slobodno da cirkuliše. Neophodan je fleksibilniji mehanizam kako bi se ova lista redovno ažurirala. Potrebno je jačati stručne kapacitete i saradnju sa civilnim društvom. Potrebna su veća sredstva za programe smanjenja štete i društvenu reintegraciju ovisnika. Vijeće ministara BiH je u julu 2022. produžilo mandat Komisije za uništavanje droga. Nije bilo uništavanja droga u 2022. I dalje zabrinjava nedostatak sigurnog skladištenja droge prije uništavanja.

Borba protiv terorizma

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Propisi za borbu protiv terorizma su uglavnom usklađeni s *acquisem* EU i međunarodnim pravom. Krivične propise treba izmijeniti i dopuniti kako bi se osigurale strože sankcije za krivična djela obučavanja i putovanja u inostranstvo zbog terorizma, kao i za objavljivanje i dijeljenje terorističkog sadržaja na internetu. Potrebno je hitno usvojiti novi Zakon o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma, koji je u skladu s *acquisem* EU (Četvrta i Peta direktiva SPN/TF). Zakone o bezbjednosti kritičnih infrastruktura (za sada ima samo RS) treba izraditi i usvojiti na svim nivoima vlasti.

Nova četverogodišnja strategija za borbu protiv terorizma i sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma usvojena je u novembru 2022. godine nakon dvogodišnje praznine. Ovo označava korak naprijed. Sada vlasti treba da realizuju strategiju, uključujući i rješavanje svih oblika radikalizacije i nasilnog ekstremizma (političkog, etnonacionalističkog i vjerskog). Akcioni plan za period 2021-2026. usvojen je u avgustu 2023. godine.

Politički dijalog o borbi protiv terorizma sa EU se održava redovno. Država je u aprilu 2023. godine podnijela 5. izvještaj o implementaciji bilateralnog aranžmana u okviru Zajedničkog akcionog plana protiv terorizma. Postignut je određen napredak, ali svi ciljevi još uvijek moraju biti postignuti.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Nedostaci još uvijek postoje u primjeni zakona o borbi protiv terorizma, a saradnja između bezbjednosnih agencija na svim nivoima vlasti treba biti bolje strukturisana i efikasnija. Državni zatvor visoke sigurnosti je u potpunosti operativan. Dostupna je vrlo ograničena pomoć u pogledu distanciranja od nasilnog ekstremizma kako u zatvoru tako i nakon puštanja na slobodu. Potrebno je mnogo više rada da se zatvorenici pripreme za puštanje, uključujući i bivše terorističke borce sa stranih ratišta.

Procjenjuje se da je u Siriji i Iraku ostalo oko 160 građana Bosne i Hercegovine, među kojima su žene i djeca. Bosna i Hercegovina je u augustu 2022. godine usvojila Plan repatrijacije, reintegracije, rehabilitacije i resocijalizacije svojih državljana u Siriji i Iraku. Predsjedništvo BiH je u decembru 2022. godine zadužilo nadležne institucije da koordiniraju siguran povratak državljana Bosne i Hercegovine koji se nalaze u zoni sukoba Sirije i Iraka. U izvještajnom periodu niko nije vraćen u domovinu.

U 2022. godini pokrenuto je 10 istraga za krivična djela u vezi s terorizmom; nije izrečena ni jedna pravosnažna presuda. Vlasti trebaju poboljšati pripreme za puštanje na slobodu terorističkih prestupnika koji su odslužili kaznu, u koordinaciji sa lokalnim vlastima i agencijama za provođenje zakona.

Potrebno je dodatno ojačati kapacitet i efikasnost radne grupe za borbu protiv terorizma i odjela

za borbu protiv terorizma Tužilaštva na državnom nivou. Potrebno je dodatno razviti kapacitet Bosne i Hercegovine za istrage i krivična gonjenja zbog finansiranja terorizma za borbu protiv terorističkih sadržaja na internetu. Potrebno je uspostaviti ured za oduzimanje imovinske koristi i registar stvarnog vlasništva pravnih lica. Treba poboljšati koordinaciju, saradnju i razmjenu obavještajnih podataka između sigurnosnih agencija, npr. u pogledu određivanja kontakt tačke za vatreno oružje ili u pogledu saradnje sa jedinicom EU za prijavljivanje neprihvatljivog internetskog sadržaja pri Europolu radi rješavanja pitanja terorističkog sadržaja na mreži. Stavljanje u funkciju kontakt tačke Evropola treba da olakša saradnju i razmjenu informacija o terorizmu.

Civilno društvo i institucije koje su odgovorne za rad, socijalnu zaštitu, obrazovanje, mlade i zdravlje na različitim nivoima vlasti moraju se efikasnije uključiti u preventivne napore. Bosna i Hercegovina učestvuje u implementaciji Inicijative za borbu protiv terorizma na Zapadnom Balkanu, koja je dio Integrisanog upravljanja unutrašnjom sigurnošću.

Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

Zakonodavni okvir za međusobnu pravnu pomoć u građanskim i krivičnim stvarima postoji, ali se ne primjenjuje uvijek efikasno. Povećao se broj zahtjeva za pravosudnu saradnju u krivičnim stvarima, dok je broj zahtjeva za pravosudnu saradnju u građanskim stvarima smanjen. Ministarstvo pravde BiH je 2022. godine evidentiralo ukupno 2 891 zahtjev za pravosudnu saradnju u građanskim stvarima, od čega 70% iz država članica EU (prvenstveno Austrije, Hrvatske, Njemačke i Slovenije). U 2022. godini bilo je 3 920 zahtjeva za pravosudnu saradnju u krivičnim stvarima, od čega 70% iz država članica EU (prvenstveno Austrije, Hrvatske, Njemačke i Slovenije). Statistički podaci o izvršenju stranih presuda u krivičnim stvarima (transfer osuđenih osoba i preuzimanje postupka izvršenja krivičnih sankcija) su ostali nepromijenjeni. U 2022. godini bio je 71 zahtjev (71 u 2021.), od kojih je sedam odobreno, a četiri odbijeno. Od tog broja 70% je došlo iz država članica EU, a prosječan rok rješavanja predmeta bio je između tri mjeseca i jedne godine.

Bosna i Hercegovina treba preduzeti konkretne mjere kako bi pristupila određenim instrumentima oformljenim u okviru Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu, uključujući Hašku konvenciju o otmici djece iz 1996. godine i Haški protokol o izdržavanju iz 2007. godine.

Bosna i Hercegovina je odlučila otvoriti pregovore Komisije za međunarodni sporazum o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima sa Eurojustom. Nacrt sporazuma je poslat, a prva runda pregovora zakazana je za oktobar 2023. godine. Treba podsticati ubrzani pristup finalizaciji sporazuma o saradnji. Kao preduslov za stupanje sporazuma na snagu, Bosna i Hercegovina treba usvojiti novi Zakon o zaštiti ličnih podataka u skladu s *acquisem* EU i osigurati puni operativni kapacitet Agencije za zaštitu ličnih podataka. Bosna i Hercegovina ima tri kontakt tačke za odnose sa Eurojustom i projektima koje vodi Eurojust. U 2022. godine BiH je bila uključena u 11 slučajeva koje je podržao Eurojust.

Predsjedništvo je u junu 2023. godine podržalo otvaranje pregovora sa Evropskom komisijom o međunarodnom sporazumu o saradnji sa Eurojustom i dalo saglasnost Tužilaštvu Bosne i Hercegovine da potpiše radni aranžman sa Uredom evropskog javnog tužioca (EPPO). Zemlja je bila uključena u dva slučaja EPPO-a 2022.

Zakonita i nezakonita migracija

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

U ovoj oblasti su napravljeni neki pozitivni koraci. Pravni okvir o migracijama, uključujući Zakon o strancima, u velikoj je mjeri usklađen s *acquisem* EU. Parlamentarna skupština BiH je u avgustu 2023. godine usvojila novi Zakon o strancima. Princip zabrane protjerivanja osiguran je novim Zakonom. Zaštita ljudskih prava treba da bude adekvatno definisana i zagarantovana, uključujući maloljetnike i maloljetnike bez pratnje. Vijeće ministara usvojilo je novu Strategiju o migracijama i azilu za period 2021-2025. u decembru 2022. godine te prateći akcioni plan u martu 2023. godine.

Bosna i Hercegovina je zaključila **sporazume o readmisiji** s EU i zemljama potpisnicama Schengenskog sporazuma, kao i provedbene protokole uz Sporazum o readmisiji s EU sa 16 država članica EU. Njihova provedba je u cjelini zadovoljavajuća. Ubrzane postupke readmisije sa susjednim zemljama treba efikasno i u potpunosti provesti. Bosna i Hercegovina je zaključila sporazume o readmisiji i sa svim zemljama Zapadnog Balkana, Turskom, Rusijom, Moldavijom i Pakistanom, kao i provedbene protokole sa 16 država članica EU. Njihova implementacija je generalno zadovoljavajuća¹³. Sporazum o readmisiji sa Pakistanom na snazi je od jula 2021. godine.

Bosna i Hercegovina učestvuje u regionalnom Operativnom partnerstvu za borbu protiv krijumčarenja sa Zapadnim Balkanom pokrenutom u novembru 2022. godine kako bi podržala provođenje zakona i pravosudnu saradnju protiv kriminalnih krijumčarskih mreža i povećala kapacitete upravljanja granicom.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

U 2022. godini broj osoba koje su ilegalno ušle u Bosnu i Hercegovinu značajno se povećao u odnosu na prethodnu godinu. U 2022. godini vlasti su otkrile 27 429 migranata (15740 u 2021.). Namjeru da traži azil izrazilo je 25 709 osoba (14 688 u 2021. godini). Prve tri prijavljene zemlje porijekla bile su Avganistan, Burundi i Bangladeš. U 2022. godini evidentirano je ukupno 48 051 migranata koji su boravili u pet **privremenih prihvatnih centara** u Unsko-sanskom kantonu i Kantonu Sarajevo koje finansira EU, a procjenjuje se da nijedan nije boravio izvan centara. U 2022. godini Bosna i Hercegovina je imala kapacitet da u svakom trenutku smjesti preko 4 500 osoba, što je dovoljno da zadovolji potrebe. Broj migranata smještenih u prihvatnim centrima bio je najveći u oktobru 2022. godine (3 300), a najmanji u februaru 2023. godine (ispod 700). Prosječan boravak migranata u Bosni i Hercegovini znatno je pao i to na 7 dana u maju 2023. godine, u poređenju sa 58 dana u maju 2022. i 103 dana u maju 2021. godine.

Ministarstvo bezbjednosti BiH je nastavilo pojačavati napore da se poboljša upravljanje migracijama i koordinacija između državnih i lokalnih vlasti. Uprkos stalnom zagovaranju i podršci EU, odgovornost za smještaj tražilaca azila i migranata u cijeloj zemlji nije pravedno podijeljena. Najveći dio odgovornosti i dalje pada na Unsko-sanski kanton i Kanton Sarajevo. Ministarstvo bezbjednosti BiH nastavilo je s naporima u pogledu preuzimanja odgovornosti za upravljanje migracijama, što svi nivoi vlasti trebaju da podrže. Nedostatak političke odgovornosti otežava vlastima da pruže neophodnu pomoć. Plan postepenog prenosa upravljanja prihvatnim centrima na vlasti započeo je u novembru 2021. godine direktnim upravljanjem višenamjenskim prihvatno-identifikacionim centrom u Lipi. Izrada detaljnog plana prenosa odgovornosti sa međunarodnih partnera na državu kasni. Ministarstvo bezbjednosti BiH nastavlja napore na jačanju regionalne i međunarodne saradnje u oblasti migracija, te je u septembru 2022. i junu 2023. godine organizovana konferencije s tim ciljem.,

¹³ Napominjemo da je Komisija preporučila Bosni i Hercegovini u svom šestom izvještaju u okviru Mehanizma suspenzije viznog režima da riješi određena pitanja koja su prijavile dvije države članice koja se odnose na saradnju u readmisiji.

Sektor za imigraciju, Služba za poslove sa strancima i Granična policija i dalje imaju premalo osoblja i djelimično su neopremljeni, što otežava njihovu efikasnost. Bosna i Hercegovina treba usvojiti ili dodijeliti budžet za upravljanje migracijama. Za upravljanje migracijama dostupno je samo ograničeno javno finansiranje; ovo takođe utiče na efikasnost države u razvoju politike djelovanja. Potrebna je efikasnija razmjena informacija, uključujući razmjenu biometrijskih podataka između relevantnih aktera u politici upravljanja migracijama.

Bosna i Hercegovina je pokazala ograničen nivo organizovanosti i koordinacije u upravljanju prilivom **izbjeglica iz Ukrajine**, koje su prisutne u malom, ali fluktuirajućem broju. BiH je utvrdila njihov pravni status i prava koja će uživati pri ulasku u zemlju. U 2022. godini u Bosnu i Hercegovinu je ušlo 49 974, a izašlo 48 051 državljanina Ukrajine. Vrlo malo njih je ostalo do kraja 2022. godine.

Višenamjenski **prihvatno-identifikacijski centar u Lipi**, kod Bihaća, koji je osnovan uz podršku EU 2021. godine, je u funkciji. Bosna i Hercegovina treba da ojača kapacitete i da efikasno upravlja centrom, uz puno poštovanje osnovnih prava, domaćeg zakonodavstva i međunarodnih standarda, uključujući standardne provjere migranata i njihovu registraciju, zaštitu ranjivih osoba, te standarde pritvaranja.

I pored problema sa nedostatkom osoblja, Služba za poslove sa strancima je generalno pokazala zadovoljavajuće upravljačke i koordinacijske sposobnosti, dodatno poboljšavajući pristup pravima i zaštiti. Kako su dodatna prihvatna mjesta postajala dostupna, vlasti su intenzivirale napore u premještanju migranata iz neformalnih naselja u te prihvatne centre, uz dobru koordinaciju između Službe za poslove sa strancima, lokalne policije i drugih partnera. Unsko-sanski kanton i dalje održava diskriminatorna i nesrazmjerna ograničenja kretanja, uključujući i korištenje javnog prijevoza migranata, kao i ograničenje maksimalnog broja migranata u kantonu. Humanitarni partneri su nastavili da pružaju ključnu pomoć i osiguravaju poštovanje međunarodnih standarda. Postignut je određen napredak u pružanju osnovnih usluga izbjeglicama i migrantima u saradnji sa humanitarnim partnerima. Vlasti treba da pojačaju napore u zaštiti ljudskih prava ugroženih osoba, posebno maloljetnika. Potrebno je identifikovati najugroženije osobe i uputiti ih na adekvatnu pomoć u skladu sa međunarodnim standardima. Samo vlasti Unsko-sanskog kantona i Kantona Sarajevo omogućavaju pristup zakonskom starateljstvu i olakšavaju pristup obrazovanju djeci bez pratnje. Međutim, van gradova u kojima se nalaze prihvatni centri maloljetnici nemaju smještajnih kapaciteta. Dodjeljivanje starateljstva i pristupa obrazovanju svim maloljetnicima bez pratnje u Bosni i Hercegovini i dalje je izazov. Vlasti su 2022. godine registrovale 2 443 maloljetnika bez pratnje u zemlji (109 u 2021. i 351 u 2020.; povećanje je posljedica nadogradnje Informacionog sistema za migracije koji je ranije davao podatke samo za maloljetnike bez pratnje registrovane u centrima koje vodi država).

Kada je u pitanju **dobrovoljni i prisilni povratak**, potrebno je poboljšati povratak osoba kojima nije potrebna međunarodna zaštita kako u pogledu pravnog okvira, tako i u pogledu provedbenih procedura. Unaprijeđeni su mehanizmi za prikupljanje, razmjenu i analizu **statističkih podataka** o migracijama u Informacionom sistemu za migracije. Ipak, prikupljanje biometrijskih podataka zahtijeva dodatna poboljšanja. Saradnja sa susjednim zemljama je neophodna da bi se osiguralo efikasno upravljanje vanjskim granicama, uz poštovanje osnovnih prava i međunarodnih obaveza.

Saradnju treba unaprijediti u pogledu postupaka identifikacije i povratka. Bosna i Hercegovina bi trebala povećati napore na sklapanju sporazuma o readmisiji sa zemljama porijekla i dodatno unaprijediti mehanizme za potpomognuti dobrovoljni povratak i reintegraciju. Osiguravanje povratka i readmisije i dalje predstavljaju izazov. U 2022. godini, 103 stranca vraćena su u

susjedne zemlje nakon sporazuma o readmisiji (77 u Srbiju, 26 u Crnu Goru i nijedan u Hrvatsku), u poređenju sa 89 u 2021. godini. Broj državljana trećih zemalja vraćenih u Bosnu i Hercegovinu 2022. godine pod različitim sporazumima o readmisiji iznosio je 838, u poređenju sa 570 u 2021. i 686 u 2020. godini. U 2022. godini, 128 stranaca vratilo se u svoje zemlje porijekla putem potpomognutog dobrovoljnog povratka uz podršku EU i Međunarodne organizacije za migracije (IOM), u poređenju sa 206 u 2021. i 232 u 2020. godini. U 2022. godini, sedmero maloljetnika, potencijalnih žrtava trgovine ljudima, vraćeno je iz Bosne i Hercegovine u skladu sa njihovom izraženom željom i uz propisanu procjenu bezbjednosnog i humanitarnog rizika. U 2022. godini Bosna i Hercegovina je izvršila sedam prisilnih povratka. Provođenje nedobrovoljnog povratka ostaje izazov zbog nepostojanja okvira saradnje sa zemljama porijekla, nedostatka dokumentacije za utvrđivanje identiteta migranata i nedostatka diplomatskih predstavništava različitih zemalja porijekla u Bosni i Hercegovini. Poduzeti su brojni pozitivni koraci u tom smislu, uključujući operacionalizaciju sporazuma o readmisiji s Pakistanom što je dovelo do prvih povratka prema ovom sporazumu, misije za identifikaciju iz Bangladeša koje su rezultirale izdavanjem putnih isprava, te planirane povratke i pojačani dijalog sa marokanskim vlastima.

Bosna i Hercegovina ima jedan **imigracioni pritvorski centar** u Istočnom Sarajevu (Lukavica) za osobe koje čekaju protjerivanje iz zemlje, s maksimalnim kapacitetom od 120 osoba. Imigracioni centar je 2022. godine primio ukupno 714 osoba, uključujući 16 djece. Predstavnici UNHCR-a i nevladinih organizacija imaju odobren redovan pristup pritvorenima da bi se osiguralo poštivanje njihovih prava. Uz centar Lipa izgrađen je i pritvorski objekat, u skladu sa domaćim zakonodavstvom i međunarodnim standardima.

Azil

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Institucionalni okvir i propisi o azilu su u velikoj mjeri u skladu s *acquisem* EU i s međunarodnim standardima i praksom. Zakon o azilu koji je usvojen u januaru 2016. godine treba dodatno uskladiti sa nedavno donešenim *acquisem* EU, konkretno u vezi sa proceduralnim mjerama zaštite kako bi se osigurala standardizirane procedure za ispitivanje zahtjeva za međunarodnu zaštitu i sistematski pristup proceduralnim garancijama, kao i za jačanje sistema azila i prihvata u skladu sa Zajedničkim evropskim sistemom azila (CEAS) i standardima EU. Saradnju sa Agencijom Evropske unije za azil (EUAA) treba nastaviti dalje jačati, uključujući usvajanje mape puta za period 2024-2025. Saradnju između agencija i koordinaciju njihovog rada potrebno je dodatno poboljšati, posebno u razmjeni biometrijskih podataka.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Sektor za azil Ministarstva bezbjednosti BiH ima vrlo ograničene **ljudske resurse** i operativne kapacitete sa 75% popunjenih radnih mjesta (21 od 28) i samo pet službenika koji rade na registraciji i procjeni zahtjeva za azil za cijelu zemlju, što je krajnje nedovoljno da bi se osigurao pristup proceduri odobravanja azila. Nedostatak osoblja značajno otežava pristup azilu, prvenstveno registraciji i identifikaciji. Broj osoba koje obavljaju razgovore sa migrantima i broj mjesta za registraciju nije dovoljan. Sektor za azil je i dalje zavisao od vanjske podrške, uključujući i EU, za obavljanje registracija i razgovore. Nisu postavljeni nikakvi ciljevi učinka za službenike za registraciju i razgovore. Potrebno je povećati ljudske kapacitete, uključujući prevodioce i međukulturološke posrednike, kako se ne bi oslanjali samo na međunarodnu podršku. Procedure procjene starosti maloljetnika zahtijevaju dalja poboljšanja. Ukupni kapacitet Sektora za azil treba dodatno ojačati. Treba poboljšati saradnju i podjelu odgovornosti u upravljanju azilom sa drugim institucijama..

Bosna i Hercegovina treba brzo usvojiti Mapu puta druge generacije za saradnju sa EUAA za period 2023-2025. Prethodna Mapa puta za period 2020-2022. godina provedena je samo u ograničenoj mjeri. Bosna i Hercegovina se snažno ohrabruje da provede nerealizovane preporuke, posebno u vezi sa informacijama o zemlji porijekla, procjenom dokaza i tehnikama intervjuisanja maloljetnika. Službenici za kontakt koji se bave maloljetnicima zahtijevaju odgovarajuću obuku i resurse, posebno pomoćne smjernice i tehnička rješenja za efikasnije procese traženja porodice.

Još uvijek postoje prepreke da se osigura efikasan pristup procedurama za azil. Potrebno je osigurati saradnju između agencija i koordinaciju njihovog rada. Vrijeme obrade zahtjeva za azil poboljšano je u 2022. godini s prosječnim vremenom za donošenje odluke od 247 dana tokom drugog semestra (350 dana tokom prvog semestra), što je smanjeno na 205 dana u prvom semestru 2023. godine, prema podacima UNHCR-a. Međutim, obrada slučajeva azila i dalje je preduga. Služba za poslove sa strancima i Granična policija nemaju dovoljno osoblja niti prostorija za registraciju zahtjeva za azil podnesenih prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu. Ovo je problem koji traje od 2018. godine. Pristup procedurama i mehanizmima azila treba ojačati kako bi se osigurala brža obrada zahtjeva i kako bi se osiguralo da je dobiju ljudi kojima je potrebna međunarodna zaštita.

Tražiocima azila nisu zagarantovana jednaka prava ravnomjerno u cijeloj zemlji, jer pristup uslugama varira u zavisnosti od lokacije prihvatnih centara. Budući da vlasti još nisu u potpunosti preuzele pravnu odgovornost za sve prihvatne centre u Unsko-sanskom kantonu, ti centri nisu priznati kao važeće adrese stanovanja u zahtjevima za azil zbog čega su podnosioci zahtjeva izloženi pravnoj nesigurnosti, što povećava njihovu ranjivost. Sistem za prikupljanje i čuvanje biometrijskih identifikatora zahtjeva dodatna poboljšanja, naročito u pogledu razmjene informacija između agencija. Pristup informacijama za potencijalne tražioce azila poboljšan je kroz intenzivne napore i saradnju sa međunarodnim partnerima. Vlasti se podstiču da poboljšaju kapacitete za planiranje vanrednih situacija u procedurama prijema.

U 2022. godini, od 25 709 lica koja su izrazila namjeru da zatraže azil u Bosni i Hercegovini, samo njih 149 je zatražilo međunarodnu zaštitu. Od 2022. godine 41 zahtjev za azil čeka na postupanje. Od tog broja nijednom tražiocu nije odobren status izbjeglice, 46 lica je dobilo supsidijarnu zaštitu, 25 pojedinačnih zahtjeva je odbijeno kao neosnovano, a 22 zahtjeva za azil od 27 lica su zatvorena jer su podnosioci zahtjeva napustili ili pokušali napustiti zemlju ili se nisu pojavili na razgovoru. U prvih šest mjeseci 2023. godine zahtjev za azil u Bosni i Hercegovini podnijelo je 61 lice, pri čemu je riješeno 36 zahtjeva, u poređenju sa 90 odnosno 12 u istom periodu prethodne godine.

Azilantski centar u Delijašu kod Sarajeva, koji pruža pristojne uslove prihvata i adekvatan pristup pravima, ima 154 mjesta (može se proširiti na 300), ali se i dalje nedovoljno koristi, prvenstveno zbog udaljenosti. Od juna 2023. godine u centar nije bio smješten nijedan tražilac azila. Uslovi života i pružanje usluga u centru su poboljšani, kao što je mogućnost svakodnevnih obrazovnih aktivnosti za odrasle i maloljetnike.

Saradnju sa EUAA treba nastaviti i intenzivirati.

Vizna politika

Bosna i Hercegovina nastavlja ispunjavati kriterije za liberalizaciju viznog režima i zadržava bezvizni režim sa EU. U Šestom izvještaju Evropske komisije u okviru mehanizma suspenzije viza iz oktobra 2023. godine zaključeno da Bosna i Hercegovina nastavlja ispunjavati mjere za

liberalizaciju viznog režima¹⁴. Kako bi osigurala dobro vođeno migracijsko i sigurnosno okruženje, Bosna i Hercegovina mora biti u potpunosti usklađena s viznom politikom EU. Bosna i Hercegovina i dalje ima sporazume o bezviznom režimu sa sljedećim državama čijim državljanima je potrebna viza za EU: Azerbejdžan, Bahrein, Kina, Kuvajt, Oman, Katar, Rusija, Saudijska Arabija i Turska. Dok je uvela bezvizni režim sa Saudijskom Arabijom za ljetnu turističku sezonu 2023. godine, Bosna i Hercegovina je raskinula bezvizni aranžman sa Bahreinom od septembra 2023. godine. Bosna i Hercegovina nastavlja sa politikom da ne izdaje vize na državnoj granici; mali je broj izuzetaka (sedam slučajeva u 2021. i 27 u 2022. godini). Bosna i Hercegovina mora unaprijediti svoje tehničke kapacitete i infrastrukturu u svojim diplomatskim uredima za uvođenje biometrijskih viza.

Politika putnih isprava i dalje zahtijeva dodatne mehanizme državne kontrole koji se odnose na nabavku i izradu biometrijskih putnih isprava. Sigurnosne karakteristike, procesi podnošenja zahtjeva i izdavanja putnih isprava, posebno biometrijskih pasoša, u potpunosti su usklađeni sa EU i međunarodnim standardima.

Bezvizni režim sa EU i dalje se nesmetano provodi. Državljanima Bosne i Hercegovine u državama članicama EU u 2022. godini podnijeli su 2 210 zahtjeva za međunarodnu zaštitu, što je 18% manje nego 2021. godine (2 695). Stopa priznavanja (uključujući humanitarnu zaštitu) porasla je sa 5% u 2021. na 8% u 2022. godini.

U 2022. godini broj državljana Bosne i Hercegovine za koje je utvrđeno da neregularno borave u državama članicama EU porastao je za 19%, sa 4 775 neregularnih boravaka u 2022. u poređenju sa 4 005 u 2021. godini. Broj odbijenih ulazaka je neznatno povećan u 2022. (za 5%), sa 4 995 slučajeva u 2021. na 5 260 u 2022. godini.

Bosna i Hercegovina je nastavila dobru saradnju u readmisiji svojih i državljana trećih zemalja na osnovu sporazuma o readmisiji sa EU i provedbenih protokola, koji se efikasno provode. Broj izdatih rješenja o povratku državljanima Bosne i Hercegovine (2 635 u 2022. U odnosu na 2 785 u 2021.) smanjen je za 5%, dok je broj vraćenih (1 250 u 2022. u odnosu na 900 u 2021.) zabilježio porast od 40%. Stopa povrata porasla je sa 32% u 2021. na 47% u 2022. i iznosila je 42% u prvom kvartalu 2023. godine. (275 od 650). Potrebno je i dalje posvećivati pažnju uspješnoj reintegraciji povratnika.

Schengen i vanjske granice

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Pravni okvir za kontrolu granica je djelimično usklađen sa EU/Schengenskim *acquisem*. Bosna i Hercegovina treba hitno usvojiti novi Zakon o kontroli granice u cilju poboljšanja efikasnosti integrisanog upravljanja granicom.

Bosna i Hercegovina na zadovoljavajući način provodi Strategiju **integrisanog upravljanja granicom** (IBM) za period 2019-2023. Nacrt strategije i akcioni plan za period 2024-2029. su uglavnom usklađeni s *acquisem* EU i potrebno ih je usvojiti na vrijeme.

Unaprijeđen je proces obuka u smislu nastavka usklađivanja sa zajedničkim osnovnim nastavnim planom i programom Agencije za graničnu i obalsku stražu (Frontex). I pored ograničenih kapaciteta, Granična policija BiH je, uz podršku drugih policijskih agencija pokazala operativnu fleksibilnost u operacijama upravljanja granicom.

¹⁴ COM(2023) 730 final.

Bosna i Hercegovina je preduzela početne korake za uspostavljanje sistema **unaprijed dostavljenih informacija o putnicima/evidencija o imenima putnika (API/PNR)**, što je neophodan uslov za uspostavu budućeg nacionalnog koordinacionog centra (NCC). Proces analize rizika je dodatno poboljšan.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Granična policija BiH na državnom nivou ima oko 25% slobodnih radnih mjesta (562 od planiranih 2 646 zaposlenih), uglavnom policijskih službenika za operacije nadzora granice.

Nakon povećanog priliva izbjeglica i migranata od 2018. godine, vlasti su prerasporedile raspoložive granične policajce. Međutim, odgovor je i dalje neadekvatan. Granična policija i dalje nema dovoljno osoblja. Treba obučiti još graničnih policajaca.

Realizacija **Strategije integrisanog upravljanja granicom** za period od 2019-2023. je zadovoljavajuća i koordinaciono tijelo koje nadgleda realizaciju strategije upravlja procesom na zadovoljavajući način. Granična infrastruktura i tehnički kapaciteti su poboljšani. Potrebno je dalje unapređenje, posebno u oblasti nadzora granica, saradnje između agencija i upravljanja kapacitetima.

Potrebna su dalja poboljšanja **infrastrukture i opreme** na velikom broju graničnih prelaza. Uprkos značajnoj količini donirane opreme, **nadzor granice** još uvijek treba poboljšati, kako bi se odgovorilo na izazove migracija. Operacije graničnih patrola su u potpunosti uspostavljene, ali nisu dovoljne za otkrivanje neregularnih graničnih prelaza, posebno na granici sa Crnom Gorom.

Granična policija i Služba za poslove sa strancima dodatno su ojačale svoje kapacitete za analizu rizika sertifikiranjem trenera. Treneri koje je sertifikovao Frontex obučili su 73 člana svog osoblja u skladu sa najnovijim modelom zajedničke integrisane analize rizika (eng. CIRAM) 2.0. Pristup podacima i razmjenu podataka tek treba dodatno poboljšati.

Međuresorna saradnja agencija za provođenje zakona je generalno bila zadovoljavajuća. Granična policija je nastavila da se oslanja na podršku drugih agencija za provođenje zakona u patroliranju granica. Granična policija je 2022. godine predala 213 krivičnih predmeta drugim organima za provođenje zakona na dalje procesuiranje (130 u 2021. godini), čime je značajno poboljšana implementacija ovog stuba integrisanog upravljanja granicom. Saradnja u borbi protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima treba da se poboljša.

Kao vodeća istražna i koordinaciona komponenta Granične policije, sa izvršnim ovlaštenjima širom zemlje, Centralni istražni ured intenzivirao je svoje aktivnosti u borbi protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima. Postojala je veća stopa otkrivanja, posebno krijumčarenja (59 u poređenju sa 26 u 2021.) i falsifikovanja dokumenata (183 u poređenju sa 144 u 2021.). Treba poboljšati **međunarodnu saradnju**. Bosna i Hercegovina je potpisnica niza sporazuma sa susjednim zemljama.

Granična policija ima zadovoljavajuću saradnju sa Frontexom i Interpolom. Bosna i Hercegovina učestvuje u Mreži za analizu rizika na području Zapadnog Balkana koju vodi Frontex.

Bosna i Hercegovina još treba da imenuje glavnog pregovarača, pregovara i zaključi sporazum o statusu Frontexa sa EU. Bosna i Hercegovina je parafirala Sporazum o statusu sa EU u januaru 2019. godine koji još nije potpisan ni ratifikovan. Usvajanjem nove Uredbe o evropskoj graničnoj i obalskoj straži (EU) 1896/2019 i modela sporazuma o statusu, može se pregovarati o novom sporazumu o statusu na osnovu novog mandata Frontexa. To bi omogućilo Frontexu da se rasporedi na granicama Bosne i Hercegovine sa državama koje su članice EU, kao i na

granici BiH sa državama koje nisu članice EU. Bosna i Hercegovina, međutim, još uvijek nije odgovorila na poziv Komisije iz januara 2023. godine da započne pregovore. Bosna i Hercegovina treba potpisati nadograđeni radni aranžman sa Frontexom za operativnu saradnju i raspoređivanje osoblja Frontexa bez izvršnih ovlaštenja. Saradnja sa Evropskim centrom za krijumčarenje migranata Europol je počela da se poboljšava i Bosna i Hercegovina je aktivno uključena u jednu regionalnu operativnu radnu grupu osnovanu zajedno sa Slovenijom i Hrvatskom koja je fokusirana na migrantsku rutu na Zapadnom Balkanu.

Pregovori o granici sa Hrvatskom i Srbijom su na čekanju, a dogovor o označavanju granice sa Crnom Gorom treba da bude postignut. Zajednički centar za policijsku saradnju u Trebinju i dalje olakšava razmjenu policijskih podataka sa Srbijom i Crnom Gorom. Sporazumi o pograničnom saobraćaju i zajedničke patrole sa susjednim zemljama su obnovljeni i na zadovoljavajući način se provode.

Svi aspekti carinske saradnje su obrađeni u Poglavlju 29 – Carinska unija.

2.3 EKONOMSKI KRITERIJUMI

<i>Tabela 6.1:</i>	2014-19.	2020.	2021.	2022.
Bosna i Hercegovina - Ključni ekonomski indikatori	prosjeck			
BDP po glavi stanovnika (% od EU-27 u SKM) ¹⁾	31	33	34	35
Rast realnog BDP-a	3,2	-3,1	-7,4	4,0
Stopa ekonomske aktivnosti stanovništva u dobi od 15-64 (%) ,	54,5	58,2	59,1	59,1
<i>žene</i>	42,7	46,1	46,7	46,3
<i>muškarci</i>	66,2	70,4	71,4	71,8
Stopa nezaposlenosti osoba u dobi od 15 do 64 godine (%) ,	23,1	16,2	17,5	15,5
<i>žene</i>	26,4	19,0	22,2	19,9
<i>muškarci</i>	21,0	14,4	14,5	12,7
Zaposlenost ukupnog stanovništva (godišnji rast %)	3,3	-1,2	0,9	2,3
Nominalne plate (godišnji rast %)	1,6	4,0	4,4	11,7
Indeks potrošačkih cijena (godišnji rast %)	0,0	-1,1	2,0	14,0
Kurs u odnosu na euro	1,96	1,96	1,96	1,96
Saldo tekućeg računa (% BDP-a)	-4,6	-3,2	-2,4	-4,5
Neto direktna strana ulaganja (DSU) (% BDP-a)	2,3	1,8	2,3	2,5
Saldo opšte države (% BDP-a) ²⁾	1,1	-5,2	-0,3	-0,4
Dug opšte države (% BDP-a) ²⁾	37,4	36,1	34,0	29,3

Napomene:

1) Eurostat

* Ne postoje uporedivi hronološki podaci za starosnu dob od 15 do 64 godine

Izvor: Eurostat nacionalni izvori

U skladu sa zaključcima Evropskog vijeća u Kopenhagenu u junu 1993. godine, pristupanje EU zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost suočavanja s konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u Uniji.

2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Bosna i Hercegovina je **u ranoj fazi** uspostavljanja funkcionalne tržišne ekonomije i **nije bilo napretka** u ovoj oblasti. Nakon snažnog oporavka u 2021. od krize izazvane pandemijom, ekonomski rast se usporio na oko 4,0% u 2022., odražavajući pogoršanje međunarodnog okruženja i ubrzanje inflacije. Tržište rada je bilo otporno i nezaposlenost je pala, ali je ipak ostala veoma visoka, dok je odlazak radne snage i dalje prisutan. Potaknuti visokom inflacijom, budžetski prihodi su snažno porasli, a udio javnog duga je opao. Međutim, kvalitet javne potrošnje je ostao slab, dok je javni sektor ostao neefikasan i glomazan. Deficit tekućeg računa je povećan, ali je njegovo finansiranje osigurano. Finansijski sektor je ostao stabilan. Na poslovno okruženje i dalje negativno utiču fragmentirano unutrašnje tržište Bosne i Hercegovine i velika neformalna ekonomija. Vladavina prava i funkcionisanje unutrašnjeg tržišta dodatno su se pogoršali, uz nedavne sporove o valjanosti odluka ustavnog suda za cijelu zemlju i blokade saobraćaja na međuentitetskim graničnim linijama. Politički zastoji i nedostatak saradnje između različitih nivoa vlasti i dalje su ometali neophodne strukturne reforme. Dosadašnja ratna agresija Rusije na Ukrajinu imala je uglavnom indirektno efekte, kroz veće uvozne cijene i neizvjesnost, kao i slabiju vanjsku potražnju trećih zemalja.

Provođenje prošlogodišnjih preporuka bilo je vrlo ograničeno. Preporuke iz 2022. ostaju u potpunosti važeće.

Da bi unaprijedila funkcionisanje tržišne ekonomije, Bosna i Hercegovina naročito treba da:

→ ojača regulatorne i nadzorne institucije u cijeloj državi, kao i analitičke kapacitete i

kapacitete za formulaciju politika u cijeloj zemlji, te da blagovremeno objavljuje potpune i dosljedne podatke za cijelu zemlju, pogotovo u oblasti javnih finansija;

→ unaprijedi poslovno okruženje pojednostavljenjem procedura za registraciju i izdavanje dozvola, te da ojača unutrašnje tržište usklađivanjem i uzajamnim priznavanjem dozvola i certifikata između entiteta;

→ poveća transparentnost i efikasnost javnog sektora, naročito uspostavljanjem odgovarajućeg institucionalnog i regulatornog okvira za bolje, depolitizirano upravljanje, kao i poboljšanjem efikasnosti i upravljanja javnim preduzećima, kako bi se smanjilo opterećenje koje ona predstavljaju za državne rashode; nadalje, da poboljša efikasnost ubiranja poreza tako što će osigurati efikasnu razmjenu informacija o poreskim obveznicima između poreskih uprava u zemlji, a naročito da razjasni ustavnu nadležnost za osnivanje centralnog (tj. cjelodržavnog) registra bankovnih računa privatnih lica. u skladu s *acquisem* EU.

Ekonomsko upravljanje

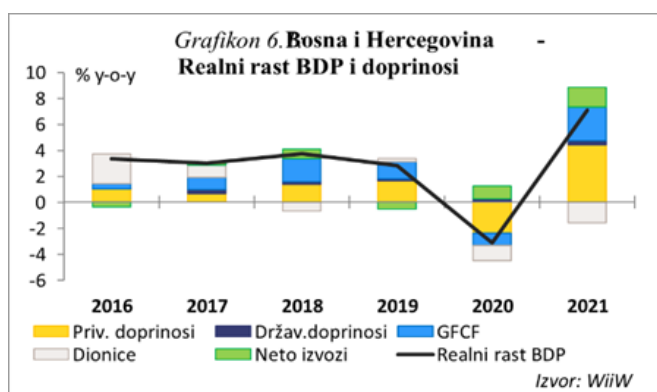
Ekonomsko upravljanje nije ostvarilo napredak tokom prošle godine, što je rezultat zakonodavne pauze u jesen uoči opštih izbora u oktobru 2022. i vremena potrebnog za naknadno formiranje vlade. Kratkoročni i srednjoročni rezultati Bosne i Hercegovine u usvajanju i provođenju zakašnjelih strukturnih ekonomskih reformi i dalje su vrlo ograničeni, posebno u pogledu cjelodržavnih mjera. Glavni razlozi za to su nedostatak političke posvećenosti i nedovoljna saradnja među ključnim akterima, zajedno sa visoko politizovanim procesima donošenja odluka i institucionalnom fragmentacijom. Program ekonomskih reformi 2023-2025, važan element za učešće Bosne i Hercegovine u ekonomskom i finansijskom dijalogu sa EU, ponovo je podnesen sa značajnim zakašnjenjem i njegov kvalitet je ponovo bio nizak, s nedostatkom unutrašnje dosljednosti i nedovoljne posvećenosti reformama na nivou države. Štaviše, zemlja nije dovoljno učestvovala na drugim sastancima EU-a koji pokušavaju da pripreme državne kandidate za njihovu integraciju u procedure EU-a. Ruska agresija na Ukrajinu odrazila se na Bosnu i Hercegovinu uglavnom indirektnim kanalima, što je rezultiralo višim uvoznim cijenama i usporavanjem uvozne potražnje od trgovinskih partnera. Kao odgovor na veće troškove života, vlasti su povećale plate i penzije u javnom sektoru, kao i socijalna davanja.

Provođenje smjernica za politike koje su zajednički usvojene u ekonomskom i finansijskom dijalogu sa EU u maju 2022. bilo je ograničeno. Vlasti su preduzele korake da ublaže efekte spoljnih šokova i poboljšaju sistem upravljanja javnim finansijama na nivou države. Međutim, u većini drugih oblasti, posebno u poboljšanju funkcionisanja institucija na državnom nivou, nije postignut napredak.

Makroekonomska stabilnost

Ekonomska aktivnost je usporila u 2022., odražavajući pogoršanje međunarodnog okruženja i ubrzanje inflacije. Rast proizvodnje na godišnjoj osnovi je usporio sa 7,2% u 2021. na 4% u 2022. U određenoj mjeri ovo usporavanje odražava efekat osnovne godine nakon snažnog oporavka 2021. i početkom 2022. godine, što je ipak dovelo do povećanja cjenovnih pritisaka. Glavni pokretači rasta u 2022. godini bili su izvoz, bruto investicije (posebno zalihe) i privatna potrošnja. U prvom kvartalu 2023. ekonomska aktivnost dodatno je bila usporena, a slabija privatna potrošnja i investicije dovele su do rasta proizvodnje na godišnjem nivou od 1% u poređenju sa 5,9% godinu dana ranije.

Povećanje cijena uvezene energije i primarnih roba kao rezultat ruske agresije na Ukrajinu

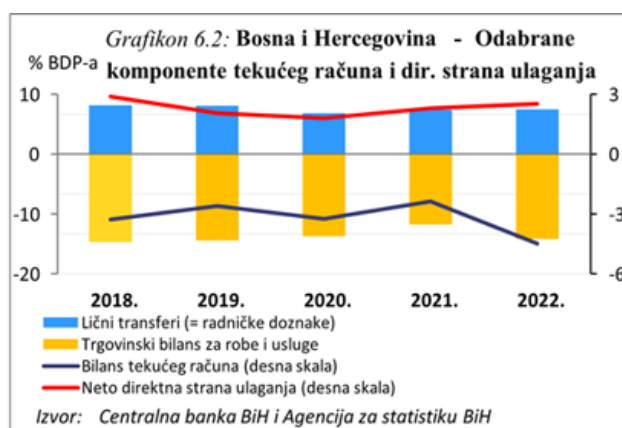


dodatno je doprinijelo inflatornim pritiscima. Istovremeno, vanjska potražnja je usporila, iako sa visokog nivoa. Tokom 2018-2022, prosječan rast je bio oko 3%, sa izvozom i privatnom potrošnjom kao glavnim pokretačima rasta. Realni BDP po glavi stanovnika u paritetu kupovne moći (PKM) je 35% prosjeka EU u 2022., u poređenju sa 31% nekih pet godina ranije. Glavne prepreke za brže približavanju nivou

prihoda u zemljama EU-a su niske investicije, loše poslovno okruženje i nedostatak reformi koje su rezultat stalnih političkih tenzija, komplikovane procedure za izdavanja dozvola te ekonomska i institucionalna fragmentacija.

Deficit tekućeg računa se povećao u 2022. godini.

Deficit tekućeg računa je porastao na 4,5% BDP-a u 2022., u poređenju sa 2,4% u 2021., uglavnom odražavajući usporavanje prihoda od izvoza i veću potrošnju na uvoz uzrokovanu povećanim cijenama roba. U prvom kvartalu 2023. deficit je pao na 3,6% BDP-a, uglavnom zbog manje potrošnje na uvoz. Deficit u bilansu roba i usluga najvećim dijelom je finansiran tekućim transferima, koji se prvenstveno

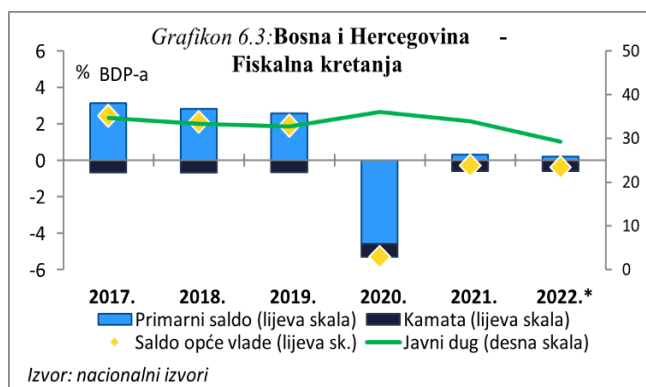


sastoje od novčanih doznaka radnika/dijaspore, koje čine više od 10% BDP-a. Neto priliv direktnih stranih ulaganja porastao je na 2,5% u 2022. i na 3,6% BDP-a u prvom kvartalu 2023. Veliki dio direktnih stranih ulaganja se sastojao od reinvestirane dobiti, dok su nova strana ulaganja ostala na istom nivou. Službene devizne rezerve, koje su imale koristi od finansijske pomoći povezane s pandemijom, uključujući posebna prava vučenja (SDR) koja dodjeljuje MMF-a, pale su krajem 2022. na još uvijek solidan nivo ekvivalentan otprilike 7 mjeseci uvoza, uglavnom zbog veće potrošnje na uvoz. Bosna i Hercegovina se snažno oslanja na dugoročno finansiranje po povoljnim stopama kroz međunarodne finansijske institucije, kao što su MMF, EIB i Svjetska banka. Stopa bruto vanjskog duga ostala je umjerena, na oko 58% BDP-a na kraju 2022. Sveukupno, finansiranje tekućeg računa Bosne i Hercegovine izgleda izvodljivo, dok su vanjske ranjivosti umjerene.

Inflacija je porasla u 2022. godini, ali je nešto smanjena nakon jeseni. Ukupna inflacija se ubrzala tokom 2022., posebno nakon agresije Rusije na Ukrajinu koja je za posljedicu imala porast cijena energije i hrane. Godišnja inflacija potrošačkih cijena dostigla je vrhunac od 17,4% u oktobru 2022., ali je smanjena na 4,0% u julu 2023. U prosjeku, inflacija je bila 14% u 2022. i 8,5% u prvih sedam mjeseci 2023. Ukupnu inflaciju posebno je potaknuo rast cijena hrane koja čini oko jedne trećine potrošačke korpe.

Monetarna politika i dalje se zasniva na aranžmanu valutnog odbora. Ovaj monetarni režim je do sada dobro služio ekonomiji kao važan stub makroekonomske stabilnosti. Međutim, to također implicira da i druge sfere politike moraju podnijeti teret prilagođavanja

vanjskim šokovima, posebno fiskalna politika za upravljanje potražnjom i strukturne reforme u cilju unapređenja funkcionisanja tržišta. Domaće političke tenzije i dalje sprečavaju imenovanje novog upravnog odbora Centralne banke, uključujući i guvernera, čiji je mandat istekao u avgustu 2021. i koji je nastavio da radi u tehničkom mandatu.



Javnim finansijama i dalje pogoduje snažan rasta prihoda, uglavnom uslovljen inflacijom, ali slabo fiskalno upravljanje i dalje predstavlja izazov.

Ukupni prihodi države porasli su za 13,4% u 2022., u skladu sa ukupnom inflacijom. Poreski prihodi su porasli za 16,7%. Paralelno s tim, državna potrošnja bilježi rast od 13,6% tokom cijele godine. Ovaj dodatni prihod upotrijebljen je za veću potrošnju na socijalne naknade, kao

što su penzije, vanredne isplate ranjivim grupama i povećanje plata u javnom sektoru. Za razliku od fokusa na tekuću potrošnju, obustavljena su već odobrena sredstva za infrastrukturne investicije, poput onih u energetski sektor. Prema preliminarnim podacima Centralne banke, to je rezultiralo nominalnim padom javnih investicija nižih nivoa vlasti za oko 8% u prva tri kvartala 2022. godine. Prema prvim procjenama, opšta država je u 2022. godini zabilježila prekomjerni deficit od 0,14% BDP-a, u poređenju sa 0,34% u 2021. godini. Budžetske planove za 2023. godinu karakteriše značajno povećanje planiranih tekućih rashoda, dijelom kako bi se javnim zaposlenima i penzionerima nadoknadio brzi rast inflacije, dok je planirano da kapitalna potrošnja ostane smanjena. Udio javnog duga pao je na 29% BDP-a u 2022. godini sa 34% u 2021. godini, uslovljen visokim nominalnim rastom BDP-a. Općenito, saradnja i razmjena informacija između raznih fiskalnih nivoa vlasti i dalje su veoma ograničene, što olakšava izbjegavanje plaćanja poreza. Poreski prihodi Bosne i Hercegovine snažno se oslanjaju na jedan izvor, a to su indirektni porezi. Kontinuirani pozivi Republike Srpske da se rasformira Uprava za indirektno oporezivanje na državnom nivou predstavljaju prijetnju sistemu za prikupljanje prihoda i fiskalnoj stabilnosti zemlje. Potencijalne obaveze predstavljaju značajan rizik, posebno u oblasti javnih preduzeća. Postoji značajan nivo neusaglašenosti sa računovodstvenim standardima EU za javni sektor, što ozbiljno ometa ocjenu trenutnog fiskalnog položaja Bosne i Hercegovine. Zbog toga bi i deficit i udio duga mogli biti znatno veći od prijavljenih. Fiskalna pravila su uspostavljena samo u jednom entitetu, a ne postoji nezavisna fiskalna institucija koja prati i provodi usklađenost sa fiskalnom disciplinom.

Sve u svemu, kombinacija makroekonomskih politika Bosne i Hercegovine ne rješava adekvatno glavne izazove u zemlji. Politički sporovi odlažu neophodne reforme kako bi poboljšali svoj potencijal rasta, a fiskalna politika se fokusira na kratkoročne ciljeve, zanemarujući dugoročne izazove. Kako režim valutnog odbora Bosne i Hercegovine ograničava prostor za monetarnu politiku, fiskalna politika je jedan od glavnih instrumenata makroekonomske politike zemlje. Međutim, ovaj instrument se ne koristi dovoljno kako bi usmjerio zemlju prema snažnijem rastu i bržem približavanju nivou prihoda u državama članicama EU. Efikasnost fiskalne politike u pogledu jačanja potencijala za rast zemlje ozbiljno je ograničena nedovoljnim nivoom saradnje između raznih aktera u fiskalnoj politici i nepostojanjem nezavisnog i kompetentnog fiskalnog vijeća.

Funkcionisanje tržišta proizvoda

Poslovno okruženje

Fragmentiranost Bosne i Hercegovine i politička neizvjesnost negativno utiču na poslovno

okruženje. Prema nedavnim istraživanjima OECD-a, više od polovine preduzeća u Bosni i Hercegovini navode komplikovane procedure, papirologiju i troškove kao glavnu prepreku za dobijanje licenci, što je veći udio nego u bilo kojoj drugoj državi u regiji i znatno iznad regionalnog prosjeka od 35%. Preduzeća koja žele da posluju u cijeloj privredi i dalje se suočavaju sa tehničkim i administrativnim preprekama, često moraju da dobiju iste licence ili dozvole u svakom entitetu ili jedinici lokalne samouprave i plaćaju niz različitih poreza i naknada. To povećava troškove osnivanja kompanije, štiti postojeće kompanije od konkurencije i odvraća investitore, ometajući funkcionisanje efikasnog jedinstvenog ekonomskog prostora. Ugovori se i dalje teško provode, posebno kad je u pitanju rješavanje privrednih sporova, a sudovi imaju veliki broj neriješenih predmeta. I dalje je problematično utvrđivanje i ostvarivanje prava vlasništva u nekim oblastima, kao što je upis nekretnina. Nedostatak saradnje i koordinacije među različitim akterima je još jedna velika prepreka uspostavljanju jednakih uslova na nivou cijele države, što ima dalekosežne posljedice na njeno poslovno okruženje. Republika Srpska je nedavno usvojila zakon kojim se osporava primjena odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine na teritoriji ovog entiteta. Ovaj tekući spor povećava pravnu nesigurnost i podriva integritet jedinstvenog ekonomskog prostora države. Nadalje, zbog različite brzine usklađivanja s *acquisem* EU na entitetskom nivou, Bosna i Hercegovina se ekonomski i pravno dodatno fragmentirala.

Neformalna ekonomija je ostala značajna. Uprkos određenom napretku u podsticanju formalnog zapošljavanja povećanim brojem kontrola na tržištu rada, procjenjuje se da neformalni sektor i dalje čini jednu trećinu BDP-a. Pandemija je možda povećala značaj neformalne ekonomije kao izvora zarade za preživljavanje, koji nadoknađuje gubitak radnih mjesta u formalnoj ekonomiji. Dakle, neformalna ekonomija i dalje obezbjeđuje značajan broj (neregistrovanih) radnih mjesta i prihod, ali isto tako narušava konkurenciju i slabi osnovicu za oporezivanje. To iziskuje da stope za oporezivanje i doprinose za socijalno osiguranje budu veće nego što bi inače bilo potrebno. Doprinosi i značajnom fiskalnom opterećenju rada, što povratno ometa formalno zapošljavanje i negativno utiče na međunarodnu konkurentnost Bosne i Hercegovine.

Politički lideri i pravosudne institucije nisu uspjeli da se izbore sa široko rasprostranjenom korupcijom. *Transparency International* ponovo rangira Bosnu i Hercegovinu na 110. mjesto od 180 država u svom godišnjem Indeksu percepcije korupcije za 2022., što je čini najlošije rangiranom zemljom na Zapadnom Balkanu, nakon šest godina slabijih rezultata. Samo 14% anketiranih preduzeća u Bosni i Hercegovini navode da je borba protiv korupcije efikasna, što je manji udio nego u bilo kojoj drugoj državi u regionu. Veći udio preduzeća nego u bilo kojoj drugoj državi Zapadnog Balkana navode da su imali neredovne isplate. Nije bilo napretka u neophodnim reformama za jačanje zakonodavstva o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, a Bosna i Hercegovina rizikuje da bude označena kao jurisdikcija pod pojačanim praćenjem od strane Radne grupe za finansijske aktivnosti (FATF), međunarodnog tijela za postavljanje standarda u ovoj oblasti.

Uticaj države na tržišta proizvoda

Ostvaren je ograničen napredak u smanjenju još uvijek snažnog uticaja države u ekonomiji. Tokom 2022. godine ukinute su neke privremene mjere vezane za COVID-19. Međutim, uticaj javnog sektora na raspodjelu faktora i dalje je visok, posebno na tržištu rada, na primjer nastavljajući podržavati preveliku javnu upravu i državna preduzeća koja loše posluju. Neefikasno pružanje usluga i loše upravljanje ljudskim resursima i odgovornost imaju veliki uticaj na efikasnost, kvalitet i pristup javnim uslugama. Mnoga javna preduzeća i dalje se oslanjaju na podršku države ili akumuliraju dospjela plaćanja sistemima za socijalnu zaštitu ili privatnim dobavljačima (4% BDP-a prema podacima MMF-a). Javne nabavke, koje čine

značajan dio javnih rashoda i stoga imaju važnu ulogu za privatni sektor, i dalje se obavljaju prema suviše komplikovanim procedurama. To pogoduje korupciji i dovodi do toga da prednost imaju domaći dobavljači, što nije u skladu s *acquisem* EU (vidjeti Poglavlje 5 - Javne nabavke).

Nivo zvanično evidentirane državne pomoći relativno je nizak, značajna indirektna državna pomoć i dalje narušava jednake uslove poslovanja. Dostupni podaci o zvaničnoj državnoj pomoći ukazuju na prilično nizak nivo (1,2% BDP-a u 2021., prema posljednjem dostupnom izvještaju). Međutim, čini se da je ovaj skup podataka prilično nepotpun. Kontrola procesa upravljanja državnom pomoći i dalje je otežana zbog samo djelomične usklađenost zakona sa evropskim standardima i odsustva dosljedne primjene pravila za dodjelu državne pomoći u cijeloj državi. Nadležnosti Vijeća za državnu pomoć i dalje su ograničene. To ostavlja prostor za nepravedno narušavanje konkurencije u zemlji. Mnoga državna preduzeća u Bosni i Hercegovini su u lošem finansijskom stanju; blizu polovine njih doživljava manjak likvidnosti i zahtijevaju i eksplicitnu i implicitnu budžetsku podršku. Praćenje i upravljanje fiskalnim rizicima u ministarstvima finansija nije dovoljno. Troškovi podrške javnim preduzećima i garancijama, koji se često pretvaraju u značajne potencijalne obaveze, predstavljaju veliki teret za javne finansije, a time i za poreske obveznike. Ukupni dugovi državnih preduzeća iznose oko 26% BDP-a (MMF, 2019.).

Privatizacija i restrukturiranje

Nije postignut napredak u privatizaciji i restrukturiranju javnih preduzeća. Prema procjenama MMF-a, na entitetskom i opštinskom nivou postoji preko 550 preduzeća u državnom vlasništvu koja zapošljavaju oko 80 000 ljudi, što čini oko 11% ukupne zaposlenosti (oko četvrtine zaposlenosti u javnom sektoru). Oni kontrolišu imovinu u vrijednosti od 100% BDP-a. Dok zakonodavstvo djelimično predviđa otvorene i transparentne procedure izbora, imenovanja u odbore preduzeća u državnom vlasništvu su u praksi veoma politizirana. Vlasničke odgovornosti obično se vrše na decentralizovan način od strane različitih resornih ministarstava, bez centralne koordinacije. Obrazloženje za javno vlasništvo nije zasnovano na jasno definisanim ciljevima politike. Stvarni koraci za restrukturiranje ili raspuštanje javnih preduzeća ostali su veoma ograničeni. Za spor proces privatizacije u velikoj mjeri su odgovorni interesi, a pokušaji prodaje dionica u javnim preduzećima uglavnom su bili neuspješni. Međutim, bilo je nekih početnih koraka ka jačanju nadzora nad preduzećima u državnom vlasništvu na entitetskom nivou.

Funkcionisanje finansijskog tržišta

Finansijska stabilnost

Bankarski sektor je ostao stabilan, ali je nadzorni i regulatorni okvir finansijskog sektora i dalje rascjepkan. Ključni elementi bankarske supervizije i regulacije su decentralizovani, dok je uloga centralne banke ostala ograničena na koordinaciju lokalnih regulatornih i nadzornih agencija, što bi moglo biti izazov za finansijsku stabilnost. Uprkos određenim turbulencijama međunarodnog finansijskog sektora, stabilnost finansijskog sektora Bosne i Hercegovine je održana. Nekoliko dana nakon ruske agresije na Ukrajinu, dvije entitetske agencije za bankarstvo morale su preuzeti podružnice Sberbanke u ruskom vlasništvu, ali sa sjedištem u EU, kada se njihova likvidnost naglo pogoršala zbog ubrzanog povlačenja depozita. Profitabilnost bankarskog sektora je poboljšana tokom prošle godine, na primjer, kada je stopa povrata kapitala (ROE) dostigla 15,9% u drugom kvartalu 2023. Ukupan koeficijent adekvatnosti kapitala bankarskog sistema iznosio je 19,5% drugom kvartalu 2023., znatno iznad regulatornog minimuma od 12%. Koeficijent nenaplativih kredita smanjen je na 4,1% na kraju drugog kvartala 2023. godine, a odnos kredita denominiranih u inostranstvu i ukupnih

kredita je također nastavio opadati. Ipak, postoje velike razlike između 21 banke u državi, uz neke preostale slabe tačke, naročito kada se radi o manjim lokalnim bankama.

Pristup finansijskim sredstvima

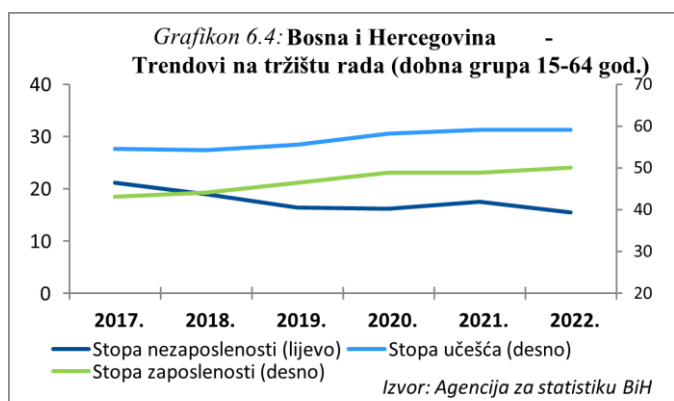
Visoka inflacija i povećanje međunarodnih kamatnih stopa negativno su uticale na bankarsko posredovanje. Nominalni bankarski krediti porasli su u prosjeku za 4,2% i 4,4% u 2022. i prvoj polovini 2023., što je prilično nizak rast s obzirom na dvocifrene stope inflacije. Na potražnju za kreditima negativno su uticali pad realnog raspoloživog dohotka, izrazita neizvjesnost u pogledu inflacije i dinamike kamatnih stopa i rapidno povećanje cijena nekretnina. Rast nominalnih depozita usporio je na 5,9% u 2022., ali je ponovo ubrzao na 7,4% u prvoj polovini 2023. Pet najvećih banaka činilo je oko 80% aktive bankarskog sektora. Na kraju 2022., dug privatnog sektora pao je na 56,5% ukupnog duga, što je značajno iznad petogodišnjeg prosjeka Bosne i Hercegovine prije pandemije. Finansijska pismenost je ograničena, naročito među malim preduzećima. Veličina nebankarskog, alternativnog finansijskog sektora i tržišta kapitala ostala je mala, dok je kapitalizacija berzi u zemlji u maju 2022. iznosila 17,5% BDP-a. Korištenje preduzetničkog kapitala i dalje je veoma ograničeno. Ipak, čini se da je brojnim mikro i malim preduzećima bilo veoma teško dobiti pristup garancijama.

Funkcionisanje tržišta rada

Uprkos padu nezaposlenosti, tržište rada i dalje koči nedostatak ekonomske dinamike i strukturni problemi kao što su nedostatak vještina, značajan odljev mozgova i nepoticajne mjere za rad. Rast zaposlenosti je usporen u drugoj polovini 2022. i prvoj polovini 2023. na 1,3% u odnosu na prethodnu godinu u oba perioda, u poređenju sa 2% godinu ranije. Broj registrovanih nezaposlenih osoba smanjen je za oko 3,6% (13 000 osoba) između juna 2022. i juna 2023.

Ovo je dovelo do administrativne stope nezaposlenosti na 29,2% u junu 2023. u poređenju sa 30,0% godinu ranije. Anкета o radnoj snazi (ARS) registrovala je pad stope nezaposlenosti iz ARS-a sa 17,5% u 2021. na 15,5% u 2022. U prvoj polovini 2023. godine, prosječna stopa nezaposlenosti prema ARS-u je nastavila da opada na 13,4%. Registrovana radna snaga nastavila je da opada za 1,3% u drugoj polovini 2022. i 1,1% u prvoj polovini 2023. Zbog visokog udjela neformalne zaposlenosti, posebno u trgovini i turizmu, administrativni podaci daju samo djelimičnu sliku dinamike tržišta rada u Bosni i Hercegovini. Zbog metodoloških promjena, uporedivost podataka iz ARS-a tokom vremena je ograničena. Zvanični podaci bilježe povećanje učešća na tržištu rada od 2020., što bi se potencijalno moglo objasniti mjerama vlade za suzbijanje vanjskih šokova i bolju registraciju zaposlenja. Međutim, ovo je praćeno padom ukupne radne snage, dijelom zbog stalne migracije kvalifikovanih, ali i manje kvalifikovanih radnika koji odlaze. Ovo ima negativan uticaj na srednjoročni potencijal rasta zemlje.

Nezaposlenost mladih (dobna grupa 15-24) vratila se na nivoe prije COVID-19, uz pad na još uvijek visoku stopu od 29,1% u drugom kvartalu 2023., što odražava strukturne probleme. Dugotrajna nezaposlenost je također ostala visoka, sa oko 75% nezaposlenih koji traže posao duže od jedne godine. Visoka nezaposlenost traje godinama zbog izazova povezanih s neusklađenošću vještina, nedovoljno brzim tempom otvaranja radnih mjesta i visokim



poreznim klinom, što ometa otvaranje novih radnih mjesta, ali i smanjuje atraktivnost plata na donjem kraju ljestvice. Veliki dio (38%) firmi koje je anketirao OECD identificirao je nedostatak vještina kandidata kao razlog za nepopunjena slobodna radna mjesta. Postoji i značajan rodni jaz, sa stopama aktivnosti i zaposlenosti žena za oko 25 u SKM niže od onih za muškarce. U toku su reforme kako bi se javna služba za zapošljavanje više orijentisala na klijente, ali su budžet i ljudski resursi veoma ograničeni. Značajna neusklađenost koja još postoji između administrativnih i anketnih podataka o nezaposlenosti ukazuje na potrebu za poboljšanjem statističkih podataka za tržište rada u zemlji.

2.3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije

Bosna i Hercegovina je postigla **ograničen napredak** i nalazi se između **rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** u pogledu kapaciteta za suočavanje sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar EU. Ukupan kvalitet obrazovanja i dalje je neadekvatan uprkos relativno velikoj potrošnji u ovom sektoru. Zemlja i dalje zaostaje u energetske i digitalnoj tranziciji. Međutim, kao odgovor na promjene u globalnoj potražnji, došlo je do određenog strukturnog prilagođavanja, s fokusom dodane vrijednosti na usluge kao što su trgovina, IT i turizam. Ekonomska integracija sa EU i dalje je visoka, ali ukupna trgovina je ispod potencijala. Veća neizvjesnost zbog ruske agresije na Ukrajinu vjerovatno je imala negativan utjecaj na investicije, a time i na modernizaciju kapitala. Provođenje prošlogodišnjih preporuka ostalo je veoma ograničeno. Prošlogodišnje preporuke su i dalje važeće

Da bi podržala dugoročni rast, Bosna i Hercegovina treba posebno da:

- unaprijedi kvalitet obrazovanja i obuke, a naročito da ubrza modernizaciju nastavnih planova i programa u cilju boljeg usklađivanja sa potrebama tržišta rada;
- poveća udio kapitalne potrošnje u BDP-u, naročito usredsređujući se na transportnu i energetske infrastrukturu i na unapređenje standarda za zaštitu životne sredine. U tom pogledu, od posebnog značaja su bolje upravljanje javnim investicijama i ubrzana implementacija onih investicionih projekata koji su dobili jasnu pozitivnu ocjenu isplativosti.

Obrazovanje i inovacije

Obrazovanje je i dalje lošeg kvaliteta i postoji kontinuirana neusklađenost vještina. Prema podacima iz 2021. godine, javna potrošnja na obrazovanje iznosila je oko 4% BDP-a. Kada se sabere privatna potrošnja i podrška stranih donatora, ukupan iznos čini skoro 5% BDP-a. Međutim, obrazovni sistem ne uspijeva da bosanskohercegovačkoj radnoj snazi obezbijedi vještine i znanja neophodna za nesmetanu integraciju na tržište rada. Neadekvatno obrazovanje je jedan od faktora posebno visoke stope nezaposlenosti mladih prema ARS-u (30,1% u prvom kvartalu 2022.), koja je duplo veća od ukupne stope nezaposlenosti u državi. Nedovoljna koordinacija među brojnim akterima dovodi do odsustva zajedničkih standarda na raznim nivoima obrazovanja, kao i do razlika u ocjenjivanju kvaliteta obuka i uspješnosti nastavnika. Nastavni planovi i programi i dalje su zastarjeli i još su nedovoljno usklađeni sa potrebama zemlje. Prosječna postignuća učenika iz matematike, čitanja i prirodnih nauka su ispod prosjeka OECD-a (PISA 2018). Zemlja nije potvrdila učešće u studiji PISA 2025. Posljednjih godina bilo je malo promjena u nivoima obrazovnih postignuća. Veliki udio stanovništva je niskokvalifikovano. Strategije usavršavanja kako bi se povećao nivo vještina radne snage nisu dovoljno razvijene i nemaju dovoljno pružatelja usluga. Udio u predškolskom odgoju i obrazovanju je znatno niži nego u EU i drugdje u regionu. Stopa nepismenosti i dalje je oko 3%, uglavnom zbog relativno visoke stope nepismenosti žena.

Izdaci za istraživanje i inovacije su ograničeni i ugrožava ih nizak nivo saradnje i koordinacije između raznih nivoa vlasti, što dovodi do slabe efikasnosti cjelokupnog sistema. Nepostojanje efikasnog sistema finansiranja još je jedan faktor koji onemogućava da politika inovacija ostvari bolje rezultate sa utrošenim sredstvima. Međutim, u oblasti uspostavljanja naučno-tehnoloških parkova u posljednje vrijeme postignut je određeni napredak. Kapaciteti zemlje u oblasti istraživanja ostaju ograničeni, dok se odliv mozgova nastavlja, pogotovo u sektorima zdravstva, medicine i informacionih tehnologija, s tim da do sada nisu uvedene nikakve sistematske mjere za rješavanje tog problema.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Ulaganje u kapital Bosne i Hercegovine ostalo je ispod potreba zemlje, dijelom zbog neizvjesnosti vezanih za COVID-19 i uticaja ruske agresije na Ukrajinu. Stalni politički zastoji i neizvjesnosti također imaju negativan utjecaj na ulaganja. Bruto investicije u fiksni kapital oporavile su se od niskog nivoa u 2022., povećavši se za 6,6% u realnom iznosu. Kao rezultat toga, udio investicije u BDP-u blago je porastao na 21,9% u 2022., ali je i dalje ostao ispod nivoa prije pandemije, kada je dostigao 23,1%. Javne investicije su ostale niske, što odražava političke sporove i administrativna uska grla. Prilivi direktnih stranih ulaganja (DSU) dostigli su 2,5% BDP-a u 2022., što je nešto više nego u prethodnih pet godina, ali znatno niže nego u drugim zemljama u regionu. Veliki dio priliva tih DSU i dalje su ponovna ulaganja zarada stranih investitora u finansijski sektor i sektor turizma. Kao i u slučaju bruto fiksnih investicija, nizak nivo priliva stranih investicija ograničava sposobnost zemlje da ostvari višu krivulju rasta. Standardi zaštite životne sredine ostali su niski i često su zanemareni, što dovodi do visokih nivoa zagađenja, narušavanja zdravlja (a time i produktivnosti) radne snage u zemlji, i predstavlja još jedan faktor u prilog odlivu mozgova.

Za udaljavanje od električne energije bazirane na uglju i poboljšanje energetske efikasnosti potrebno je zakonodavstvo i ulaganja. Bosna i Hercegovina ima jedan od energetske najintenzivnijih procesa proizvodnje u regionu te se i dalje u velikoj mjeri oslanja na lignit. Stoga, nivo emisija iz termoelektrana na uglj predstavlja veliku zabrinutost. Pouzdano i sigurno snabdijevanje energijom još uvijek je otežano nedostatkom jedinstvenog regulatornog okvira za privlačenje investicija u energetske sektor s niskim udjelom ugljenika. Usvajanje zakona o obnovljivim izvorima energije i energetske efikasnosti treba da bude prioritet, kao i propisi na državnom nivou o električnoj energiji i prirodnom gasu koje entiteti moraju poštovati. Bosna i Hercegovina također trebala osmisliti i provesti sveobuhvatnu strategiju renoviranja zgrada kako bi poboljšala energetske efikasnost. Nedostatak napretka u ovim oblastima doprinosi lošem poslovnom okruženju i produžice put ka dekarbonizaciji, prelasku na obnovljive izvore i poboljšanu energetske efikasnost, što je trenutna energetska kriza učinila još hitnijim.

Bosna i Hercegovina zaostaje u digitalnoj tranziciji. Tamošnje kompanije su najmanje zadovoljne digitalizacijom javnih usluga od svih na Zapadnom Balkanu. Samo oko 60% malih preduzeća ima web stranicu, a samo 18% je aktivno u e-trgovini. Implementacija digitalizacije usluga u cijeloj privredi još uvijek je otežana nedostatkom političke odgovornosti i koordinacije između različitih nivoa vlasti, što također dovodi do nedovoljne alokacije budžetskih sredstava za implementaciju. Nedostatak interoperabilnih informacija i domaćih sistema podrške u svim entitetima i različitim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini je glavna prepreka razvoju digitalnih usluga u cijeloj ekonomiji (OECD, 2021). Uprkos ponovljenim zahtjevima, još uvijek ne postoji harmonizacija e-potpisa u cijeloj zemlji, te je i dalje potrebna koordinacija, saradnja i razmjena podataka između različitih uprava. Nadalje, Bosna i Hercegovina tek treba da usvoji novi zakon o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije sa jedinstvenim nadzornim tijelom na nivou države u skladu s

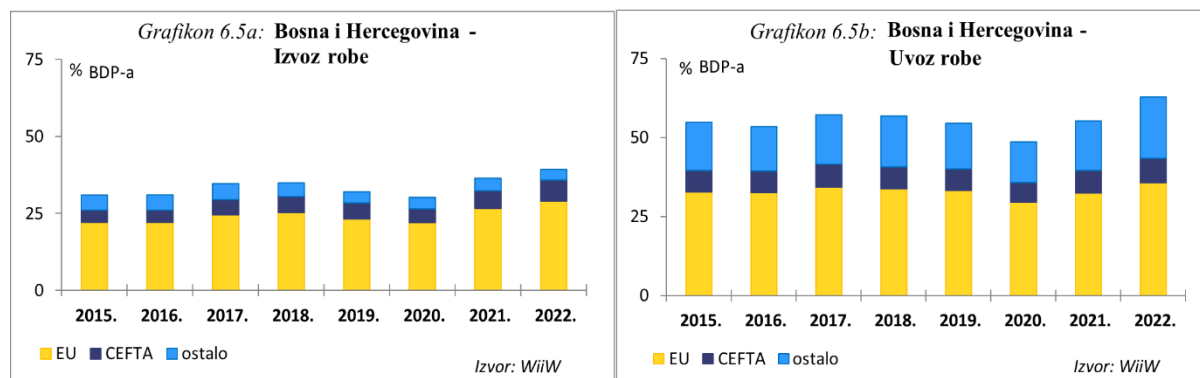
acquisem EU.

Struktura sektora i preduzeća

Proizvodna struktura Bosne i Hercegovine se polako pomjerala u posljednjih pet godina od industrijskih djelatnosti ka trgovini, transportu i IT uslugama. Između 2017. i 2022., udio dodane vrijednosti u sektoru trgovine, transporta, turizma i IT sektora blago je porastao sa 19,9% na 20,6%, odnosno sa 4,4% BDP-a na 5,1%, dok je udio proizvodnog sektora opao, sa 12,5% na 11,9%. Udio javne uprave u dodanoj vrijednosti pao je sa 17,1% na 15,7%. Nadalje, u strukturi preduzeća zabilježeno je izvjesno povećanje udjela mikro preduzeća (0-9 zaposlenih), te srednjih preduzeća koja zapošljavaju između 50 i 249 zaposlenih. Međutim, većina novih preduzeća često su bila trgovačke, sa nižom dodanom vrijednošću. Oko 93% svih preduzeća spada u kategoriju malih i mikro preduzeća, odnosno onih sa manje od 50 zaposlenih. Sve u svemu, brzina strukturnih promjena je prilično ograničena.

Ekonomska integracija u EU i konkurentnost cijena

Integracija u EU u oblasti trgovine i ulaganja ostala je na visokom nivou, ali je sveukupna trgovina ispod svog potencijala. Glavne izvozne destinacije i dalje su bile zemlje EU-a (Njemačka, Italija, Hrvatska), ali i zemlje CEFTA-e, poput Srbije. U posljednjih 5 godina trgovina se pomjerala prema susjednoj regiji, posebno Hrvatskoj i Srbiji. Udio izvoza u 27 zemalja EU-a u ukupnom izvozu robe porastao je sa nekih 71,4% u 2017. na 73,5% u 2022. Izvoz u zemlje CEFTA-e također je povećao svoj udio u ukupnom izvozu, sa 16,1% u 2017. na 18,3% u 2022. Otvorenost Bosne i Hercegovine za trgovinu (izvoz i uvoz kao procenat BDP-a) oporavila se sa pandemijom izazvanog niskog nivoa od 82,1% u 2020. na 107% BDP-a u 2022. Ipak, otvorenost Bosne i Hercegovine prema trgovini je još uvijek relativno niska, posebno s obzirom na njenu malu ekonomiju. Izvozna struktura nije veoma raznolika i oslanja se uglavnom na osnovne metale, namještaj i tekstil. Stepenn integracije finansijskih tržišta i tržišta kapitala zemlje u EU još je prilično nizak, iako je veliki dio bankarskog sektora u vlasništvu evropskih banaka. Oko dvije trećine direktnih stranih ulaganja u zemlji dolaze iz zemalja EU. Godišnji priliv DSU uglavnom ima sličan obrazac.



Sveukupna cjenovna konkurentnost zemlje nastavila se blago pogoršavati. Nakon dugog perioda postepenog opadanja tokom 2017-2020, njen realni efektivni kurs počeo je da raste u drugoj polovini 2022. i prvoj polovini 2023. godine za 4,7%, odnosno 0,6%. Ključni faktor u osnovi bio je rastući pozitivni razlika u inflaciji u odnosu na trgovinske partnere zemlje. U nominalnom efektivnom smislu, valuta je porasla za 1,6% odnosno 1,5% tokom ta dva perioda, uglavnom odražavajući kretanje kursa turske lire, kineskog juana i britanske funte u odnosu na euro, za koji je vezana konvertibilna marka

2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA I FINANSIJSKA KONTROLA

Poglavlje 5: Javne nabavke

Pravila EU osiguravaju da su javne nabavke roba, usluga i radova u bilo kojoj državi članici transparentne i otvorene za sva privredna društva iz EU na osnovu nediskriminacije i jednakog postupanja.

Bosna i Hercegovina ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti javnih nabavki. Postignut je **ograničeni napredak**. Doneseni su podzakonski akti za provedbu izmijenjenog Zakona o javnim nabavkama. Međutim, javne nabavke su i dalje podložne nepravilnostima i osjetljive na korupciju. Selektivno i netransparentno vođenje sudskih postupaka u predmetima korupcije u javnim nabavkama razlog je za veliku zabrinutost. Zemlja treba da osigura stalan i jednak tretman domaćih i EU ponuđača kod dodjele javnih ugovora u skladu sa odredbama SSP-a. Preporuke iz prošle godine vrijede i dalje.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- dodatno uskladiti Zakon o javnim nabavkama s *acquisem* EU o javnim nabavkama, uključujući i oblast koncesija;
- usvojiti novu strategiju javnih nabavki za period 2023-2027. i prateći akcioni plan koji podržava njenu provedbu;
- povećati broj zaposlenih i ojačati administrativne kapacitete Agencije za javne nabavke i Ureda za razmatranje žalbi.

Institucionalno uređenje i usklađenost propisa

Pravni okvir je djelimično usklađen s *acquisem* EU. Izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama usvojene su u avgustu 2022. Relevantni podzakonski akti usvojeni su decembru 2022. o postupku dodjele ugovora o uslugama u skladu s direktivnom EU iz 2014. Zakonski okvir o koncesijama i javno-privatnim partnerstvima još je izrazito rascjepkan i potrebno ga je uskladiti s *acquisem* EU. U tu svrhu je potrebno usvojiti mapu puta. Svi pravni i finansijski instrumenti koji se koriste u oblasti javnih nabavki i koncesija, uključujući međuvladine sporazume sklopljene s trećim zemljama, treba da poštuju principe transparentnosti, konkurencije, jednakog tretmana i nediskriminacije. Vlasti treba da povećaju saradnju između relevantnih aktera aktivnih u procesu javnih nabavki kako bi se garantovala fer konkurencija i osigurala koherentna provedba pravnog okvira.

Nova **Strategija za razvoj javnih nabavki** za period 2023-2027. i relevantni akcioni plan još nisu usvojeni. Agencija za javne nabavke provodi plan za očuvanje integriteta i plan za borbu protiv korupcije koji su usvojeni 2022. Ured za razmatranje žalbi provodi srednjoročni plan rada za period 2023-2025. s ciljem poboljšanja razmatranja žalbi.

Agencija za javne nabavke je tijelo ovlašteno da pokreće, provodi i nadzire politiku javnih nabavki u svim sektorima. Administrativni kapaciteti Agencije su nedovoljni, naročito kada se radi o funkcijama nadzora i podrške (22 naspram planiranih 32 državnih službenika). Agencija treba imati bolju koordinaciju sa Konkurencijskim vijećem kako bi se izbjegla različita tumačenja zakonodavstva i osigurala sistematska primjena procedura javnih nabavki. Potrebno je poboljšati koordinaciju sa revizorskim i pravosudnim institucijama.

Agencija upravlja portalom za javne nabavke. Tenderska dokumentacija i smjernice se mogu preuzimati s portala. Međutim, razmjena informacija i dostavljanje ponuda se ne obavlja elektronski, prema standardima EU, nego i dalje djelimično u papirnatom obliku. Započeta su određena poboljšanja, ali sistem e-nabavki je i dalje potrebno razvijati i koristiti radi veće

transparentnosti. Neki ugovorni organi i dalje ne objavljuju izvještaje o javnim nabavkama, a postojeća tenderska dokumentacija je samo dostupna registrovanim korisnicima, ali ne i grupama civilnog društva ili javnosti. Samo je nekoliko ministarstava na držanom nivou objavilo svoje izvještaje o javnim nabavkama u posljednje tri godine.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

U 2022., **tržište javnih nabavki** predstavljalo je 10,65% BDP-a države, što je povećanje od 3,14% u odnosu na 2021. godinu. U 2022., prosječan broj ponuda po tenderu i dalje je bio mali – dvije ponude.

Što se tiče **nadzora dodjele i realizacije ugovora**, administrativni kapaciteti Agencije za javne nabavke su nedovoljni za ispunjavanje ovih zadataka. Statistički podaci prikupljeni od ugovornih organa pokazuju pad korištenja pregovaračke procedure bez prethodnog objavljivanja (6,69% u 2022. godini u poređenju sa 11,87% u 2021. godini). Udio tendera s jednom dostavljenom ponudom iznosio je 51% u 2022. godini. I dalje se u velikoj mjeri koristi cijena kao jedini kriterijum za dodjelu (kod 70% javnih ugovora). Treba ojačati nadzornu ulogu Agencije u cilju utvrđivanja potencijalnih slabosti i nepravilnosti u procedurama nabavke. Agencija je u 2022. godini nadzirala 629 pojedinačnih procedura javnih nabavki, pokrenula je prekršajne postupke u 18 slučajeva i podnijela dvije krivične prijave, uključujući i onu koja je podnesena na inicijativu civilnog društva. Agencija je poboljšala svijest javnosti o zakonodavstvu koje reguliše javne nabavke i počela je s pripremom praktičnih alata za provedbu zakona o javnim nabavkama poput neobvezujućih smjernica i informacija o najboljim praksama. Međutim, još uvijek nije uspostavljen mehanizam za redovnu i sistematsku koordinaciju tumačenja propisa o javnim nabavkama između ključnih institucija.

Kapaciteti za upravljanje postupcima javnih nabavki su slabi. Potrebno je uspostaviti posebne funkcije za nabavke u svakom ugovornom organu, uz angažovanje osoblja sa odgovarajućim vještinama i stručnošću. Nije bilo novih događaja u oblasti unapređenja **integriteta i sukoba interesa**. Javne nabavke su i dalje podložne nepravilnostima i osjetljive na korupciju u toku procesa nabavke i provedbe ugovora. Nije bilo izricanja sankcija od strane sudova za korupciju u javnim nabavkama. Agencija za javne nabavke organizovala je obuku iz oblasti javnih nabavki za veći dio ugovornih organa u cijeloj zemlji i poboljšala je saradnju sa tužiocima i civilnim društvom u cilju praćenja kršenja pravila u oblasti nabavke.

Efikasan sistem pravnih lijekova

Propisi o **pravu na žalbu** su najvećim dijelom usklađeni s *acquisem* EU, iako su rokovi prekratki. Ured za razmatranje žalbi je nesudsko tijelo koje razmatra žalbe ponuđača. Ima kancelarije na tri lokacije (Sarajevo, Banja Luka i Mostar), ali nema nikakav formalni mehanizam za njihovu koordinaciju kojim bi se obezbijedila dosljednost u donošenju odluka i pravna sigurnost. Funkcionisanje Ureda za razmatranje žalbi i dalje je slabo zbog nedostatka osoblja i tehničkih kapaciteta. Od svih zaprimljenih žalbi, 94% riješeno je u roku. Samo mali broj odluka je osporen pred Sudom Bosne i Hercegovine. Transparentnost donošenja odluka Ureda za razmatranje žalbi je potrebno značajno poboljšati.

Poglavlje 18: Statistika

Prema pravilima EU države članice moraju biti sposobne da osiguraju statističke podatke zasnovane na profesionalnoj nezavisnosti, nepristrasnosti, pouzdanosti, transparentnosti i povjerljivosti. Postoje zajednička pravila u pogledu metodologije, izrade i diseminacije statističkih podataka.

Bosna i Hercegovina je u **ranj fazi pripremljenosti** u oblasti statistike. Ostvaren je **ograničen napredak**, uglavnom u pogledu kvalitete statistike državnih finansija. Bosna i

Hercegovina bi trebala poboljšati saradnju, koordinaciju, procese odlučivanja i pravnu osnovu za razvoj nacionalnog statističkog sistema u ključnim oblastima, primjenjujući sve više evropske i međunarodne standarde. Za bolju podršku analizi politike, potrebno je unaprijediti pružanje pravovremenih, iscrpnih i cjelodržavnih statističkih podataka o državnim finansijama, nacionalnim računima i tržištu rada. Bosna i Hercegovina i dalje mora završiti klasifikaciju regija u skladu s NUTS klasifikacijom (Nomenklatura teritorijalnih jedinica za statistiku). Prošlogodišnje preporuke ostaju uglavnom važeće.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- usvojiti glavni plan za izradu nacionalnih računa;
- usvojiti metodologiju, odrediti nadležnosti i sredstva za finansiranje narednog popisa poljoprivrednih gazdinstva te usvojiti mapu puta za pripremu narednog popisa stanovništva;
- intenzivirati korištenje administrativnih izvora podataka, uključujući uspostavljanje sveobuhvatnog i pouzdanog Nacionalnog statističkog poslovnog registra za precizno i opsežno prikupljanje podataka.

Što se tiče **statističke infrastrukture**, Zakon o statistici tek treba uskladiti s principima Kodeksa prakse evropske statistike. Statistički podaci su samo u određenoj mjeri blagovremeni, relevantni i pouzdani. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS) i drugi institucije koje izrađuju statističke podatke, uključujući entitetske zavode, moraju ojačati saradnju. Zavodi za statistiku trebaju pravovremeno vršiti ankete u skladu s cjelokupnim statističkim programom.

Agencija za statistiku treba imati pristup administrativnim podacima, pored podataka koje dobiva od Uprave za indirektno oporezivanje. Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka (IDDEEA) nastavila je surađivati kako bi se poboljšala statistika prometa.

U pogledu **klasifikacija i registara**, uspostavljen je Statistički poslovni registar, ali podaci dobiveni iz administrativnih izvora i dalje su nedovoljni. Glavne statističke klasifikacije su uspostavljene. Međutim, ekvivalent regija NUTS II je samo privremeno definisan i Evropska komisija ga je prihvatila dok Bosna i Hercegovina ne finalizira cjelokupnu kvalifikaciju i uključi je u definiciju ekvivalenata nivoa NUTS III.

U pogledu **makroekonomske statistike**, izrada nacionalni računa i dalje odstupa od *acquisa* EU, a glavni plan treba da bude dogovoren između tri statistička zavoda. Godišnji računi se sastavljaju na osnovu proizvodnje, potrošnje i prihoda, a tromjesečni samo na osnovu proizvodnje i potrošnje. Sektori računa se ne izrađuju.

Što se tiče prelaska na metodologiju ESA 2010, klasifikacija sektora je završena, osim za podsektore opšte države. Dodatno, odgovornost za provedbu je još uvijek nejasna. Bosna i Hercegovina treba Evropskoj komisiji dostaviti podatke o BDP-u po glavi stanovnika koji su usklađeni na nivou NUTS II. Statistike platnog bilanca su usklađene s predstojećim međunarodnim statističkim standardima.

Što se tiče statistika državnih finansija i tabela procedure prekomjernog deficita (EDF), Bosna i Hercegovina treba nastaviti s naporima usklađivanja s ESA 2010, posebno na poboljšanju pokrivenosti sektora, pravovremenosti, usklađenosti s pravilima ESA 2010 i pokrivenosti transakcija. Ostvaren je napredak u kvaliteti statistike državnih finansija, a Eurostat je počeo u 2022. godini objavljivati podatke za Bosnu i Hercegovinu. Statistike državnih finansija i tabele procedura prekomjernog deficita se redovno dostavljaju Eurostatu, iako nisu u potpunosti u

skladu s ESA 2010. Kvartalni podaci o platnom bilansu i stanju međunarodnih ulaganja su dostavljeni bez geografske raščlanjenosti, a dostavljeni su i godišnji podaci o međunarodnoj trgovini uslugama. Podaci o direktnim stranim ulaganjima su samo djelimično u skladu sa zahtjevima EU. Vremenske serije BDP-a po proizvodnji, prihodu i potrošnji dostupni su za period 2000-2022. Bosna i Hercegovina je također uspostavila adekvatnu infrastrukturu za prijenos podataka Eurostatu i Evropskoj centralnoj banci. Država ne dostavlja Eurostatu podatke o harmonizovanim indeksima potrošačkih cijena. Iako je prijenos podataka i dalje znatno ispod zahtjeva EU, ostvaren je vidljiv napredak posljednjih godina sa 145 setova podataka koji se redovno prosljeđuju Eurostatu. Statistička sektorizacija za 2020. godinu je objavljena početkom 2023. godine.

Po pitanju **poslovne statistike**, kratkoročne statistike za industriju, građevinarstvo i usluge nisu u potpunosti dostupne i potrebno ih je izrađivati u skladu sa zahtjevima *acquisa* EU. Pripremljena je struktura za sve zahtijevane setove podataka za kratkoročne poslovne indikatore i podaci su dostavljeni Eurostatu. Statistika vezana za proizvodnju industrijske robe (PRODCOM) šalje se Eurostatu na godišnjem nivou.

Agencija za statistiku BiH izrađuje statistiku stranih podružnica kada je u pitanju interna statistika, a Centralna banka eksternu statistiku, s tim da je potrebno osigurati potpunu usklađenost ovih statistika sa propisima. Interna statistika stranih podružnica za 2020. godinu je dostavljena Eurostatu. Anketa o privatnim i poslovnim putovanjima provedena je za referentnu 2021. godinu.

U pogledu **socijalne statistike**, jedva da je napravljen neki napredak u pripremama za sljedeći popis stanovništva, domaćinstava i stanova. Nije postignut dogovor oko potrebnih propisa između uključenih institucija. Novi glavni okvir uzoraka je sad dostupan i korišten je ne samo za Anketu o budžetu domaćinstava, nego će se koristiti i za predstojeće ankete, kao što su Anketa o radnoj snazi i sveobuhvatna Anketa o dohotku i životnim uslovima. Anketa o radnoj snazi se provodi godišnje i tromjesečno, a Agencija za statistiku BiH objavila je podatke za prvi kvartal 2023. Ne izračunava se iznos troškova rada. Potrebno je intenzivirati saradnju sa institucijama koje su nadležne za praćenje migracionih tokova. Statistički podaci obrazovanja koji obuhvaćaju sve nivoe vlasti se objavljuje na godišnjem nivou. Statistika kulture uključuje 15 oblasti iako njihov obuhvat još nije prilagođen zahtjevima Eurostata.

Činjenica da u skorije vrijeme nije izvršen **popis poljoprivrednih gazdinstva** (posljednji je održan 1960. godine) je glavno ograničenje za poljoprivrednu statistiku. Posebnu pažnju treba posvetiti usaglašavanju metodologije, nadležnosti i budžetskih aspekata popisa. Dalje odgađanje organizacije popisa poljoprivrednih gazdinstava znači korak unazad u odnosu na planove Bosne i Hercegovine za 2023. godinu. Vrlo ograničen broj statističkih pokazatelja se izrađuje, uključujući i neke eksperimentalne procjene. Bilansi ponude nisu dostupni. Statistički podaci o usjevima i stočarskoj proizvodnji nisu u skladu sa *acquisem* EU.

Što se tiče **energetske statistike**, potreban je dalji rad na poboljšanju kvaliteta podataka u skladu sa zahtjevima EU, posebno godišnjih podataka o obnovljivim izvorima energije i osnovnih mjesečnih podataka o nafti.

U pogledu **statistike životne sredine**, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine je nastavila objavljivati podatke iz godišnjih statističkih istraživanja o klimatskim promjenama, emisijama stakleničkih plinova iz poljoprivrede i odlaganju otpada. Agencija za statistiku je prvi put prijavila rashode za zaštitu okoliša Eurostatu, ali još uvijek nije prijavila poreze koji se odnose na okoliš.

Poglavlje 32: Finansijska kontrola

EU promovira reformu nacionalnih sistema za upravljanje kako bi se povećala menadžerska odgovornost, dobro finansijsko upravljanje prihodima i rashodima i vanjska revizija javnih sredstava. Pravila finansijske kontrole dodatno štite finansijske interese EU od prevara u upravljanju sredstvima EU i euro od krivotvorenja.

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u provedbi strategija unutrašnje finansijske kontrole u javnom sektoru (PIFC) na državnom nivou i u oba entiteta, pravljenju konsolidovanih izvještaja uz poboljšanje kapaciteta za online izvještavanje i unapređenju obuka državnih službenika zaduženih za PIFC. Upravljačka odgovornost je i dalje slaba i ne poduzimaju se napore za poboljšanje praksi ili pravnog okvira u ovoj oblasti. Sve centralne harmonizacijske jedinice treba da nastave jačati svoje kapacitete i pratiti efikasnost funkcija unutrašnje kontrole u javnom sektoru, posvećujući posebnu pažnju upravljanju rizicima i funkciji interne revizije, uključujući i javna poduzeća. Finansijska i operativna nezavisnost vrhovnih revizorskih institucija mora biti osigurana u praksi. Bosna i Hercegovina treba da popravi kvalitet revizorskih izvještaja i da intenzivira napore u oblasti komunikacije kako bi se ojačala svijest javnosti. Budući da su prošlogodišnje preporuke samo djelomično provedene, one u velikoj mjeri i dalje vrijede.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba da:

- poboljša relevantno zakonodavstvo u oblasti javne uprave i upravljanja javnim finansijama na svim nivoima vlasti kako bi se bolje realizovala upravljačka odgovornost u svim javnim subjektima;
- uspostavi i poboljša funkciju nadzora fiskalnog rizika javnih preduzeća na entitetskom nivou i osigura prikupljanje podataka o PIFC-u javnih preduzeća na svim nivoima vlasti korištenjem relevantne informatičke aplikacije;
- poboljša učinak rada vrhovnih institucija za reviziju putem usvajanja i provedbe komunikacijskih strategija za period 2021-2025. na entitetskom nivou.

Unutrašnja finansijska kontrola u javnom sektoru

Institucije na državnom nivou, vlade oba entiteta i Brčko distrikta nastavili su provoditi sveobuhvatni **strateški okvir** u oblasti unutrašnje finansijske kontrole u javnom sektoru (PIFC) zajedno sa svojim pojedinačnim PIFC strategijama za period 2020 – 2025. Godišnji izvještaji PIFC-a za 2022. godinu su usvojeni na državnom i entitetskim nivoima. Vlade i parlamenti trebaju bolje nadzirati provođenje preporuka centralne harmonizacijske jedinice (CHJ), vrhovnih revizijskih institucija (VRI) i unutrašnjih revizora, posebno onih koji se odnose na upravljanje rizikom i internu kontrolu. Korišten je IT alat za izradu izvještaja o praćenju PIFC-a za institucije na državnom nivou, Republiku Srpsku i Brčko distrikt, dok FBiH još mora digitalizovati svoje izvještavanje.

Upravljačka odgovornost je ugrađena u državnu strategiju o javnoj upravi, sveobuhvatnoj unutrašnjoj finansijskoj kontroli u javnom sektoru i upravljanje javnim finansijama, a relevantno zakonodavstvo definiše upravljačku odgovornost PIFC procesa. Vlada FBiH je usvojila šire smjernice za razvoj upravljačke odgovornosti u javnom sektoru, ali se one slabo provode. Na drugim nivoima vlasti, delegiranje ovlasti unutar javne službe je definisano samo u pogledu finansijskih, ali ne i administrativnih pitanja i ostaje regulisano samo propisima o internoj kontroli, dok je provedba i dalje spora. Problem nije samo u nedostatku efikasne upravljačke odgovornosti u vezi s PIFC-om, nego i nejasnim linijama odgovornosti u javnoj upravi, kao i u zbunjujućim ulogama u pogledu donošenja politika u različitim institucijama te u nedostatku adekvatnog upravljanja radom podređenih tijela. Sadržaj politike nije usklađen s

prioritetima vlasti u cijeloj javnoj upravi. Većina javnih organa imaju strateške planove s ciljevima i indikatorima učinka. Međutim, rukovodioci moraju poboljšati procjenu učinka (*vidjeti pod Reforma javne uprave*).

Pravni okvir za funkcionisanje **unutrašnje kontrole** je u velikoj mjeri uspostavljen na svim nivoima vlasti, uključujući i pravilnike o standardima unutrašnje kontrole i upravljanju rizicima. Međutim, efikasna provedba još nije poboljšana i još je slabija u javnim preduzećima. Godišnji PIFC izvještaji ne uključuju podatke o osnovnim indikatorima učinka PIFC-a u javnim preduzećima. U širem smislu, pravne odredbe o internoj kontroli još nisu dobro ugrađene u opće propise o upravljanju javnim finansijama, poslovnim procesima i upravljačkim informacionim sistemima na svim nivoima vlasti i u javnim preduzećima. Posebno je potrebno koristiti IT alat PIFC-a za procjenu rizika, umanjeno rizika i internu reviziju, i treba da pokriva i javna preduzeća.

U 2022. godini došlo je do značajnog povećanja broja budžetskih potrošačkih jedinica prvog nivoa koji podnose izvještaj o samoocjenjivanju unutrašnje kontrole. Podaci o upravljanju rizicima se sve više evidentiraju u registru rizika PIFC aplikacije. Registri rizika su uspostavljeni u većini javnih institucija na državnom nivou; entiteti trebaju dodatno povećati pokrivenost institucija u ovoj oblasti, a posebno Federaciji BiH. Upravljanje rizikom ne smatra se još uvijek upravljačkom aktivnosti i nije uključeno u ciklus donošenja odluka. Inspekcijski nadzor nad budžetom je uspostavljen na svim nivoima vlasti. Pravni osnov obezbjeđuje razdvajanje inspekcijskog nadzora nad budžetom od funkcije unutrašnje revizije i to se održava u praksi.

Unutrašnja revizija je regulisana na državnom i entitetskim nivoima kao i u Brčko distriktu i u skladu je sa međunarodnim standardima za reviziju. Potrebno je poboljšati funkciju interne revizije na svim nivoima. Priručnici za unutrašnju reviziju ažurirani su na svim nivoima i ugrađeni u modul upravljanja unutrašnjom revizijom IT aplikacije PIFC-a, uključujući odredbe o obezbjeđenju kvaliteta. Centralne harmonizacijske jedinice imaju uspostavljenu metodologiju o provjeri kvalitete unutrašnje kontrole i unutrašnje revizije. Državne institucije redovno provode takve provjere, a entiteti tek treba da počnu da ih provode. Unatoč pozitivnom trendu popunjavanja upražnjenih radnih mjesta za internu reviziju u 2022. godini, problemi i dalje postoje u fragmentiranom sistemu interne revizije i slabim kapacitetima takvih jedinica. Centralne harmonizacijske jedinice trebaju razmotriti dalje jačanje zajedničkih službi interne revizije putem bolje koordinacije. Gotovo svi interni revizori u javnom sektoru su certificirani, a pozitivan trend je nastavljen i u 2022. godini. Procedure certifikacije interne revizije su uspostavljene i provode se na svim nivoima vlasti osim u Brčko distriktu. Iako su planovi obuke za profesionalni razvoj revizorskog osoblja poboljšani, potrebna je dogradnja kapaciteta u oblasti procjene rizika korištenjem informacionih tehnologija i analitičkih alata na svim nivoima vlasti.

Centralne harmonizacijske jedinice (CHJ) uspostavljene su na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta. Određena poboljšanja su napravljena u smislu povećanja broja osoblja u CHJ FBiH, kao i kapaciteta za pružanje metodoloških smjernica i promoviranju i praćenju reformi PIFC-a putem PIFC aplikacije na svim nivoima vlasti. Kvalitet PIFC izvještaja na entitetskom nivou treba poboljšati tako što će se uključiti indikatori upravljanja rizikom i indikatori učinka javnih preduzeća za praćenje fiskalnih rizika, budući da nedostaju takvi podaci. Nadalje je potrebno poboljšati i funkciju fiskalnog nadzora javnih preduzeća u oba entiteta. Njihov uticaj na internu kontrolu je i dalje slab, obzirom da javni subjekti na svim nivoima vlasti slabo provode preporuke. Koordinacioni odbor Centralnih harmonizacijskih jedinica se redovno sastaje.

Vanjska revizija

Što se tiče **ustavno-pravnog okvira**, funkcionalna, operativna i finansijska nezavisnost je regulisana odgovarajućim zakonima na svakom nivou vlasti. Međutim, u praksi u FBiH, vrhovne revizorske institucije nisu bile u mogućnosti obaviti svoju funkciju vanjske revizije u dva slučaja jer su se neke institucije opirale procesu revizije.

Treba ojačati **institucionalni kapacitet** vrhovnih revizorskih institucija na svim nivoima vlasti. FBiH se i dalje suočava s posebnim izazovom osiguravanja pokrivenosti eksternom revizijom na kantonalnom nivou. Sve VRI provode svoje strateške planove razvoja za period 2021 – 2025. VRI trebaju nastaviti blisku saradnju sa tužiocima na rješavanju slučajeva moguće prevare i korupcije otkrivenih tokom revizija. Koordinacioni odbor vrhovnih institucija za reviziju BiH je potrebno dalje jačati u efikasnom praćenju ureda za reviziju o tome kako se pravni okvir i povezane procedure za eksternu reviziju mogu bolje provoditi u javnim organima i na svim nivoima vlasti.

Što se tiče **kvalitete revizorskog rada**, sve vrhovne institucije za reviziju imaju širok mandat koji obuhvata finansijsku reviziju, reviziju usklađenosti i učinka. Trend u broju revizija učinka i dalje je stabilan, s blagim povećanjem u FBiH. Vrhovne institucije za reviziju imaju metodologije i priručnike koji su usaglašeni sa INTOSAI. Trebaju razmotriti poboljšanje kvalitete revizije u osiguranju usklađenosti i povećanju broja revizija učinka. Vrhovne institucije za reviziju treba da primjenjuju procjene sveobuhvatne unutrašnje kontrole prilagođene oblastima u kojima se vrši revizija, vrstama transakcija i tipu organizacija.

Učinak revizorskih aktivnosti svih vrhovnih institucija za reviziju je ograničen. Preporuke se i dalje fokusiraju na formalnu usklađenost i ne bave se uzrocima slabosti ili vjerovatnoćom provedbe. Stopa provedbe preporuka ostaje nepromijenjena i iznosi oko 20% - 40% na svim nivoima, uz određena poboljšanja u Republici Srpskoj. Nivo parlamentarnog nadzora nad ovim izvještajima je i dalje slab na svim nivoima. Vrhovne institucije za reviziju trebaju uspostaviti bliže partnerstvo sa parlamentima u kreiranju preporuka za izgradnju revizorskih institucija za vlasti.

Treba poboljšati kvalitetu revizorskih nalaza. Rezultati bi se trebali bolje predstaviti u revizorskim izvještajima i medijima, a istovremeno pokazati značaj preporuka vrhovnih institucija za reviziju za bolje funkcionisanje javne uprave. Poduzeti su određeni naponi na državnom nivou u aktivnostima informisanja vrhovnih institucija za reviziju u okviru nove komunikacijske strategije za period 2020-2025. Oba entiteta još uvijek nisu usvojila svoju komunikacijsku strategiju.

Zaštita finansijskih interesa EU

Propisi na svim nivoima vlasti osiguravaju određenu **usklađenost s *acquisem*** EU jer pokrivaju mnoge elemente Direktive o suzbijanju prevara počinjenih protiv finansijskih interesa Evropske unije putem krivičnog prava. U izvještajnom periodu nije bilo promjena u ovoj oblasti. Obim i definicije krivičnih djela nisu u svim slučajevima u skladu s Direktivom: na primjer u slučaju krivičnog djela korupcije i pronevjere. Potrebno je dalje usklađivanje zakonodavstva, uključujući i zamrzavanje i oduzimanje nelegalno stečene imovine. Potrebno je osigurati efikasnu provedbu i primjenu propisa.

Bosna i Hercegovina bi također trebala uspostaviti **koordinacionu službu za suzbijanje prevara** (AFCOS) kako bi se olakšala efikasna saradnja i razmjena informacija sa Komisijom te usvojila strategija za suzbijanje prevara radi zaštite finansijskih interesa EU.

Iako ne postoje značajniji rezultati u oblasti **saradnje s Komisijom** tokom istraga, Državna agencija za istrage i zaštitu i Ministarstvo finansija i trezora su ostvarili adekvatnu saradnju na ad hoc osnovi tokom izvještajnog perioda. S obzirom na to da vlasti na državnom nivou ne

upravljaju direktno sredstvima EU, BiH ne izvještava Komisiju o nepravilnostima putem Sistema za upravljanje nepravilnostima. Bosna i Hercegovina bi trebala uspostaviti evidenciju saradnje s Komisijom vezano za istrage.

Zaštita eura od krivotvorenja

Bosna i Hercegovina nije ratifikovala Međunarodnu konvenciju o sprečavanju krivotvorenja novca, usvojenu 1929. godine u Ženevi. Potrebno je utvrditi nivo usklađenosti tehničkih aspekata s *acquisem* EU. Na snazi su propisi Centralne banke koji obavezuju komercijalne banke i druge subjekte da iz optičaja povuku sve sumnjive novčanice i kovanice.

Centralna banka kontinuirano radi na poboljšanju stručnog znanja i jačanju institucionalnih kapaciteta za analizu i obradu podataka vezanih za lažne novčanice. Centralna banka također posjeduje i aplikaciju sistema za registraciju krivotvorina (SRK) putem kojeg se registruju svi zahtjevi za analizu sumnjivog novca, tehnički podaci o krivotvorinama, npr. analiza rezultata, i različiti statistički podaci o krivotvorenom novcu. Ipak, za neispunjavanje ove obaveze se ne izriču sankcije. Ne postoje zakonske obaveze za kreditne institucije i druge pružaoce platnih usluga da osiguraju provjeru euro novčanica i kovanica i otkrivanja krivotvorina.

Kako bi se osiguralo dostavljanje svih krivotvorenih novčanica i kovanica Centralnoj banci na analizu, potrebno je u budućnosti primijeniti i provesti relevantne propise. Centralna banka bi trebala potpisati sporazum kojim se strane potpisnice obavezuju na razmjenu tehničkih i drugih podataka o krivotvorinama koje su bile podvrgnute njihovoj analizi sa Evropskom komisijom i OLAF-om u slučaju krivotvorenih kovanica kao i sporazum s Evropskom centralnom bankom u slučaju novčanica.

3. DOBROSUSJEDSKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA

Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja važan su dio integracijskog procesa Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Oni doprinose stabilnosti, pomirenju i klimi koja pogoduje rješavanju otvorenih bilateralnih pitanja i naslijeđa prošlosti.

Bosna i Hercegovina je nastavila da učestvuje u brojnim **inicijativama regionalne saradnje**, kao što su Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Energetska zajednica, Transportna zajednica, Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Regionalni savjet za saradnju, kojem je inače i sjedište u BiH¹⁵. Bosna i Hercegovina je predsjedavala Jadransko-jonskom inicijativom u periodu od juna 2022. do maja 2023.

Samit između EU i Zapadnog Balkana koji je održan u decembru 2022. godine, po prvi put se održao u regionu, u Tirani. Samit je bio fokusiran na pružanje podrške regionu u oblasti energije i migracija, saradnje mladih, rominga, zelenih koridora i ukupnog napretka u provedbi Ekonomskog i investicionog plana.

Po pitanju **Zajedničkog regionalnog tržišta**, politički iskorak je ostvaren na Samitu Berlinskog procesa u novembru 2022. godine gdje su lideri usvojili tri sporazuma o mobilnosti o visokoškolskim kvalifikacijama, o stručnim kvalifikacijama i o slobodnom kretanju s ličnim kartama. Bosna i Hercegovina brzo mora ratifikovati tri regionalna sporazuma o mobilnosti. Brojne važne odluke dogovorene na tehničkom nivou u okviru CEFTA-e i dalje su blokirane.

¹⁵ Bosna i Hercegovina također aktivno učestvuje u inicijativama kao što su Proces Brdo-Brijuni, Srednjoevropska inicijativa, Jadransko-jonska inicijativa, Strategije EU za dunavsku regiju i jadransko-jonsku regiju, Regionalna inicijativa za migracije, azil, izbjeglice (MARRI), Regionalna škola za javnu upravu (ReSPA), Regionalni ured za saradnju mladih na Zapadnom Balkanu (RYCO), Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Fond za Zapadni Balkan.

Bosna i Hercegovina nastavlja blisko surađivati s Hrvatskom, Crnom Gorom i Srbijom u okviru **Procesa Sarajevske deklaracije** kako bi se našla održiva rješenja za izbjeglice i raseljene osobe zbog oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji tokom 1990-ih. U okviru Regionalnog programa stambenog zbrinjavanja, izgrađeno je, kupljeno ili rekonstruirano 2 790 stambenih jedinica u Bosni i Hercegovini do kraja avgusta 2023. godine, u kojima se može smjestiti oko 8 200 osoba. Postoji rizik da se program ne završi zbog značajnih kašnjenja u izgradnji, posebno u Republici Srpskoj. Bosna i Hercegovina također treba hitno osigurati dogovoreni iznos državnih sredstava za sufinansiranje (11,5 mil. eura). I dalje su prisutni značajni izazovi u smislu ekonomske i socijalne integracije i dobiti brojnih porodica, što je neophodno da bi se osigurala održivost povratka.

Neriješena sudbina **osoba koje se vode kao nestali** raseljenih tokom sukoba 1990-ih i dalje predstavlja ključno pitanje koje je potrebno riješiti u zemljama Zapadnog Balkana. Unatoč stalnom napretku u identifikaciji (70 osoba u 2021. godini i 127 osoba u prvoj polovini 2022. godine), 7 590 osoba i dalje se vode kao nestale u sukobima. Potrebni su dodatni naporu na regionalnom nivou preko grupe za nestale osobe koja je formirana 2018. godine u okviru Berlinskog procesa za jačanje saradnje.

Općenito, Bosna i Hercegovina ima dobre **bilateralne odnose** s drugim zemljama u procesu proširenja i susjednim državama članicama EU.

Odnosi s **Albanijom** su prijateljski i bez otvorenih pitanja, uz povremene bilateralne posjete. Dvije zemlje tek trebaju uspostaviti punopravna bilateralna predstavništva. Trgovinski tokovi su i dalje na niskom nivou.

Ne postoje službeni odnosi s **Kosovom**^{*}, jer Bosna i Hercegovina nije priznala nezavisnost Kosova, a zadržan je i strogi vizni režim. Bilateralni sastanci se održavaju povremeno na marginama regionalnih i multilateralnih sastanaka na visokom nivou. Još uvijek nije finalizirana inicijativa za pojednostavljenje postupaka izdavanja viza za građane Kosova.

Bilateralni odnosi s **Crnom Gorom** su dobri uz povremene susrete na visokom nivou. Potrebno je još fizički izvršiti dogovorenu demarkaciju granice. Još nisu uspostavljena tri granična prijelaza.

Odnosi sa **Sjevernom Makedonijom** su dobri uz povremene susrete na visokom nivou. Nekoliko bilateralnih sporazuma je sklopljeno, uključujući o saradnji po pitanju EU integracija.

Odnosi sa **Srbijom** su generalno dobri i stabilni uz redovne bilateralne susrete na visokom nivou. Bosna i Hercegovina je ponovo pokrenula unutrašnje razgovore o rješavanju otvorenih pitanja, uključujući i one vezane za državne granice. Dvije zemlje također moraju postići i sporazum o dvije brane na rijeci Drini i dijelu željezničke pruge Beograd-Bar koja prolazi kroz teritoriju Bosne i Hercegovine. Komisija za koncesije tek treba donijeti odluku o izgradnji tri hidroelektrane na gornjem toku rijeke Drine od strane Srbije i Republike Srpske. Bosna i Hercegovina je u avgustu 2022. godine otvorila generalni konzulat u Novom Pazaru.

Turska snažno podržava Bosnu i Hercegovinu i česte su posjete na visokom nivou. Dvije države su potvrdile svoje opredjeljenje za izgradnju autoputa Sarajevo-Beograd, koji je Turska obećala finansirati. Bosna i Hercegovina je poslala finansijsku pomoć i entitetske spasilačke timove na područja pogođena zemljotresom u februaru 2023. godine.

Odnosi sa **Gruzijom** su dobri i bez otvorenih pitanja, uz sporadične bilateralne kontakte. Dvije

* Ova oznaka ne dovodi u pitanje stajališta o statusu i u skladu je sa UNSCR 1244/1999 i sa mišljenjem Međunarodnog suda o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

zemlje uživaju bezvizni režim. Trgovinska razmjena i dalje je na niskom nivou.

Odnosi s **Republikom Moldavijom** su dobri. Dvije zemlje imaju nekoliko bilateralnih sporazuma, uključujući one o zaštiti investicija, duplom oporezivanju i izbjegavanju plaćanja poreza. Bezvizni režim je na snazi od 2016. godine. Iako su obje zemlje članice CEFTA-e, trgovinska razmjena je i dalje na niskom nivou. Zvanični susreti se uglavnom odvijaju na marginama regionalnih samita.

Bosna i Hercegovina podržava teritorijalni integritet i suverenitet **Ukrajine**, osuđujući agresiju Rusije. Bilateralni odnosi su općenito dobri, ali su na njih uticale izjave nekih članova Predsjedništva u vezi s ulogom Rusije u Evropi i značajni su zastoji zbog političkog osporavanja u provedbi restriktivnih mjera protiv Rusije. Dvije zemlje uživaju bezvizni režim. Potpisan je određen broj sporazuma, uključujući one o trgovini i zaštiti investicija. Trgovinska razmjena i dalje je na niskom nivou.

Odnosi s **Hrvatskom** su općenito dobri, iako na njih utječu neriješena bilateralna pitanja. Obavljene su bilateralne posjete na visokom nivou. Vlade dvije države su u junu 2023. godine održale zajedničku sjednicu na kojoj se razgovaralo o otvorenim pitanjima i zajedničkim projektima. Bosna i Hercegovina je u avgustu 2022. godine otvorila generalni konzulat u Rijeci. Postoje neriješena pitanja o kopnenim i morskim granicama. Bosna i Hercegovina je ponovo pokrenula proceduru za ratifikaciju sporazuma iz 1999. godine o granici koji niti jedna strana još uvijek nije ratifikovala. Na provedbu sporazuma o sukcesiji iz 2001. godine utjecala su otvorena pitanja o privatnom vlasništvu i stečenim pravima. Bosna i Hercegovina je u oktobru 2022. godine usvojila strategiju o pravnoj zaštiti svojih interesa i ponovo potvrdila podršku stručnom i pravnom timu u osporavanju plana Hrvatske za izgradnju skladišta radioaktivnog otpada i istrošenog nuklearnog goriva na Trgovskoj gori u blizini granice.

4. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA ČLANSTVA

KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

Ovaj klaster obuhvata: slobodno kretanje robe (Poglavlje 1); slobodu kretanja radnika (Poglavlje 2); pravo poslovnog nastanjanja i slobodu pružanja usluga (Poglavlje 3); slobodno kretanje kapitala (Poglavlje 4); pravo privrednih društava (Poglavlje 6); pravo intelektualnog vlasništva (Poglavlje 7); politiku konkurencije (Poglavlje 8); finansijske usluge (Poglavlje 9), i zaštitu potrošača i zdravlja (Poglavlje 28).

Ovo je ključni klaster za pripreme Bosne i Hercegovine za zahtjeve unutrašnjeg tržišta EU i od velike je važnosti za ubranu integraciju i rast, uključujući razvoj Zajedničkog regionalnog tržišta. Bosna i Hercegovina je postigla određeni nivo pripremljenosti u oblastima kao što su sloboda kretanja radnika, pravo privrednih društava, konkurencija i finansijske usluge, dok je umjeren nivo pripremljenosti postignut u slobodnom kretanju kapitala i intelektualnom vlasništvu. Oblasti kao što su slobodno kretanje robe, usluga i pravo poslovnog nastana, te zaštita potrošača i zdravlja su u ranoj fazi pripremljenosti. Nažalost, BiH nije ostvarila napredak u svakom od područja unutrašnjeg tržišta. Ne postoji jasan pregled nivoa usklađenosti i provedbe SSP-a u zemlji. Priprema za pridruživanje unutrašnjem tržištu EU znači da ne mogu postojati odvojena tržišta unutar jedne države.

Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe

Slobodno kretanje robe osigurava da se mnogim proizvodima može slobodno trgovati širom EU na osnovu zajedničkih pravila i procedura. U slučajevima kada su proizvodi uređeni nacionalnim propisima, princip slobodnog kretanja robe onemogućava da se stvore neopravdane prepreke trgovini.

Bosna i Hercegovina je u **ranj fazi pripremljenosti** u oblasti slobodnog kretanja robe. U ovoj oblasti **nije ostvaren napredak**. Bosna i Hercegovina još uvijek treba napraviti važne korake na usklađivanju zakonodavnog okvira s *acquisem* EU, posebno u pogledu tehničkih zahtjeva za proizvode, akreditaciju, ocjenjivanje usklađenosti i nadzor nad tržištem. Prošlogodišnje preporuke nisu realizovane i ostaju na snazi.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- utvrditi listu važećih tehničkih propisa i započeti s ukidanjem domaćih propisa u cijeloj zemlji koji su u suprotnosti sa zakonodavstvom EU, uključujući standarde bivše Jugoslavije koji su u suprotnosti s onima koji su usklađeni s evropskim standardima;
- usvojiti cjelodržavnu strategiju za infrastrukturu kvaliteta;
- ispitati svo postojeće zakonodavstvo i administrativne prakse u neusklađenim oblastima kako bi procijenila da li su u skladu sa članovima 34.-36. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, i početi planirati kako riješiti sve neusklađene elemente.

Opšti principi

Kada je riječ o opštim principima, još uvijek nije uspostavljen zakonodavni i institucionalni okvir za **proizvodnju, distribuciju i marketing industrijskih proizvoda**. Bosna i Hercegovina nije poduzela nikakve korake na ispunjavanju obaveza iz SSP-a, kao ni stavljanju van snage neusklađenih propisa na svim nivoima vlasti. Nema koherentan cjelodržavni pristup niti strategiju ili akcioni plan za usklađivanje s *acquisem* EU u ovom poglavlju. U septembru 2023. godine, Ustavni sud je poništio Zakon o tehničkim propisima RS zbog nenadležnosti entiteta po tom pitanju, koje je već regulisano zakonom na državnom nivou. Bosna i Hercegovina bi također trebala poboljšati pristup i informacije o propisima i standardima i informacije relevantne za usklađenost za privredne subjekte i javnost o obavezama iz ovog poglavlja.

Neusklađena oblast

Nisu poduzeti nikakvi koraci kako bi se osigurala usklađenost zakonodavstva i administrativnih praksi u odnosu na neusklađenu oblast s **članovima 34.-36.** Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Nije uspostavljeno niti ovlašteno posebno tijelo koje bi imalo obavezu prijavljivanja tehničkih propisa.

Usklađena oblast: infrastruktura kvaliteta

Pravni osnov i administrativna struktura BiH za tehničke propise, standarde, ocjenjivanje usklađenosti, akreditaciju, mjeriteljstvo i nadzor nad tržištem postoje, ali su i dalje neujednačeni i fragmentirani te nisu usklađeni s *acquisem* EU. Relevantne institucije postoje i na državnom i na entitetskom nivou, ali je koordinacija među njima i dalje slaba. Još uvijek nema cjelodržavne strategije za infrastrukturu kvaliteta, što je potrebno Bosni i Hercegovini kako bi imala koherentan cjelodržavni pristup.

Institut za **standardizaciju** Bosne i Hercegovine je punopravni član Evropskog instituta za telekomunikacijske standarde (ETSI) i pridruženi član Evropskog odbora za standardizaciju (CEN) i Evropskog odbora za elektrotehničku standardizaciju (CENELEC). Institut za standardizaciju je u 2022. godini usvojio 7 050 evropski standard kao nacionalni standard. Procenat preuzetih evropskih standarda iznosi 93,60%. Međutim, Institut za standardizaciju i dalje nema dovoljno osoblja i proturječni obavezujući standardi iz bivše Jugoslavije još uvijek nisu stavljeni van snage na sistematičan način u cijeloj zemlji. Još uvijek ne postoji cjelodržavni registar važećih propisa.

Institut za **akreditaciju** BiH (BATA) je jedinstveno nacionalno akreditacijsko tijelo i punopravni član Evropske saradnje za akreditaciju (EA), te potpisnik Sporazuma o uzajamnom priznavanju Međunarodne saradnje u području akreditacije laboratorija (ILAC). Institut i dalje ima manjak osoblja. U Bosni i Hercegovini postoji 178 tijela za ocjenjivanje usklađenosti: 91 ispitna laboratorija, 4 medicinska i 11 kalibracijskih laboratorija, 6 tijela za certificiranje proizvoda i 66 inspeksijska tijela. Zakon o akreditaciji još uvijek nije usklađen s *acquisem* EU. Imenovanje tijela i primjena postupaka za ocjenu usklađenosti još uvijek se dosljedno ne primjenjuju u cijeloj zemlji.

Institut za **mjeriteljstvo** Bosne i Hercegovine učestvuje u tehničkim odborima EU, evropskim programima razvoja i projektima saradnje s institutima za mjeriteljstvo u EU. Institut je postao član Međunarodne konfederacije za mjerenje (IMEKO) u avgustu 2022. Instituti za mjeriteljstvo u Bosni i Hercegovini trebaju sarađivati i koordinirati aktivnosti u provedbi zakonodavstva. Propisi o mjeriteljstvu se ne primjenjuje ravnomjerno u cijeloj zemlji, što narušava pravnu sigurnost i jedinstveni ekonomski prostor, uključujući usvajanje novog Zakona o mjeriteljstvu u Republici Srpskoj.

Sistem **nadzora nad tržištem** i dalje se u velikoj mjeri temelji na obaveznim standardima i kontroli prije stavljanja na tržište. Pravna osnova datira iz 2009. godine i nije usklađena s *acquisem* EU. U izvještajnom periodu, Agencija za nadzor nad tržištem, koja i dalje ima manjak osoblja, i inspeksijska tijela entiteta i Brčko distrikta izvršili su 221 kontrolu u okviru proaktivnog nadzora, a 14 je pokrenuto u okviru reaktivnog nadzora. Provedeno je ukupno 189 kontrola modela proizvoda, 3 906 nesigurnih proizvoda je povučeno s tržišta (od čega su 2 313 uništena), a 8 612 proizvoda je usklađeno sa sigurnosnim zahtjevima.

Usklađena oblast: sektorsko zakonodavstvo

Što se tiče **novog i globalnog pristupa *acquisu* EU o proizvodima**, nije bilo usklađivanja u ovom sektoru u proteklih 11 godina. Bosna i Hercegovina je usvojila propise u cilju usklađivanja s *acquisem* EU u dijelu koji se tiče niskonaponskih uređaja, mašina, elektromagnetske kompatibilnosti, liftova, lične zaštitne opreme, neautomatskih vaga i opreme pod pritiskom. Međutim, svo zakonodavstvo EU, osim *acquisa* EU o proizvodima koji se odnosi na mašine, zamijenjeno je u periodu između 2014. i 2019. godine, tako da *de facto* nivo usklađenosti stalno opada. Pored toga, čak ni zakonodavstvo usvojeno u cilju usklađivanja s *acquisom* EU ne primjenjuje se u cijeloj zemlji, budući da je zakonodavni okvir rascjepkan, dok Republika Srpska provodi svoje zakonodavstvo zasebno.

Ne postoji cjelodržavni pristup usklađivanja s ***acquisem* EU za zakonodavstvo starog pristupa za proizvode** ili u pogledu **proceduralnih mjera**. Od 2013. godine nije ostvaren nikakav napredak u usklađivanju zakonodavstva s *acquisem* EU u dijelu koji se tiče registracije, evaluacije, autorizacije i ograničavanja hemikalija (REACH), razvrstavanja, označavanja i pakiranja (CLP), ili u jačanju administrativnih kapaciteta u ovoj oblasti. Propisi Bosne i Hercegovine nisu usklađeni s *acquisem* EU koji se odnosi na emisije motornih vozila, vozila na dva ili tri točka, traktora (poljoprivrednih, šumarskih) ili necestovnih pokretnih mašina.

Nisu zabilježene aktivnosti na usklađivanju propisa na nacionalnom nivou vezanih za prekursore za droge, vatreno oružje, kristalno staklo, označavanje tekstila, smjese i obuču. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i dalje treba dodatno uskladiti s *acquisem* EU u pogledu određivanja cijena medicinskih proizvoda. U odnosu na **eksplozive za civilnu upotrebu**, BiH i dalje nedostaje sveobuhvatan pravni okvir za prevoz opasnih tvari. Zakonodavstvo o povratu **kulturnih dobara** koja su nezakonito izneseni s teritorija države članice EU nije usklađeno s *acquisem* EU.

Što se tiče borbe protiv korupcije u ovom poglavlju, ne postoje posebne niti međusektorske mjere za praćenje i analizu transparentnosti javnih tijela kada djeluju u oblastima nadzora nad tržištem i ocjenjivanja usklađenosti.

Poglavlje 2: Sloboda kretanja radnika

Građani jedne države članice imaju pravo raditi u drugoj državi članici i moraju uživati iste radne i socijalne uslove kao i drugi radnici.

Bosna i Hercegovina ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti slobode kretanja radnika. Međutim, u izvještajnom periodu **nije ostvaren napredak** zbog rascjepkanosti sistema koordinacije programa socijalnog osiguranja, ograničenih administrativnih kapaciteta i izostanka formalne saradnje između nadležnih organa. Prošlogodišnje preporuke stoga i dalje važe.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- započeti izradu cjelodržavne baze podataka o slobodnim radnim mjestima;
- nastaviti pregovore i sklapati nove bilateralne sporazume o socijalnom osiguranju, posebno s državama članicama EU.

Postojeće zakonodavstvo koje uređuje pristup tržištu rada ne pravi razliku između radnika iz EU i drugih stranaca, koji nisu državljani Bosne i Hercegovine. Kako bi građanin EU radio u Bosni i Hercegovini, mora dobiti radnu dozvolu i ispuniti određene uslove, (uz određene izuzetke) kao što je predviđeno u Zakonu o strancima. Zapošljavanje u javnoj upravi rezervisano je za državljane Bosne i Hercegovine. U 2022. godini je izdato 3 780 radnih dozvola stranim državljanima (u 2021. godini, izdato je 955), od kojih 367 za građane EU (u 2021. godini, izdato je 418). Glavni sektori su građevinarstvo, trgovina, umjetnost i rekreacija, nekretnine, proizvodnja i usluge.

Zakoni entiteta i Brčko distrikta BiH o zapošljavanju stranaca trebaju se u potpunosti uskladiti s državnim Zakonom o strancima, posebno u dijelu koji se odnosi na regulisanje izdavanja/odobravanja boravišne dozvole po osnovu zaposlenja.

Bosna i Hercegovina još uvijek nema cjelodržavnu bazu podataka o slobodnim radnim mjestima.

Što se tiče **koordinacije sistema socijalnog osiguranja**, Bosna i Hercegovina ima 10 bilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju, od čega 6 s državama članicama EU. Dodatnih 16 sporazuma (od kojih 12 s državama članicama EU) se provode na osnovu sukcesije iz vremena Jugoslavije. Sistem koordinacije programa socijalnog osiguranja i dalje je rascjepkan, s ograničenim administrativnim kapacitetima i izostankom formalne saradnje između nadležnih organa na svim nivoima vlasti.

Nije ostvaren nikakav napredak u vezi s Evropskom karticom zdravstvenog osiguranja.

Poglavlje 3: Pravo poslovnog nastanjivanja i sloboda pružanja usluga

Fizička i pravna lica u EU imaju pravo poslovnog nastana u bilo kojoj državi članici i pružanje prekograničnih usluga. Za određene regulisane profesije postoje pravila o uzajamnom priznavanju kvalifikacija. Pravila EU o poštanskim uslugama fokusirana su na poboljšanje kvalitete univerzalnih usluga, postepeno otvaranje tržišta za konkurenciju, i uspostavljanje nezavisnog regulatornog tijela.

Bosna i Hercegovina je u **ranoj fazi pripremljenosti** u pogledu prava poslovnog nastana i slobode pružanja usluga. **Nije bilo napretka** u ovoj oblasti tako da prošlogodišnje preporuke i dalje važe. Potrebno je uskladiti postojeće zakonodavstvo s Direktivom o uslugama i omogućiti

međusobno priznavanje kvalifikacija za regulisane profesije. Potrebno je utvrditi cjelodržavnu strategiju za razvoj poštanskih usluga kako bi se usvojio dosljedan regulatorni okvir usklađen s *acquisem* EU.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- uspostaviti sistem monitoringa za pregled, provjeru i usklađivanje relevantnih propisa sa Direktivom o uslugama, te identifikovati i ukloniti prepreke za pravo poslovnog nastana i slobodu pružanja usluga u jedinstvenom ekonomskom prostoru;
- usvojiti cjelodržavni zakon o poštanskim uslugama, dodatno uskladiti propise s *acquisem*, uključujući i Uredbu o prekograničnoj dostavi paketa, te otvoriti poštansko tržište za konkurenciju;
- uskladiti s *acquisem* propise o međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija, uključujući Direktivu o priznavanju stručnih kvalifikacija i Direktivu o ispitivanju proporcionalnosti prije donošenja novih propisa kojima se uređuju profesije.

Propisi o **pravu poslovnog nastana i slobodi pružanja prekograničnih usluga** nisu usklađeni s *acquisem* EU. Napredak je naročito izostao u izradi horizontalnog zakona koji pokriva njegove principe, a nije bilo ni analitičkog pregleda propisa iz ove oblasti za njegovu pripremu zbog različitih stajališta o tome kako se uskladiti s Direktivom o uslugama. Potrebno je uspostaviti registar propisa koji se odnose na usluge kako bi se identifikovali zakoni koje je potrebno izmijeniti i dopuniti, te dodatno uskladiti s Direktivom o uslugama. Takođe ne postoji sveobuhvatan popis svih administrativnih i tehničkih koraka potrebnih za registrovanje i/ili rad preduzeća u cijeloj zemlji. Takav popis bi pomoglo u ukidanju svih zahtjeva koji onemogućavaju stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora. Nije uspostavljena jedinstvena kontakt tačka. Usklađivanje propisa u ovoj oblasti zahtjeva administrativne kapacitete i jaku koordinaciju između administrativnih tijela na svim nivoima vlasti.

Zakonodavni okvir u oblasti **poštanskih usluga** djelimično je usklađen s *acquisem* EU. Potrebno je uložiti dodatne napore za pripremu državne strategije sa rokovima za razvoj poštanskih usluga i usvojiti dosljedan cjelodržavni regulatorni okvir usklađen s Direktivom o poštanskim uslugama. Još uvijek nije ukinuto rezervisano područje za pružaoce univerzalnih usluga, a poštansko tržište treba postepeno otvarati za potpunu konkurenciju u skladu s Direktivom o poštanskim uslugama. Potrebno je povećati institucionalne i administrativne kapacitete Agencije za poštanski promet kako bi se omogućilo Agenciji da obavlja svoju regulatornu i nadzornu funkciju na poštanskom tržištu. Nije bilo napretka u usklađivanju propisa s EU Uredbom o uslugama prekogranične dostave paketa.

Postojeće zakonodavstvo još uvijek ne predviđa **uzajamno priznavanje kvalifikacija za regulirane profesije** kako to zahtijeva *acquis* EU. Još uvijek nije implementirana generalna mapa puta za usklađivanje s relevantnim *acquisem* EU. Potrebno je uložiti značajne napore kako bi se uspostavio odgovarajući institucionalni okvir, uključujući e-vlade i nacionalne kontaktne tačke koje pomažu građanima u zahtjevima za priznavanje njihovih stručnih kvalifikacija. Bosna i Hercegovina treba da uspostavi listu regulisanih profesija.

Poglavlje 4: Slobodno kretanje kapitala

U EU mora postojati mogućnost kretanja kapitala i investicija bez ograničenja, sa zajedničkim pravilima za prekogranična plaćanja. Banke i drugi privredni subjekti primjenjuju određena pravila u podršci borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Bosna i Hercegovina je **umjereno pripremljena** u oblasti slobodnog kretanja kapitala. **Nije bilo napretka** u usklađivanju s *acquisem* EU u oblasti slobodnog kretanja kapitala. Prošlogodišnje preporuke nisu realizovane i ostaju na snazi.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- smanjiti velike administrativne zahtjeve za kratkoročne kapitalne transakcije i izmijeniti zakone kako bi se ispunile obaveze iz SSP-a u slučajevima kada građani EU kupuju nekretnine;
- hitno usvojiti novi zakon o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma, uključujući cjelodržavni, centralni registar informacija o stvarnom vlasništvu za pravna i fizička lica i registar informacija o stvarnom vlasništvu za pravne aranžamane, u skladu s *acquisem* EU;
- usvojiti propise usklađene s Direktivom o platnim uslugama II, Direktivom o elektronskom novcu II i SEPA Uredbom.

Što se tiče **kretanja kapitala i plaćanja**, BiH i dalje primjenjuje potpunu konvertibilnost tekućeg poslovanja. Dugoročne kapitalne transakcije uglavnom su liberalizovane, ali ostaju restrikcije za kratkoročne kapitalne transakcije, uključujući finansijske kredite i zajmove koje rezidenti daju nerezidentima, i plaćanja premija životnog osiguranja koje rezidenti plaćaju nerezidentima. Pravila za ulaganja koja važe za institucionalne investitore podliježu ograničenjima na ulaganja u stranim vrijednosnim papirima. Pored toga, rezidenti mogu otvoriti i imati devizni račun u inostranstvu samo na ograničen vremenski period, u posebnim slučajevima propisanim zakonom i samo nakon dobijanja prethodnog odobrenja Ministarstva finansija.

Entitetski zakoni o stranim ulaganjima i dalje propisuju dozvoljeni maksimum od najviše 49% stranog vlasništva za društva koja posluju u oblasti medija i vojne industrije, osim ako postoji opravdani interes, te u tom slučaju entitetska vlada može donijeti odluku da udio stranog ulagača može premašiti 49% osnivačkog kapitala.

Zakon o politici direktnih stranih ulaganja na državnom nivou ne predviđa ravnopravan tretman stranih i domaćih fizičkih lica u sticanju nekretnina. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) traži od Bosne i Hercegovine da prilagodi svoje zakone o kupovini nekretnina kako bi građani EU od 2021. godine bili tretirani na isti način kao i građani Bosne i Hercegovine. Međutim, Bosna i Hercegovina još uvijek kasni sa ovom obavezom, s obzirom da mogućnost stranih fizičkih lica, uključujući građane EU, da kupe nekretnine zavisi od režima koji prema državljanima Bosne i Hercegovine primjenjuju njihove zemlje porijekla (reciprocitet) ili od bilateralnog sporazuma. Osim toga, poljoprivredno zemljište ne može biti u vlasništvu stranih fizičkih i pravnih lica.

Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBH) upravlja modernim **platnim sistemom** od uvođenja novog žirokliring sistema 2019. godine. Iako od sredine 2020. godine sve banke u zemlji imaju potrebne tehničke specifikacije za plaćanja u Jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA), BiH treba da usvoji zakone usklađene sa relevantnim *acquisem* (Direktiva o platnim uslugama II, Direktiva o elektronskom novcu II, i SEPA Uredba) kako bi mogla da se priključi SEPA šemama za zajednice banaka ili finansijskih institucija izvan Evropskog ekonomskog prostora.

Platne usluge trebaju se dodatno liberalizirati i modernizirati kako bi koristile postojećim i novim akterima na tržištu. Sistem bi, osim za banke, trebao biti otvoren i drugim operatorima, uključujući institucije za elektronski novac. Nijedna institucija za elektronski novac do sada nije dobila licencu ni u jednom od entiteta.

Bosna i Hercegovina treba da usvoji novi zakon o **borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma** u skladu s međunarodnim standardima, i da ga dodatno uskladi s *acquisem* EU o borbi protiv pranja novca i borbi protiv finansiranja terorizma. Novi zakon bi naročito trebao pokriti zahtjeve dubinske analize klijenata, prijavljivanje sumnjivih transakcija i transparentnost stvarnog vlasništva. Bosna i Hercegovina treba nastaviti poboljšavati svoj okvir borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma, uključujući i uvođenje registra informacija o stvarnom vlasništvu pravnih lica i registra informacija o stvarnom vlasništvu za pravne aranžmane, u skladu s *acquisem* EU. Aktivnosti predviđene akcionim planom za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma je potrebno provesti bez daljeg odgađanja. Evaluatori Moneyvala će posjetiti Bosnu i Hercegovinu u februaru 2024. godine, te će ocijeniti okvir borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kako bi završili Izvještaj o međusobnoj evaluaciji, peti krug. Rizik da se Bosna i Hercegovina nađe na listi Radne grupe za finansijske aktivnosti (FATF) i dalje postoji, a osim toga, nije dostavljena evidencija o istragama, krivičnim gonjenjima i pravosnažnim sudskim presudama.

Bosna i Hercegovina stoga treba da popravi svoje rezultate u finansijskim istragama, krivičnom gonjenju i donošenju presuda za krivična djela povezana s njima, da dosljednije koristi zakonske odredbe o konfiskaciji imovine; te da osnuje kancelariju za upravljanje oduzetom imovinom. Još nisu provedene preventivne mjere, ni nadzorne aktivnosti i sankcije u slučaju kršenja - naročito u nefinansijskom sektoru.

Poglavlje 6: Pravo privrednih društava

EU ima zajednička pravila o uspostavljanju, registraciji i zahtjevima za objavljivanjem podataka o preduzećima, pored komplementarnih pravila za računovodstveno i finansijsko izvještavanje te zakonsku reviziju.

Bosna i Hercegovina ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti prava privrednih društava, korporativnog računovodstva i revizije. **Nije bilo napretka** u ovoj oblasti. Potrebno je uložiti dodatne napore na usklađivanju propisa s *acquisem* EU o pravu privrednih društava, računovodstvu i nefinansijskom izvještavanju. Nije izvršeno usklađivanje sa zahtjevima prava privrednih društava u cijeloj zemlji, a različiti regionalni registri privrednih društava djeluju nezavisno i bez ikakve komunikacije ili koordinacije između njih. Još uvijek ne postoji jedno tijelo za cijelu zemlju za nadzor nad ovlaštenim revizorima. Nije se postupalo po preporukama Komisije iz prošle godine i one vrijede i dalje.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- finalizirati reviziju postojećih propisa u oblasti prava privrednih društava kako bi se identifikovale potrebne izmjene i dopune radi daljeg usklađivanja s *acquisem*;
- unaprijediti povezanost i koordinaciju registara privrednih društava između entiteta i Brčko distrikta;
- revidirati postojeće propise u oblasti računovodstva, transparentnosti i zakonske revizije kako bi se identifikovale izmjene i dopune zakona potrebne za usklađivanje s *acquisem*.

Što se tiče **prava privrednih društava i korporativnog upravljanja**, Bosna i Hercegovina je u ograničenom obimu uskladila propise s *acquisem* EU. Potrebno je revidirati postojeće zakonodavstvo kako bi se utvrdile izmjene i dopune potrebne za usklađivanje prava privrednih društava u cijeloj zemlji. Različiti nezavisni registri privrednih društava između entiteta i Brčko distrikta nisu povezani i nije uspostavljen način koordinacije. Zbog nedostatka koordinacije, postoje različiti zahtjevi za osnivanje i upravljanje privrednim društvima između entiteta. Privredna društva se moraju registrovati nekoliko puta kako bi mogla poslovati u cijeloj zemlji, što nije u skladu s *acquisem* EU o pravu privrednih društava. Potrebno je dodatno usklađivanje

s Direktivom o korištenju digitalnih alata i Direktivom o prekograničnom poslovanju (spajanja, podjele, konverzije), te usklađivanje sa pravilima o pravima dioničara, uključujući ohrabrivanje dugoročnog angažmana dioničara (Direktiva o pravima dioničara) i ravnopravnost polova u upravnim odborima.

Zakonodavstvo o **korporativnom računovodstvu** i dalje je djelomično usklađeno s *acquisem* EU. BiH treba uskladiti svoj zakonski okvir s *acquisem* EU o korporativnom izvještavanju u pogledu financijskih i nefinancijskih informacija, te zahtjeva transparentnosti za uvrštena privredna društva. Također se mora uskladiti s najnovijom *acquisem* EU o korporativnom izvještavanju o održivosti. Komisija za računovodstvo i reviziju Bosne i Hercegovine djeluje kao stručno tijelo nadležno za računovodstvene i revizijske standarde, prateća uputstva i prakse. Odgovarajući zakoni u entitetima i u Brčko distriktu propisuju korištenje Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja (IFRS) za godišnje i konsolidovane računovodstvene izvještaje svih pravnih lica. Republika Srpska je u decembru 2022. godine izmijenila Zakon o računovodstvu i reviziji u pogledu dopunskih financijskih izvještaja i dvojnog knjigovodstva. Federacija BiH je izmijenila nekoliko pravilnika vezanih za Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH. Bosna i Hercegovina još uvijek treba da odredi, u skladu sa zahtjevima *acquisa* EU, jedno nadzorno tijelo sa ovlaštenjem za cijelu zemlju koje će biti odgovorno za nadzor ovlaštenih revizora.

Poglavlje 7: Pravo intelektualnog vlasništva

EU ima usklađene propise za pravnu zaštitu prava intelektualnog vlasništva (IPR), autorskih i srodnih prava. Propisi za pravnu zaštitu prava intelektualnog vlasništva obuhvataju, na primjer, patente i žigove, dizajn, biotehnoške izume i lijekove. Propisi za pravnu zaštitu autorskih i srodnih prava obuhvataju, na primjer, knjige, filmove, softvere i emitovanje.

Bosna i Hercegovina je **umjereno pripremljena** u oblasti prava intelektualnog vlasništva. **Nije bilo napretka** u ovoj oblasti. Potrebno je uložiti značajne napore na usklađivanju zakonodavstva, posebno u cilju unapređenja provedbe i koordinacije. Strategija intelektualnog vlasništva za period 2022-2026 još uvijek nije usvojena. Nije se postupalo po preporukama iz prošle godine i one vrijede i dalje.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- usvojiti i provesti strategiju intelektualnog vlasništva za period 2022-2026 i provesti strategiju za provedbu prava intelektualnog vlasništva;
- dodatno uskladiti pravni okvir o autorskom i srodnim pravima s *acquisem* EU i izmijeniti Zakon o patentima;
- poduzeti korake u cilju unapređenja koordinacije i kapaciteta institucija za izradu politika za provedbu prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva.

Pravni okvir o **autorskim i srodnim pravima** je umjereno usklađen s *acquisem* EU. Potrebno je revidirati odredbe u oblasti djela siročadi i kolektivnom ostvarivanju prava radi usklađivanja s *acquisem* EU. Ne postoji strategija o intelektualnom vlasništvu. Autorska djela i srodna prava deponovana su i registrovana u Institutu za intelektualno vlasništvo BiH. Šest organizacija u BiH je ovlašteno za kolektivno upravljanje autorskim i srodnim pravima. Još uvijek nije usvojena Strategija intelektualnog vlasništva za period 2022-2026.

Pravni okvir u oblasti **prava industrijskog vlasništva** je djelimično usklađen s *acquisem* EU. Potrebno je dodatno usklađivanje u većini oblasti, a posebno u oblasti patenata, žigova i poslovnih tajni, ali i topografije poluprovodničkih proizvoda i industrijskog dizajna. Bosna i Hercegovina je pristupila relevantnim multilateralnim konvencijama, kao što to nalaže SSP,

osim Evropskoj konvenciji o patentima. Za pristupanje ovoj konvenciji, BiH treba da usvoji relevantne izmjene i dopune Zakona o patentima.

Kada je riječ o **provedbi**, Uprava za indirektno oporezivanje je u izvještajnom periodu dobila 79 zahtjeva za carinske mjere po osnovi zaštićenih robnih žigova, dizajna i jedan zbog prekršaja u odnosu na oznaku geografskog porijekla. Donijela je 82 odluke o privremenom povlačenju i pljenidbi robe (u poređenju sa 113 zahtjeva i 114 odluka u prethodnom izvještajnom periodu). Državna agencija za istrage i zaštitu provela je istrage u 40 slučajeva, od kojih je 13 zatvoreno.

Upravni i pravosudni kapaciteti institucija za provedbu prava intelektualnog vlasništva još su nedovoljni i treba ojačati njihovu saradnju. Tijelo za koordinaciju je uspostavljeno 2021. godine i čine ga predstavnici institucija za provedbu sa svih nivoa vlasti. Tijelo je održalo dvije sjednice od svog osnivanja i još uvijek nema dovoljno osoblja. Postojeću Strategiju za provedbu prava intelektualnog vlasništva Bosne i Hercegovine i dalje treba implementirati. Država još uvijek nema pouzdan sistem za prikupljanje, analizu i razmjenu podataka između različitih institucija za provedbu. Potrebno je poduzeti korake kako bi se podigla svijest poslovnih subjekata i potrošača generalno o pravu intelektualnog vlasništva, kao i o sprečavanju krivotvorenja i piratstva. Tužiocima, sudijama i sudskim vijećima koji postupaju u predmetima povrede prava nisu dovoljno specijalizovani u pogledu propisa koji se odnose na prava intelektualnog vlasništva kako bi mogli efikasno i dosljedno voditi takve predmete.

Poglavlje 8: Politika konkurencije

Pravila EU štite slobodnu konkurenciju. Ona uključuju antimonopolska pravila protiv restriktivnih sporazuma između preduzeća i zloupotrebe dominantnog položaja, te uključuju i pravila o koncentracijama među preduzećima koja bi znatno ometala efikasnu konkurenciju. Pravila EU također utvrđuju sistem kontrole državne pomoći. Vlastima je dopuštena dodjela državne pomoći samo u slučaju da su ispunjeni ograničavajući uslovi, s ciljem sprečavanja narušavanja konkurencije.

Bosna i Hercegovina ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti politike konkurencije. **Nije postignut napredak** u ovoj oblasti. Bosna i Hercegovina nije preduzela nikakve korake ka ukidanju svih postupaka odlučivanja i veta u Konkurencijskom vijeću i Vijeću za državnu pomoć zasnovanih na etničkom principu, a prema ključnim prioritetima iz Mišljenja Komisije. Bosna i Hercegovina treba dodatno uskladiti svoje provedbene propise u oblasti državne pomoći s *acquisem* EU. Nije se postupalo po preporukama iz prošle godine i one vrijede i dalje.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- izmijeniti Zakon o konkurenciji i Zakon o državnoj pomoći kako bi se revidirale procedure glasanja u skladu s Mišljenjem Evropske komisije;
- unaprijediti rezultate provedbe propisa Vijeća za državnu pomoć tako što će osigurati da tijela koja dodjeljuju pomoć dostavljaju *ex ante* obavještenja o mjerama državne pomoći;
- u skladu sa odredbama SSP-a, osigurati da Vijeće za državnu pomoć djeluje nezavisno i da postojeće programe pomoći, uvedene prije osnivanja Vijeća za državnu pomoć, uskladi s *acquisem* EU.

Antitrustovi i spajanja

Zakonodavni okvir o antitrustovima i spajanjima uglavnom je usklađen s *acquisem* EU. Zakon o konkurenciji Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri odražava odredbe o ograničavajućim sporazumima i zloupotrebi dominantnog položaja iz ugovora EU. Potrebno ga je dodatno uskladiti s najnovijim *acquisem* EU, uključujući provedbene propise.

Što se tiče **institucionalnog okvira**, funkcionisanje Konkurencijskog vijeća još uvijek značajno otežavaju kratki procesni rokovi i procedure odlučivanja zasnovane na etničkom principu, u skladu sa kojima najmanje jedan predstavnik svakog od konstitutivnih naroda mora podržati odluke kako bi imale pravni učinak. Zakon o konkurenciji treba izmijeniti i dopuniti, prije svega da bi se revidirale takve procedure glasanja u skladu s Mišljenjem Evropske komisije.

Kada su u pitanju **provedbeni kapaciteti**, Konkurencijsko vijeće je sastavljeno od šest članova, kojima podršku u radu pruža 20 zaposlenih. Nivo stručnosti zaposlenih treba dodatno unaprijediti i podržati odgovarajućom obukom.

Što se tiče **provedbe**, Konkurencijsko vijeće je u 2022. godini donijelo 35 odluka, uključujući dvije odluke o zabranjenim sporazumima, tri o zloupotrebi dominantnog položaja i 12 kojima se dozvoljavaju koncentracije. Izdato je 18 stručnih mišljenja i izrečene su tri kazne u iznosu od 155 000 EUR. Konkurencijsko vijeće treba jačati provedbu pravila o konkurenciji, jer je uticaj provedbe ovih pravila ograničen, a kazne su zanemarljive. U izvještajnom periodu nije izvršena nijedna iznenadna pretraga. Program oslobađanja ili ublažavanja kazne za kompanije koje pružaju informacije o slučajevima kartela nikada nije korišten. Konkurencijsko vijeće treba provoditi više inspekcija na terenu i podizati svijest o svom programu oslobađanja ili ublažavanja kazne i spajanjima, određivanjem korektivnih mjera gdje je to potrebno. Kapaciteti pravosuđa za rješavanje složenih predmeta konkurencije se poboljšavaju i treba ih dodatno ojačati. Kada je u pitanju zagovaranje, Konkurencijsko vijeće treba da provodi istraživanja tržišta radi boljeg razumijevanja konkurencije u ključnim sektorima, otkrivanja izvora problema konkurencije i identifikovanja rješenja. U cilju rješavanja nepoštene tržišne konkurencije, Konkurencijsko vijeće treba povećati saradnju s drugim regulatornim tijelima, poput Agencije za javne nabavke i Ureda za razmatranje žalbi.

Državna pomoć

Zakonodavni okvir o državnoj pomoći, uključujući i Zakon o sistemu državne pomoći, djelomično je usklađen s *acquisem* EU i odredbama SSP-a. Provedbeno zakonodavstvo nije ravnomjerno razvijeno u cijeloj zemlji i potrebno ga je uskladiti s *acquisem* EU, uključujući *de minimis* pomoć i usluge od opšteg ekonomskog interesa. Mapa regionalne pomoći još nije izrađena, a postojeći programi pomoći nisu usklađeni s *acquisem* EU o državnoj pomoći prema pravilima i rokovima iz SSP-a.

Što se tiče **institucionalnog okvira**, Vijeće za državnu pomoć je nadležno za dosljednu primjenu Zakona o sistemu državne pomoći. Sastoji se od osam članova koje imenuje Vijeće ministara BiH i vlade entiteta i Brčko distrikta BiH. Kao u slučaju Konkurencijskog vijeća, funkcionisanje Vijeća za državnu pomoć značajno je otežano procedurama odlučivanja zasnovanim na etničkom principu, prema kojima odluke Vijeća moraju imati podršku najmanje jednog člana iz svakog konstitutivnog naroda da bi imale pravni učinak. Zakon o državnoj pomoći treba izmijeniti i dopuniti, prije svega da bi se revidirale procedure glasanja u skladu s Mišljenjem Evropske komisije. Mandat članova Vijeća za državnu pomoć iz Republike Srpske istekao je 2020. godine, a iz Federacije BiH i sa državnog nivoa 2021. godine. Još uvijek se čeka da nadležni organi imenuju nove članove.

Provedbeni kapaciteti Vijeća za državnu pomoć nisu dovoljni. Sa samo šest zaposlenih, sekretarijat Vijeća nije u mogućnosti da izvršava svoje zadatke. Nadalje, kapacitete treba razviti kroz odgovarajuću obuku.

Što se tiče **provedbe**, Vijeće za državnu pomoć je donijelo šest odluka u izvještajnom periodu. Većinu mjera državne pomoći donose organi koji dodjeljuju državnu pomoć prije nego što ih prijave Vijeću i prije nego što ih ono odobri. Bosna i Hercegovina treba osigurati

transparentnost svih mjera državne pomoći. Vijeće za državnu pomoć treba nastaviti s praćenjem provedbe pravila o državnoj pomoći u velikim projektima koji se provode u saradnji s trećim zemljama.

Liberalizacija

Što se tiče **liberalizacije**, Zakon o konkurenciji i Zakon o državnoj pomoći primjenjuju se na javna preduzeća i preduzeća sa posebnim ili ekskluzivnim pravima. Bosna i Hercegovina treba pokazati da se ova pravila provode. Pravila o finansiranju usluga od opšteg ekonomskog interesa nisu u potpunosti usklađena s *acquisem* EU.

Poglavlje 9: Finansijske usluge

Pravila EU imaju za cilj osigurati pravičnu konkurenciju i stabilnost finansijskih institucija, odnosno bankarstva, osiguranja, dopunskih penzija, investicijskih usluga i tržišta vrijednosnih papira. Navedeno uključuje pravila o odobrenju, radu i nadzoru tih institucija.

Bosna i Hercegovina je **između određenog i umjerenog nivoa pripremljenosti** u oblasti finansijskih usluga. **Nije bilo napretka** u provođenju prošlogodišnjih preporuka. Potrebno je preduzeti dalje korake kako bi se značajno unaprijedila koordinacija u nadzoru i sprovođenju unutar sektora. Sveukupni nivo pripremljenosti na tržištu vrijednosnih papira i dalje je nizak.

Prošlogodišnje preporuke u velikoj mjeri još vrijede. U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

- unaprijediti saradnju u oblasti finansijske stabilnosti između svih aktera putem Memoranduma o razumijevanju;
- ojačati okvir za sanaciju banaka izmjenama i dopunama entitetskih zakona o bankama i zakona o osiguranju depozita kako bi se omogućilo stvaranje fonda za finansijsku stabilnost;
- pokazati da je došlo do poboljšanja u koordinaciji između korektivnih i izvršnih ovlaštenja nadzornih organa, uključujući agencije za bankarstvo.

Što se tiče **banaka i finansijskih konglomerata**, bankarski sektor izgleda adekvatno kapitalizovan i likvidan. Ukupna stopa adekvatnosti kapitala na kraju 2022. godine iznosila je 19.6%, što je znatno iznad regulatornog minimuma od 12%. Međutim, rascjepkano tržište i dalje je prepreka za umjerenu profitabilnost bankarskog sektora. Postoje strategije za provođenje Basela III.

U septembru 2022. i aprilu 2023. godine, agencije za bankarstvo donijele su odluke o privremenim mjerama za smanjenje rizika od povećanja kamatnih stopa i ograničavanje izloženosti banaka. Cilj ovih privremenih mjera bio je uvesti dodatna pravila za očekivane kreditne gubitke i kompenzovati posljedice potencijalno značajnog povećanja iznosa otplate duga. Finansijska stabilnost će se morati pomno pratiti, uključujući i putem češćih sastanaka Stalnog odbora za finansijsku stabilnost koji uključuje Centralnu banku BiH, ministarstva finansija na državnom i entitetskom nivou, entitetske agencije za bankarstvo i Agenciju za osiguranje depozita.

Rascjepkanost institucionalnog i regulatornog uređenja nastavlja da otežava efektivan nadzor banaka. Stalni odbor za finansijsku stabilnost se nije sastao tokom izvještajnog perioda, što stvara zabrinutost u vezi sa koordinacijom i regularnošću praćenja finansijske stabilnosti. Kako bi osigurala finansijsku stabilnost, Bosna i Hercegovina treba unaprijediti saradnju između agencija za bankarstvo, Centralne banke BiH, Agencije za osiguranje depozita i nadležnih

ministarstava (memorandum o razumijevanju u tu svrhu još uvijek nije potpisan), te usvojiti zajedničku metodologiju za određivanje sistemski važnih banaka.

Šema osiguranja depozita je operativna, ali iznos osiguranih depozita (povećan na 35 800 EUR u novembru 2022. godine) i dalje je ispod zahtjeva *acquisa* EU. Iako provedba Zakona o osiguranju depozita jača povjerenje deponenata i trebala bi spriječiti navalu klijenata u banke, potrebno je uspostaviti okvir za sanaciju banaka, kako bi se omogućilo uspostavljanje jedinstvenog fonda za finansijsku stabilnost koji bi mogao omogućiti restrukturiranje banaka i obezbijediti dovoljnu likvidnost. Ovo je veliki nedostatak jer, bez takvog fonda, sigurnosna mreža finansijskog sektora i dalje nije adekvatno spremna da se nosi s potencijalnim bankrotom koji, za razliku od slučaja podružnica Sberbanke u martu 2022. godine, možda neće biti brzo riješen promjenom vlasništva.

Nastavak provedbe metodologije za postupak nadzorne provjere (SREP) omogućio je identifikaciju rizika i korektivne mjere za pojedine banke. Da bi bio potpun, pravni okvir mora posebno ojačati korektivne i izvršne ovlasti supervizora i uvesti konsolidovani nadzor bankarskih grupa u entitetima.

Odnos nekvalitetnih kredita opao je na 4,7% neotplaćenog kreditnog portfolija na kraju 2022. godine. Međutim, potrebno je smanjiti institucionalne i pravne prepreke u cilju brzog i efikasnog prevazilaženja.

Što se tiče **osiguranja i strukovnih penzija**, nije postignut napredak u usklađivanju entitetskih propisa o obaveznom osiguranju vozila kako bi se osigurao cjelodržavni harmonizovani pristup liberalizaciji tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini.

Na entitetskom nivou poduzeti su određeni pripremni koraci za prelazak na regulatorni okvir zasnovan na Solventnosti II. Agencija za osiguranje BiH treba finalizirati analizu usklađenosti entitetskih zakona s Direktivom Solventnost II. Federacija BiH je odgodila primjenu Međunarodnog standarda finansijskog izvještavanja 17 (MSFI 17) za januar 2026. godine zbog niskog nivoa spremnosti osiguravajućih društava, zbog čega je formirana radna grupa za pripremu implementacije. Nije ostvaren napredak u pogledu dobrovoljnih penzija.

Potrebno je izvršiti usklađivanje s *acquisem* koji reguliše finansijski nadzor institucija za strukovno penziono osiguranje.

Nije postignut napredak u pogledu **infrastrukture finansijskog tržišta**. Zakonodavstvo nije u skladu s *acquisem* EU.

Regulatorni okvir za **tržišta vrijednosnih papira i investicione usluge** je u nadležnosti entiteta. Oba entiteta imaju regulatora tržišta vrijednosnih papira (komisije za vrijednosne papire) i namjenski, iako neusklađen, pravni okvir za tržište vrijednosnih papira i investicione fondove.

Što se tiče **sektora investicijskih fondova**, postignut je određen napredak u usklađivanju s Direktivom 2011/61/EU o upraviteljima alternativnih investicijskih fondova i Direktivom 2009/65/EZ za zajednička ulaganja u prenosive vrijednosne papire (UCITS). Ministarstvo finansija je usvojilo prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o investicijskim fondovima. Potrebno je poboljšati koordinaciju između entiteta kako bi se osiguralo dosljedno usklađivanje s ključnim oblastima *acquisa* EU o tržištu vrijednosnih papira, kao što su pravila o manipulaciji i zloupotrebi na tržištu. Entitetske komisije za vrijednosne papire su u potpunosti operativne i održavaju mjesečne sjednice.

Što se tiče **digitalizacije finansijskih usluga**, prisutnost novih fintech preduzeća marginalna je u poređenju s tradicionalnim bankama, koje se smatraju glavnim finansijskim institucijama

za korištenje digitalnih financijskih tehnologija. Oko 80% izvršenih plaćanja vrši se u gotovini, zbog nedostatka povjerenja potrošača u online plaćanja, visokih naknada za kreditne kartice i neadekvatnog zakonodavstva koje bi pružiocima usluga platnog prometa omogućilo ulazak na tržište. Bankarskim sektorom u Bosni i Hercegovini dominira strani kapital i omogućen je transfer znanja i rješenja. Međutim, bez zakonodavnog i regulatornog okvira za digitalni identitet, banke mogu ponuditi samo hibridna rješenja, odnosno korištenje digitalnih rješenja i tehnologije do nivoa koji taj okvir dozvoljava. Većina banaka u Bosni i Hercegovini je već digitalizovala određene procese i uvela principe održivosti u svoje svakodnevno poslovanje i kreditnu analizu, ali dalji razvoj zavisi od sveobuhvatne reforme.

Što se tiče **održivog finansiranja**, upravljanje i praćenje rizika povezanih s klimatskim promjenama i okolišem u bankarskom sektoru uključeni su u Strateške prioritete za period 2023-2025. Time je predviđen niz konkretnih mjera koje treba provesti u području procjene rizika, nadzora i međunarodne saradnje, kao i uspostavljanje pravila za upravljanje rizicima povezanih s klimatskim promjenama i okolišem. Bosna i Hercegovina treba osigurati potpunu provedbu ovih Strateških prioriteta i ostvariti dalji napredak u pogledu integracije razmatranja održivosti u svoj regulatorni finansijski okvir.

Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja

Pravila EU štite ekonomske interese potrošača i u vezi sa sigurnosti proizvoda, opasnim imitacijama i odgovornosti za neispravne proizvode. EU također osigurava visoke zajedničke standarde za kontrolu duhana, krvi, tkiva, ćelija i organa i lijekova za ljudsku i životinjsku upotrebu. EU također ima pravila za poštivanje prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti, te u pripremi i odgovoru na prekogranične zdravstvene rizike, uključujući prenosive bolesti.

Bosna i Hercegovina je u **ranj fazi pripremljenosti** u oblasti zaštite potrošača i javnog zdravlja. **Nije postignut nikakav napredak** u ovoj oblasti – nijedna prošlogodišnja preporuka nije provedena, tako da i dalje ostaju na snazi. Propisi o ozbiljnim prekograničnim zdravstvenim prijetnjama, uključujući zarazne bolesti, još uvijek nisu usklađeni s *acquisem* EU na svim nivoima vlasti.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba:

- na svim nivoima usvojiti propise o zabrani pušenja na javnim mjestima u skladu s *acquisem* EU, ratificirati protokol o sprečavanju nezakonite trgovine duhanskim proizvodima i početi provoditi obje mjere;
- dodatno uskladiti svoje propise s propisima EU o tvarima ljudskog porijekla i lijekovima za primjenu kod ljudi, te uspostaviti sistem nadzora u ovoj oblasti u cilju osiguranja efikasne koordinacije u cijeloj zemlji;
- dodatno uskladiti državni Zakon o zaštiti potrošača i sigurnosti proizvoda s *acquisem* EU.

Zaštita potrošača

U pogledu **horizontalnih aspekata**, državni Zakon o **zaštiti potrošača** je usvojen 2006. godine i sada je veoma zastario. Potrebno ga je hitno uskladiti s najnovijim *acquisem* EU kako bi se brzo odgovorilo na pitanja koja se tiču digitalnih tržišta koja se brzo mijenjaju, te pitanja rizika od nejednake zaštite potrošača u entitetima. Zakonodavni okvir u oblasti potrošačkih kredita i trgovanjem finansijskim uslugama na daljinu također nije usklađen s *acquisem* EU. Ured Ombudsmana za zaštitu potrošača nije dostavio podatke o rješenjima donijetim u 2022. godini.

Zakonodavni okvir u oblasti **sigurnosti proizvoda** još uvijek nije usklađen s *acquisem* EU. Agencija za nadzor nad tržištem i inspeksijska tijela entiteta i Brčko distrikta su u izvještajnom

periodu izvršili 221 kontrolu u okviru proaktivnog nadzora, a 14 je pokrenuto u okviru reaktivnog nadzora. Provedeno je ukupno 189 kontrola modela proizvoda, 3 906 nesigurnih proizvoda je povučeno s tržišta (od čega su 2 313 uništena), a 8 612 proizvoda je usklađeno sa sigurnosnim zahtjevima.

Javno zdravstvo

U pogledu **horizontalnih aspekata** nije bilo napretka u izradi strategije razvoja zdravstva na državnom nivou niti u Brčko distriktu. Na državnom nivou ne postoji strategija informisanja o zdravlju i nije postignut napredak u **e-zdravstvu**, niti u integrisanom zdravstvenom informacionom sistemu.

Što se tiče politika **kontrole duhana**, propisi na nivou entiteta i Brčko distrikta nisu usklađeni s odgovarajućim *acquisem* EU. Zakon o kontroli duhana Federacije BiH stupio je na snagu u maju 2023. godine. Njime se reguliše upotreba, reklamiranje, aromatzacija i pakovanje duhana i ostalih proizvoda za pušenje. Ipak, ovaj zakon predviđa značajne izuzetke, tako da će vjerovatno imati ograničen uticaj, posebno na pušenje u zatvorenom prostoru u javnim i komercijalnim prostorijama. Iako je Bosna i Hercegovina potpisnica Okvirne konvencije o kontroli duhana Svjetske zdravstvene organizacije, ne provodi je u potpunosti zbog nedostatka sistematskog praćenja, a još uvijek nije ratifikovala protokol za sprečavanje nezakonite trgovine duhanskim proizvodima.

Zakonski okvir kojim se uređuju pitanja **krvi, tkiva, ćelija i organa** na nivou entiteta i Brčko distrikta još uvijek nije usklađen s *acquisem* EU. Pravni okvir o biomedicinski potpomognutoj oplodnji je i dalje fragmentisan tako da se ne može reći da je usklađen s *acquisem* EU u cijeloj zemlji. Bosna i Hercegovina nema potrebne administrativne kapacitete kako bi ispunila zahtjeve utvrđene u *acquisu* EU o transplantaciji ljudskih organa, tkiva i ćelija. Entiteti su uspostavili zavode za transfuzijsku medicinu, a programi transplantacije su organizovani na entitetskom nivou uz vrlo ograničenu međusobnu saradnju. Nije bilo napretka u uspostavi sistema nadzora na državnom nivou kako bi se osigurala efikasna koordinacija u cijeloj zemlji.

Propisi o **ozbiljnim prekograničnim prijetnjama zdravlju, uključujući zarazne bolesti**, još uvijek nisu usklađeni s *acquisem* EU na svim nivoima vlasti. Bosna i Hercegovina treba ojačati koordinaciju između entiteta i državnog nivoa u oblasti nadzora i odgovora na zarazne bolesti. Učešće Bosne i Hercegovine u tehničkim aktivnostima Evropskog centra za kontrolu i prevenciju bolesti (ECDC) je i dalje ograničeno i BiH još uvijek nije učestvovala u procjeni ECDC-a o statusu zaraznih bolesti.

Uvedene su mjere za promovisanje zdravog načina života u vezi sa prevencijom **nezaraznih bolesti** i djelimično ih provode nadležne institucije entiteta i Brčko distrikta. Što se tiče **skrininga za rak**, Bosna i Hercegovina još uvijek nema cjelodržavni plan kontrole raka niti program ranog otkrivanja, a Federacija BiH nema sistematske registre oboljelih od raka ili programe skrininga za liječenje raka, zbog zakonodavnih problema i ograničenih finansijskih kapaciteta. Oba entiteta imaju registre oboljelih od raka. U Republici Srpskoj postoji program ranog otkrivanja raka. Brčko distrikt nema registar niti programe ranog otkrivanja.

Bosna i Hercegovina ima 74 centra za **mentalno zdravlje** s multisektorskim timovima u zajednicama, a neki od njih imaju dodatne specijaliste. Specijalna forenzička psihijatrijska bolnica pruža liječenje forenzičkim pacijentima iz cijele zemlje. Kada su u pitanju preventivne mjere, provodile su se aktivnosti uz učešće nevladinih organizacija u cilju smanjenja **alkoholizma** i prevencije alkoholom izazvanih poremećaja. Preventivne mjere za suzbijanje **zloupotrebe droga** i smanjenje njihovog štetnog dejstva se ne provode na sistematičan način, iako se neke provode kroz edukaciju i aktivnosti nevladinih organizacija. Ne postoji sistematski

pristup rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji, a relevantni programi su neujednačeni u različitim dijelovima zemlje.

U septembru 2022. godine, Republika Srpska je proširila obim zdravstvenog osiguranja i povećala pokrivenost tog osiguranja uvođenjem prava na zdravstvenu zaštitu i prava na naknadu plate zbog zdravstvene nesposobnosti.

U pogledu **nejednakosti u zdravstvenoj zaštiti**, pristup zdravstvenoj zaštiti svim građanima je i dalje ključni problem, iako zakoni propisuju da pristup zdravstvenoj zaštiti treba da bude jednak za sve. Jedan od ključnih reformskih prioriteta Bosne i Hercegovine je osiguravanje kvalitetne i dostupne javne zdravstvene zaštite za sve, uključujući marginalizovane grupe. Romi imaju pristup zdravstvenim uslugama samo ako su prijavljeni u zavodima za zapošljavanje ili obrazovanje, što znači da većina Roma nema zdravstveno osiguranje. Prepreke u pogledu mobilnosti pacijenata između različitih entiteta ili kantona i dalje postoje i pokazuju svu složenost i neefikasnost sistema. Ovo pitanje se treba riješiti i uskladiti s *acquisem* EU. Žene i djevojke se suočavaju s problemima zdravstvene zaštite između ostalog i zbog nedostatka zdravstvenog osiguranja, te loše organizovanih usluga vezanih za spolno i reproduktivno zdravlje. To posebno pogađa žene iz marginalizovanih grupa (uključujući Romkinje, žene iz ruralnih područja, žene s invaliditetom), kroz nesrazmjerni nedostatak pristupa zdravstvenoj zaštiti. Žene i djevojke su u većoj mjeri bile pogođene pandemijom COVID-19 u odnosu na muškarce, posebno zbog toga što su bile najizloženije pandemiji, te zbog toga što su ostale bez posla u djelatnostima vezanim za zaštitu, ugostiteljstvo i usluge. Bosna i Hercegovina i dalje treba poduzeti konkretne korake kako bi uključila rodne perspektive u planiranje i provedbu mjera pomoći i oporavka u slučaju zdravstvene krize. Bosna i Hercegovina treba poboljšati uslove u bolnicama i porodilištima i zabraniti nasilje nad porodicama u skladu sa svojim obavezama iz Istanbulske konvencije. Iako je došlo do poboljšanja u rješavanju pitanja rodno zasnovanog nasilja, Bosna i Hercegovina još uvijek treba izvršiti značajna ulaganja u razvoj svojih mehanizama multisektorskog odgovora, uključujući zdravstvene ustanove, za žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući seksualno nasilje. Bosna i Hercegovina treba nastaviti s usklađivanjem naknada za zdravstvenu zaštitu, porodijsko odsustvo, porodijsko odsustvo za oca i roditeljsko odsustvo, te osigurati da žene, uključujući žene iz marginalizovanih grupa, imaju jednak pristup zdravstvenom osiguranju i uslugama (*vidjeti Poglavlje 19*).

Što se tiče **lijekova za ljudsku upotrebu i medicinskih sredstava**, državna Agencija za lijekove i medicinska sredstva (ALMBiH) je regulatorno tijelo zaduženo da osigura funkcionalan, koordinisan i jedinstven sistem regulacije lijekova i medicinskih sredstava, da nadzire jedinstveno tržište ovih proizvoda i obezbijedi njihovu dostupnost na cijeloj teritoriji zemlje. Ustavni sud je u decembru 2022. godine stavio van snage Zakon o lijekovima i medicinskim sredstvima Republike Srpske, koji predviđa uspostavljanje agencije na entitetskom nivou s istim nadležnostima koje ima ALMBiH.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Ovaj klaster obuhvata: Digitalnu transformaciju i medije (Poglavlje 10); Oporezivanje (Poglavlje 16); Ekonomsku i monetarnu politiku (Poglavlje 17); Socijalnu politiku i zapošljavanje (Poglavlje 19); Industrijsku politiku (Poglavlje 20), Nauku i istraživanje (Poglavlje 25); Obrazovanje i kulturu (Poglavlje 26); i Carinsku uniju (Poglavlje 29).

Bosna i Hercegovina ima određeni nivo pripremljenosti u oblastima oporezivanja, socijalne politike i zapošljavanja, nauke i istraživanja i carina. U ranoj je fazi pripremljenosti za digitalnu transformaciju i medije, ekonomsku i monetarnu politiku, industrijsku politiku, te obrazovanje

i kulturu. Nažalost, Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničen ili nikakav napredak u svim ovim oblastima.

Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji

EU podržava neometano funkcionisanje unutrašnjeg tržišta za elektronske komunikacije, elektronsku trgovinu i audio-vizuelne usluge. Pravila štite potrošače i podržavaju univerzalnu dostupnost modernih usluga.

Bosna i Hercegovina je u **ranj fazi pripremljenosti** u oblasti digitalnih transformacija i medija. **Nije postignut nikakav napredak** u provedbi prošlogodišnjih preporuka koje i dalje vrijede. Pravni propisi i strateški okvir nisu utvrđeni i nisu usklađeni s *acquisem* EU. Država i dalje treba da uvede evropski broj za hitne slučajeve 112. Regionalni sporazum o roamingu koji omogućava „roaming kao kod kuće“ (engl. roam like at home - RLAH) je uspješno proveden. Pregovori o pridruživanju programu Digitalna Evropa trebali bi biti završeni do kraja 2023. godine. Prošlogodišnje preporuke ostaju na snazi.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba:

- završiti drugu fazu prelaska na digitalno emitovanje i usvojiti okvirnu strategiju za pristup širokopojasnoj mreži;
- izraditi i usvojiti zakon o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije sa jedinstvenim nadzornim tijelom za cijelu zemlju u skladu s *acquisem* EU; izraditi zakonodavni okvir o sajber sigurnosti u skladu s *acquisem* EU;
- izraditi i usvojiti zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima u skladu s *acquisem* EU.

Kad su u pitanju **elektronske komunikacije i informacijske i komunikacijske tehnologije**, BiH još nije postigla napredak u usvajanju propisa o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima sukladno regulatornom okviru EU 2018, niti je postigla napredak u usklađivanju s Direktivom EU o smanjenju troškova širokopojasnog interneta. Bosna i Hercegovina nije izradila strategiju širokopojasnog pristupa, iako je 2019. godine uvela mrežu 4G. Regulatorna agencija za komunikacije još nije finansijski nezavisna i nisu uloženi nikakvi napor da se poboljša postupak imenovanja njenog rukovodstva radi osiguranja pune političke nezavisnosti. Njenom Upravnom odboru mandat je istekao krajem 2017., a Parlamentarna skupština BiH još uvijek nije imenovala novi Upravni odbor.

U 2022. godini bio je 61 pružalac internetskih usluga, 875 598 pretplatnika širokopojasnog interneta i 3 705 589 korisnika interneta (stopa penetracije 110,9%, računajući i kućne i poslovne priključke), sa stopom penetracije od 24,8% za širokopojasni internet.

Kada su u pitanju **usluge informacionog društva**, Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u usvajanju cjelodržavne strategije i akcionog plana za razvoj informacionog društva. Nije ostvaren napredak u usvajanju zakona o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije s jednim nadzornim tijelom za cijelu državu u skladu s *acquisem* EU. Takođe, nije ostvaren napredak ni u osiguravanju interoperabilnosti sistema elektronskog potpisa usklađenog s *acquisem* EU u cijeloj državi. Funkcionalan i interoperabilan sistem elektronskog potpisa olakšao bi sigurnu elektronsku komunikaciju i digitalne transakcije, omogućujući različitim sektorima (javna uprava, oporezivanje, carina, bankarstvo, pravosuđe) da rade na učinkovitiji i djelotvorniji način, poboljšavajući poslovno okruženje i omogućavajući građanima brz pristup javnim službama. Jedno preduzeće i dvije institucije na državnom nivou sada nude usluge elektronskog potpisa. Bosna i Hercegovina nema uspostavljenu nacionalnu politiku otvorenih podataka. Potrebno je ubrzati usklađivanje s

Aktom o digitalnim uslugama i Aktom o digitalnom tržištu, kako bi se poslovnoj zajednici omogućila predvidljivost. Bosna i Hercegovina bi se također trebala uskladiti s Evropskim okvirom interoperabilnosti i Aktom o interoperabilnoj Evropi.

Kada je u pitanju **sajber sigurnost**, Bosna i Hercegovina nema sveobuhvatan zakonodavni okvir o sigurnosti mreža i informacionih sistema (zakon o informacionoj bezbjednosti postoji samo u Republici Srpskoj), te nije postigla napredak u usvajanju cjelodržavne strategije. Štaviše, Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u imenovanju jedinstvene kontakt tačke za cijelu državu koja bi bila odgovorna za koordinaciju i prekograničnu saradnju. Bosna i Hercegovina treba uspostaviti mrežu timova za odgovor na bezbjednosne kompjuterske incidente (CSIRT) koja će olakšati stratešku saradnju i razmjenu informacija; CSIRT je operativan samo pri Ministarstvu odbrane i u Republici Srpskoj.

Što se tiče **audio-vizualne politike**, Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u izradi i usvajanju zakona o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima usklađenim s *acquisem* EU, kao ni u usklađivanju entitetskog zakonodavstva sa zakonom na državnom nivou o javnom RTV sistemu. Nije postignut napredak u usvajanju propisa o transparentnosti vlasništva nad medijima, što obuhvata i registar vlasničkih struktura, kao i propisa o oglašavanju u medijima. Regulatorna agencija za komunikacije donijela je podzakonske akte radi usklađivanja nacionalnih propisa s *acquisem* EU. Vlasti su se također obavezale na jačanje nezavisnosti regulatornog tijela za medije. Time je Bosna i Hercegovina ispunila uslove za nastavak učešća u MEDIA i međusektorskim potprogramima u okviru programa Kreativna Europa. Bosna i Hercegovina je poduzela ograničene korake u pripremi druge faze prelaska na digitalno emitovanje, pri čemu su javni RTV servisi nabavili opremu potrebnu za prelazak na digitalno zemaljsko emitovanje. Bosna i Hercegovina nije uvela prikladan model za naplatu pretplate koji bi osigurao finansijsku održivost i političku nezavisnost javnih emitera. Još uvijek nije osnovana Korporacija javnih emitera, kako je predviđeno odgovarajućim zakonom. Finansiranje lokalnih javnih emitera iz javnog budžeta takođe se mora uskladiti s *acquisem* EU, jer je u pitanju državna pomoć, a pruža priliku za politički pritisak i uticaj (*vidjeti Poglavlje 23 - Sloboda izražavanja*).

Poglavlje 16: Oporezivanje

Pravila EU o oporezivanju obuhvataju porez na dodatnu vrijednost i akcize, kao i aspekte korporativnog oporezivanja. Također se odnose na saradnju između poreznih uprava, uključujući razmjenu informacija radi sprečavanja utaje poreza.

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti oporezivanja. **Nije postignut napredak** u provedbi preporuka iz prošle godine, koje stoga ostaju na snazi. Usklađenost unutar države i dalje je nedovoljna, što ometa napredak ka jedinstvenom ekonomskom prostoru.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba:

- uskladiti propise o PDV-u i akcizama s *acquisem* EU, posebno propise o akcizama na pivo;
- ostvariti napredak u vezi s elektronskim potpisom (e-potpis) kako bi se osigurala njegova interoperabilnost i usklađen sistem u cijeloj zemlji.

Zakonodavni okvir za **indirektno oporezivanje** je djelomično usklađen s *acquisem* EU. BiH treba dodatno uskladiti propise o PDV-u s *acquisem* EU i poboljšati saradnju između Uprave za indirektno oporezivanje (UIO) i poreskih uprava entiteta i Brčko distrikta, uključujući zajedničke revizije. Mora se zadržati njena sposobnost da ispunjava vitalnu ulogu u cijeloj zemlji.

Što se tiče akciza na duhan, alkohol i energiju, postoje znatna odstupanja od propisa EU kada su u pitanju područje primjene i klasifikacija akcizne robe, kao i izuzeća, strukture i minimalne stope. BiH treba svoj zakon o akcizama u potpunosti uskladiti s *acquisem* EU.

U pogledu **direktnog oporezivanja**, entitetski poreski sistemi i sistemi socijalnih doprinosa se i dalje razlikuju, što ometa napredak ka jedinstvenom ekonomskom prostoru. U oblasti direktnog oporezivanja u Federaciji BiH nije ostvaren napredak, budući da se tek trebaju usvojiti novi propisi o porezu na dohodak i socijalnim doprinosima kako bi se smanjilo poresko opterećenje na rad i povećala neto plata.

Što se tiče **administrativne saradnje i uzajamne pomoći**, Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju OECD-a/Vijeća Evrope o uzajamnoj administrativnoj pomoći u poreskim pitanjima. BiH još uvijek nije preuzela obavezu u pogledu automatske razmjene informacija o finansijskim računima na osnovu jedinstvenog globalnog standarda OECD-a. Bosna i Hercegovina je potpisala i provela 38 ugovora o dvostrukom oporezivanju, od čega 19 sa državama članicama EU.

Kada je riječ o **operativnim kapacitetima i kompjuterizaciji**, potrebno je dodatno unaprijediti koordinaciju, saradnju i razmjenu podataka između različitih poreskih uprava u zemlji, kao i usklađenost i interoperabilnost elektronskog potpisa u cijeloj zemlji. Administrativne i kadrovske kapacitete Agencije za indirektno oporezivanje treba znatno ojačati, posebno na ključnim operativnim radnim mjestima.

Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika

Pravila EU nalažu nezavisnost centralnih banaka i zabranjuju im direktno finansiranje javnog sektora. Države članice koordiniraju svoje ekonomske politike i podliježu fiskalnom, ekonomskom i finansijskom nadzoru.

Bosna i Hercegovina je u **ranjoj fazi** pripremljenosti u oblasti ekonomske i monetarne politike i **nije bilo napretka** posebno po pitanju saradnje i koordinacije u pogledu makroekonomske i fiskalne politike, što se očitovalo u poteškoćama u pripremi i izvršenju Programa ekonomskih reformi i izostanku imenovanja novog upravnog odbora Centralne banke. Monetarna politika podupire ekonomsku stabilnost, ali ostaje da se osigura puna nezavisnost Centralne banke.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu ispunjene, te stoga i dalje ostaju na snazi. U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba:

- održati integritet aranžmana valutnog odbora i nezavisnost Centralne banke, te bez daljeg odlaganja imenovati članove Upravnog odbora Centralne banke;
- unaprijediti saradnju i koordinaciju u socio-ekonomskim reformama između različitih nivoa vlasti i ojačati analitičke kapacitete vladinih institucija, posebno Ministarstva finansija i trezora na državnom nivou;
- osigurati dosljednu političku podršku, visoku vidljivost, odgovornost za Program ekonomskih reformi (PER) u cijeloj zemlji i njegovu koherentnost, uključujući srednjoročni makro-fiskalni okvir; poboljšati administrativne kapacitete za izradu, provođenje i praćenje reformi.

Što se tiče **monetarne politike**, režim deviznog kursa nastavlja se u okviru aranžmana valutnog odbora kojim se konvertibilna marka (KM) veže za euro. Time se osigurava stabilnost u složenom institucionalnom sistemu u zemlji. Cilj Centralne banke da održi domaću valutu stabilnom ostaje u suprotnosti s primarnim ciljem monetarne politike u EU, a to je stabilnost cijena.

Zakon o Centralnoj banci ne osigurava безусловnu nezavisnost Banke i nije u potpunosti usklađen s *acquisem* EU u pogledu zabrane monetarnog finansiranja. Centralna banka je dužna izvještavati Parlamentarnu skupštinu o svojim revidiranim godišnjim finansijskim izvještajima, te Predsjedništvo o preliminarnim finansijskim izvještajima.

U avgustu 2021. godine istekao je mandat Upravnom odboru Centralne banke, a Predsjedništvo BiH još uvijek nije imenovalo nove članove. Odlazeći Upravni odbor ostaje na dužnosti *ad interim*, kako bi se osiguralo obavljanje osnovnih poslova i funkcija Centralne banke. Okolnosti imenovanja trenutnih članova Odbora u 2020. godini (nakon promjene u sastavu Predsjedništva) i prethodnih razrješenja, kao i činjenica da novi članovi odbora nisu imenovani nakon isteka mandata prethodnih članova izazivaju zabrinutost zbog podložnosti Centralne banke političkom utjecaju. Povremeno su se pojavljivali prijedlozi za korištenje rezervi Centralne banke u fiskalne svrhe, iako bi takve mjere potkopale aranžman valutnog odbora. Stoga je i dalje od presudne važnosti očuvanje integriteta aranžmana valutnog odbora i nezavisnosti Centralne banke.

Centralna banka je unaprijedila upravljanje operativnim rizikom i postala članica Međunarodne radne grupe za operativni rizik (IORWG). Centralna banka je u julu i decembru 2022. godine izmijenila i dopunila stope naknade za rezerve kako bi se uskladila s referentnom stopom ECB-a, ali i kako bi djelomično ublažila uticaj povećanja referentne stope ECB-a na poslovanje bankarskog sektora.

Ovlaštenja za nadzor bankarskog sektora imaju dvije entitetske agencije za bankarstvo, ali ih i dalje ometaju fragmentirane nadležnosti i nedovoljna koordinacija, saradnja i razmjena informacija.

Što se tiče **budžetskog okvira**, radi se na određenom unapređenju izvještavanja u kontekstu postupka EU-a u slučaju prekomjernog deficita. Fiskalna pravila ostaju na entitetskom nivou i još uvijek ne postoji nezavisna fiskalna institucija koja bi nadzirala i osigurala poštivanje fiskalnih pravila u cijeloj zemlji. Srednjoročni budžetski okvir i dalje je nedovoljno razvijen i nedovoljno se koristi kao instrument za vođenje politike, jer se njegovo usvajanje često ozbiljno odgađa zbog političkih nesuglasica. Usklađivanje osnovnog statističkog okvira sa zahtjevima i definicijama Evropskog sistema nacionalnih i regionalnih računa (ESA 2010) i dalje je ograničeno. Još uvijek nerealizirani sporazum o sektorizaciji javnih računa, kao i fragmentirano institucionalno uređenje zemlje i ograničena saradnja između različitih vlasti i organa predstavljaju važne prepreke u tom smislu. Centralna banka i Direkcija za ekonomsko planiranje (DEP), nezavisna državna institucija, izrađuju redovne makroekonomske prognoze. Međutim, njihov kvalitet je snažno ugrožen lošim i kasnim dostavljanjem statističkih podataka za cijelu zemlju. Dok je metodološka podloga Centralne banke za njenu prognozu javno dostupna, to nije slučaj s metodom prognoze Direkcije za ekonomsko planiranje. Srednjoročni budžetski okvir čini osnovu godišnjih budžeta zemlje, iako s jakim naglaskom na nivou entiteta. Usvajanje ovog okvira često ometaju česti politički zastoji u zemlji. Osnovne pretpostavke nisu u dovoljnoj mjeri transparentne, a opis srednjoročnih politika i njihovih fiskalnih implikacija vrlo je ograničen i obično je fokusiran samo na entitetski nivo. Država nema fiskalno vijeće, kako to zahtijeva *acquis* EU.

Što se tiče **ekonomske politike**, sveukupan kvalitet srednjoročnog Programa ekonomskih reformi (PER) BiH nije unaprijeđen ove godine i ponovo je podnesen s dvomjesečnim kašnjenjem. Vijeće ministara je kasnilo s donošenjem plana aktivnosti kojim je Direkcija za ekonomsko planiranje formalno ovlaštena da efikasno koordinira pripremu programa. Sve to ukazuje na dugotrajne i značajne slabosti u administrativnoj saradnji i formulisanju politika. Smjernice politike koje su zajednički usaglašene na Ekonomskom i finansijskom dijalogu između EU i Zapadnog Balkana i Turske u julu 2022. godine provedene su samo u

ograničenom obimu. Kapaciteti za izradu, provedbu i praćenje strukturnih reformi i dalje su vrlo ograničeni. Cjelodržavni srednjoročni program reformi koji je koherentan, dosljedan i zasnovan na zajednički dogovorenim prioritetima još uvijek nije uspostavljen. Pored toga, koordinaciona uloga Direkcije za ekonomsko planiranje i dalje je slaba, bez dovoljnih resursa i nadležnosti.

Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje

Pravila EU u pogledu socijalnih pitanja obuhvataju minimalne standarde u oblastima radnog prava, jednakosti, zdravlja i sigurnosti na radu, te zabranu diskriminacije. Također se promovira socijalna inkluzija i socijalna zaštita, kao i socijalni dijalog na nivou EU.

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti socijalne politike i zapošljavanja. U ovoj oblasti, postignut je **ograničeni napredak**. I dalje treba rješavati ozbiljne izazove u vezi sa zapošljavanjem, socijalnom inkluzijom i zaštitom, te smanjenjem siromaštva, naročito u vezi sa koordinacijom između nadležnih institucija širom zemlje. Ograničen napredak postignut je u pogledu preporuke za izradu Plana provedbe Garancije za mlade. Prošlogodišnje preporuke Komisije provedene su samo djelomično, i stoga ostaju na snazi.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba posebno da:

- izradi i usvoji strategije zapošljavanja na nivou entiteta i u cijeloj zemlji, kao okvir svoje politike, uz osiguranje dodatnih kapaciteta za provođenje i praćenje;
- finalizira i usvoji Plan provedbe Garancije za mlade u skladu sa modelom i smjernicama EU;
- uvede jedinstveni minimalni nivo naknada za porodijsko odsustvo i zaštitu u cijeloj zemlji, počevši od usklađivanja definicija porodijskog, očinskog i roditeljskog dopusta.

Zakoni o radu, koji su na snazi na entitetskom nivou i u Brčko distriktu, primjenjuju se na sve zaposlene osim na državne službenike, i garantuju minimalni nivo zaštite prava zaposlenih. Da bi se u potpunosti ispunili standardi EU, trebalo bi dodatno poboljšati pravni okvir, naročito u pogledu zaštite radnika od diskriminacije.

U januaru 2023, u Brčko distriktu stupio je na snagu novi Zakon o zapošljavanju i pravima tokom radnog odnosa koji je zamijenio raniji zakon. Novim Zakonom povećavaju se naknade za nezaposlenost, produžava se trajanje prava na naknadu za nezaposlenost, regulišu se javni radovi i utvrđuje obaveza sačinjavanja Strategije zapošljavanja Brčko distrikta.

Pravo na štrajk regulisano je entitetskim zakonima o radu i zakonima o štrajku koji su na snazi na svim nivoima vlasti. Zakoni o radu i dalje se ne provode na odgovarajući način, naročito kada su u pitanju socijalni dijalog, zaštita radnika i inspekcije rada. Nedostaci u zakonima o radu koji se odnose na upravljanje krizama, postali su očigledni tokom pandemije COVID-19. Na primjer, radnom zakonodavstvu generalno nedostaju odredbe za rad na daljinu i odredbe za organizaciju rada u vanrednim situacijama.

Zakoni o **zdravlju i sigurnosti na radu** na snazi su u entitetima i u Brčko distriktu. Nakon usvajanja novog Zakona o sigurnosti i zdravlju na radu u Federaciji BiH, novi podzakonski akti regulišu procjenu rizika, izdavanje dozvola ovlaštenim subjektima i obavljanje periodičnog pregleda u oblasti sigurnosti i zdravlja na radnom mjestu. Podzakonski akti kojima se uređuju posebni aspekti sigurnosti i zaštite zdravlja na radu nisu usklađeni s *acquisem* EU u cijeloj zemlji.

Primjena i provođenje propisa i dalje su djelomični, naročito kada su u pitanju inspekcijски kapaciteti, odgovarajuće mjere prevencije povreda na radu, ulaganje u sigurnost i relevantnu

obuku za poslodavce, te pomoć u provođenju pravilne procjene rizika na radnom mjestu. Potrebno je unaprijediti sistem prikupljanja i distribucije statističkih podataka o povredama na radu i profesionalnim bolestima. Nisu objavljeni zvanični podaci za 2022. godinu o prijavljenim nesrećama i smrtnim slučajevima, uključujući najugroženije sektore.

Socijalni dijalog i dalje je slab na svim nivoima, i nisu postignuta nikakva značajna poboljšanja. Sudjelovanje socijalnih partnera u provođenju politika ograničeno je, kao i njihovi interni kapaciteti. Broj zaključenih granskih i sektorskih kolektivnih ugovora i dalje je mali. Ekonomsko-socijalna vijeća djeluju na entitetskom nivou, sa različitim pristupima i efikasnošću. Ekonomsko-socijalno vijeće na državnom nivou još nije osnovano. U entitetima ne postoje opšti kolektivni ugovori, ali postoji niz granskih sporazuma koji su uglavnom ograničeni na javni sektor i neka preduzeća u državnom vlasništvu.

Iako su zakoni o društvenom preduzetništvu usvojeni u Republici Srpskoj i u Brčko distriktu, takav zakon još nije usvojen u Federaciji BiH. Kada je u pitanju **politika zapošljavanja**, cjelodržavna strategija još ne postoji. U Republici Srpskoj usvojena je Strategija zapošljavanja za period od 2021. do 2027. godine, kao i Garancija za mlade. Strategija zapošljavanja još nije usvojena u Federaciji BiH.

Prema podacima ankete o radnoj snazi u 2022. godini, zaposleno je samo 40,2% radno sposobnog stanovništva, ali je samo 47,6% radno sposobnog stanovništva stvarno aktivno na tržištu rada, sa znatno manjim udjelom žena (manje od 40% od ukupnog broja). Kada je riječ o zapošljavanju, udio žena je još niži, i iznosi 36,8% od ukupnog broja zaposlenih. Udio muškaraca i žena u ukupnoj populaciji nezaposlenih približno su isti, što pokazuje znatno nižu stopu aktivnosti radno sposobnih žena (preko 60% neaktivnog stanovništva čine žene). Nezaposlenost mladih i dalje je velika, budući da 40% mladih između 15 i 24 godine, koji traže posao, ne mogu da ga nađu. 81% nezaposlenih mlađi su od 50 godina. Preovladava dugotrajna nezaposlenost, jer skoro 57,8% od ukupnog broja nezaposlenih traže posao više od dvije godine i ne mogu da ga nađu. Ovo također ukazuje na neusklađenost između rezultata obrazovnog sistema i stvarnih potreba tržišta rada, kao i na pretežno strukturnu prirodu nezaposlenosti.

Najveći udio u obrazovnoj strukturi nezaposlenih čine osobe sa srednjom spremom i specijalizacijom (70,1%), zatim osobe sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem (15,3%), i osobe sa završenim fakultetom, te magistarskim i doktorskim studijama (14,5%).

Trend iseljavanja radne snage iz Bosne i Hercegovine u EU godinama je u porastu, pri čemu je broj prvih boravišnih dozvola koje su države članice EU izdale državljanima BiH stalno rastao od 11.506 u 2011. godini do 56.363 u 2019. godini, a smanjio se na 33.147 samo u 2021. godini zbog pandemije COVID-19.

Kapacitet **javnih službi za zapošljavanje** da pruže kvalitetne usluge osobama koje traže posao postepeno se poboljšava, ali je i dalje nedovoljan. Administriranje socijalnih naknada dodatno ograničava mogućnost javnih službi za zapošljavanje da pomognu onima koji aktivno traže posao. U Republici Srpskoj, javna služba za zapošljavanje oslobođena je administrativnih zadataka u vezi sa zdravstvenim osiguranjem i drugim socijalnim naknadama za registrovane nezaposlene osobe. To još nije slučaj u drugim dijelovima zemlje.

Bosna i Hercegovina treba brzo da dovrši i usvoji Plan provedbe Garancije za mlade.

Nivo neformalnog zapošljavanja i dalje je visok. Podrška mjerama za smanjenje neformalnog zapošljavanja pruža se putem aktivnih mjera zapošljavanja, kao što su samozapošljavanje, programi podsticaja za poslodavce i unapređenje poslovne klime, kao i nekim represivnim mjerama i pokušajima smanjenja para-fiskalnih opterećenja.

Kada je u pitanju **socijalna inkluzija i zaštita**, još ne postoji cjelodržavna strategija za smanjenje siromaštva, socijalnu inkluziju i zaštitu. Na državnom nivou ne postoji ni sistem za praćenje provedbe politika. Što se tiče osoba sa invaliditetom, i dalje preovladava institucionalna zaštita. Pitanje pristupačnosti javnih objekata potrebno je riješiti sistematski. Ne pruža se adekvatna podrška uslugama u zajednici koje omogućuju samostalan život niti postoji sveobuhvatna strategija deinstitucionalizacije. Na entitetskom nivou postoji čitav niz strategija i zakona koji se odnose na socijalnu inkluziju i zaštitu, ali se ne provode zbog nedostatka sredstava, neprimjerenih procedura, standarda i referentnih praksi, te zbog opšteg nedostatka koordinacije.

Sistem socijalne zaštite i dalje je nerazvijen, a djelotvornost socijalnih transfera ograničena. Socijalna pomoć nije ni dobro ciljana ni zasnovana na potrebama zato što ne postoji odgovarajući sistem za prikupljanje podataka. Veliki broj ljudi u Bosni i Hercegovini nema javno zdravstveno osiguranje i zbog toga nemaju pravo na osnovni paket zdravstvenih usluga. Osim toga, zbog visoko decentralizovane strukture upravljanja, uslovi za dobijanje socijalne pomoći razlikuju se po entitetima, distriktima i kantonima. Pored razlike u kriterijumima za dobijanje socijalne pomoći, postoje i razlike u pokrivenosti, što utiče na efikasnost i visinu pomoći. Saradnja između centara za socijalni rad i biroa za zapošljavanje nije dobro uspostavljena. Transformacija ustanova za socijalnu zaštitu, a naročito ustanova za djecu bez roditeljskog staranja još traje. **Deinstitucionalizacija** zahtijeva sveobuhvatnu reformu finansiranja novih usluga, kako za izgradnju kapaciteta tako i za podršku centrima za socijalne usluge širom zemlje. Oba entiteta i Brčko distrikt počeli su sačinjavati plan za deinstitucionalizaciju.

Širom zemlje i dalje su neujednačeni obim i trajanje radnog odnosa i socijalnih prava koja se odnose na porodijsko, očinsko i roditeljsko odsustvo. Iako većina postojećih zakona predviđa razna prava, uključujući i obavezno porodijsko odsustvo i zaštitu od otkaza, pitanje naknade plate zaposlenim roditeljima za vrijeme porodijskog odsustva još nije riješeno. Još ne postoje cjelodržavne sistematske mjere za poboljšanje položaja starijih osoba.

Bosna i Hercegovina treba da usvoji novi akcioni plan za djecu, dok entiteti provode reformske aktivnosti za djecu koje se zasnivaju na njihovim već postojećim strategijama i pravnim okvirima.

U Federaciji BiH, u oktobru 2022. godine stupio je na snagu novi Zakon o materijalnoj podršci porodicama sa djecom, kojim se uvode jedinstveni standardi za finansijsku podršku djeci i nezaposlenim majkama i smanjuju neke neujednačenosti među kantonima. Ipak, ovaj Zakon ne uređuje naknadu plate zaposlenim roditeljima za vrijeme porodijskog odsustva, nego to i dalje uređuje svaki kanton posebno.

Statistika EU o dohotku i životnim uslovima (EU-SILC) u Bosni i Hercegovini još nije dostupna, iako su u 2022. i u proljeće 2023. godine provedene potrebne ankete.

Što se tiče **zabrane diskriminacije pri zapošljavanju i socijalne politike**, iako se važeći zakoni o radu bave pitanjem zabrane diskriminacije, širom zemlje još postoje različite naknade za porodijsko odsustvo i različite definicije očinskog odsustva. Da bi se eliminisala diskriminacija Bosna i Hercegovina treba da utvrdi jedinstvenu minimalnu naknadu za porodijsko odsustvo u cijeloj zemlji i da uskladi definicije porodijskog, očinskog i roditeljskog odsustva. Osim okvira politika koje imaju za cilj povećanje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, ne postoje posebne strategije ni akcioni planovi koji se bave konkretno diskriminacijom u vezi sa zapošljavanjem. Nisu objavljeni nikakvi službeni podaci o zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Tržište rada i socijalne politike nisu imali mnogo uspjeha u rješavanju konkretnih potreba ranjivih populacija, uključujući Rome. Prema

mapiranju sačinjenom u okviru analize osoba sa invaliditetom i Roma, koja je urađena uz podršku EU, oko 82% intervjuisanih Roma prijavili su ili da su nezaposleni (40%) ili da nisu aktivni na tržištu rada (42%). Slabe veze između nadležnih ministarstava i nedostatak saradnje predstavljaju prepreku za napredak. U 2022. godini, Ombudsman je postupao u 387 slučajeva diskriminacije u vezi sa zapošljavanjem. Žalbe se uglavnom odnose na nepravilnosti pri zapošljavanju, na prava radnika uopšte, na nepravilnosti u postupcima otpuštanja i isplati penzija. Znatno broj radnika ne pokreće postupak, niti traži sudsku zaštitu iz straha od otkaza. Većina javnih tijela nema mehanizme za rješavanje prijave za uznemiravanje i diskriminaciju, kako to nalaže pravni okvir o zabrani diskriminacije.

Princip **jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i socijalne politike** regulisan je zakonima o ravnopravnosti polova i zabrani diskriminacije, kao i entitetskim zakonima o radu. Ovi zakoni sadrže odredbe o ravnopravnosti polova u različitim oblastima (zapošljavanje, obrazovanje, obuka i stručne kvalifikacije), ali je u praksi primjena propisa o zabrani diskriminacije i dalje na niskom nivou. Stopa zaposlenosti populacije starosne dobi od 20 do 64 godine blago se povećala sa 39,1% u 2021. godini na 40,0% u 2022. godini za žene, i sa 66% na 67,7% za muškarce, što je rezultiralo velikom razlikom u zaposlenosti između muškaraca i žena od 27,7 procentnih poena. Razlika u visini plata između polova i dalje je znatna, oko 25%.

Poglavlje 20: Preduzetnička i industrijska politika

Preduzetnička i industrijska politika EU jača konkurentnost, olakšava strukturalne promjene i podstiče povoljno poslovno okruženje koje stimulira mala i srednja preduzeća (MSP).

Bosna i Hercegovina je i dalje **u ranoj fazi pripremljenosti** u oblasti preduzetničke i industrijske politike. Postignut je **ograničeni napredak**, posebno u ažuriranju strategija industrijske politike na entitetskom nivou. Investicijsko okruženje i dalje je nezadovoljavajuće.

Preporuke iz prošlogodišnjeg izvještaja djelomično su provedene, stoga velikim dijelom ostaju na snazi. U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba posebno da:

- pojednostavi i uskladi registraciju poslovnih subjekata u oba entiteta kako bi se centralizacijom registracije privrednih subjekata i izdavanjem dozvola putem jednošalterskog sistema (one-stop-shop) smanjila administrativna opterećenja preduzetnika i postigla šira primjena online registracije;
- uskladi strategije industrijske politike i akcione planove na različitim nivoima vlasti i pri tom osigura koordinaciju i uključivanje industrijskih preduzeća u proces oblikovanja i provedbe politike;
- procijeni trenutne potrebe poslovnih subjekata, posebno malih i srednjih preduzeća, u pogledu unapređenja vještina, te da usvoji strateške smjernice za usklađivanje podrške MSP-ima i preduzetništvu.

U izvještajnom periodu, entiteti i Brčko distrikt nastavili su sa mjerama podrške privrednim subjektima tokom pandemije COVID-19 u vidu subvencija i poreskih olakšica, a garantni fondovi su nastavili sa radom.

Što se tiče **principa preduzetničke i industrijske politike**, Republika Srpska je uvela nove pokazatelje i poboljšane baze podataka za praćenje provedbe njene Strategije industrijskog razvoja i pratećeg Akcionog plana. Međutim, Bosni i Hercegovini još uvijek nedostaje cjelodržavna strategija industrijskog razvoja, kao i tijelo na državnom nivou koje bi promovisalo dosljednost između industrijskih strategija i koherentnost sa drugim povezanim politikama, posebno za podsticanje direktnih stranih ulaganja, poboljšanje poslovnog

okruženja i razvoj malih i srednjih preduzeća (MSP), te efikasno prilagođavanje novonastaloj energetske krizi i rastućim cijenama proizvodnih sredstava.

Preduzeti su samo neki koraci na **poboljšanju poslovnog okruženja** i privlačenju ulaganja. Republika Srpska usvojila je uredbu o direktnim ulaganjima od posebnog značaja, sa ciljem privlačenja investitora koji će obezbijediti bolja radna mjesta i nove tehnologije. Novi administrativni postupci uključuju opciju elektronskog pristupa registraciji dokumenata i e-podmirivanje poreskih obaveza. Iako je elektronska registracija poslovanja uvedena u Republici Srpskoj i u Brčko distriktu, sistemi još nisu potpuno funkcionalni ni interoperabilni zbog kašnjenja u izdavanju e-potpisa i e-pečata. Iako su u cijeloj zemlji na snazi zakoni o stečaju, stečajni postupci se ne rješavaju blagovremeno, niti sa dovoljnim naglaskom na sanaciji i reorganizaciji preduzeća.

Uprkos ovim aktivnostima, investicijsko okruženje i nivo konkurentnosti i dalje su nezadovoljavajući. Bosni i Hercegovini još uvijek nedostaje cjelodržavni strateški okvir za podsticanje direktnih stranih ulaganja i unapređenje poslovnog okruženja. Uobičajeni uzroci postojanja neformalne ekonomije, kao što su brojne prepreke za pokretanje poslovanja i pravila o poreskim i parafiskalnim davanjima, i dalje su među najvidljivijim problemima poslovnog okruženja, zajedno sa birokratijom i regulatornim razlikama na različitim nivoima vlasti. Da bi se mogli ukinuti zahtjevi koji narušavaju jedinstveni ekonomski prostor u cijeloj zemlji, Bosni i Hercegovini nedostaje sveobuhvatan popis svih administrativnih i tehničkih koraka potrebnih domaćim i stranim preduzećima za registraciju i poslovanje. Bosna i Hercegovina još nije omogućila elektronsku registraciju poslovanja na svim nivoima vlasti, niti je poboljšala povezanost i koordinaciju poslovnih registara između entiteta i sa Brčko distriktom. Procjena uticaja propisa primjenjuje se u cijeloj zemlji, proširena je tako da obuhvati i uticaj propisa na MSP, iako se još uvijek često doživljava kao puka formalna obaveza. Generalno, pojednostavljenje poslovnog zakonodavstva se provodi *ad hoc*, i nije usklađeno u cijeloj zemlji, npr. u pogledu dodatnih administrativnih zahtjeva i zahtjeva za usklađenost između entiteta.

Bosna i Hercegovina je nastavila da učestvuje u tekućim višegodišnjim projektima koji se finansiraju iz prethodnog Programa EU za konkurentnost preduzeća i MSP (COSME). U julu 2023. godine potpisan je Sporazum o pristupanju Bosne i Hercegovine Programu jedinstvenog tržišta EU.

I dalje je potrebno jačati **nadzor i upravljanje javnim preduzećima**, uključujući aktivnosti na stavljanju javnih preduzeća u ravnopravan položaj sa drugim industrijskim preduzećima, i na smanjenju velikih zaostataka u plaćanju. Republika Srpska još uvijek nema jedinstveni registar javnih preduzeća koji bi sadržavao sve potrebne informacije. Osnovane su jedinice za nadzor i upravljanje rizikom od kojih se prva nalazi u Generalnom sekretarijatu Vlade, a druga unutar Ministarstva finansija Republike Srpske. Federacija BiH ima jedinstveni registar javnih preduzeća u koji je dodala i sveobuhvatne nefinansijske informacije. Međutim, u Federaciji BiH nisu osnovane jedinice za nadzor i upravljanje rizikom.

U vrlo ranoj fazi su pripreme **za zelenu i digitalnu transformaciju kao i za globalnu konkurentnost industrije**, u skladu sa industrijskom strategijom EU. Samo 4% preduzeća oslanja se na digitalizaciju i inovacije kao ključne pokretače njihovog poslovnog rasta.

Energetska diversifikacija napreduje sporo, a privreda Bosne i Hercegovine ima oko šest puta veću emisiju ugljika od prosjeka EU. Stoga je neophodna veća usredsređenost na zelene investicije, uključujući aktivnosti na nivou malih i srednjih preduzeća (MSP). Podrška vlade zasnovana na dokazima treba da unaprijedi odgovornost za korištenje javnih sredstava i osigura

da preduzeća, naročito mala i srednja (MSP), mogu dobiti finansijska sredstva za paralelnu tranziciju.

Uspješnost Bosne i Hercegovine na području inovacija smanjena je od 2016. do 2022. godine, za razliku od prosjeka EU koji je u porastu, povećavajući tako jaz u ostvarenim rezultatima na području inovacija. Kao što pokazuje Globalni indeks inovacija za 2022. godinu, Bosna i Hercegovina proizvodi manje inovacija u odnosu na nivo ulaganja u inovacije. Nizak nivo komercijalizacije istraživanja i razvoja povezan je sa niskim javnim investicijama u ovu oblast, slabim vezama sa transferom tehnologija i saradnjom u klasterima (*vidjeti Poglavlje 25 - Nauka i istraživanje*). Saradnja MSP i istraživačkih ustanova nije dovoljno razvijena da bi mogla stvoriti uslove za primjenu inovativnih modela finansiranja, kao što su vaučeri za inovacije ili bespovratna sredstva za saradnju. Izmjene i dopune Zakona o patentima mogle bi unaprijediti kako saradnju tako i finansiranje inovacijskih aktivnosti za poslovanje sa većom dodanom vrijednošću (*vidjeti Poglavlje 7 - Pravo intelektualnog vlasništva*).

Kapaciteti i finansijska sredstva za monitoring i evaluaciju mjera preduzetničke i industrijske politike još uvijek su ograničeni, a statistički podaci koji bi prikazali strukturu i dinamiku industrije i dalje su nedovoljni.

Što se tiče **instrumenata preduzetničke i industrijske politike**, nije postignut napredak u usklađivanju zakonodavstva o suzbijanju kašnjenja u plaćanju u poslovnim transakcijama s *acquisem* EU, uključujući i Brčko distrikt.

Što se tiče **sektorskih politika**, Republika Srpska je u januaru 2022. usvojila Turističku strategiju za period 2021-2027, dok u Federaciji BiH strategija još nije usvojena.

Poglavlje 25: Nauka i istraživanje

EU pruža značajnu podršku istraživanju i inovacijama. Sve države članice mogu učestvovati u istraživačkim programima EU i imati koristi od njih, naročito u onim oblastima u kojima postoje naučna izvrsnost i stabilna ulaganja u inovacije.

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti nauke i istraživanja. Postignut je **ograničen napredak**, posebno izradom plana za istraživačku infrastrukturu. Istraživački kapaciteti i inovacijska nastojanja zemlje i dalje su veoma ograničeni. Sveukupno gledano, sve je veće zaostajanje za Evropskom unijom u području istraživanja i inovacija. Prošlogodišnje preporuke provedene su samo djelomično, i stoga ostaju na snazi.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina treba posebno da:

- izradi novu strategiju za period 2023-2028. i akcioni plan za razvoj nauke;
- razvije i usvoji strategiju pametne specijalizacije;
- poboljša izvještavanje o statističkim podacima u oblasti istraživanja i inovacija.

Što se tiče **politike istraživanja i inovacija**, zakonodavni okvir koji reguliše razvoj istraživanja i inovacija i dalje je fragmentiran, i treba ga poboljšati na području cijele zemlje. Nikakav akcioni plan nije postojao od 2017. do 2023. godine. Bosna i Hercegovina treba da sačini i usvoji novu strategiju i akcioni plan razvoja nauke (2023–2028.).

Procijenjena ukupna izdvajanja zemlje za istraživanje i inovacije i dalje su ispod 0,3% BDP-a. Značajno povećanje budžeta, naročito u oblasti inovacija, neophodno je za ekonomski oporavak zemlje. Da bi se mogli obezbijediti pouzdani i sveobuhvatni statistički podaci o istraživanju i inovacijama, npr. za Evropsku ljestvicu uspjeha u inoviranju i Evropski istraživački prostor, trebalo bi postići daljnji napredak. Kapaciteti zemlje u oblasti istraživanja i dalje su veoma ograničeni, a trend odliva mozгова se nastavlja, pogotovo u sektorima

zdravstva, medicine i informacionih tehnologija. Do sada nisu uvedene nikakve sistemske mjere za rješavanje tog problema.

Napori koje vlasti ulažu vlasti na unapređenju istraživačkih i inovacijskih politika i povezanih aktivnosti (npr. Strategija razvoja nauke i očekivano usvajanje i provođenje pratećeg Akcionog plana), kao i bespovratna sredstva koja se dodjeljuju organizacijama za podnošenje prijedloga u okviru programa Horizont Evropa, daju rezultate. Međutim, potrebno je ojačati sistemsku saradnju i interakciju između aktera „trostrukog heliksa“ - akademske zajednice, industrije i vlasti. Izrada strategije pametne specijalizacije još uvijek je u veoma ranoj fazi. To nepovoljno utiče na aktivnosti u oblasti istraživanja i inovacija.

Što se tiče **međunarodne saradnje**, Bosna i Hercegovina učestvuje u programu Horizont Evropa, kao pridružena zemlja, nakon što je 2021. godine konkurisala i dobila 1,65 miliona eura. Preliminarni i djelomični podaci za 2022. godinu pokazuju ohrabrujući porast: istraživači i inovatori iz Bosne i Hercegovine u 2022. godini već su dobili 2,1 milion eura. Ohrabrujući je izbor Sarajeva za misiju u okviru programa Horizont Evropa o klimatski neutralnim i pametnim gradovima, kao i uključivanje Mostara.

Bosna i Hercegovina je uvrštena u Evropsku ljestvicu uspjeha u inoviranju, što joj omogućava učešće u Regionalnoj shemi inovacija Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju počev od 2021. godine. Podstiče se i sudjelovanje u aktivnostima Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju. Bosna i Hercegovina se na Ljestvici pojavljuje kao inovator u nastajanju. Vremenom se njen učinak u odnosu na EU smanjio, posebno u posljednje dvije godine.

Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura

EU podržava saradnju u obrazovanju i kulturi kroz programe finansiranja i koordinaciju politika država članica putem otvorene koordinacije. EU i države članice takođe moraju spriječiti diskriminaciju i osigurati kvalitetno obrazovanje za djecu radnika migranata, uključujući i one u nepovoljnom položaju.

BiH je u **ranoj fazi** pripremljenosti u oblasti obrazovanja i kulture. U ovoj oblasti **nije bilo napretka**. U zemlji još uvijek ne postoji potpuno funkcionalan sistem akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa. Bosna i Hercegovina treba da uskladi propise na svim nivoima vlasti s okvirnim zakonima o obrazovanju, i da osigura primjenu zajedničkog jezgra nastavnih planova i programa koji se zasniva na ishodima učenja. Potrebno je osigurati socijalnu uključenost u svim fazama obrazovanja. Potrebno je izraditi i implementirati strategije za mlade širom zemlje. Preporuke iz prošlogodišnjeg izvještaja ostaju relevantne budući da su realizovane samo djelimično.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- produžiti i ažurirati akcioni plan za državni okvir kvalifikacija i uspostaviti međusektorsku komisiju za ovaj okvir,
- osigurati potpuno funkcionalan sistem (re)akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa u cijeloj zemlji,
- osigurati stalno učešće u međunarodnim studijama procjene¹⁶ i provedbu nalaza za poboljšanje rezultata iz studije PISA.

¹⁶ Program za međunarodnu procjenu postignuća učenika (PISA), Međunarodno istraživanje trendova u znanju matematike i prirodnih nauka (TIMSS), Međunarodno istraživanje razvoja čitalačke pismenosti (PIRLS), Međunarodno istraživanje računarske i informacione pismenosti (ICILS), Međunarodno istraživanje o učenju i podučavanju (TALIS).

U oblasti **obrazovanje i obuke** BiH nije učestvovala u studijama PIRLS u 2021. godini i PISA u 2022. godini, a još uvijek nije potvrdila učešće u studiji PISA za 2025. godinu. Potrebno je značajno poboljšati koordinaciju procesa vezanih za učešće u međunarodnim studijama procjene. BiH nije preduzela jasne mjere u pogledu rezultata studija PISA iz 2018. i TIMSS iz 2019. godine. Kako je u ovom pogledu izostao pristup na nivou cijele zemlje, neki kantoni su započeli reformu svojih nastavnih planova i programa zasnovanih na ishodima učenja, kako bi poboljšali kvalitet u skladu sa preporukama ovih istraživanja. BiH se odlučila pridružiti studiji ICILS 2023, što može pomoći zemlji da prati svoje ciljeve u pogledu digitalnih vještina učenika te osigurati podatke za praćenje napretka prema Ciljevima održivog razvoja UN-a.

BiH je pozvana da učestvuje u radu radnih grupa za evropski obrazovni prostor 2021-2025. Ove radne grupe podstiču saradnju između država članica Evropske unije i saradnju sa zemljama kandidatima, kako bi se izgradili jači i inkluzivniji nacionalni sistemi obrazovanja i osposobljavanja i kako bi se mladi ljudi pripremili za zelenu i digitalnu tranziciju.

Potrebno je intenzivirati aktivnosti na provođenju preporuka za politike djelovanja s mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u BiH. Obrazovanje djece s posebnim potrebama i dalje predstavlja izazov, posebno u pogledu osiguranja potrebne infrastrukture, sredstava, prijevoza i asistenata u nastavi koji bi bili od koristi i djeci i nastavnicima.

Iako je uspostavljen pravni okvir koji reguliše prikupljanje i sistematizaciju podataka za cijelu zemlju, ne postoji mehanizam za sistematsko mjerenje ili praćenje kvaliteta inputa, outputa ili ishoda obrazovanja. Baza podataka je u funkciji od oktobra 2022. i koristi se za izvještavanje prema međunarodnim organizacijama. Međutim, podaci se ne uzimaju u obzir u procesu donošenja politika djelovanja u ovoj oblasti. Obrazovnom sistemu nedostaju zajednički standardi za različite nivoe obrazovanja, kao i za obuku nastavnog osoblja i evaluaciju učinka. Potrebno je osigurati sveobuhvatnu obuku nastavnog osoblja koja će biti usmjerena na razvoj ključnih kompetencija učenika i sistematski pristup primjeni zajedničke jezgre nastavnih planova i programa na osnovu ishoda učenja.

Zbog demografskih promjena, postepeno se smanjuje broj upisanih studenata na svim nivoima obrazovanja. U ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju stopa upisa je i dalje vrlo niska, ali sa pozitivnim trendom (+16%) i sada je oko 32%. Samo 42% djece od tri do pet godina obuhvaćeno je predškolskim obrazovanjem, pri čemu 25% romske djece u dobi od tri do šest godina. Što se tiče pristupa osnovnom i srednjem obrazovanju, blizu 100% djece pohađa osnovno, a 85% srednje obrazovanje. Stopa završetka osnovne škole je 92% (93% dječaka i 90% djevojčica). Oko 69% romske djece pohađa osnovno, a 23% srednje obrazovanje, uz veći procenat upisa dječaka (stopa za djevojčice je 67% u osnovnom i 18% u srednjem obrazovanju).

Zabilježeni su ograničeni naponi u pogledu digitalne transformacije obrazovanja i osposobljavanja, uz nedostatak koordiniranog pristupa na nivou cijele zemlje, uprkos iskustvima iz pandemije COVID-19. Potrebno je da zemlja nastavi ulagati napore u pravcu efektivne, koherentne i inkluzivne digitalne transformacije obrazovanja i osposobljavanja, kao i u pravcu jačanja kapaciteta sistema za razvoj digitalnih vještina.

Cjelodržavni dokument o politici **stručnog obrazovanja i osposobljavanja** (VET), na osnovu zaključaka iz Rige, na snazi je od 2021. godine. Nije bilo primjetnog napretka nakon njegovog usvajanja.

Nije ostvaren napredak u pogledu razvoju državnog kvalifikacijskog okvira za Bosnu i Hercegovinu. Akcioni plan je prestao da važi 2020. godine i trebalo bi ga proširiti i revidirati, obzirom da nikada nije bio operativan, te da nije uspostavljena posebna komisija za državni kvalifikacijski okvir. Državni kvalifikacijski okvir BiH još uvijek nije povezan s Evropskim

kvalifikacijskim okvirom, niti postoji mehanizam za vrednovanje prethodnog učenja. Unaprijeđena je saradnja između dvije akreditacijske agencije, one na državnom nivou i one u Republici Srpskoj. Bosna i Hercegovina treba značajno intenzivirati napore kako bi osigurala potpuno funkcionalan sistem akreditacije visokoškolskih ustanova, a posebno studijskih programa.

Bosna i Hercegovina ima koristi od komponente programa **Erasmus+** 2021-2027 koja se odnosi na međunarodnu mobilnost. U 2022. godini oko 770 zaposlenih u visokoškolskim ustanovama i 1070 studenata iz BiH bilo je odabrano da u okviru programa mobilnosti boravi u državama članicama EU ili pridruženim trećim zemljama, a očekuje se da će visokoškolske ustanove iz BiH ugostiti oko 560 zaposlenih i 490 studenata iz Evrope. Broj projekata izgradnje kapaciteta u oblasti visokog obrazovanja koji su odabrani za finansiranje povećao se sa osam u 2020. na dvanaest u 2022. godini. Visokoškolske ustanove iz BiH su 2023. godine prvi put imale pravo učestvovati u pozivu za podnošenje prijedloga za Inicijativu evropskih univerziteta, pri čemu je jedan univerzitet dobio grant u okviru uspješnog partnerstva.

U oblasti **kulture**, BiH provodi mjere predviđene UNESCO-ovom Konvencijom o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza. Država mora trajno riješiti pravni status i finansiranje za sedam institucija kulture od značaja za Bosnu i Hercegovinu.

Provođenje odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH zavisi od entiteta. Na svim nivoima vlasti potrebno je izdvajati više budžetskih sredstava za kulturu i donijeti odluke o dugoročnom, višegodišnjem finansiranju kako bi se osigurala stabilnost kulturnog rada i stvaralaštva. BiH mora uspostaviti formalno partnerstvo koje će omogućiti transparentno i organizovano učešće u kreiranju politika u oblasti kulture.

Iako postoje strategije za **mlade** na nekim nivoima vlasti, BiH treba da radi na cjelodržavnoj strategiji za mlade koja će osigurati jednak tretman mladih ljudi.

Poglavlje 29: Carinska unija

Sve države članice su dio carinske unije EU i slijede ista carinska pravila i procedure. To zahtijeva usklađivanje zakonodavstva, adekvatne kapacitete za provedbu i primjenu, i pristup zajedničkim kompjuterizovanim carinskim sistemima.

BiH je na **određenom nivou pripremljenosti** u oblasti carinske unije. Carinsko zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno s *acquisem EU*. **Nije ostvaren napredak**, a preporuke iz prošle godine nisu provedene. BiH treba podržati Upravu za indirektno oporezivanje i postepeno uskladiti svoje sisteme s carinskim zahtjevima EU.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- osigurati interoperabilnost naprednih e-potpisa na nivou cijele zemlje;
- ojačati administrativne i operativne kapacitete Uprave za indirektno oporezivanje;
- povećati provjere nakon carinjenja na osnovu analize rizika, proširiti korištenje pojednostavljenih postupaka za pouzdane privredne subjekte i unaprijediti međusobnu povezanost i interoperabilnost sa IT sistemima i zahtjevima EU.

Uprava za indirektno oporezivanje (UIO) je zadužena za provođenje **carinskog zakonodavstva** i politika. Potrebno je dalje usklađivanje sa Carinskim zakonikom Unije, posebno u pogledu carinskih postupaka i pojednostavljenih postupaka. Provedba Zakona o carinskoj politici iz 2015. godine, koji je djelimično usklađen s *acquisem EU*, počela je u avgustu 2022. godine nakon usvajanja Zakona o carinskim prekršajima. Zakon omogućava uvođenje kategorije ovlaštenih privrednih subjekata i dodatne pojednostavljene carinske

postupke koji zahtijevaju upotrebu elektronskog potpisa. Nijedan privredni subjekt do sada nije dobio status ovlaštenog privrednog subjekta. Carinska tarifa i postupak utvrđivanja carinske vrijednosti su usklađeni s Kombinovanom nomenklaturom EU. Što se tiče pravila o porijeklu, zemlja i dalje primjenjuje Pan-euro-mediteransku konvenciju i započela je proces usvajanja prelaznih pravila o porijeklu u trgovini s EU.

BiH ima status posmatrača u Konvenciji o zajedničkom provoznom postupku i namjerava da joj se pridruži kada ispuni sve zakonske i tehničke zahtjeve. To uključuje uspješnu provedbu Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NTCS), koji se u zemlji počeo primjenjivati u avgustu 2022. godine. Da bi se pridružila Konvenciji zemlja će morati izvršiti nadogradnju svog NCTS sistema.

BiH takođe treba nastaviti da usklađuje svoje odredbe o zaštiti prava intelektualnog vlasništva u oblasti provođenja carinskih propisa. Potrebno je i dalje usklađivanje s *acquisem* EU za ovlaštene privredne subjekte, što se postiže primjenom Dodatnog protokola 5 Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA). Prekogračnično krijumčarenje duhanskih proizvoda i druge nezakonite aktivnosti u pograničnim regijama i dalje predstavljaju značajnu oblast koja zahtijeva dalja poboljšanja u pogledu saradnje i alata za borbu protiv prevara. U okviru napora u borbi protiv prevara, preporučuje se pristupanje Protokolu o uklanjanju nezakonite trgovine duhanskim proizvodima Svjetske zdravstvene organizacije.

Administrativne i operativne kapacitete Uprave za indirektno oporezivanje treba značajno ojačati, posebno na ključnim operativnim pozicijama. Bosna i Hercegovina mora postepeno usklađivati svoje sisteme s carinskim zahtjevima EU, kao što su Novi kompjuterizirani tranzitni sistem i standardi interne kontrole. Provođenje analiza rizika otežava neadekvatan IT sistem. Rezultat toga je da carinski organi i dalje provode oko 60% kontrola fizičkim putem.

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST

Ovaj klaster obuhvata Transportnu politiku (Poglavlje 14), Energiju (Poglavlje 15), Transevropske mreže (Poglavlje 21) i Okoliš i klimatske promjene (Poglavlje 27).

BiH je u ranoj fazi pripremljenosti u većini oblasti koje se odnose na Zelenu agendu i održivo povezivanje, a to su energija, okoliš i klimatske promjene. Tek se treba usvojiti zakonodavstvo koje se odnosi na gas, struju, obnovljivu energiju i energetska efikasnost. BiH ima određeni nivo pripremljenosti u oblastima transporta i transevropskih mreža. Potrebni su dodatni naponi da bi se poboljšala sigurnost na putevima i smanjio broj stradalih u saobraćajnim nesrećama te da bi se ojačala regulatorna tijela za transport i civilno vazduhoplovstvo. Potrebni su dalji koraci u pogledu reformskih mjera povezivanja i usklađivanja s propisima o transevropskoj transportnoj mreži (TEN-T) i transevropskim mrežama za energiju (TEN-E). Zelena tranzicija i održiva povezanost su ključni za ekonomsku integraciju unutar regiona i sa EU. U narednom periodu potrebno je ubrzati provedbu Ekonomskog i investicijskog plana i Zelene agende.

Poglavlje 14: Prometna politika

EU ima zajednička pravila za tehničke i sigurnosne standarde, zaštitu, socijalne standarde, državnu pomoć i liberalizaciju tržišta u oblasti cestovnog, željezničkog i saobraćaja unutrašnjim plovnim putevima, kombinovanog saobraćaja, te vazdušnog i pomorskog saobraćaja.

BiH je dostigla **određen nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti, ali **nije ostvaren napredak**. Zemlja treba intenzivirati napore na usklađivanju s *acquisem* EU i njegovoj efikasnoj provedbi u svim oblastima transporta i na svim nivoima vlasti. BiH još uvijek treba ojačati svoje administrativne kapacitete, posebno u pogledu sigurnosti na cestama putem osnivanja vodeće agencije za sigurnost na cestama, kao i izvršnih, inspeksijskih i istražnih tijela za cestovni

saobraćaj, željeznice, unutrašnje plovne puteve, kombinovani/intermodalni saobraćaj i civilno vazduhoplovstvo. Prošlogodišnje preporuke nisu uzete u obzir te i dalje važe.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- razviti kapacitete za provedbu propisa za smanjenje broja stradalih u saobraćajnim nesrećama na cesti i postići napredak u uspostavi sistema na nivou države za kontinuirano prikupljanje podataka o saobraćajnim nesrećama;
- povećati nezavisnost, ojačati kapacitete i osigurati dovoljno finansiranje regulatornih tijela u oblasti transporta;
- izraditi strateški okvir, usvojiti relevantne propise i osigurati dovoljne kapacitete i resurse za provedbu inteligentnog transportnog sistema (ITS) na osnovnim mrežama.

Što se tiče **opšteg *acquisa* EU o transportu**, Bosna i Hercegovina provodi Okvirnu strategiju transporta BiH za period do 2030. Reforme u ovoj oblasti su već nekoliko godina nedovoljne, a brzina strukturnog prilagođavanja vrlo mala. Potrebna ulaganja se odgađaju zbog toga što tehnička dokumentacija nije završena ili odobrena te zbog ograničenih kapaciteta za zaduživanje i finansijskih ograničenja. Pored toga, odsustvo fokusa na ključne prioritete ili njegova promjena te nedostatak koordinacije i saradnje između nivoa vlasti, posebno tamo gdje prevladavaju određeni interesi, dovode do daljih kašnjenja i ukupne neefikasnosti. BiH treba intenzivirati napore kako bi ispunila obaveze iz Ugovora o Transportnoj zajednici, njegovih pet akcionih planova i elemenata koji proizlaze iz strategije pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan. Za veće transportne aglomeracije trebalo bi razviti planove održive urbane mobilnosti koji poštuju ekološke i društvene standarde i slijede praksu EU.

Potrebni su dalji naponi kako bi se osiguralo potpuno usklađivanje s Direktivom o inteligentnim transportnim sistemima (ITS), unaprijedila multimodalnost i osigurala provedba odgovarajućih zakona u oblasti cestovnog i željezničkog saobraćaja u zemlji. Sveukupna strategija za ITS tek treba da bude usvojena i za njenu realizaciju treba izdvojiti odgovarajuća sredstva.

Zemlja je umjereno pripremljena u oblasti **cestovnog transporta**. Bosna i Hercegovina bi trebala provesti mjere usaglašene u akcionom planu TCT za sigurnost na cestama kako bi se razvila TEN-T cestovna mreža otporna na klimatske promjene, inteligentna i resursno učinkovita. Provođenje propisa o sigurnosti na cestama i dalje je zabrinjavajuće. Nema vidljivog i značajnog smanjenja veoma velikog broja nesreća i stradalih u saobraćajnim nesrećama. Potrebno je raditi na rješavanju neusklađenosti između brojki o kojoj izvještava država i značajno veće procjene Svjetske zdravstvene organizacije. Mnogo toga još treba uraditi kako bi se razvio usklađen sistem baze podataka o saobraćajnim nesrećama. Kao dio akcionog plana Ugovora o Transportnoj zajednici (TCT) za sigurnost na cestama, potrebno je da Ministarstvo komunikacija i transporta uspostavi vodeću agenciju za sigurnost na putevima i sistem za kontinuirano prikupljanje podataka o saobraćajnim nesrećama u cijeloj zemlji. Bosna i Hercegovina treba da usvoji cjelodržavni zakon o međunarodnom cestovnom prevozu opasnih materija, što je dugogodišnje otvoreno pitanje. Takođe, zemlja treba da ojača svoje mehanizme za praćenje primjene relevantnih međunarodnih pravila i zakonodavstva EU, uključujući ona o prenosivoj opremi pod pritiskom, provjerama vozila na cesti i sigurnosti na cestama. BiH još uvijek nije uskladila svoje propise s Direktivom 2008/96/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 19. novembra 2008. o upravljanju sigurnošću cestovne infrastrukture. Preporuka je da BiH uspostavi sistem licenciranja za inspektore i revizore sigurnosti na cesti, kao i da usvoji pravilnike za inspekciju i reviziju sigurnosti cestovnog saobraćaja.

U pogledu **željezničkog saobraćaja**, Bosna i Hercegovina je umjereno pripremljena, s tim da je ostvaren samo ograničen napredak u izvještajnom periodu i to uglavnom u razvoju,

održavanju i unapređenju infrastrukture dok je tehnička dokumentacija za ove aktivnosti u pripremi. Polovina željezničke infrastrukture i dalje je nesigurna, zastarjela i nepouzdana te ne može omogućiti odgovarajući međunarodni tranzit na mreži. Višegodišnji plan održavanja cijele osnovne mreže još uvijek nije usvojen, a koordinacija infrastrukturnih intervencija na željeznicama u cijeloj zemlji je slaba. U skladu sa standardima EU i zahtjevima akcionog plana TCT za željeznice, Bosna i Hercegovina bi trebala koristiti savremene inteligentne transportne sisteme (ITS) za rekonstrukciju i izgradnju novih željezničkih dionica. Standardi EU se ne provode u potpunosti i sistematski, jer se manje napredne varijante, ponekad čak i neusaglašene sa ITS-om, smatraju isplativijim. Ovo se posebno odnosi na Republiku Srpsku iako se projektovanje i 50% grantova za rekonstrukciju finansira iz programa IPA.

BiH još uvijek treba da u potpunosti uskladi Zakon o željeznicama sa četvrtim paketom o željeznicama EU i da nastavi aktivnosti na otvaranju željezničkog tržišta. Zakoni o željezničkom saobraćaju u oba entiteta, koji imaju za cilj da osiguraju nediskriminatorni pristup mreži, u velikoj mjeri nisu usklađeni s *acquisem* EU i još uvijek ih treba revidirati. Odsustvo napretka u usklađivanju s *acquisem* u oblasti prava putnika u željezničkom saobraćaju predstavlja još jedno otvoreno pitanje. Izvještaji o mreži su pripremljeni, ali još uvijek se ne objavljuju, a izmjene i dopune Zakona o željeznicama kojima se omogućava uspostava nezavisnih tijela, odnosno organa za sigurnost na željeznici i tijela za istraživanje željezničkih nesreća, još uvijek su na čekanju. I dalje nema napretka u pregovorima o protokolima koji se tiču procedura prelaska granice s Hrvatskom u željezničkom saobraćaju zbog tehničkih problema oko graničnih i carinskih pitanja.

U pogledu **pomorskog saobraćaja** Bosna i Hercegovina je i dalje u ranoj fazi pripremljenosti budući da se ova oblast ne smatra prioritetom jer zemlja ima malo obale i nema trgovačku luku niti pomorsku flotu. Institucionalno uređenje koje bi omogućilo BiH da postane država pod čijom zastavom plove brodovi snažno bi doprinijelo ekonomskom prosperitetu zemlje.

Saobraćaj unutrašnjim plovnim putevima je u ranoj fazi pripremljenosti. I dalje je potrebno razvijati institucionalno, pravno i regulatorno uređenje plovnog saobraćaja u BiH kako bi se osigurala sigurnost plovidbe unutrašnjim plovnim putevima i njeno održavanje.

Pripreme u oblasti **civilnog vazduhoplovstva** još uvijek stoje u mjestu. Iako je Agencija za pružanje usluga u zračnoj plovidbi BiH operativna od decembra 2019. godine, Zakon o civilnom vazduhoplovstvu iz 2009. godine još uvijek nije usklađen sa zahtjevima Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog prostora (ECAA). Potrebno je da Bosna i Hercegovina što prije riješi pitanje hroničnog nedostatka adekvatno osposobljenog i kvalifikovanog osoblja te institucionalna pitanja unutar Direkcije za civilno vazduhoplovstvo (BHDC) koja povećavaju rizik u pogledu nadzora nad sigurnošću. Iako je novo rukovodstvo na funkciji već više od dvije godine, nije se pozabavilo ovim pitanjem. Nije ostvaren napredak u pogledu usklađivanja zakonodavstva s Uredbom EU o pravima putnika. Potrebno je da BiH poboljša nezavisnost regulatora civilnog vazduhoplovstva kako bi prekinula negativan trend.

Bosna i Hercegovina nije započela aktivnosti na izradi politika te uspostavi institucija, pravnog i regulatornog okvira u oblasti **kombinovanog / intermodalnog transporta**. Razlog zbog kojeg ovaj podsektor nije prioritetan vezan je uz postojanje fizičkog infrastrukturnog uskog grla u tunelu Ivan i na rampi Bradina na željezničkoj pruzi na koridoru Vc, ali i uz inertnost nadležnih institucija i uprave.

Bosna i Hercegovina bi trebalo da poveća napore u pravcu usklađivanja sa zakonodavstvom o **pravima putnika EU** i njegove provedbe.

Poglavlje 15: Energija

Energetska politika EU obuhvata snabdijevanje energijom, infrastrukturu, unutrašnje energetske tržište, potrošače, obnovljivu energiju, energetska efikasnost, nuklearnu energiju, nuklearnu sigurnost, zaštitu od zračenja i mjere nuklearne zaštite.

Zemlja je i dalje **u ranoj fazi pripremljenosti** u oblasti energije. U Federaciji BiH je ostvaren **ograničeni napredak** u usvajanju novog zakona o električnoj energiji, zakona o energiji i zakona o obnovljivoj energiji. Bosna i Hercegovina još uvijek treba uložiti značajne napore ka jačanju saradnje i koordinacije u cijeloj zemlji, te unaprijediti fragmentiran i nedosljedan pravni i regulatorni okvir. Prošlogodišnje preporuke nisu provedene i ostaju na snazi.

- U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće: usvojiti zakonske i podzakonske akte za gas i električnu energiju u skladu s trećim energetske paketa i paketom za integraciju energetske tržišta Energetske zajednice na državnom i entitetskom nivou te osigurati potpuno usklađivanje zakona na entitetskom nivou u oblasti električne energije i gasa kako bi se spriječila dalja kašnjenja u povezivanju s unutrašnjim tržištem električne energije EU;
- usvojiti državne i poboljšati entitetske propise o obnovljivim izvorima energije i energetske efikasnosti u skladu s obavezama iz Ugovora o Energetskoj zajednici te obavezama iz Deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan sa samita u Sofiji 2020. godine i
- finalizirati i usvojiti nacionalni energetske i klimatske plan (NECP) za period 2021-2030. do kraja juna 2024. godine u skladu s energetske i klimatske ciljevima Energetske zajednice do 2030. godine, uzimajući u obzir preporuke Sekretarijata Energetske zajednice.

Nacionalna energetska strategija BiH koja je usvojena u avgustu 2018. godine je sadržana u Okvirnoj energetske strategiji Bosne i Hercegovine do 2035. godine. Njena provedba je u toku. Bosna i Hercegovina još uvijek treba finalizirati i usvojiti nacionalni energetske i klimatske plan za period 2021-2030, koji će zamijeniti nacionalnu energetske strategiju i akcioni plan za nacionalnu energetske efikasnost. Organizacije civilnog društva su uključene u proces izrade dokumenata.

Mjere za poboljšanje **sigurnosti snabdijevanja električnom energijom** potrebno je preusmjeriti s uglja na obnovljive izvore energije. Odluka o proširenju Termoelektrane Tuzla (blok 7) još uvijek je na čekanju. Proširenje bi povećalo sigurnost snabdijevanja zemlje, ali u isto vrijeme značajno produžilo zavisnost od uglja, što nije u skladu s opredjeljenjem zemlje u pravcu dekarbonizacije. Važan dobavljač je istupio iz ugovora za tuzlanski blok 7. Iako je kineski konzorcij predložio da se ugovarač zamijeni, iz Federacije nisu prihvatili ovaj prijedlog. Konačnu odluku treba donijeti Parlament FBiH. Vijeće za državnu pomoć treba odlučiti o javnoj garanciji u korist kineske banke Export-Import Bank of China u vezi kredita za tuzlanski blok 7.

Nakon što je Parlament Federacije BiH donio odluku o produžetku rada dva bloka termoelektrana u Kaknju i Tuzli, Sekretarijat Energetske zajednice je u oktobru 2022. godine pokrenuo postupak protiv BiH.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije preduzela bilo kakve mjere za postepeno ukidanje subvencija za ugalj, iako se razmišlja o tome kako izvršiti usklađivanje sa sistemom trgovanja emisijama EU (ETS) radi promovisanja dekarbonizacije. Ovo će biti posebno izazovno za zemlju čija proizvodnja energije i industrija u velikoj mjeri zavise od fosilnih goriva. Još se čeka na imenovanje uprave Elektroprenosa (TRANSCO).

Bosna i Hercegovina se treba uskladiti s Uredbom EU o spremnosti na rizike u sektoru električne energije i primijeniti je kako bi povećala otpornost u slučaju nove energetske krize.

Što se tiče **sigurnosti snabdijevanja prirodnim gasom**, iako samo 3% snabdijevanja energijom dolazi od gasa, zemlja u potpunosti zavisi od jednog gasovoda koji dobavlja gas putem Turskog toka iz Rusije kao jedinog izvora. Stoga bi BiH imala probleme ako bi došlo do poremećaja u snabdijevanju. Federacija BiH i Republika Srpska imaju dugoročni ugovor sa Gazpromom.

Federacija BiH bi trebala ubrzati donošenje zakona i procedure izdavanja dozvola za projekat Južnog gasnog interkonektora, jednog od vodećih projekata Ekonomskog i investicionog plana EU koji će ojačati integraciju u evropsko tržište gasa i povećati sigurnost snabdijevanja. Prijedlozi za novi istočni gasni interkonektor koji bi finansirao Gazprom ne bi doprinijeli diverzifikaciji snabdijevanja gasom. Odluke o oba interkonektora mora odobriti Predsjedništvo BiH.

Bivša rafinerija u Brodu priključena je na hrvatsku mrežu prirodnog gasa 2021. godine bez potrebnog državnog odobrenja čime se i dalje krši pravni okvir.

Nije bilo napretka u usklađivanju zakonodavstva o obaveznim zalihama nafte i naftnih derivata. I dalje se čeka na izradu potrebnih zakona, uspostavu tijela na državnom nivou za obavezne zalihe nafte kao i na usklađivanje zakonodavstva na entitetskom nivou.

Kako bi spriječila dalja kašnjenja u otvaranju i razdvajanju energetskih tržišta i uskladila se sa trećim i četvrtim energetskim paketom, BiH još uvijek treba da usvoji postojeće zakonodavstvo o gasu i električnoj energiji, kao i da izvrši usklađivanje i provedbu novousvojenog paketa za integraciju energetskih tržišta Energetske zajednice. Postignut je određeni napredak u Federaciji BiH usvajanjem Zakona o električnoj energiji FBiH i Zakona o energiji. Bosna i Hercegovina treba usvojiti zakonodavstvo o električnoj energiji na državnom nivou kako bi omogućila spajanje tržišta električne energije, imenovanje nominiranog operatora tržišta električne energije (NEMO), uspostavu berze električne energije te tržišta za kupovinu unaprijed i isti dan što je preduslov dalje integracije s unutrašnjim tržištem EU i spajanja tržišta. Zakoni u entitetima se moraju u potpunosti uskladiti s ovim pravnim okvirom. Zemlja još treba da usvoji i primijeni novi zakon za adekvatno restrukturiranje, certifikaciju i rad operatera sistema prenosa gasa u skladu s trećim energetskim paketom.

Maloprodajna tržišta električne energije u oba entiteta su formalno otvorena za konkurenciju. Uvođenje modela virtuelne elektrane u aprilu 2022. godine omogućilo je da mali izvori obnovljive energije dođu do veleprodajnih tržišta putem agregacije, a većina proizvođača obnovljive energije iz oba entiteta više ne koristi programe podrške. Regulisane cijene i tarife ne odražavaju troškove jer se energetski sektor subvencionise putem direktnih i indirektnih subvencija.

Neke mjere za zaštitu energetski ugroženih korisnika i ublažavanje energetskog siromaštva i dalje su na snazi, pri čemu su usmjerene na pružanje direktne finansijske podrške najugroženijim grupama, posebno primaocima različitih socijalnih davanja.

Kupci gasa u Federaciji BiH se još uvijek drže zatvorenima. Samo manje količine gasa na tržištu u Republici Srpskoj isporučuju se po regulisanim tarifama. Pravila o prelasku su na snazi. Veleprodajne cijene gasa u Republici Srpskoj nisu regulisane. U Federaciji BiH cijene reguliše Ministarstvo. U Republici Srpskoj, pristup trećim stranama se odobrava po regulisanim tarifama za gasnu mrežu. U Federaciji BiH, ugovoreni pristup trećim stranama još uvijek se primjenjuje na prenosne i distributivne mreže. Tržište gasa ostaje zatvoreno bez odgovarajućeg regulatornog nadzora i nedostaje mu transparentnost, posebno kada je riječ o

određivanju cijena za krajnje potrošače. Kada je riječ o električnoj energiji, regulatorna tijela na svim nivoima su operativna, ali njihovu nezavisnost i dalje ometa političko uplitanje.

Zemlja tek treba uskladiti svoj zakonodavni okvir s *acquisem* EU o **ugljikovodicima**, što uključuje i preuzimanje Direktive o sigurnosti naftnih i plinskih instalacija na moru.

Ostvaren je određeni napredak u oblasti **obnovljive energije** budući da je Federacija BiH usvojila Zakon obnovljivoj energiji, a oba entiteta trenutno rade na provedbenim propisima, dok pravni okvir na državnom nivou još uvijek ne postoji. Oba entiteta treba da pokrenu aukcije za šeme podrške obnovljivoj energiji. Republika Srpska je u junu potpisala direktan sporazum s pružaocem usluga o korištenju elektronskih registara za izdavanje, ukidanje i trgovinu garancijama porijekla. Očekuje se da će Federacija BiH učiniti isto do kraja godine.

Ne postoje ograničenja u pogledu najveće snage koja se može integrisati u prienosnu mrežu energije iz obnovljivih izvora koji se ne mogu otpremati. Uprkos velikim kapacitetima, postoje samo tri vjetroparka i sve veći broj solarnih PV elektrana. Planiranje u pogledu hidroenergije se vrši bez konsultacija svih zainteresovanih strana i bez poštovanja Espoo konvencije o prekograničnoj procjeni uticaja na okoliš. Uprkos postojećim zakonskim obavezama, procjene uticaja na okoliš se ne pripremaju dosljedno, što dovodi do osporavanja na sudu, kao što je slučaj s hidroelektranom Buk Bijela (*vidjeti Poglavlje 27 - Okoliš i klimatske promjene*).

Dalje usklađivanje sa standardima EU je i dalje neophodno za izdavanje, prenos i poništavanje garancija porijekla i za korištenje minimalnih nivoa obnovljive energije u novim zgradama i u zgradama u kojima se vrše velika renoviranja.

Proizvođači obnovljive energije imaju prioritetni pristup mreži i plaćaju 50% fiksnog dijela troškova priključka. Na nivou distribucije, proizvođači u Republici Srpskoj su dužni u potpunosti pokriti troškove priključenja, dok proizvođači obnovljive energije u Federaciji BiH pokrivaju 50% izračunate prosječne vrijednosti troškova priključenja.

U oblasti **energetske efikasnosti**, nije postignut napredak u usklađivanju zakonodavstva sa zahtjevima EU.

Bosna i Hercegovina nije postigla dalji napredak u oblasti **nuklearne energije, nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja**. Zemlja nema nuklearna postrojenja na svojoj teritoriji niti planira da ih gradi. BiH bi trebala razmotriti mogućnosti članstva u Evropskoj zajednici za hitnu razmjenu informacija u slučaju radiološke opasnosti (ECURIE). Pored toga, trebala bi povećati administrativne kapacitete i finansijska sredstva Državne regulatorne agencije za radijacijsku i nuklearnu sigurnost, kako bi ispunila međunarodne obaveze o dostavljanju podataka i poboljšala koordinaciju i izvještavanje.

U pogledu **mjera nuklearne zaštite**, nakon pristupanja će biti potrebno izvršiti prilagođavanje postojećih sistema računovodstva i kontrole nuklearnih materijala u BiH kako bi se oni uskladili s odredbama o zaštiti (poglavlje 7) Ugovora o Euratomu.

Poglavlje 21: Trans-europske mreže

EU promovira transevropske mreže (TENs) u oblasti saobraćaja, telekomunikacija i energetike kako bi se ojačalo unutarnje tržište i podstakao rast i zapošljavanje.

BiH je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti transevropskih mreža. Postignut je ograničeni napredak u ovoj oblasti kroz nastavak izgradnje autoputa na koridoru Vc. Ipak, saobraćajna i energetska infrastruktura i dalje su nedovoljno razvijene, a brzina provedbe reformskih mjera vezanih za povezivanje i dalje je vrlo slaba. Prema tome, preporuke iz prošlog

izvještaja i dalje važe.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- nastaviti razvoj indikativnog proširenja TEN-T i TEN-E osnovnih mreža, u skladu s prioritetima utvrđenim u Ekonomskom i investicijskom planu za Zapadni Balkan, Zelenoj agendi i Petogodišnjem tekućem planu rada Transportne zajednice za razvoj indikativnog proširenja TEN-T mreže na Zapadni Balkan,
- ubrzati provedbu reformskih mjera za povezivanje i nastaviti usvajanje višegodišnjih planova održavanja za cjelokupnu cestovnu i željezničku osnovnu mrežu,
- uskladiti zakonodavstvo s Uredbom (EU) 347/2013 o smjernicama za transevropsku energetska infrastrukturu.

Što se tiče **transportnih mreža**, Bosna i Hercegovina učestvuje na sastancima Transportne zajednice, ali je potrebno da poveća napore i sredstva u pravcu ispunjavanja obaveza iz akcionih planova Ugovora o Transportnoj zajednici.

BiH treba ubrzati provedbu reformskih mjera za povezivanje i nastaviti usvajanje višegodišnjih planova održavanja za cjelokupnu cestovnu i željezničku osnovnu mrežu. Sporazumi o prelasku granice sa susjednim zemljama i dalje predstavljaju izazov. Potrebno je uložiti više napora u pravcu jačanja međusobnih odnosa i prekogranične saradnje.

U maju 2023. godine BiH je s Komisijom potpisala sporazum na visokom nivou s ciljem prilagođavanja TEN-T mreže. Prioritetni projekti povezivanja na indikativnoj TEN-T osnovnoj mreži prema Zapadnom Balkanu planirani su kroz jedinstvenu listu prioritetnih infrastrukturnih projekata. U izvještajnom periodu su nastavljene aktivnosti na pripremi i realizaciji ovih projekata. U pogledu autoputa na Koridoru Vc, počeli su radovi na poddionici Medakovo-Ozimice, dok je na poddionici Ponirak Vraca-tunel Zenica 90% radova završeno u septembru 2023. godine. BiH i Hrvatska još uvijek trebaju postići dogovor o kategoriji graničnog prelaza Svilaj. I dalje je potrebno uložiti napore kako bi se ubrzala izgradnja, poboljšala spremnost i otklonile finansijske prepreke završetku izgradnje autoputa na koridoru Vc u Federaciji BiH. Kada su u pitanju dvije infrastrukturne investicije u Republici Srpskoj (cestovni i željeznički koridor Vc), Komisija još uvijek nije donijela odluku o ovom pitanju i procijenice kada bude bilo vrijeme da se potpišu ugovori o dodjeli sredstava.

Iako je izgradnja međudržavnog mosta između Bosne i Hercegovine i Hrvatske u Gradišci završena u maju 2022. godine, očekuje se da će granični prelaz biti u upotrebi tokom 2023. godine, nakon što se završi prilazna brza cesta na teritoriji Hrvatske. Tehnička i tenderska dokumentacija za trasu 2b sveobuhvatne cestovne mreže Banja Luka-Lašva su završeni, a glavni projekat za trasu 2a osnovne mreže je finaliziran. Finaliziran je idejni projekat za željezničku trasu 9a Tuzla-Zvornik kao i tehnička i tenderska dokumentacija za dionice Koridora Vc Sarajevo-Doboj i Visoko-Konjic, ali ih krajnji korisnik još nije odobrio. Neophodni su ozbiljni napor da se ubrza napredak u pogledu osnovne željezničke mreže gdje su investicije i dalje ograničene, posebno zbog nedostatka finansijske podrške putem taksi na gorivo, kao što je to učinjeno za puteve i autoputeve. Potrebno je nastaviti deminiranje i sanaciju kako bi se osigurala plovnost rijeke Save. Radovi na rehabilitacije luke Brčko napreduju.

Što se tiče **energetskih mreža**, u izvještajnom periodu BiH nije ostvarila napredak u pogledu usklađivanja s Uredbom 347/2013 o smjernicama za transevropsku energetska infrastrukturu, stoga kršenje koje je utvrdila Energetska zajednica u novembru 2018. godine još uvijek nije otklonjeno.

BiH treba dovršiti jedinstvenu listu infrastrukturnih projekata koja bi uključila i energetske sektor. Time će se osigurati prihvatljivost projekta od interesa za Energetsku zajednicu (Transbalkanski koridor) i dva projekta vezana za gas koja su od zajedničkog interesa (Sjeverna i Južna interkonekcija s Hrvatskom). Potrebno je više napora da se ubrza napredak u pripremi i razvoju ovih projekata. Tenderska dokumentacija za gasovod Južna interkonekcija s Hrvatskom (Zagvozd – Posušje – Novi Travnik sa krakom prema Mostaru) je pripremljena. BiH i dalje u velikoj mjeri zavisi od infrastrukture s većom emisijom ugljika, te treba da razvije svoje regionalne veze kako bi otključala potencijal Ekonomskog i investicijskog plana i Zelene agende za Zapadni Balkan.

Poglavlje 27: Okoliš i klimatske promjene

EU promovira snažne klimatske mjere, održivi razvoj i zaštitu okoliša. Pravo EU sadrži odredbe koje se odnose na klimatske promjene, kvalitet vode i zraka, upravljanje otpadom, zaštitu prirode, industrijsko zagađenje, hemikalije, buku i civilnu zaštitu.

→ Bosna i Hercegovina se nalazi između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti u oblasti okoliša i klimatskih promjena. Ograničen napredak postignut je usvajanjem nacionalnog plana i strategije prilagođavanja klimatskim promjenama i niskoemisionog razvoja BiH. Kako bi uskladila propise s propisima EU u oblasti klime, provodila ih i primjenjivala, Bosna i Hercegovina još uvijek treba da potvrdi svoju političku opredijeljenost i uspostavi neophodne administrativne kapacitete na svim nivoima vlasti. Potrebno je osigurati ravnomjeran, usklađen i dosljedan pristup strateškom planiranju i usklađivanju s *acquisem* EU u cijeloj zemlji, posebno u oblasti kvaliteta zraka, industrijskih emisija i upravljanja vodama i otpadom. Bosna i Hercegovina je u maju 2023. godine ratificirala sporazum o članstvu u Mehanizmu Unije za civilnu zaštitu (UCPM) i pokazala svoju sposobnost da okupi relevantne strukture za donošenje odluka. Bosna i Hercegovina mora nastaviti raditi na daljnjem unapređenju svog sistema civilne zaštite, a posebno osigurati da se međunarodna pomoć pruža na koordiniran način u cijeloj državi. Preporuke iz prošle godine nisu u potpunosti provedene te i dalje vrijede.

→ U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba:

- provesti cjelodržavnu strategiju usklađivanja propisa s *acquisem* EU u oblasti zaštite okoliša i usvojiti Strategiju zaštite okoliša te osigurati dosljednu i ujednačenu primjenu *acquisa* u oblasti zaštite okoliša u cijeloj zemlji;
- hitno formalizirati procedure imenovanja i funkcije kontakt osobe za Bosnu i Hercegovinu za provedbu svih konvencija o okolišu koje je država potpisala;
- nastaviti provedbu Pariškog sporazuma uspostavljanjem politika i mjera za ostvarenje ažuriranog nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC-a), provesti revidiranu Strategiju prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja, usvojiti integrirani nacionalni energetske i klimatski plan, te bez odlaganja pripremiti usklađivanje sa Sistemom EU za trgovanje emisijama u skladu sa zahtjevima Energetske zajednice.

Okoliš

Horizontalno zakonodavstvo je u ograničenoj mjeri usklađeno s *acquisem* EU. Volja i kapaciteti za osiguranje usklađenosti s *acquisem* EU u cijeloj zemlji i dalje su ograničeni zbog čega sektor okoliša nije ujednačeno reguliran u cijeloj zemlji. Strategiju usklađivanja propisa u oblasti okoliša još uvijek treba u potpunosti ujednačiti i provesti, što iziskuje jedinstven integrirani akcioni plan. Bosna i Hercegovina treba unaprijediti pravni okvir, ojačati

administrativne kapacitete i sisteme praćenja, provesti strukturne reforme i poboljšati međuinstitucionalnu koordinaciju u skladu sa Zelenom agendom za Zapadni Balkan i Ciljem klimatske neutralnosti do 2050. godine. Potrebno je usvojiti cjelodržavnu strategiju zaštite okoliša i uskladiti odredbe o procjeni utjecaja na okoliš (EIA) i strateškoj procjeni utjecaja na okoliš (SEA) u propisima na svim nivoima vlasti i u svim nadležnim sektorima. Odredbe je potrebno značajno unaprijediti i provoditi, a potrebna su i poboljšanja u pogledu pristupa informacijama i učešća javnosti u procesu donošenja odluka. Bosna i Hercegovina treba provesti odredbe Konvencije iz Espooa koje se odnose na planirana ulaganja u prekograničnom kontekstu (*vidjeti Poglavlje 15 - Energija*). Strategiju još uvijek treba usvojiti i uspostaviti funkcionalnu strukturu za prikupljanje podataka, njihov prenos i izvještavanje o okolišu. Pravni okvir koji regulira inspekciju okoliša i njeno provođenje treba poboljšati u skladu s *acquisem* EU. Mora se uspostaviti strožija kontrola zagađivača i uvesti princip „zagađivač plaća“. Još uvijek nije izvršeno usklađivanje sa nizom horizontalnih direktiva koje se tiču okoliša, kao što su Direktiva o odgovornosti za okoliš, Direktiva o uspostavljanju infrastrukture za prostorne informacije u Evropskoj zajednici (INSPIRE) i Direktiva o kaznenim djelima protiv okoliša. Odavno je istekao rok za formaliziranje postupka imenovanja nacionalnih kontakt osoba za Bosnu i Hercegovinu u vezi s provođenjem konvencija o zaštiti okoliša koje je BiH potpisala, te je ovaj zahtjev potrebno ispuniti.

Usklađivanje s *acquisem* EU o **kvalitetu zraka** i dalje je ograničeno. Još uvijek treba uspostaviti funkcionalnu, usklađenu mrežu za praćenje kvaliteta zraka kako bi se mogli pružiti pouzdani podaci, a potrebno je izraditi i program za poboljšanje kvaliteta zraka. Propisi još uvijek nisu usklađeni s Direktivom EU o smanjenju nacionalnih emisija određenih atmosferskih onečišćujućih tvari niti je uspostavljena funkcionalna državna evidencije emisija i izvještavanje. Potrebno je u potpunosti ratificirati i provesti Konvenciju o zraku i njene protokole. Zemlja i dalje ozbiljno i konstantno krši Ugovor o Energetskoj zajednici po pitanju usklađivanja s *acquisem* EU o smanjenju sadržaja sumpora u određenim tečnim gorivima, zbog čega se sankcije primjenjuju od januara 2021. Nije bilo napretka u usklađivanju s *acquisem* EU o hlapljivim organskim spojevima (HOS).

Potrebno je izraditi cjelodržavnu strategiju za **upravljanje otpadom**, posebno imajući u vidu kontekst cirkularne ekonomije, strategiju EU za plastiku i Direktivu o plastici za jednokratnu upotrebu. Da bi se uskladila s Direktivom o deponijama, Bosna i Hercegovina treba zatvoriti ili sanirati deponije koje ne ispunjavaju uslove. Potrebne su mjere za podizanje svijesti kako bi se smanjilo stvaranje otpada i promovisala ponovna upotreba i recikliranje. Potrebno je usklađivanje s *acquisem* EU o kanalizacijskom mulju, baterijama, ambalaži, polihlorisanim bifenilima/polihlorisanim terfenilima i otpadnim vozilima.

Što se tiče **kvaliteta vode**, još uvijek ne postoji dosljedna i usklađena cjelodržavna strategija niti održivi investicioni plan za upravljanje vodama i komunalnim otpadnim vodama. I dalje je potrebno usvojiti konkretne planove za provedbu propisa EU koji se odnose na vodu za piće, komunalne otpadne vode i upravljanje rizikom od poplava. Potrebno je usvojiti cjelodržavni krovni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu o planovima upravljanja riječnim slivovima, kao i revidirani akcioni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama. Opasnosti od poplava i rizici se mapiraju za cijelu zemlju.

Nije ostvaren napredak u usklađivanju s *acquisem* EU o **zaštiti prirode**. Listu potencijalnih Natura 2000 područja i podzakonskih akata tek treba usvojiti. Ulaganja u obnovljive izvore energije trebaju biti u skladu sa svim relevantnim propisima EU, uključujući propise EU o zaštiti prirode (*vidjeti Poglavlje 15 - Energija*). Još uvijek je potrebno uspostaviti sistem za sistematsko praćenje biodiverziteta. Iako Bosna i Hercegovina izvještava Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES), potrebno je u cijelosti

provesti Konvenciju i osnažiti izgradnju kapaciteta. Bosna i Hercegovina treba pripremiti zakonsku regulativu i ispuniti uslove za ratifikaciju i provedbu Protokola iz Nagoje o pristupu genetskim resursima i pravednoj raspodjeli dobiti ostvarene njihovim korištenjem.

Nije ostvaren napredak u usklađivanju s *acquisem* EU o **kontroli industrijskog zagađenja i upravljanju rizikom**. Protokol o registru ispuštanja i prenosa zagađujućih materija (PRTR) uz Arhusku konvenciju treba ratificirati. Ovo podrazumijeva i obavezu izvještavanja za Registar za cijelu zemlju, javnog pristupa, objedinjavanje prikupljenih podataka i dostavljanje institucijama EU. Bosna i Hercegovina mora osigurati provedbu Nacionalnog plana smanjenja emisija (NPSE), te usvojiti tehničke i finansijske mjere neophodne u tu svrhu. Još uvijek treba dodatno uskladiti propise sa direktivama o industrijskim emisijama, oznakama zaštite okoliša, upravljanju okolišom i programima revizije. Potrebno je uskladiti propise i sa Direktivom o kontroli opasnosti od teških nesreća koje uključuju opasne tvari (Seveso III).

Što se tiče **hemikalija**, usklađivanje propisa s Uredbom EU o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničenju hemikalija (REACH) ostaje neujednačeno. Još uvijek je potrebno usklađivanje sa Uredbom EU o razvrstavanju, označivanju i pakiranju tvari i smjesa i imenovanje relevantnih tijela koja će formulirati preventivne i korektivne mjere. Kasni se sa usklađivanjem propisa s *acquisem* EU o azbestu i o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe. Također treba provesti Roterdamsku konvenciju o postupku informiranog prethodnog pristanka za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini, čija je Bosna i Hercegovina članica. Nije ostvaren napredak u pristupanju Minamatskoj konvenciji.

Potrebno je uložiti značajne dalje napore u pogledu usklađivanja propisa s *acquisem* EU o **buci** iz okoliša.

Bosna i Hercegovina je posljednjih godina ostvarila značajan napredak u izgradnji kapaciteta svog sistema **civilne zaštite** na lokalnom i entitetskom nivou. U maju 2023. godine ratificirala je sporazum o članstvu u Mehanizmu Unije za civilnu zaštitu (UCPM). Budući da je država članica UCPM-a, od Bosne i Hercegovine se očekuje da aktivno učestvuje u aktivnostima u okviru mehanizma i osigura, po potrebi, da se međunarodna pomoć pruža na koordiniran način na državnom nivou. Bosna i Hercegovina je pokazala pozitivan primjer koordinacije na državnom nivou kada je ponudila pomoć Sloveniji putem UCPM-a u odgovoru na poplave u avgustu 2023. godine. Zemlja treba da nastavi uspostavljanje transevropskih telematskih usluga između uprava (TESTA), što je preduslov za povezivanje sa Zajedničkim komunikacijsko-informacijskim sistemom u vanrednim situacijama (CECIS), da poboljša propise koji uređuju pripravnost i odgovor, te ojača upravljanje. Bosna i Hercegovina treba ubrzati provedbu Akcionog plana civilne zaštite za period 2020.-2025. Još uvijek treba pripremiti sveobuhvatan program obuke za jedinice za hitne intervencije i osigurati sistematske inspekcije. Bosna i Hercegovina još uvijek treba uložiti dodatne napore na uspostavljanju jedinstvenog evropskog broja za hitne slučajeve 112, te usvojiti potrebnu zakonsku regulativu.

Klimatske promjene

Nivo usklađenosti propisa s *acquisem* EU o **klimatskim promjenama** i dalje je ograničen. Bosna i Hercegovina još uvijek treba usvojiti cjelodržavnu strategiju prilagođavanja klimatskim promjenama koja bi bila usklađena s novim propisima EU o klimatskim promjenama, s obzirom na važne izmjene koje je donio Paket za 55 (Fit for 55), te izraditi okvirni zakon o klimatskim promjenama na državnom nivou. U skladu sa Zelenom agendom, Bosna i Hercegovina se poziva da preduzme neophodne korake za pripremu usklađivanja sa sistemom EU za trgovanje emisijama kako bi unaprijedila provedbu *acquisa* EU, dala prioritet usklađivanju sa novom uredbom o upravljanju i adekvatno se pripremila za mehanizam EU-a za graničnu prilagodbu emisija ugljika, koji stupa na snagu u svojoj prelaznoj fazi 1. oktobra

2023. godine. Bosna i Hercegovina je u oktobru 2022. godine usvojila Plan prilagođavanja s mjerama do 2030. godine i dostavila ga Sekretarijatu Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama (UNFCCC). Također je objavila Strategiju prilagođavanja klimatskim promjenama i niskoemisionog razvoja BiH u skladu s okvirom EU o klimatskim i energetske politikama do 2030. godine. I Plan i Strategiju treba provesti. Bosna i Hercegovina treba finalizirati i usvojiti nacionalni energetske i klimatske plan za period 2021.-2030. do kraja juna 2024. godine (*vidjeti Poglavlje 15 – Energija*). Zemlja treba značajno ojačati svoje administrativne i inspeksijske kapacitete u ovom sektoru. Potrebno je provesti strukturne reforme kako bi se osigurala djelotvorna provedba potrebnih mjera.

Bosna i Hercegovina treba ubrzati provedbu svog revidiranog nacionalno određenog doprinosa za period 2020.-2030. (NDC) koji je 2021. godine dostavljen Okvirnoj konvenciji UN-a o klimatskim promjenama. Planirano je smanjenje emisija stakleničkih plinova za nešto više od jedne trećine do 2030. godine i skoro dvije trećine do 2050. godine u odnosu na 1990. godinu. Nije ostvaren napredak u usklađivanju sa Uredbom EU o praćenju i izvještavanju o emisijama stakleničkih plinova. Još uvijek ne postoji nacionalni sistem popisa emisija stakleničkih plinova, niti zakonski okvir na državnom nivou koji to reguliše. Nije ostvaren napredak u usklađivanju sa direktivama o kvalitetu goriva, supstancama koje oštećuju ozonski omotač, fluoriranim plinovima, hvatanju i skladištenju ugljika kao i drugim relevantnim propisima. Nakon ratifikacije Kigalijskih izmjena na Montrealski protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač 2021. godine, od Bosne i Hercegovine se hitno zahtijeva da 2024. godine zamrzne proizvodnju i upotrebu hidrofluorouglijika, uz smanjenje od 80% do 2045. godine.

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Ovaj klaster obuhvata poljoprivredu i ruralni razvoj (Poglavlje 11); sigurnost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku (Poglavlje 12); ribarstvo i akvakulturu (Poglavlje 13); regionalnu politiku i koordinaciju strukturnih instrumenata (Poglavlje 22); i finansijske i budžetske odredbe (Poglavlje 33).

Tokom provođenja strateškog plana za ruralni razvoj za period 2018-2021., Bosna i Hercegovina mora povećati svoje napore kako bi usvojila cjelodržavnu strategiju za ruralni razvoj nakon 2021. godine i započela provedbu poljoprivrednih reformi u cilju smanjenja broja malih i neučinkovitih poljoprivrednih gazdinstva, kao i fragmentacije poljoprivrednog zemljišta. Parlamentarna skupština je u avgustu 2023. godine usvojila Zakon o organizaciji tržišta vina na državnom nivou. Tek treba usvojiti zakon o organskoj proizvodnji na državnom nivou i uskladiti propise o politici kvaliteta u cijeloj zemlji. Treba uskladiti propise o sigurnosti hrane, veterinarskoj i fitosanitarnoj politici i ojačati svoje administrativne kapacitete. Posebno treba ubrzati pripreme za nacionalne referentne laboratorije, provesti ažurirani nacionalni plan kontrole salmonele i nastaviti vakcinaciju protiv bjesnila i bruceloze. Bosna i Hercegovina mora povećati napore da pripremi i usvoji cjelodržavnu strategiju za ribarstvo i akvakulturu i uskladi prikupljanje podataka. Trebalo bi početi pripremati cjelodržavnu strategiju regionalnog razvoja, unaprijediti planiranje javnih ulaganja i sačiniti jedinstvenu listu prioritarnih projekata u svim relevantnim sektorima. Zemlja treba poduzeti korake kako bi osigurala upravljanje sopstvenim sredstvima, prije svega jačanjem kapaciteta Uprave za indirektno oporezivanje za djelotvornu primjenu carinskog zakonodavstva, jačanjem borbe protiv poreskih i carinskih prevara i usvajanjem master plana za izradu podataka o nacionalnim računima.

Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj

Zajednička poljoprivredna politika EU podržava poljoprivrednike i jamči sigurnost hrane u Evropi. Pomaže u rješavanju pitanja klimatskih promjena i održivom upravljanju nacionalnim resursima; održava ruralna područja i krajolike širom EU, te održava ruralnu ekonomiju

vitalnom promoviranjem radnih mjesta u poljoprivredi, poljoprivredno-prehrambenoj industriji i srodnim sektorima. Ovo zahtijeva jake sisteme upravljanja i kontrole. Postoje i zajednička pravila EU za politiku kvaliteta i organski uzgoj.

Bosna i Hercegovina je u **ranoj fazi pripremljenosti** u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Ostvaren je **ograničen napredak** u provedbi prošlogodišnjih preporuka usvajanjem Zakona o tržištu vina na državnom nivou. Sada je potrebno usvojiti relevantne podzakonske akte. Bosna i Hercegovina neujednačenim tempom provodi Strateški plan za ruralni razvoj za period 2018-2021. i još uvijek nije poduzela bilo kakve značajne korake ka usvajanju strateškog plana na državnom nivou za period nakon 2021. godine. I dalje je potrebno usvojiti zakon na državnom nivou o organskoj proizvodnji i ažurirati propise o politici kvaliteta u skladu s *acquisem* EU. Preporuke iz 2022. godine velikim dijelom i dalje vrijede.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- završiti provedbu Strateškog plana za ruralni razvoj za period 2018-2021., posebno usaglašavanjem plana u cijeloj zemlji i njegovim usklađivanjem s *acquisem* EU, te usvojiti cjelodržavnu Strategiju za poljoprivredu i ruralni razvoj za period 2022-2027;
- usvojiti zakon o organskoj proizvodnji na državnom nivou i sve potrebne podzakonske akte za provedbu Zakona o organizaciji tržišta vina u skladu s *acquisem* EU;
- ažurirati i usvojiti zakon o politici kvaliteta na državnom nivou, u skladu s *acquisem* EU.

Što se tiče **horizontalnih pitanja**, nisu uspostavljene administrativne strukture za zajedničku poljoprivrednu politiku, uključujući agenciju za plaćanja, i nije ostvaren napredak u izradi elemenata integrisanog sistema administracije i kontrole niti razvoju mreže računovodstvenih podataka za poljoprivredna gazdinstva. Bosna i Hercegovina treba unaprijediti koordinaciju sektora i ojačati administrativne kapacitete na svim nivoima vlasti. Da bi zemlja imala koristi od Instrumenta za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj (IPARD), vlasti trebaju uspostaviti neophodne institucionalne strukture. Direktna plaćanja još uvijek treba uskladiti s *acquisem* EU. Bosna i Hercegovina treba uvesti savjetodavne usluge na poljoprivrednim gazdinstvima.

Što se tiče programa **zajedničke organizacije tržišta**, nije ostvaren napredak u pripremi i uspostavi regulatornog okvira u skladu s *acquisem* EU. Parlamentarna skupština je usvojila Zakon o organizaciji tržišta vina na državnom nivou, za čiju primjenu je potrebno usvojiti sve potrebne podzakonske akte. Još uvijek nije uspostavljen registar proizvođača grožđa i vina niti registar vinograda.

Bosna i Hercegovina nije ostvarila napredak u usklađivanju programa **ruralnog razvoja** i mjera podrške. Nadležni nivoi vlasti trebaju riješiti ovo pitanje u svojim politikama djelovanja.

Ne izvještava se o realizaciji Strateškog plana za ruralni razvoj za period 2018-2021., jer se posljednji dostupni izvještaj odnosi na 2018. godinu. Sistem prikupljanja i obrade podataka za planiranje poljoprivrednih politika i politika ruralnog razvoja, njihovu provedbu, praćenje i izvještavanje treba značajno unaprijediti. Još uvijek treba usvojiti cjelodržavni strateški plan za poljoprivredu i ruralni razvoj za period 2022-2027.

Nije ostvaren napredak u pogledu **politike kvaliteta**. Potrebno je poboljšati i uskladiti pravni okvir sa relevantnim *acquisem* EU. Treba postojati jasna raspodjela nadležnosti u ovoj oblasti.

Što se tiče **organskog uzgoja**, nije ostvaren napredak. Još uvijek je potrebno izraditi zakon na državnom nivou u skladu s *acquisem* EU, a regulatorni okvir treba biti usklađen na svim nivoima vlasti. Mjere podrške i dalje se neravnomjerno provode u cijeloj zemlji.

Poglavlje 12: Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Higijenska pravila EU u proizvodnji prehrambenih proizvoda jamče visok nivo sigurnosti hrane. Zdravlje i dobrobit životinja i sigurnost hrane životinjskog porijekla su zaštićeni, zajedno sa kvalitetom sjemena, sredstvima za zaštitu bilja, zaštitom od štetnih organizama i ishranom životinja.

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti. **Nije ostvaren napredak** u izvještajnom periodu. Predstoji veliki posao na usklađivanju s *acquisem* EU, posebno u pogledu zvaničnih kontrola, zdravlja životinja i zdravlja bilja. Treba ojačati administrativne kapacitete laboratorija, kao i zvanične kontrole. Kako bi se osigurala usklađenost s *acquisem* EU, centralne baze podataka i registri životinja u zemlji moraju se dodatno poboljšati. Kako preporuke iz 2021. godine nisu provedene, one i dalje vrijede.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- uvesti međulaboratorijska uporedna ispitivanja kao redovnu praksu, posebno između laboratorija zaduženih za analizu uzoraka na bolesti koje podliježu obaveznom prijavljivanju kako bi se povećale kontrole i administrativni kapaciteti, posebno inspeksijskih službi i laboratorija;
- ubrzati pripreme za nacionalne referentne laboratorije putem daljeg usklađivanja s *acquisem* EU, a prije svega povećanjem broja akreditovanih laboratorijskih metoda koje se koriste u higijenskoj, veterinarskoj i fitosanitarnoj kontroli, analizi hrane za ljude i životinje;
- unaprijediti akcioni plan za pouzdano certificiranje potrebnih izjava o zdravlju životinja koje su sastavni dio certifikata za izvoz svježeg mesa na tržište EU.

U oblasti **opće sigurnosti hrane, pravila o sigurnosti hrane i posebnih pravila za hranu za životinje** nije ostvaren napredak u poboljšanju postojećeg sistema kako bi se ispunili zahtjevi u pogledu javnog zdravlja i zdravlja životinja za izvoz goveđeg, ovčjeg i kozjeg mesa. To znači da vlasti još uvijek ne mogu pouzdano potvrditi potrebne izjave o zdravlju životinja koje su sastavni dio certifikata za izvoz svježeg mesa i mesnih proizvoda na tržište EU. Baza podataka za životinje i službene kontrole nije u potpunosti pouzdana, a program nadzora nad relevantnim bolestima koje podliježu obaveznom prijavljivanju je vrlo ograničen. Zvanične laboratorije nemaju potrebne kapacitete i nisu akreditovane za metode otkrivanja slinavke i šapa. Bosna i Hercegovina je pripremila svoj akcioni plan za rješavanje utvrđenih slabosti, ali one još uvijek nisu otklonjene.

I dalje je potrebno raditi na poboljšanju sistema službenih kontrola u Bosni i Hercegovini, posebno za registraciju poljoprivrednih gazdinstava i odjavu gazdinstava koja više nisu aktivna, kao i na osiguravanju pouzdanosti broja grla stoke i vrsta prisutnih na aktivnim gazdinstvima. Potreban je i značajan rad na osiguranju pouzdanosti informacija u centralnoj bazi podataka za identifikaciju životinja. Potrebno je osigurati usklađenost za nadzor nad bolestima koje podliježu obaveznom prijavljivanju, posebno kada je u pitanju sistem ranog otkrivanja i podizanje svijesti poljoprivrednika. Sistem međulaboratorijskih uporednih ispitivanja u Bosni i Hercegovini još uvijek nije uspostavljen, zbog čega sve laboratorije ne mogu redovno učestvovati u validaciji i verifikaciji bolesti. Potpuni nacionalni sistem referentnih laboratorija još uvijek nije uspostavljen. S ciljem potpunog usklađivanja s *acquisem* EU u ovoj oblasti, potrebno je ubrzati uspostavljanje nacionalnih referentnih laboratorija za hranu za ljude i za životinje. Potrebno je poboljšati higijenske, veterinarske i fitosanitarne kontrole, te ubrzati akreditaciju laboratorijskih metoda koje se koriste za te kontrole. Bosna i Hercegovina još uvijek nije ispunila kriterije za izvoz konzumnih jaja u EU i njen ažurirani

nacionalni plan kontrole salmonele još uvijek nije u potpunosti proveden. Nije ostvaren napredak u uspostavljanju registra stada niti u osiguravanju dostupnosti i potpunosti podataka kako bi se osiguralo tačno izvještavanje, posebno u pogledu prevalencije i incidencije.

Usklađenost propisa s *acquisem* EU i dalje je na niskom nivou, posebno državnih zakona o hrani (2004.) i veterinarskoj medicini (2002.). Zakon o službenim kontrolama na državnom nivou još nije pripremljen niti usvojen, a zakone o zdravlju životinja i o dobrobiti životinja treba ažurirati. Potreban je dalji rad na efikasnoj provedbi i usklađivanju propisa na svim nivoima upravljanja, posebno higijenskog paketa.

Bosna i Hercegovina je nastavila pratiti rezidue pesticida u i na hrani biljnog i životinjskog porijekla. Unaprijeđen je sistem za priznavanje mineralnih i izvorskih voda kao i stolnih voda, a državni registar ovih voda je ažuriran.

Nije ostvaren napredak u **veterinarskoj politici** i potrebno je još mnogo raditi na kontroli, prevenciji i iskorjenjivanju zaraznih bolesti životinja. Potrebno je obaviti još mnogo posla kako bi se poboljšalo praćenje i nadzor nad brucelozom i bjesnilom, koje se još uvijek ne smatraju iskorijenjenim u Bosni i Hercegovini, te unaprijedila koordinacija postupanja u slučaju izbivanja afričke svinjske kuge.

Sistem za prijave o bolestima životinja i obavijesti o izbivanju bolesti još uvijek nije usklađen s *acquisem* EU kao ni centralni sistemi identifikacije i registracije životinja za ovce, koze, svinje i konje. Iako je Bosna i Hercegovina dobila dozvolu za izvoz proizvoda ribarstva na tržište EU, i dalje postoji zabrinutost u vezi s praćenjem rezidua i kontaminanata u živim životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla, kao i u vezi s inspekcijama veterinarsko-medicinskih proizvoda.

Nije ostvaren napredak u pogledu **stavljanja na tržište hrane za ljude, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog porijekla**. Sistem kontrole hrane za ljude i hrane za životinje u Bosni i Hercegovini još uvijek nije usklađen s *acquisem* EU i potreban je daljnji rad na strukturnim i administrativni kapacitetima na svim nivoima vlasti, posebno u pogledu inspeksijskih službi i laboratorija, za koje treba uvesti međulaboratorijska uporedna ispitivanja.

U oblasti **fitosanitarne politike**, potrebno je provesti reforme kako bi se izvršilo usklađivanje s *acquisem* EU. Nisu usvojeni ključni zakoni na državnom nivou, posebno novi zakon o zdravlju bilja i zakon na državnom nivou o službenim kontrolama. Dok se nastavlja provedba programa za poseban nadzor karantinskih štetnih organizama na krompiru, kao i registracija subjekata u sektoru bilja i sorti u jedinstveni fitoregistar, nije ostvaren napredak u izdavanju biljnih pasoša, niti su usvojene sheme sjemenskog materijala OECD-a. Zemlja još nije ispunila zahtjeve iz *acquisa* EU u pogledu uspostavljanja referentnih laboratorija koje pružaju usluge fitosanitarne kontrole. Potrebno je primijeniti principe integrirane zaštite bilja na usklađen način.

Nije ostvaren napredak u oblasti **genetski modifikovanih organizama (GMO)**. Usklađenost s *acquisem* EU i dalje je na niskom nivou. Inspeksijske službe na svim nivoima vlasti još uvijek su nedostatne i nije ostvaren napredak u uspostavljanju referentne laboratorije za ispitivanje, kontrolu i praćenje prisustva GMO u hrani za ljude i za životinje.

Poglavlje 13: Ribarstvo i akvakultura

Zajednička ribarstvena politika utvrđuje pravila za upravljanje ribarstvom, štiti živuće resurse mora i ograničava uticaj ribarstva na okoliš. To uključuje određivanje kvota ulova, upravljanje kapacitetom flote, pravila koja se odnose na tržišta i akvakulturu, te pružanje podrške ribarstvu i obalnim zajednicama. Nadalje, promovise održivu akvakulturu.

Bosna i Hercegovina je u **ranj fazi pripremljenosti** u ovoj oblasti. Nije **ostvaren napredak**. Zemlja još uvijek treba pripremiti, usvojiti i provesti cjelodržavnu strategiju ribarstva i akvakulture u skladu s *acquisem* EU. Budući da preporuke iz 2022. nisu provedene, one i dalje vrijede.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- pripremiti i usvojiti cjelodržavnu strategiju za ribarstvo i akvakulturu s ciljem usklađivanja propisa s *acquisem* EU;
- uskladiti metodologiju za prikupljanje podataka o ribi i proizvodima ribarstva i akvakulture u cijeloj zemlji i uspostaviti relevantne statistike.

Nije bilo napretka u izradi cjelodržavne okvirne politike i propisa o unutrašnjem i morskom ribarstvu, koje su potrebne za pripremu zajedničke ribarske politike EU (CFP). Potrebno je ubrzati pripremu i usvajanje cjelodržavne strategije i propisa na državnom nivou o ribarstvu i akvakulturi i osigurati njihovu usklađenost u cijeloj zemlji.

Potrebno je značajno ojačati institucionalne kapacitete i administrativne strukture. Ne postoje posebne **strukturne mjere** za podršku malom i/ili unutrašnjem ribarstvu i akvakulturi.

Nije postignut napredak u uspostavljanju odgovarajućih mjera i jačanju administrativnih kapaciteta za **upravljanje resursima i ribarskom flotom**. Bosna i Hercegovina još uvijek treba uspostaviti registar flote i sistem za upravljanje i kontrolu ribolovnih aktivnosti u skladu sa zajedničkom ribarstvenom politikom EU. Što se tiče **inspekcije i kontrole**, potrebno je poboljšati i uskladiti podatke o ulovu i iskrcaju po vrsti ribolova. Potrebno je više informacija o metodologijama i planiranju prikupljanja podataka. Bosni i Hercegovini još uvijek nedostaju strukturne mjere i mjere **državne pomoći** u skladu s *acquisem* EU.

Što se tiče **tržišne politike**, uspostavljeni su tržišni standardi za određene proizvode ribarstva i akvakulture, ali nije bilo daljnjeg napretka, uključujući okvir za priznavanje organizacija proizvođača u skladu s *acquisem* EU.

Što se tiče **međunarodnih sporazuma**, Bosna i Hercegovina nastavlja saradivati po pitanju ribarstva sa Generalnom komisijom za ribarstvo za Mediterana (GFCM), kao saradjuća neugovorna strana, i sa UN-ovom Organizacijom za hranu i poljoprivredu (FAO). Imajući u vidu da je potpisnica Deklaracije Malta *MedFish4Ever*, zemlja treba doprinijeti njenoj efikasnoj provedbi.

Bosna i Hercegovina se podstiče da promovira regionalnu saradnju sa partnerskim zemljama.

Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata

Regionalna politika je glavni instrument EU za smanjenje regionalnih razlika i ulaganje u održiv i inkluzivan ekonomski rast. Odvija se putem „zajedničkog upravljanja“ Komisije i država članica EU. Provedba programa kohezijske politike iziskuje odgovarajuće administrativne kapacitete na nivou programa i projekata, uspostavljanje sistema dobrog finansijskog upravljanja i kontrole, kao i ispunjavanje drugih elemenata acquisa EU kao što su propisi o zaštiti okoliša ili o javnim nabavkama.

Bosna i Hercegovina je i dalje u **ranj fazi pripremljenosti** u oblasti regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata. Nije **ostvaren napredak** tokom izvještajnog perioda. Iako je Okvirni sporazum o partnerstvu (FFPA) za IPA III ratificiran u avgustu 2022. godine, nije ispunjena obaveza u pogledu imenovanja državnog IPA koordinatora (DIPAK) za IPA III. Prošlogodišnje preporuke nisu realizirane, te one i dalje vrijede.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- pripremiti cjelodržavnu strategiju regionalnog razvoja;
- poboljšati planiranje javnih ulaganja i ažurirati jedinstvenu listu prioriternih projekata u svim relevantnim sektorima, te osigurati podršku Državnog investicionog odbora;
- hitno imenovati državnog IPA koordinatora (DIPAK) za IPA III i postići dogovor o procedurama koordinacije za efikasno korištenje pretpristupnih fondova uz uvažavanje funkcija DIPAK-a u skladu s Okvirnim sporazumom za IPA II i Okvirnim sporazumom o finansijskom partnerstvu za IPA III.

Što se tiče **zakonodavnog okvira**, Bosna i Hercegovina još uvijek treba da uspostavi sistem upravljanja strukturnim fondovima EU. Još uvijek nedostaje niz cjelodržavnih strategija u oblastima relevantnim za kohezijsku politiku. Ne postoji čvrsta cjelodržavna politika regionalnog razvoja sa pratećom institucionalnom strukturom i okvirom za praćenje učinka. Regije NUTS II samo su privremeno definirane i Evropska komisija ih je prihvatila dok Bosna i Hercegovina ne finalizira i usaglasi cjelokupnu klasifikaciju koja će uključiti i definiranje NUTS III nivoa. Bosna i Hercegovina treba poboljšati statističku i analitičku osnovu (uključujući definiciju NUTS regija) kako bi razvila čvrst strateški okvir za kohezijsku politiku. Još uvijek je potrebno dostaviti podatke o BDP-u po glavi stanovnika, usaglašene na nivou NUTS II. Postojeći zakoni o budžetu omogućavaju fleksibilnost i višegodišnje planiranje budžeta, ali višegodišnje programe treba na sveobuhvatniji način uvrstiti u entitetske budžete i osigurati veću dosljednost na svim administrativnim nivoima. I na državnom nivou i na nivou entiteta postoje zakonodavni okviri kojima se uspostavlja finansijska kontrola i strukture nezavisne interne revizije.

Što se tiče **institucionalnog okvira** za planiranje IPA, Okvirni sporazum o finansijskom partnerstvu za IPA III je ratificiran u avgustu 2022. godine. Da bi se finansiranje putem IPA nastavilo, Bosna i Hercegovina mora hitno imenovati državnog IPA koordinatora (DIPAK) za IPA III, u skladu sa Okvirnim sporazumom. Vlasti treba da postignu dogovor o procedurama koordinacije za efikasno korištenje pretpristupnih fondova uz uvažavanje uloge DIPAK-a. Potrebno je i ojačati ulogu DIPAK-a.

Administrativni kapaciteti, uključujući obuku u ključnim institucijama koje upravljaju fondovima EU su nedostatni. Potrebno je poboljšati kapacitete za programiranje i upravljanje pretpristupnim fondovima EU i za uvođenje kohezijske politike. Kako bi se izbjegli problemi u apsorpciji u kasnijoj fazi, Bosna i Hercegovina treba da razvije sistematski plan kao što je mapa puta za sistem upravljanja i kontrole kako bi ojačala administrativne kapacitete za provedbu regionalne politike EU.

Poteškoće su i dalje prisutne zbog nepostojanja dogovora o usklađivanju pravnog okvira IPA-e sa sistemom koordinacije evropskih integracija.

Državni investicioni odbor treba revidirati jedinstvenu listu prioriternih projekata za sektor zaštite okoliša i finalizirati onu koja se tiče energetskog sektora.

Bosna i Hercegovina nastavlja sticati iskustvo u programiranju i provedbi regionalne politike teritorijalne saradnje kroz učešće u programima prekogranične saradnje i transnacionalne i međuregionalne saradnje. Zemlja također učestvuje u dvije makroregionalne strategije za Jadransko-jonsku regiju i za Dunavsku regiju, koje promoviraju saradnju i sinergije između zemalja članica EU i zemalja koje nisu članice EU.

Što se tiče **praćenja i evaluacije**, Ured DIPAK-a treba hitno ojačati svoje kapacitete.

Uz izuzetak programa prekogranične saradnje, Bosna i Hercegovina još uvijek nema sistem **finansijskog upravljanja, kontrole i revizije** za fondove EU. Potrebno je uspostaviti strukture

i tijela definirana u Aneksu A Okvirnog sporazuma za IPA II i Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu za IPA III.

Poglavlje 33: Finansijske i budžetske odredbe

Ovo poglavlje obuhvata pravila koja se odnose na finansijska sredstva za budžet EU („sopstvena sredstva“). Ova sredstva se većinom sastoje iz sljedećeg: (i) doprinosa zasnovanih na bruto nacionalnom dohotku svake države članice; (ii) carinskih dadžbina; (iii) izvora zasnovanih na nerecikliranoj plastici i (iv) izvora zasnovanih na porezu na dodanu vrijednost. Države članice moraju posjedovati odgovarajuće administrativne kapacitete da adekvatno koordiniraju i osiguraju tačan proračun, prikupljanje, isplatu i kontrolu sopstvenih sredstava.

Bosna i Hercegovina je u **ranom fazi** priprema u oblasti finansijskih i budžetskih odredbi. **Nije ostvaren napredak** u jačanju administrativnih kapaciteta za koordinaciju i upravljanje sopstvenim sredstvima. Potrebni su značajni dalji naponi kako bi se osigurali snažni kapaciteti, institucionalno uređenje i saradnja institucija i tijela koja će biti uključena u primjenu sistema sopstvenih sredstava. Prošlogodišnje preporuke vrijede i dalje.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina posebno treba uraditi sljedeće:

- ojačati kapacitete i saradnju između institucija s ciljem borbe protiv poreskih i carinskih prevara;
- ojačati kapacitete Uprave za indirektno oporezivanje (UIO) za djelotvornu primjenu carinskog zakonodavstva;
- usvojiti master plan za izradu podataka o nacionalnim računima Bosne i Hercegovine.

Nije bilo napretka u poboljšanju kapaciteta UIO niti u provedbi računovodstvenog sistema za carine kako bi se napravila razlika između izmirenih i neizmirenih dugovanja u skladu sa računovodstvom EU zasnovanom na tradicionalnim sopstvenim sredstvima. Nije ostvaren napredak u usklađivanju Zakona o PDV-u s *acquisem* EU, naročito u pogledu posebnih programa i izuzeća.

U pogledu **izvora bruto nacionalnog dohotka (BND)**, za sastavljanje BND-a koriste se definicije i računovodstvena pravila ESA 2010. Nije ostvaren napredak u uspostavljanju zajedničkog, koordiniranog i odgovarajućeg sistema nacionalnih računa za cijelu zemlju. Ovome treba dati visoki prioritet. Ostaje da se usvoji master plan za razvoj nacionalnih računa kako bi se omogućio razvoj ovog sistema, u skladu sa ESA 2010.

Što se tiče **administrativne infrastrukture**, nije ostvaren napredak u osiguranju dostatnih ljudskih i administrativnih resursa kako bi se osigurala puna i ispravna primjena pravila EU u vezi sa uplatama u budžet EU. Potrebna je bolja koordinacija između administrativnih struktura kao i provedbena pravila kako bi se osiguralo pravilno predviđanje, obračun, prikupljanje, plaćanje i kontrola sopstvenih sredstava.

KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI

Ovaj klaster obuhvata: vanjske odnose (Poglavlje 30); vanjsku, sigurnosnu i odbrambenu politiku (Poglavlje 31).

Bosna i Hercegovina treba provesti akcioni plan za Zajedničko regionalno tržište usvajanjem i provedbom relevantnih protokola uz Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA). Potrebno je dovršiti pristupanje STO-u i razmotriti uspostavu politike razvoja i humanitarne pomoći. Usklađenost zemlje sa vanjskom politikom EU značajno je poboljšana, posebno u pogledu izjava i restriktivnih mjera nakon ratne agresije Rusije na Ukrajinu, iako uvođenje sankcija i dalje predstavlja izazov. Bosna i Hercegovina treba imenovati „političkog

direktora“ i „evropskog korespondenta“, te ojačati režim kontrole naoružanja i nadzora.

Poglavlje 30: Vanjski odnosi

EU ima zajedničku trgovinsku politiku prema trećim zemljama, na osnovu multilateralnih i bilateralnih sporazuma i autonomnih mjera. Postoje također i pravila EU u oblasti humanitarne pomoći i razvojne politike.

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti vanjskih odnosa. Nije **ostvaren napredak**. Kapacitet za rješavanje ključnih izazova trgovinske politike tek treba ojačati. Bosna i Hercegovina je opet uvela privremena ograničenja izvoza određenih proizvoda od drveta u maju 2023. Ove odluke treba bez odlaganja ukinuti, a Bosna i Hercegovina se treba suzdržati od poduzimanja daljnjih jednostranih trgovinskih mjera bez valjanog opravdanja i prethodnih konsultacija s Komisijom u skladu sa svojim obavezama iz SSP-a. Preporuke Komisije iz 2022. godine nisu provedene i one vrijede i dalje.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina bi posebno trebala uraditi sljedeće:

- dovršiti pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO);
- provesti Akcioni plan Zajedničkog regionalnog tržišta 2021-2024., posebno provedbom Dodatnog protokola 5 uz CEFTA o olakšavanju trgovine i Dodatnog protokola 6 uz CEFTA o trgovini uslugama, te pregovarati i osigurati brzo usvajanje Dodatnog protokola 7 uz CEFTA o rješavanju sporova;
- pokrenuti proces koji će dovesti do uspostavljanja politike razvojne saradnje i humanitarne pomoći.

Što se tiče **zajedničke trgovinske politike**, nije ostvaren napredak u pristupanju Bosne i Hercegovine STO, iako su pregovori o članstvu već neko vrijeme u veoma poodmakloj fazi. Ruska Federacija jedina je članica STO koja nije završila bilateralne pregovore s Bosnom i Hercegovinom o pristupanju tržištu robe i usluga jer je pokrenula pitanje potrebnih izmjena i dopuna propisa o kvalitetu tečnih naftnih goriva. Odluku o izmjenama i dopunama ovih propisa još uvijek treba da odobri Vijeće ministara BiH.

Bosna i Hercegovina treba što prije usvojiti Dodatni protokol 5 uz CEFTA o olakšavanju trgovine i Dodatni protokol 6 uz CEFTA o trgovini uslugama. Osim toga, potrebno je pregovarati i osigurati brzo usvajanje Dodatnog protokola 7 uz CEFTA o rješavanju sporova i nastaviti sa provedbom Akcionog plana Zajedničkog regionalnog tržišta 2021-2024.

Bosna i Hercegovina je u maju 2023. godine uvela daljnju privremenu zabranu izvoza određenih proizvoda od drveta, nakon sličnih mjera uvedenih 2022. godine. Zabrana je uvedena bez dovoljnih obrazloženja ili prethodnog obavještanja ili prethodnog konsultovanja Komisije, kako je propisano SSP-om. Ova odluka je prestala da važi, ali Bosna i Hercegovina treba da se suzdrži od preduzimanja daljih jednostranih trgovinskih mjera, bez prethodne konsultacije sa Komisijom i bez valjanog opravdanja, u skladu sa svojim obavezama iz SSP-a. Bosna i Hercegovina također treba da preduzme mjere kako bi prestala praksa pojedinih kantona da određene uvezene lijekove isključuju sa lista lijekova koji se mogu izdavati na recept na teret obaveznog zdravstvenog osiguranja.

Bosna i Hercegovina vrši kontrolu izvoza **robe s dvojnog namjenom** u skladu sa svojim propisima. Okvirno zakonodavstvo treba uskladiti sa najnovijim *acquisem* EU, odnosno Uredbom (EU) 2021/821 i njenim godišnjim ažuriranim tekstom u pogledu liste robe s dvojnog namjenom.

Što se tiče **bilateralnih sporazuma s trećim zemljama**, potrebno je dodatno ojačati administrativne kapacitete i poboljšati saradnju i koordinaciju između ministarstava i različitih nivoa nadležnih organa kako bi se osigurala dosljedna provedba i primjena. Bosna i Hercegovina ima 36 bilateralnih investicijskih ugovora na snazi, od kojih je 18 sa državama članicama EU.

Nije bilo promjena u oblastima **razvojne politike i humanitarne pomoći**. Zemlja je korisnik programa pomoći i do sada je humanitarnu pomoć pružala samo na *ad hoc* osnovi. Bosna i Hercegovina se potiče da započne proces uspostavljanja pravnog okvira za međunarodnu saradnju i razvojnu politiku, kao i za humanitarnu pomoć zemljama koje nisu članice EU, u skladu s politikama i principima EU, te da izgradi namjenske administrativne strukture.

Poglavlje 31: Vanjska, sigurnosna i obrambena politika

Države članice moraju biti u stanju da vode politički dijalog u okvirima vanjske, sigurnosne i obrambene politike EU, da usklade svoje djelovanje sa izjavama EU, da učestvuju u aktivnostima EU, te da primjenjuju dogovorene sankcije i restriktivne mjere.

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti zajedničke vanjske, sigurnosne i obrambene politike. Postignut je **određeni napredak**, jer je zemlja značajno poboljšala svoje usklađivanje sa vanjskom politikom EU, posebno u pogledu izjava i restriktivnih mjera nakon ratne agresije Rusije na Ukrajinu, na inicijativu Ministarstva vanjskih poslova. Usklađivanje sa restriktivnim mjerama EU i dalje je predmet političkog spora, a određena ministarstva su ometala njihovu provedbu. Bosna i Hercegovina treba da se pridruži brojnim međunarodnim instrumentima kontrole naoružanja, kao i da ojača režim praćenja naoružanja i vojne opreme. Bosna i Hercegovina je nastavila učešće u misijama i operacijama EU za upravljanje krizama u okviru zajedničke sigurnosne i obrambene politike.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina bi posebno trebala uraditi sljedeće:

- postići i održavati potpunu usklađenost sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU, osigurati potpunu provedbu restriktivnih mjera koje proizlaze iz usklađivanja sa EU i uložiti dodatne napore kako bi se zatvorio prostor vanjskom uplitanju i manipulaciji informacijama;
- uskladiti propise i procedure sa standardima EU o obilježavanju i onesposobljavanju malog i lakog oružja, uključujući zaplijenjeno i oduzeto oružje;
- imenovati „političkog direktora“ i „evropskog korespondenta“ u okviru Ministarstva vanjskih poslova.

Nastavljen je **politički dijalog** između EU i Bosne i Hercegovine o vanjskoj i sigurnosnoj politici, uključujući dijalog na visokom nivou. Bosna i Hercegovina je u martu 2023. godine učestvovala na ministarskom nivou na prvom Schumanovom forumu o sigurnosti o odbrani i u maju 2023. godine na radnom ručku sa članovima Vijeća za vanjske poslove. Zamjenik ministra vanjskih poslova je u aprilu 2023. godine učestvovao na neformalnom sastanku političkih direktora EU i Zapadnog Balkana u Briselu.

Često različita stajališta članova Predsjedništva utjecala su u izvještajnom periodu na provedbu Strategije vanjske politike Bosne i Hercegovine za period 2018-2023.

Bosna i Hercegovina još uvijek treba da imenuje „političkog direktora“ i „evropskog korespondenta“ u okviru Ministarstva vanjskih poslova. Pravila i prakse zasnovane na nacionalnim kvotama koji se primjenjuju u procesu imenovanja na funkcije u diplomatskoj i konzularnoj mreži negativno utječu na kapacitet ministarstva, što negativno utječe na vanjskopolitičke ciljeve zemlje.

Što se tiče **zajedničke vanjske i sigurnosne politike (ZSBP)**, Bosna i Hercegovina je značajno poboljšala svoje usklađivanje sa izjavama EU i relevantnim odlukama Vijeća, uključujući restriktivne mjere nakon neizazvane ratne agresije Rusije na Ukrajinu. Usklađivanje sa sankcijama EU ostaje pitanje političkog osporavanja jer se jedan član Predsjedništva Bosne i Hercegovine zalagao za neutralan stav o ratnoj agresiji Rusije na Ukrajinu, što je dovelo do velikih prepreka u njihovoj provedbi, uključujući izostanak zabrane letova iz Rusije ili emitovanje programa ruskih medijskih kuća pod pokroviteljstvom države. U 2022. godini, stopa usklađenosti zemlje sa relevantnim izjavama Visokog predstavnika u ime EU i sa odlukama Vijeća iznosila je 80%. U avgustu 2023. godine, stopa usklađenosti iznosila je 98%, jer se Bosna i Hercegovina počela usklađivati i sa stavovima EU o Iranu i Siriji. Bosna i Hercegovina je uskladila svoj stav sa EU u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, sa OSCE-om i Vijećem Evrope o ratnoj agresiji Rusije na Ukrajinu, kao i po pitanju rezolucije Generalne skupštine UN o principima na kojima se temelji sveobuhvatan, pravedan i trajan mir u Ukrajini koja je usvojena u februaru 2023. godine. Bosna i Hercegovina treba postići punu usklađenost sa vanjskom politikom EU kako bi pokazala svoju posvećenost evropskom putu i nastaviti jačati svoje kapacitete za provedbu i primjenu uvedenih sankcija.

Kada je riječ o **saradnji s međunarodnim organizacijama**, Bosna i Hercegovina je članica i aktivno učestvuje u radu velikih međunarodnih organizacija, uključujući Ujedinjene nacije, Vijeće Evrope i OSCE. Bosna i Hercegovina je predsjedavala Forumom OSCE-a za sigurnosnu saradnju od januara do aprila 2023. godine. Učestvuje u NATO-ovom Akcionom planu za članstvo (MAP) od 2019. godine.

Bilateralni sporazum sa Sjedinjenim Američkim Državama o imunitetu, kojim se američki državljani izuzimaju iz nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda i dalje je na snazi. To nije u skladu sa Zajedničkim stavovima EU o integritetu Rimskog statuta, kao ni sa ključnim principima EU o bilateralnim sporazumima o imunitetu. Stoga je potrebno usklađivanje sa stavom EU.

Bosna i Hercegovina podržava sve mjere i instrumente EU za **prevenciju sukoba**.

Što se tiče **neširenja oružja**, Bosna i Hercegovina nije se još uvijek pridružila međunarodnim kontrolnim režimima kao što su Sporazum iz Wassenaara, Australijska grupa, Režim kontrole raketne tehnologije i Grupa nuklearnih dobavljača.

Kada je u pitanju trgovina konvencionalnim naoružanjem, vojnom opremom i robom s dvojnog namjenom, cjelokupan zakonski i institucionalni okvir zemlje uglavnom je usklađen s *acquisem* EU. Potrebna su dalja poboljšanja u pogledu režima praćenja vojne opreme koja se proizvodi i kojom se trguje unutar zemlje.

Bosna i Hercegovina je potpisnica Konvencije o hemijskom oružju i usvojila je propise za njenu provedbu, zajedno sa koordinacionim tijelom na državnom nivou.

Što se tiče malog i lakog oružja, Bosna i Hercegovina provodi Regionalnu mapu puta za 2018. godinu i Strategiju i Akcioni plan za period 2021-2024. Svo oružje sigurnosnih snaga BiH treba biti označeno i registrovano u jedinstvenom registru kako bi se osigurala odgovarajuća sljedivost. Potrebno je pripremiti zahtjeve za označavanje oružja namijenjenog za deaktivaciju nakon proizvodnje, u skladu sa standardima EU, i poboljšati sljedivost zaplijenjenog i oduzetog oružja, posebno izmjenom Zakona o označavanju kako bi se obuhvatile ove vrste vatrenog oružja.

U pogledu **mjera sigurnosti**, Bosna i Hercegovina je nastavila s primjenom Sporazuma o sigurnosnim procedurama za razmjenu povjerljivih informacija između EU i Bosne i Hercegovine.

Što se tiče **zajedničke sigurnosne i odbrambene politike (ZSOP)**, Bosna i Hercegovina je sa EU uspostavila okvir za učešće u misijama i operacijama upravljanja krizama. Bosna i Hercegovina doprinosi Misiji EU za obuku (EUTM) u Centralnoafričkoj Republici. Također učestvuje u misijama UN-a u Demokratskoj Republici Kongo i Maliju. Oružane snage Bosne i Hercegovine djeluju kao funkcionalna, profesionalna vojna organizacija uprkos dugotrajnom nedostatku osoblja i opreme. Bosna i Hercegovina je pozvana da pojača učešće u vojnim misijama i operacijama ZSOP-a.

Deminerski bataljon Oružanih snaga Bosne i Hercegovine je od suštinskog značaja za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini. Organi za protivminski djelovanje (Komisija za deminiranje i Centar za uklanjanje mina u BiH) trebaju izraditi i usvojiti podzakonske akte i standardne operativne procedure koje zahtijeva nova metoda vraćanja zemljišta na korištenje.

Bosna i Hercegovina sudjeluje u Evropskom instrumentu mirovne pomoći za jačanje kapaciteta Balkanskih medicinskih snaga i korisnik je mjere pomoći za Oružane snage Bosne i Hercegovine.

Bosna i Hercegovina nema sveobuhvatnu procjenu niti okvir politike za rješavanje **hibridnih prijetnji** i ostaje podložna računalnim napadima. U 2022. godini nekoliko ozbiljnih računalnih napada bilo je usmjereno na institucije Bosne i Hercegovine, uključujući Parlamentarnu skupštinu. Banjalučki provajder M-tel nastavio je prenositi signal kanala RT i Sputnjik, uprkos usklađivanju Bosne i Hercegovine sa sankcijama EU Rusiji koje zabranjuju emitovanje sadržaja iz ovih ruskih medija pod pokroviteljstvom države.

U skladu sa Deklaracijom sa samita EU i Zapadnog Balkana (Tirana, 6. decembar 2022. godine), Bosna i Hercegovina treba uložiti dodatne napore na zatvaranju prostora za vanjsko uplitanje i manipulaciju informacijama, uključujući dezinformacije, i poduzeti aktivnosti u pravcu izgradnje društvenih struktura koje će biti otpornije na sve oblike hibridnih prijetnji.

ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) stupio je na snagu u junu 2015. Dijalog o politikama u zajedničkim tijelima u skladu sa Sporazumom ponovo je pokrenut tokom izvještajnog perioda nakon političke blokade u periodu 2021-2022. godine. Nakon okončanja 6. ciklusa pododbora, sastanak Odbora za stabilizaciju i pridruživanje održan je 16. juna, a Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje 19. jula 2023. godine. Bosna i Hercegovina također učestvuje u ekonomskom i finansijskom dijalogu između EU i Zapadnog Balkana i Turske, gdje su 16. maja 2023. usvojene zajedničke preporuke na ministarskom nivou.

SSP i njegov Privremeni sporazum, koji se primjenjuje od 2008. godine, omogućili su postepenu liberalizaciju **trgovine** i uzajamni bescarinski pristup za većinu roba. Od 2000. godine, Bosna i Hercegovina uživa pogodnosti od autonomnih trgovinskih mjera. Pristupila je 2007. godine Srednjoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA). EU je glavni trgovinski partner Bosne i Hercegovine, sa 63% robne razmjene zemlje (74% izvoza i 57% uvoza), i sa ukupnim obimom trgovine od 15,1 milijardi eura u 2022. godini.

Bosna i Hercegovina je podnijela zahtjev za članstvo u EU 2016. godine, a u maju 2019. godine Komisija je usvojila **Mišljenje (Avis)** u kojem se utvrđuje **14 ključnih prioriteta** u oblastima demokratije/funkcionisanja, vladavine prava, osnovnih prava i reforme javne uprave. Ispunjenje 14 ključnih prioriteta će omogućiti Komisiji da preporuči otvaranje pregovora o pristupanju EU sa BiH. Evropsko vijeće je u decembru 2022. godine dodijelilo Bosni i Hercegovini status **zemlje kandidatkinje**, podrazumijevajući pri tome da se poduzme niz koraka, kao što je navedeno u preporuci Komisije u oktobru 2022. godine.

Liberalizacija viznog režima za građane BiH koji putuju u šengenski prostor je na snazi od decembra 2010. godine. Sporazum o readmisiji je na snazi od 2008. godine. U šestom izvještaju Komisije iz oktobra 2023. godine, u okviru mehanizma suspenzije viza, zaključeno je da Bosna i Hercegovina nastavlja ispunjavati mjerila za liberalizaciju viznog režima.

Bosna i Hercegovina je značajno poboljšala usklađenost sa stavovima i deklaracijama **zajedničke vanjske i sigurnosne politike** EU. Nastavila je učešće u misijama i operacijama EU za upravljanje krizama u okviru zajedničke sigurnosne i odbrambene politike. EU je nastavila s angažovanjem značajnih resursa u Bosni i Hercegovini. Pojačano prisustvo, koje zajedno čine EUSR i Delegacija EU u Bosni i Hercegovini, i dalje je od ključne važnosti u komunikaciji prioriteta EU prema građanima i u provedbi ciljeva agende EU u ključnim oblastima. Vojna misija **EUFOR Althea** i dalje je raspoređena u zemlji, zadržavajući funkciju prevencije sukoba i podrške sigurnom okruženju. Vijeće sigurnosti UN-a je produžilo mandat EUFOR-u do novembra 2024. godine.

Oružane snage Bosne i Hercegovine koriste pomoć iz **Evropskog instrumenta mirovne pomoći** (EPF) u iznosu od 20 miliona eura, što povećava njihov kapacitet za učešće u vojnim misijama i operacijama ZSOP-a. Njihov bataljon za deminiranje je od ključnog značaja za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini i koristi podršku EPF-a u kupovini vozila i detektora metala. Oružane snage Bosne i Hercegovine dobile su podršku EPF-a u hemijskoj, biološkoj, radiološkoj i nuklearnoj (CBRN) zaštiti, a korisnik su Evropskog instrumenta mirovne pomoći za jačanje kapaciteta Balkanskih medicinskih snaga u iznosu od 6 miliona eura.

Evropska unija je glavni pružatelj **finansijske pomoći** Bosni i Hercegovini, posebno u okviru **Instrumenta za-pretpristupnu pomoć (IPA) u ukupnom iznosu od 565,77 miliona eura u okviru IPA II za period 2014-2020. i 188 miliona eura u okviru IPA III za period 2021-2023.** Bosna i Hercegovina je dobila 70 miliona eura (IPA 2023) po osnovu Ugovora za izgradnju države i otpornosti u okviru Paketa energetske podrške za Zapadni Balkan vrijednog milijardu eura, čiji je cilj kratkoročno ublažavanje posljedica povećanja cijena energije za

ugrožene kategorije domaćinstava i preduzeća i podrška energetske tranziciji i sigurnosti na Zapadnom Balkanu. U okviru EIP-a, Bosna i Hercegovina koristi portfelj tekućih/aktivnih bilateralnih IPA fondova od **934 miliona eura**, kojim se angažiraju dodatna sredstva u iznosu od 2,595 milijardi eura.

EU pruža podršku putem IPA-e i Instrumenta za vanjsku politiku za jačanje otpornosti partnera sa Zapadnog Balkana na hibridne prijetnje, uključujući vanjsko uplitanje i manipulaciju informacijama putem računalne mreže.

Bosna i Hercegovina također ima koristi od ulaganja kroz **Investicijski okvir za Zapadni Balkan (WBIF)**. Od 2009. godine, WBIF je Bosni i Hercegovini osigurao investicionu i tehničku pomoć u iznosu od oko 717 miliona eura bespovratnih sredstava. Trenutni portfelj WBIF-a iznosi 640 miliona eura bespovratnih sredstava za ulaganja koja se procjenjuju na **2 milijarde eura**.

Bosna i Hercegovina učestvuje u tri **programa prekogranične saradnje**, kao i u programima transnacionalne saradnje. Kako bi se potpomogao razvoj sistema javnih nabavki, Bosna i Hercegovina učestvuje kao posmatrač u pilot projektu u okviru Instrumenta za tehničku podršku.

Također učestvuje i u programima Unije, kao što su Horizont 2020, Kreativna Evropa, Fiscalis 2020, Erasmus+ (međunarodna dimenzija), Mehanizam Unije za civilnu zaštitu (od 2023. godine) i Program jedinstvenog tržišta. Bosna i Hercegovina je izrazila interesovanje ili razmatra da se pridruži sljedećim programima tokom ili nakon 2023. godine: Carina, Zdravlje, Pravosuđe, Građani, Jednakost, Prava i Vrijednosti (CERV), Zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI), kao i programu Digitalna Evropa.

STATISTIČKI PODACI (na dan 31.08.2023.)
Bosna i Hercegovina

Osnovni podaci	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Broj stanovnika (u hiljadama)		3 844 s	3 510 s	3 500 s	3 492 ps	:	:
Ukupna površina zemlje (u km ²)	1)	51 209 w	51 209 w	51 209 w	51 209 w	51 209 w	51 209 w

Nacionalni računi	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima domaće valute)		25 365	31 803	33 942	35 785	34 728	39 107
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima eura)		12 969	16 261	17 354	18 297	17 756	19 995
BDP (euro po glavi stanovnika)		3 374 s	4 633 s	4 958 s	5 240 ps	:	:
BDP po glavi stanovnika (u Standardima kupovne moći (SKM) stanovnika)		7 500	9 300	10 000	10 500	10 200	:
BDP po glavi stanovnika (u SKM), u odnosu na prosjek (EU-27=100)		29.8 s	31.1 s	32.4 s	32.7 s	33.1 s	:
Realna stopa rasta BDP-a: promjene obujma BDP-a u odnosu na prethodnu godinu (%)		0.9	3.2	3.8	2.9	- 3.0	7.4
Rast zaposlenosti (podaci nacionalnih računa), u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast produktivnosti rada: rast BDP-a (u obujmu) po zaposlenom, u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast jedinice rada, u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
** Promjene u 3 godine (T/T-3) u nominalnom indeksu rasta troškova jedinice rada (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Produktivnost rada po zaposlenom: BDP (u SKM) po zaposlenom u odnosu na prosjek EU (EU-27 = 100)		:	:	:	:	:	:
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima (%)							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		8.0	6.5	6.9	6.5	7.0	6.0
Industrija (%)		21.3	23.1	23.8	22.9	22.8	24.5
Građevinarstvo (%)		5.2	4.8	4.8	5.0	5.4	5.1
Usluge (%)		65.6 s	65.5 s	64.6 s	65.6 s	64.7 s	64.3 s
Potrošnja kod krajnjih potrošača, kao udio BDP-a (%)		106.9	95.7	93.0	91.7	92.7	87.5
Bruto stvaranje fiksnog kapitala, kao udio BDP-a (%)		20.8	21.7	22.4	22.7	22.1	21.4
Promjene inventara, kao udio BDP-a (%)		- 1.1	3.0	2.0	2.1	1.0	4.6
Izvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		29.7	40.3	42.0	40.0	34.2	42.2
Uvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		51.3	56.3	56.4	54.5	47.9	53.9
Bruto investicije u osnovni kapital od strane sektora opšte države, u procentima BDP (%)		:	:	:	:	:	:

Poslovni sektor	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Indeks obima industrijske proizvodnje (2015=100)		93.7	107.7	109.5	103.5	96.7	106.2
Broj aktivnih preduzeća (broj)		:	68 761 b	68 085	67 981	66 873	70 794 pw
Stopa osnivanja: broj preduzeća osnovanih u promatranom periodu (t) podijeljen s brojem preduzeća aktivnih u t (%)		:	11.5 p	11.1 p	10.4 p	:	:

Stopa gašenja: broj preduzeća ugašenih u promatranom periodu (t) podijeljen s brojem preduzeća aktivnih u t (%)	:	9.5 p	10.3 p	3.8 p	:	:
Ljudi zaposleni u MSP u odnosu na sve zaposlene (unutar nefinansijske poslovne ekonomije) (%)	:	69.5 bsw	69.1 sw	69.1 sw	69.6 sw	69.1 psw
Dodatna vrijednost od MSP (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (u milionima eura)	:	4 845 bsw	5 269 sw	5 780 sw	5 677 sw	6 733 psw
Ukupna dodatna vrijednost (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (u milionima eura)	:	7 681 b	8 393	9 040	8 829	10 689 pw

Stopa inflacije i cijene kuća	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Indeks potrošačkih cijena (CPI), promjena u odnosu na prethodnu godinu (%)	2)	2.1 w	0.8 w	1.4 w	0.6 w	- 1.1 w	2.0 w
** Godišnja promjena u sniženom indeksu cijena kuća (2015 = 100)	:	:	:	:	:	:	:

Platni bilans	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Platni bilans: ukupno tekući račun (u milionima eura)		- 782.8	- 777.3	- 559.3	- 474.1	- 575.1	- 472.0
Platni bilans tekućeg računa: trgovinski bilans (u milionima eura)		- 3 674.3	- 3 792.2	- 3 845.5	- 4 071.4	- 3 204.5	- 3 666.0
Platni bilans tekućeg računa: neto usluge (u milionima eura)		876.0	1 191.0	1 335.6	1 430.2	763.4	1 314.6
Platni bilans tekućeg računa: neto za primarni prihod (u milionima eura)		210.9	- 134.6	- 99.6	- 30.8	- 99.2	- 288.7
Platni bilans tekućeg računa: neto saldo za sekundarni prihod (u milionima eura)		1 804.6	1 958.5	2 050.2	2 198.0	1 965.3	2 168.0
Neto saldo za primarni i sekundarni prihod: od čega državni transferi (u milijunima eura)		76.2	35.9	15.1	49.1	66.7	31.6
** 3 godine unazad prosječno stanje na tekućem računu u odnosu na BDP (%)	:	:	- 4.8	- 4.2	- 3.5	- 3.0	- 2.7
** Petogodišnje promjene u udjelu svjetskog izvoza roba i usluga (%)	:	:	31.3	30.6	25.1	13.9	20.8
Neto saldo (unutarnje-vanjske) direktne vanjske strane investicije (FDI) (u milionima eura)	3)	272.2 w	366.8 w	491.0 w	377.8 w	322.2 w	459.8 w
Direktne strane investicije (FDI) u inostranstvu (u milionima eura)	4) 3)	58.8 w	88.4 w	16.4 w	19.7 w	61.6 w	68.9 w
Od čega FDI izvještajne ekonomije u 27 zemalja EU (u milionima eura)	5)	:	59.4 w	- 14.4 w	- 26.1 w	27.3 w	26.2 w
Direktne strane investicije (FDI) u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)	4) 3)	331.0 w	455.2 w	507.4 w	397.4 w	383.8 w	528.7 w
od čega FDI od 27 zemalja EU u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)	3) 5)	156.7 w	292.7 w	290.8 w	207.7 w	253.6 w	213.0 w
**Neto međunarodna investiciona pozicija, u odnosu na BDP (%)	4)	- 53.7 w	- 46.4 w	- 42.2 w	- 37.3 w	- 35.3 w	- 30.8 w
Godišnja stopa promjene u bruto prilivu novčanikih doznaka (u nacionalnoj valuti) od radnika migranata (%)	4)	7.8 sw	8.3 s	8.4 s	8.4 s	7.3 s	7.8 s

Javne finansije	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Opšti deficit/suficit vlade, u odnosu na BDP (%)		- 2.4 w	2.6 w	2.3 w	1.9 w	- 5.3 w	:
Opšti bruto dug vlade u odnosu na BDP (%)	6)	30.2 w	36.1 w	34.1 w	32.7 w	36.6 w	w
Ukupni prihodi vlade kao postotak BDP-a (%)	6)	42.9 w	43.0 w	43.0 w	42.5 w	42.1 w	:
Ukupni rashodi vlade kao postotak BDP-a (%)	6)	45.3 w	40.4 w	40.8 w	40.6 w	47.4 w	:

Finansijski pokazatelji	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na BDP (%)	4)	72.0 sw	66.8 sw	65.6 sw	63.1 sw	64.3 sw	60.1 sw
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na ukupan izvoz (%)	4)	242.4 w	163.4 w	153.9 w	155.5 w	185.6 w	136.1 w
Priliv novca: M1 (novčanice, kovanice, depoziti preko noći, u milionima eura)	7)	3 016.6 w	5 405.6 w	6 209.7 w	6 775.2 w	7 697.6 w	9 166.2 w

Priliv novca: M2 (M1 plus depoziti sa prispjecom do 2 godine, u milionima eura)	8)	6 967.5 w	11 307.9 w	12 368.7 w	13 463.7 w	14 443.5 w	16 113.7 w
Priliv novca: M3 (M2 plus instrumenti koji se mogu plasirati na tržište, u milionima eura)	10)	w	w	w	w	w	w
Ukupni krediti monetarnih finansijskih institucija stanovništvu (konsolidovani) (u milionima eura)	10) 11)	7 232.3 w	9 419.2 w	9 962.9 w	10 620.9 w	10 403.5 w	10 776.7 w
**Godišnja promjena obaveza finansijskog sektora (%)	12) 13)	- 0.1 w	8.3 w	9.1 w	8.0 w	3.7 w	9.9 w
**Tokovi privatnih kredita, konsolidovani, u odnosu na BDP (%)	12)	- 0.6 w	3.4 w	3.3 w	3.8 w	- 1.2 w	:
**Privatni dug, konsolidovani, u odnosu na BDP (%)	12)	61 w	58 w	58 w	59 w	59 w	:
Kamatne stope:dnevna stopa, godišnje (%)	14)	w	w	w	w	w	w
Kamatna stopa za kredite (1 godina), godišnje (%)	15)	7.89 w	4.38 w	3.79 w	3.29 w	3.05 w	3.20 w
Kamatna stopa za depozite (1 godina), godišnje (%)	16)	0.19 w	0.07 w	0.05 w	0.06 w	0.07 w	0.05 w
Devizni kurs eura: prosjek perioda (1 euro = ... nacionalna valuta)		1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956
Indeks ponderiranog efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2015 = 100)		98 w	102 w	103 w	104 w	106 w	108 w
**trogodišnje promjene (T/T-3) u indeksu ponderiranog efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2015 = 100)		0 sw	0 sw	0 sw	0 sw	0 sw	0 sw
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milionima eura)	4)	3 301.8 w	5 427.0 w	5 944.1 w	6 441.1 w	7 091.0 w	8 359.1 w

Vanjska trgovina robom	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijednost uvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		6 962	9 298	9 855	9 969	8 634	11 042
Vrijednost izvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		3 628	5 653	6 085	5 876	5 379	7 298
Platni bilans: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		- 3 334	- 3 646	- 3 770	- 4 093	- 3 254	- 3 744
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cijena /indeks uvoznih cijena * 100) (broj)	17)	:	101.3 sw	102.7 sw	102.3 sw	105.6 sw	104.4 sw
Udio izvoza u 27 zemalja EU u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		69.0 s	70.4 s	72.2 s	72.3 s	72.4 s	72.8 s
Udio uvoza iz 27 zemalja EU u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		60.3 s	60.0 s	59.7 s	61.1 s	60.8 s	58.9 s

Demografija	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Sirova stopa prirodne promjene stanovništva (stopa prirodnog priraštaja): broj rođenih minus umrli (u hiljadama stanovnika)		- 0.4	- 2.0	- 2.4 p	:	:	:
Broj umrle djece mlađe od jedne godine (na 1000 živorođene djece)		6.4	:	:	:	:	:
Očekivani životni vijek pri rođenju: muškarci (godine)		:	:	:	:	:	:
Očekivani životni vijek pri rođenju: žene (godine)		:	:	:	:	:	:

Tržište rada	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Ekonomska stopa aktivnosti za osobe u dobi od 20-64 godine: udio stanovništva u dobi od 20-64 koji je ekonomski aktivno (%)	18) 19)	58.4 w	58.4 w	58.4 w	59.0 w	62.3 bw	63.4 bw
*Stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 20-64: udio stanovništva u dobi od 20-64 koje je zaposleno (%)	18) 19)	42.8 w	46.6 w	47.7 w	49.7 w	52.5 bw	52.6 bw
Stopa zaposlenosti muškaraca od 20-64 godine (%)	18) 19)	54.6 w	58.1 w	59.5 w	61.6 w	64.9 bw	66.0 bw
Stopa zaposlenosti žena 20-64 godine (%)	18) 19)	31.2 w	35.1 w	35.8 w	38.0 w	40.0 bw	39.1 bw
Stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 55-64: udio stanovništva u dobi od 55-64 koje je zaposleno (%)	18) 19)	26.8 w	32.5 w	32.6 w	36.2 w	35.4 bw	35.6 bw

Zaposlenost prema glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	18) 19)	:	18.9 w	15.7 w	18.0 w	12.0 bw	9.4 bw
Industrija (%)	18) 19)	:	22.2 w	23.5 w	23.8 w	23.9 bw	24.4 bw
Građevinarstvo (%)	18) 19)	:	7.3 w	8.7 w	7.9 w	9.5 bw	9.1 bw
Usluge (%)	18) 19)	:	51.6 w	52.1 w	50.3 w	54.7 bw	57.0 bw
Osobe zaposlene u javnom sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, osobe od 20–64 godina (%)	18) 19)	18.6 w	18.4 w	18.4 w	17.2 w	19.1 bw	19.8 bw
Osobe zaposlene u privatnom sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, osobe od 20–64 godina (%)	18) 19)	81.4 w	81.6 w	81.6 w	82.8 w	80.9 bw	80.2 bw
Stopa nezaposlenosti: udio radne snage koja je nezaposlena (%)	18) 19)	27.3 w	20.7 w	18.5 w	15.9 w	15.9 bw	17.4 bw
Stopa nezaposlenosti muškaraca (%)	18) 19)	25.6 w	19.0 w	17.3 w	13.8 w	14.2 bw	14.4 bw
Stopa nezaposlenosti žena (%)	18) 19)	29.9 w	23.3 w	20.5 w	19.0 w	18.6 bw	22.0 bw
Stopa nezaposlenosti mladih: udio radne snage u dobi od 15-24 godine koja je nezaposlena (%)	18) 19)	57.5 w	45.8 w	38.8 w	33.8 w	36.6 bw	38.3 bw
Stopa dugoročne nezaposlenosti: udio radne snage koja je nezaposlena 12 ili više godina (%)	18) 19)	22.3 w	17.0 w	15.2 w	12.1 w	11.9 bw	13.7 bw
Stopa nezaposlenosti za osobe (u dobi od 25–64) koje imaju barem srednje obrazovanje (ISCED nivou 0–2) (%)	18) 19)	28.2 w	19.5 w	19.1 w	:	19.5 bw	21.8 bw
Stopa nezaposlenosti za osobe (u dobi od 25–64) koje imaju barem srednje obrazovanje (ISCED nivou 5-8) (%)	18) 19)	13.2 w	14.6 w	13.9 w	10.9 w	10.9 bw	10.8 bw

Socijalna kohezija	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Prosječne nominalne mjesečne plate i nadnice (domaća valuta)	22)	798 w	851 w	879 w	921 w	956 w	998 w
Indeks realnih plata i nadnica (indeks nominalnih plata i nadnica podijeljen sa indeksom inflacije) (2016=100)		:	:	:	:	:	:
GINI koeficijent		:	:	:	:	:	:
Jaz siromaštva		:	:	:	:	:	:
*Rano napuštanje obrazovanja i obuke: udio stanovništva u dobi od 18-24 s nižim srednjim obrazovanjem, koje ne nastavlja s daljnjim obrazovanjem ili obukom (%)	18) 23)	7.9 w	5.1 w	5.4 w	3.8 w	4.7 w	4.7 w

Životni standard	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Broj putničkih automobila u odnosu na broj stanovnika (broj na hiljadu stanovnika)		189.0	230.0	240.0	245.0	244.0	256.0
Broj pretplatnika mobilne telefonije u odnosu na broj stanovnika (broj na hiljadu stanovnika)	24)	784.3 ew	981.7 w	989.9 w	1 075.5 w	1 010.0 w	1 088.6 ew
Mobilne širokopojasne mreže (na 100 stanovnika)	24)	:	43.4 w	52.7 w	44.7 w	46.7 w	52.3 ew
Fiksne širokopojasne mreže (na 100 stanovnika)	24)	:	19 w	20 w	21 w	22 w	23 ew

Infrastruktura	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Gustina željezničke mreže (linije koje rade, na 1000 km ²)	1)	20.1 sw	19.9 sw	19.9 sw	19.9 sw	19.9 sw	19.9 sw
Dužina autoputeva (u kilometrima)		35 w	172	198	208	218	218

Inovacije i istraživanja	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Javna potrošnja na obrazovanje, u odnosu na BDP (%)		:	4.1 sw	4.0 sw	4.1 sw	4.3 sw	:
*Bruto domaća potrošnja na istraživanje i razvoj, u odnosu na BDP (%)		:	0.20 sw	0.19 sw	0.19	0.20	:
Državna budžetska izdvajanja ili izdaci za istraživanje i razvoj (GBAORD), kao postotak BDP-a (%)		:	0.04	0.06	0.09	0.09	:
Postotak domaćinstva sa pristupom internetu kod kuće (%)		:	:	69.2	72.0	72.8	75.5

Okoliš	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
*Indeks emisija stakleničkih plinova, ekvivalent CO ₂ (1990 = 100)		75.6 w	:	:	:	:	:
Energetski intenzitet ekonomije (kg ekvivalenta nafte na 1000 eura BDP-a po stalnim cijenama iz 2015.)		:	428.4	456.8	429.3	435.2	420.4
Električna energija iz obnovljivih izvora u odnosu na bruto potrošnju električne energije (%)		60.4 w	39.6	41.5	45.5	49.3	46.3
Udio putnog teretnog transporta u unutrašnjem teretnom transportu (%)	25)	62.3 w	78.9 w	78.7 w	77.4 w	78.8 w	78.8 w

Energija	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Primarna proizvodnja svih energetske proizvoda (u hiljadama TOE)		:	4 624	5 672	5 405	5 237	5 223
Primarna proizvodnja sirove nafte (u hiljadama TOE)		:	0	0	0	0	0
Primarna proizvodnja čvrstih goriva (u hiljadama TOE)		:	3 612	3 659	3 403	3 329	3 121
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (u hiljadama TOE)		:	0	0	0	0	0
Neto uvozi svih energetske proizvoda (u hiljadama TOE)		:	2 299 s	1 814 s	1 979 s	1 805 s	2 002 s
Bruto unutrašnja potrošnja energije (u hiljadama TOE)		:	6 754	7 478	7 230	7 108	7 374
Bruto proizvodnja električne energije (GWh)		:	16 438	19 160	17 493	16 874	18 536

Poljoprivreda	Napomena	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (proizvođačke cijene) (2010=100)		:	:	:	:	:	:
Korišteno agrarno područje (u hiljadama hektara)		1 708.7 e	1 762.0 e	1 779.6 e	1 806.3 e	1 845.6 e	1 865.8 e
Stoka: živa goveda (u hiljadama grla, kraj perioda)		462.0	445.0 e	438.0	430.0 e	427.0 e	339.5
Stoka: žive svinje (u hiljadama grla, kraj perioda)		581.0	548.0 e	542.0 e	543.0 e	547.0 e	569.6
Stoka: žive ovce i koze (u hiljadama grla, kraj perioda)		1 110.0 s	1 090.0 s	1 085.0 s	1 085.0 s	1 085.0 s	1 083.2 s
Sirovo mlijeko dostupno na farmama (u hiljadama tona)		:	:	:	:	:	:
Prinos biljne proizvodnje: žitarice (uključujući rižu) (u hiljadama tona)		1 264.4 e	1 176.9 e	1 764.1 e	1 685.6 e	1 966.8 e	1 425.1 e
Prinos biljne proizvodnje: šećerna repa (u hiljadama tona)		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Prinos biljne proizvodnje: povrće (u hiljadama tona)		273.4 e	291.5 e	298.7 e	298.8 e	323.7 e	292.7 e

Izvor: Eurostat i statističke institucije u Bosni i Hercegovini

: = nije dostupno

b = prekid u seriji

e = procijenjena vrijednost

p = privremeno

s = procjena Eurostata

w= podaci koje je dostavilo i u nadležnosti su državnog statističkog organa i koji se objavljuju u izvornom obliku (u skladu s primljenim podacima) te bez provjere njihove kvalitete i pridržavanja pravila statističke metodologije EU

* = indikator Europe 2020

** = Indikator postupka makroekonomskog debalansa (MIP)

Fusnote:

- 1) Kopnene vode procijenjene na 210 km²
- 2) Inflacija potrošačkih cijena
- 3) Na osnovu Priručnika MMF-a o platnom bilansu, pristup Imovina - Obaveze
- 4) Na osnovu Priručnika MMF-a o platnom bilansu, šesto izdanje.
- 5) Na osnovu Priručnika MMF-a o platnom bilansu, šesto izdanje te Referentne definicije OECD-a o izravnom stranom ulaganju, četvrto izdanje
- 6) Kraj godine (31.12.)
- 7) M1 novčane mase čine gotovina izvan banaka i prenosivi depoziti u domaćoj valuti svih domaćih sektora (osim depozita centralne vlade).
- 8) M2 novčane mase sastoji se od novčanih sredstava, M1 novca i QM kvazi novca. QM novčanih sredstava pokrivaju ostale depozite u domaćoj valuti, prenosive i ostale depozite u stranoj valuti svih domaćih sektora (osim depozita centralne vlade).
- 9) Centralna banka BiH proizvodi samo sljedeće monetarne aggregate: M1 (novac), QM (kvazi novac) i M2 (novčana masa) na osnovu preporuka MMF-a.
- 10) Na osnovu Priručnika MMF-a za monetarnu i finansijsku statistiku, 2000..
- 11) U skladu sa Odlukom o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju očekivanih kreditnih gubitaka, od strane nadzornog organa, poslovne banke su od 01.01.2020. izvršile preknjiženje dijela balansnih potraživanja banaka u balansne evidencije, što je uzrokovalo smanjenje kredita od oko 400 miliona KM u privatnim preduzećima i sektoru stanovništva.
- 12) Podaci za monetarne finansijske institucije.
- 13) Centralna banka Bosne i Hercegovine počela je sa statistikom ostalih finansijskih korporacija od 2006. godine.
- 14) Tržište novca još nije uspostavljeno u Bosni i Hercegovini.
- 15) Stope kratkoročnog pozajmljivanja u domaćoj valuti nefinansijskim društvima (ponderirani prosjek).
- 16) Stope depozita u domaćoj valuti za domaćinstva (ponderirani prosjek).
- 17) Paascheovi indeksi jedinične vrijednosti izvoza i uvoza
- 18) Od januara 2020. godine Anketa o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini provodi se kontinuirano, tokom cijele godine, uz kvartalno objavljivanje podataka. Takođe, od 2020. godine provodi se postupak kalibracije težine prema procjenama stanovništva po petogodišnjim starosnim grupama i polu.
- 19) Od januara 2021. godine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine je počela primjenjivati novu, redizajniranu metodologiju Ankete o radnoj snazi. Redizajn ankete je bio na osnovu i u skladu sa novom Uredbom Evropskog parlamenta i Vijeća, koja je stupila na snagu 11. januara 2021. godine. Od januara 2021. godine, uvođenjem nove, redizajnirane metodologije Ankete o radnoj snazi, prekinuta je serija podataka objavljena prethodne godine.
- 20) Javni sektor uključuje NACE Rev. 1.1 Odjeljke L, M i N, dok privatni sektor uključuje i druge NACE odjeljke.
- 21) Javni sektor uključuje NACE Rev. 2 Odjeljke O, P i Q, dok privatni sektor uključuje i druge NACE odjeljke.
- 22) Neto zarade
- 23) Od 2020. godine, Anketa o radnoj snazi se provodi kvartalno, vodeći do prekida u serijama u poređenju sa rezultatima iz prethodnih godina. Uvođenjem nove, redizajnirane metodologije Ankete o radnoj snazi (Uredba (EU) 2019/1700; Provedbena uredba (EU) 2019/2240) od januara 2021. godine, prekinuta je serija podataka objavljena prethodne godine. Ovo znači da podaci za 2020. i 2021. godinu takođe nisu uporedivi.
- 24) Podaci za varijable TEL1200Z, TEL3100Z, TEL3200Z su procijenjeni za 2021. godinu na osnovu procjene ukupnog broja populacije za 2020. Referentnu godinu. Zvanična procjena ukupnog broja populacije za 2021. godinu će biti dostupna do kraja oktobra 2022. godine. Revidirani podaci će se dostaviti u drugom valu prikupljanja podataka.
- 25) Podaci nisu prikupljeni o unutrašnjim plovnim putevima. Cestovni udio unutrašnjeg teretnog transporta je zasnovan na cestovnom i željezničkom transportu. Podaci nisu prikupljeni na unutrašnjim plovnim putevima. Cestovni udio u unutrašnjem teretnom transportu na osnovu cestovnog i željezničkog transporta.

